

School with Class
Foundation

Supported by

Google.org

Εγχειρίδιο

Ψηφιακής

Ιθαγένειας

Γίνε Ήρωας
του Διαδικτύου

Lesson Plans
on Digital Citizenship
and Safety
for Secondary Schools

School with Class
Foundation

Supported by

Εγχειρίδιο Ψηφιακής Ιθαγένειας

Authors Ewa Drobek, Sabina Fik, Karol Jachymek, Agnieszka Krawczak-Chmielecka, Izabela Meyza, Joanna Murzyn, Hubert Pajęczkowski, Kamil Paździor, Marcin Perfuński, Ewa Przybysz-Gardyza, Jacek Purski, Maciej Sopyto, Aleksandra Sulmicka, Alek Tarkowski, Patryk Zakrzewski

Lead editor Aleksandra Sulmicka

Textbook concept Agata Łuczyńska
prof. UAM dr hab. Jacek Pyżalski
Aleksandra Sulmicka

Subject matter experts and content consultants Agnieszka Krawczak-Chmielecka
Kamil Śliwowski

Graphic design Julianna Kurzawska – Studio Graficzne

Translation Jakub Bartoszewicz

Layout Julianna Kurzawska – Studio Graficzne

ISBN

ISBN 978-83-67621-23-6

Fundacja Szkoła z Klasą/
School With Class Foundation
ul. Śniadeckich 19, 00-654 Warszawa

This publication is available under
the CC-BY 4.0 license.

This publication was developed
by the Fundacja Szkoła z Klasą/School
With Class Foundation as part
of the *Be Internet Awesome* program
supported by Google.org.

First Edition, Warsaw, 2024

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος	4
Πώς να χρησιμοποιήσετε αυτό το βιβλίο	6
Κύκλος μάθησης του Kolb	8
Συχνές ερωτήσεις	10
Ενότητα 1. Κατανοώντας τον εαυτό μου στο διαδίκτυο	12
Είναι στο χέρι σου να προστατεύσεις το απόρρητό σου!	13
Η διαδικτυακή σου εικόνα: Από την κοινοποίηση στην εμπειριστατωμένη λήψη αποφάσεων	23
Πώς να συνεχίσει να σου αρέσει ο εαυτός σου όταν ακολουθείς άλλους στο διαδίκτυο;	32
Τι χρειάζομαι και τι με βλέπεις; Επιβλαβές περιεχόμενο στο διαδίκτυο	39
Κράτα την ψηφιακή σου ισορροπία!	47
Ενότητα 2. Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο	55
Πώς να μην πνιγείς στον ωκεανό των πληροφοριών	56
Μην παγιδευτείς σε ένα διαδικτυακό filter bubble	63
Στην τροχιά της παραπλανητικής πληροφόρησης	70
Κριτική σκέψη στην πράξη – Απόφυγε τη χειραγώγηση!	77
Ψυχολογικές παγίδες και η διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης	87
Οι αλγόριθμοι στην υπηρεσία του Μάρκετινγκ	94
Τεχνητή Νοημοσύνη, τι σημαίνει ακριβώς;	102
Κίνδυνοι και ευκαιρίες στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης	110
Προσοχή στις ψηφιακές παγίδες!	120
Ενότητα 3. Εγώ στις σχέσεις με τους άλλους	136
Συναισθήματα στο διαδίκτυο	137
Από την επικοινωνία στην οικοδόμηση σχέσεων	145
Απότρεψε και απόφυγε την πόλωση	156
Τα όρια της ελευθερίας του λόγου εντός διαδικτύου	163
Πώς να αντιμετωπίσεις την επιθετικότητα στο διαδίκτυο	176
Συναίνεση και Sexting	189
Ενότητα 4. Εγώ σε ένα δίκτυο γεμάτο ευκαιρίες	202
Πώς να χρησιμοποιήσεις το διαδίκτυο για μάθηση και για την καλλιέργεια των ενδιαφερόντων σου	203
Ξύπνα την Τεχνητή Νοημοσύνη! Πώς να γράφεις καλές προτροπές;	211
Τεχνητή νοημοσύνη εναντίον ηθικής και νομοθεσίας περί πνευματικών δικαιωμάτων	215
Μπορείς να δημιουργήσεις και διαδικτυακά!	223
Ρεμίξ και Viral. Πώς να είσαι δημιουργικός /ή στο διαδίκτυο	235
Η εργασία στην εποχή των νέων τεχνολογιών	242
Από το κλικ στη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά! Οι δυνατότητες της κοινωνίας των πολιτών στο διαδίκτυο	250
Πώς οι ψηφιακές υποδομές επηρεάζουν το φυσικό περιβάλλον;	258
Γίνε Eco-Digital – Μείωσε το περιβαλλοντικό σου αποτύπωμα!	265
Ευρετήριο	269

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είναι κοινή πεποίθηση πως η γενιά που μεγάλωσε με τις νέες τεχνολογίες ξέρει πώς να περιηγείται στον εικονικό κόσμο με άνεση. Οι ίδιοι οι νέοι μάλιστα, θεωρούν πως έχουν αρκετά ανεπτυγμένες τις ψηφιακές τους δεξιότητες. **Ωστόσο, τα αποτελέσματα της διεθνούς μελέτης ySKILLS, η οποία διεξήχθη το 2021, το 2022 και το 2023 σε 6.221 εφήβους ηλικίας 13–18 ετών από έξι ευρωπαϊκές χώρες, δείχνουν ότι οι νέοι συχνά συγχέουν τη λειτουργική (τεχνική) επάρκεια με τις ψηφιακές ικανότητες.** Ενώ εν γένει ξέρουν πώς να χρησιμοποιούν σύγχρονα εργαλεία και εφαρμογές, υστερούν σε γνώσεις αναφορικά με τα ψηφιακά φαινόμενα και στερούνται βασικών δεξιοτήτων (όπως και πολλοί ενήλικες άλλωστε) – ιδιαίτερα στην αναζήτηση πληροφοριών, στην αξιολόγηση της αξιοπιστίας των πληροφοριών αυτών και στη δημιουργία περιεχομένου το οποίο ευθυγραμμίζεται με τη νομοθεσία περί πνευματικών δικαιωμάτων.

Τα αποτελέσματα της μελέτης αναδεικνύουν επίσης άλλο ένα πρόβλημα: οι έφηβοι δεν διαθέτουν επαρκείς επικοινωνιακές και κοινωνικές δεξιότητες. Δεν ξέρουν πώς να αντιδράσουν όταν έρχονται αντιμέτωποι με κριτική, επιθετικότητα και άλλο αρνητικό περιεχόμενο. Πολλοί εξ αυτών πασχίζουν να προστατεύσουν το απόρρητό τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενώ λίγοι είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά τις ψηφιακές τεχνολογίες για να επικοινωνήσουν, να οικοδομήσουν μακροχρόνιες σχέσεις και να συμμετάσχουν στα κοινά.

Γιατί είναι σημαντικές οι Ψηφιακές Ικανότητες;

Εκείνοι που προσεγγίζουν το περιεχόμενο του διαδικτύου δίχως τη δέουσα κριτική σκέψη ενδέχεται να δουν τη συμπεριφορά και τις αποφάσεις τους στον μη ψηφιακό κόσμο να επηρεάζονται, με αποτέλεσμα να συμβάλλουν με τη σειρά τους στη διάδοση προκαταλήψεων και αβάσιμων υπεραπλουστεύσεων στις οποίες οι νέοι βασίζουν τις απόψεις τους. Η αγένεια στην επικοινωνία συχνά οδηγεί σε συγκρούσεις και επηρεάζει αρνητικά τα συναισθήματα, ακόμη και την ψυχική υγεία. Επιπλέον, η δυσκολία στη διαχείριση του χρόνου που αφιερώνουμε στο διαδίκτυο, σε συνδυασμό με την έλλειψη επίγνωσης, θα μπορούσε να οδηγήσει στην υπερβολική χρήση ηλεκτρονικών συσκευών και σε επικίνδυνες διαδικτυακές συμπεριφορές που σχετίζονται με αυτή, π.χ. μικροσυναλλαγές, πορνογραφία ή sexting.

Μια νέα προσέγγιση στην Ψηφιακή Παιδεία και την Παιδεία στα Μέσα

Από τις παραπάνω προκλήσεις οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως η **ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων** θα πρέπει να αποτελεί βασικό εκπαιδευτικό στόχο όχι μόνο για τα παιδιά αλλά και για τους εφήβους. Γι' αυτό προχωρήσαμε σε αυτή την έκδοση, η οποία αποτελεί μέρος του προγράμματος **Γίνε Ήρωας του Διαδικτύου**. Στα πλαίσια του προγράμματος, προτείνουμε μια νέα προσέγγιση στην ψηφιακή παιδεία και την παιδεία στα μέσα. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στην πεποίθηση ότι η ανάπτυξη των ψηφιακών ικανοτήτων θα πρέπει να συνοδεύεται από την ταυτόχρονη οικοδόμηση συναισθηματικής επίγνωσης και αυτενέργειας, καθώς και από την σφυρηλάτηση της δημιουργικότητας, της αίσθησης του ανήκειν, των κοινωνικών δεσμών και της αυτοεκτίμησης. **Στο πρόγραμμα, ενθαρρύνουμε τη θεώρηση του διαδικτύου ως ένα από τα στοιχεία της ζωής.** Καλλιεργούμε την επίγνωση

των τρόπων με τους οποίους το διαδίκτυο επηρεάζει την αυτοαντίληψη, τις πεπειθήσεις, τη διάθεση και την υγεία μας, καθώς και τη συμπεριφορά και τις σχέσεις μας. **Πρωθούμε την ψηφιακή ιθαγένεια**, η οποία περιλαμβάνει τη γνώση του τρόπου λειτουργίας του διαδικτύου, τις δυνατότητες που προσφέρει και τις παγίδες που κρύβει, την ικανότητα ασφαλούς χρήσης του και την αξιοποίησή του για προσωπική ανάπτυξη. Πιστεύουμε ότι ο καθένας μας συμβάλλει στη διαμόρφωση της ψηφιακής κοινότητας και την επηρεάζει ουσιαστικά. Το διαδικτυακό περιβάλλον εξαρτάται από την υπευθυνότητα, τη δέσμευση, τις συνήθειες και τις συμπεριφορές μας.

Καθολικές αξίες

Πιστεύουμε πως πρέπει να μας διέπουν οι ίδιες αξίες τόσο εντός όσο και εκτός διαδικτύου: α) σύνεση – να είμαστε **έξυπνοι** και να αναγνωρίζουμε τη σημασία της κοινής λογικής, β) εγρήγορση – να παραμένουμε σε **εγρήγορση**, να αναγνωρίζουμε τη σημασία της επίγνωσης και της προσοχής, γ) δύναμη (αποφασιστικότητα) – να είμαστε **δυνατοί** και αποφασιστικοί, δ) ευγένεια – να είμαστε **ευγενικοί** και να αναγνωρίζουμε τη σημασία της ενσυναίσθησης και τέλος, ε) θάρρος ή γενναιότητα – να είμαστε **γενναίοι**. Το πρόγραμμα **Γίνε Ήρωας του Διαδικτύου** βασίζεται στις αξίες αυτές. Είμαστε πεπεισμένοι ότι βοηθούν τους νέους να αλληλεπιδράσουν με τον κόσμο γύρω τους –τόσο τον εικονικό όσο και τον πραγματικό– με τρόπο συνειδητό και υπεύθυνο. Παράλληλα με το θέμα κάθε μαθήματος, θα βρείτε ένα ή περισσότερα από τα επίθετα που σχετίζονται με αυτές τις βασικές αξίες, τις οποίες το μάθημα στοχεύει να εμφυσησει, επιτρέποντάς σας να τις αναδείξετε κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

ΕΛΑΤΕ ΝΑ ΑΝΑΚΑΛΥΨΟΥΜΕ ΜΑΖΙ ΤΟΝ ΨΗΦΙΑΚΟ ΚΟΣΜΟ

Αγαπητοί Εκπαιδευτικοί,

Αντιλαμβανόμαστε ότι μπορεί να αισθάνεστε ανασφάλεια ή απλά αβεβαιότητα σχετικά με το πώς να μιλήσετε με τους νέους για τον ψηφιακό κόσμο. Πιστεύουμε ότι το βιβλίο αυτό θα σας είναι χρήσιμο. Τα σχέδια μαθημάτων που παρουσιάζονται εδώ έχουν καταρτιστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να σας παρέχονται εργαλεία και καθοδήγηση με απώτερο στόχο τα μαθήματά σας να γίνουν συναρπαστικά και γεμάτα πολύτιμα διδάγματα.

Δεν χρειάζεται εξειδίκευση στην τεχνολογία ή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Σας προτρέπουμε να γίνετε συνοδοιπόροι με τους μαθητές σας σε αυτό το εκπαιδευτικό ταξίδι. Μπορείτε να μάθετε ο ένας από τον άλλον, να αναζητήσετε μαζί τους βέλτιστους τρόπους χρήσης του διαδικτύου και να πειραματιστείτε με διαφορετικές λύσεις. Πιστεύουμε ότι η συνεργασία θα αποβεί επωφελής τόσο για εσάς όσο και για την τάξη σας. Θα βοηθήσει στην οικοδόμηση σχέσεων, θα ενισχύσει το αίσθημα εμπιστοσύνης, θα ενδυναμώσει τους μαθητές και θα τους επιτρέψει να αποκτήσουν νέες δεξιότητες.

Ελπίζουμε η παρούσα έκδοση να σας χαρίσει έμπνευση και να υποστηρίξει τις προσπάθειές σας εντός της αίθουσας σχετικά με το θέμα της αντιμετώπισης του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών.

The School with Class Foundation Team

ΠΩΣ ΝΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΕΤΕ ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ο παρόν οδηγός έχει σχεδιαστεί για εργασία με μαθητές σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: γυμνάσια και λύκεια καθώς και στην τεχνική και επαγγελματική δευτεροβάθμια εκπαίδευση (επίπεδα 2 και 3).

Τα σχέδια μαθημάτων που προτείνονται σε αυτό το βιβλίο είναι ευθυγραμμισμένα με το βασικό πρόγραμμα σπουδών των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν με τρόπο αποτελεσματικό από καθηγητές διαφόρων μαθημάτων, **όπως η μελέτη και εκμάθηση της γλώσσας, η αγωγή του πολίτη, η ιστορία και τα σύγχρονα θέματα, η ηθική, η επιστήμη των υπολογιστών και τα βασικά στοιχεία επιχειρηματικότητας**. Πολλά θέματα μπορούν επίσης να συζητηθούν και σε **δραστηριότητες εκτός του προγράμματος σπουδών καθώς και σε εξωσχολικές δραστηριότητες**. Το υλικό επιτρέπει την ανάπτυξη δεξιοτήτων του μέλλοντος όπως η επικοινωνία, η συναισθηματική νοημοσύνη, η συνεργασία και οι ψηφιακές ικανότητες παράλληλα με την εργασία πάνω στο περιεχόμενο που σχετίζεται με το εκάστοτε θέμα.

Δομή του οδηγού

Η παρούσα έκδοση χωρίζεται σε τέσσερα μέρη (ενότητες):

- Το πρώτο, με τίτλο *Κατανοώντας τον εαυτό μου στο διαδίκτυο*, παρέχει στους μαθητές τον χώρο να σκεφτούν τον εαυτό τους στον ψηφιακό κόσμο – τις συνήθειες, τις συμπεριφορές και τα συναισθήματά τους.
- Το δεύτερο μέρος, *Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο*, εεπιτρέπει την ανάλυση των μηχανισμών του ψηφιακού κόσμου και των φαινομένων που συμβαίνουν εντός του, ενώ προάγει την επίγνωση, την ενσυνειδητότητα, την κριτική σκέψη και την ανάπτυξη καλών συνηθειών.
- Το τρίτο, *Εγώ στις σχέσεις με τους άλλους*, εστιάζει στην ανάπτυξη επικοινωνιακών και κοινωνικών δεξιοτήτων. Το υλικό ενθαρρύνει τους μαθητές να αναλύσουν τα συναισθήματά τους, να εργαστούν πάνω στην ενσυναίσθητη επικοινωνία, να συμμετάσχουν σε διάλογο και να ενστερνιστούν τη δεκτικότητα και την ειλικρίνεια. Επίσης διδάσκει πώς να αντιμετωπίσουν την επιθετικότητα και να αναγνωρίσουν τους κινδύνους στο διαδίκτυο.
- Το τελευταίο μέρος, *Εγώ σε ένα δίκτυο γεμάτο ευκαιρίες*, περιέχει σενάρια που ωθούν τους μαθητές να αναλάβουν θετικές δράσεις χρησιμοποιώντας τις δυνατότητες του διαδικτύου. Δίνεται έμφαση στην υπευθυνότητα, την αυτοεκτίμηση και την αυτενέργεια.

Τα σχέδια μαθημάτων έχουν καταρτιστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να ολοκληρώνονται σε **συνεδρίες 45 λεπτών**.

Ευελιξία με τις διάφορες θεματικές

Είστε ελεύθεροι να αποφασίσετε πώς θα εργαστείτε με αυτόν τον οδηγό. Μπορείτε να καλύψετε τις διάφορες θεματικές διαδοχικά και με τρόπο γραμμικό, να εστιάσετε μόνο σε κάποια τμήματά τους ή να επιλέξετε με οποιαδήποτε σειρά θέλετε εκείνες τις θεματικές που θεωρείτε ότι είναι σημαντικές ή ενδιαφέρουσες για την τάξη σας. Οι θεματικές στον οδηγό

επικαλύπτονται. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχει ένα **ευρετήριο** – μπορείτε εύκολα να δείτε ποια σενάρια καλύπτουν τις θεματικές που σας ενδιαφέρουν.

Structure of the Materials

Κάθε τμήμα ξεκινά με μια **Επισκόπηση για Εκπαιδευτές** όπου παρέχονται βασικές πληροφορίες για το θέμα. Ακολουθεί ένα **γλωσσάριο** και στη συνέχεια το **σχέδιο μαθήματος**, με βάση τον **κύκλο βιωματικής μάθησης του Kolb**. Σύμφωνα με αυτή τη μέθοδο, η αποτελεσματική μάθηση βασίζεται σε εμπειρίες εμπλοκής, οι οποίες στη συνέχεια.

Αρθρωτή διάρθρωση και προσαρμοστικότητα

Αντιλαμβανόμαστε ότι δεν υπάρχουν προσεγγίσεις που ταιριάζουν σε όλους. Επομένως, τα **σχέδια μαθημάτων προσφέρουν μια βεντάλια από επιλέξιμες δραστηριότητες**. Επιλέξτε εκείνες που ταιριάζουν καλύτερα στην τάξη σας. Ορισμένα σχέδια περιλαμβάνουν επίσης **πρόσθετες δραστηριότητες**. Σας ενθαρρύνουμε να πειραματιστείτε και να προσαρμόσετε το υλικό στις εκάστοτε ανάγκες σας. Μπορείτε επίσης να τροποποιήσετε τις ασκήσεις για να ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες των μαθητών σας, λαμβάνοντας υπόψη τα ενδιαφέροντα και το επίπεδο δεξιοτήτων τους σε ατομικό επίπεδο.

Ποικιλία περιεχομένου

Τα σχέδια μαθημάτων περιλαμβάνουν εργασία με ποικίλο υλικό, όπως βίντεο, άρθρα εφημερίδων, αναρτήσεις σε ιστολόγια (blogs) και σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, λογοτεχνικά κείμενα, μιμίδια (memes), φωτογραφίες και μελέτες περιπτώσεων. Κάθε σενάριο εμπεριέχει έτοιμα προς χρήση παραδείγματα. Ωστόσο, μπορείτε ελεύθερα να δημιουργήσετε και να χρησιμοποιήσετε δικό σας υλικό, προσαρμοσμένο στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών της τάξης σας.

Απαιτούμενο υλικό

Πολλά από τα σχέδια μαθημάτων δεν προϋποθέτουν χρήση υπολογιστή ή πρόσβαση στο διαδίκτυο. Ωστόσο, υποθέτουμε ότι οι μαθητές θα αναζητήσουν πληροφορίες στο διαδίκτυο ή θα κάνουν χρήση εργαλείων παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης. Στην αρχή κάθε σχεδίου μαθήματος, θα βρείτε μια λίστα με το απαιτούμενο υλικό και πληροφορίες σχετικά με το εάν εσείς ή οι μαθητές σας θα χρειαστείτε υπολογιστή, προτζέκτορα ή πρόσβαση στο διαδίκτυο.

Παρουσιάσεις για μαθητές

Κατά τη διάρκεια των μαθημάτων μπορείτε να χρησιμοποιήσετε έτοιμες παρουσιάσεις. Σε αυτή την περίπτωση θα χρειαστείτε έναν υπολογιστή και έναν προτζέκτορα. Εάν αυτά είναι διαθέσιμα, μπορείτε επίσης να προβάλλετε φύλλα εργασίας ή κείμενα για ανάλυση.

ΚΥΚΛΟΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΤΟΥ KOLB

Τα σχέδια μαθημάτων σε αυτόν τον οδηγό βασίζονται στη **Θεωρία της Βιωματικής Μάθησης**. Το μοντέλο μάθησης – **Κύκλος Μάθησης του Kolb (Kolb's Learning Cycle)** – δημιουργήθηκε από τον αμερικανό θεωρητικό της εκπαίδευσης David A. Kolb και δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1984. Ο Kolb επηρεάστηκε από το έργο άλλων διακεκριμένων θεωρητικών της εκπαίδευσης, ιδιαίτερα των John Dewey και Kurt Lewin, καθώς και από ψυχολόγους και φιλόσοφους όπως ο Jean Piaget και ο Carl Rogers.

Ο David A. Kolb αντιλαμβάνεται τη μάθηση ως μια **διαδικασία**, την οποία απεικονίζει με έναν **κύκλο**, σε αντίθεση με το παραδοσιακό γραμμικό μοντέλο μετάδοσης πληροφοριών, όπου οι μαθητές δεν είναι πάρα παθητικοί αποδέκτες περιεχομένου.

Σύμφωνα με τον Kolb, η **διαδικασία της μάθησης αποτελείται από τέσσερα στάδια** και η μάθηση παράγει ουσιαστικά αποτελέσματα όταν οι μαθητές ολοκληρώνουν κάθε στάδιο.

- Το πρώτο στάδιο – **εμπειρία** – περιλαμβάνει τη συμμετοχή των μαθητών σε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα, είτε πρόκειται για σκέψη είτε για δράση, που καταλήγει στη δημιουργία μιας εμπειρίας ή μιας συναισθηματικής απόκρισης. Αυτή η δράση ή διαδικασία θα μπορούσε να είναι η συμμετοχή σε ένα παιχνίδι, η παρακολούθηση μιας ταινίας ή εικόνας, η ανάγνωση ενός κειμένου κ.λπ. Ο στόχος είναι να δημιουργηθεί μια γέφυρα μεταξύ όσων ήδη γνωρίζουν οι μαθητές και όσων πρόκειται να μάθουν.
- Στο δεύτερο στάδιο – **αναστοχασμός** – οι μαθητές αναλύουν τι συνέβη στο στάδιο της εμπειρίας: ποιες ήταν οι αντιδράσεις και οι σκέψεις τους. Συγκρίνουν τη νέα εμπειρία με πρότερες γνώσεις, εξάγουν συμπεράσματα και διατυπώνουν παρατηρήσεις και υποθέσεις. Σε αυτό το μέρος, είναι χρήσιμο για τους εκπαιδευτικούς να θέσουν ερωτήματα όπως, «Τι συνέβη;», «Τι θα μπορούσε να σημαίνει αυτό;» κ.λπ.
- Το τρίτο στάδιο είναι η **θεωρία** (θεωρητική σύλληψη), η οποία περιλαμβάνει τη διατύπωση εννοιών (γενικές και ενίοτε αφηρημένες ιδέες) με βάση την εμπειρία και τον αναστοχασμό που προηγήθηκαν. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παρουσιάσουν τη θεωρία ή ο κάθε μαθητής μπορεί να αναπτύξει (να ανακαλύψει ή να καταλήξει) τη θεωρία αυτή μόνος του ή μέσα στα πλαίσια της συνεργασίας μεταξύ της τάξης και του δασκάλου. Οι αφηρημένες έννοιες και τα μοντέλα έχουν σκοπό να βοηθήσουν τους νέους να κατανοήσουν και να οργανώσουν καλύτερα τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από την εμπειρία και τον αναστοχασμό.
- Το τελικό στάδιο – **εξάσκηση** (πειραματισμός) – περιλαμβάνει τη δοκιμή των παραπάνω θεωριών στα πλαίσια του κόσμου που μας περιβάλλει και την εφαρμογή της νέας γνώσης σε πραγματικές καταστάσεις, όπως για παράδειγμα για την επίλυση προβλημάτων. Αυτό επιτρέπει στους μαθητές να αντιληφθούν πώς εφαρμόζονται στην πράξη οι θεωρίες αυτές. Ουσιαστικά το στάδιο αυτό λειτουργεί ως σύνοψη του μαθήματος η οποία θα μπορούσε να λάβει τη μορφή μιας λίστας με λύσεις, της επίλυσης ενός προβλήματος, της δημιουργίας ενός σύντομου βίντεο ή μιας αφίσας. Απώτερο του πειραματισμού είναι η γέννηση εντελώς νέων εμπειριών, οι οποίες με τη σειρά τους μπορούν να εγκαινιάσουν έναν άλλον κύκλο.

Εφαρμόστε τις γνώσεις σας στην πράξη και πειραματιστείτε. Αναζητήστε τη σχέση όσων βιώσατε με την καθημερινή σας ζωή και τον κόσμο γύρω σας.

Κάντε κάτι! Παίξτε ένα παιχνίδι, παρατηρήσετε έναν πίνακα ζωγραφικής, ακούστε ένα τραγούδι, αναλύστε ένα κείμενο, παίξτε ένα παιχνίδι ρόλων κ.λπ.

Εξάγετε συμπεράσματα, οργανώστε τις πληροφορίες, διατυπώστε ορισμούς και κανόνες.

Αναλύστε τι συνέβη. Δώστε όνομα σε αυτό που παρατηρήσατε. Διατυπώστε υποθέσεις.

Τα σχέδια μαθημάτων που παρουσιάζονται σε αυτό το εγχειρίδιο ξεκινούν από την εμπειρία και τελειώνουν στην εξάσκηση. Ωστόσο, και σύμφωνα με τη θεωρία του David A. Kolb, οι μαθητές μπορούν να ξεκινήσουν τον κύκλο σε οποιοδήποτε στάδιο, καθώς και τα τέσσερα στάδια είναι αλληλένδετα μεταξύ τους. **Είναι σημαντικό να θυμάστε ότι η παράλειψη οποιουδήποτε σταδίου του κύκλου θα διαταράξει τη διαδικασία μάθησης με βάση την εμπειρία.**

Πλεονεκτήματα της μάθησης που βασίζεται στον Κύκλο του Kolb

Το μοντέλο επιτρέπει την ενεργή συμμετοχή των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία και, κυρίως, εστιάζει στις προοπτικές τους. Στους εκπαιδευόμενους παρέχεται μεγαλύτερη ελευθερία να εντρυφήσουν σε ένα θέμα, γεγονός που τους βοηθάει να καλλιεργήσουν ένα αίσθημα ανεξαρτησίας και υπευθυνότητας έναντι της μάθησης. Επιπλέον, η βιωματική μάθηση μπορεί να είναι διασκεδαστική, καθώς ωθεί τους νέους να συμμετάσχουν σε δημιουργικές δραστηριότητες. Ο αναστοχασμός πάνω στις εμπειρίες προάγει την κριτική σκέψη και τις επικοινωνιακές δεξιότητες. Ο συνδυασμός της θεωρίας με την πράξη και με την πραγματικότητα γύρω μας, οδηγεί σε πληρέστερη κατανόηση και αφομοίωση του υλικού.

Η εργασία με τον Κύκλο του Kolb επιτρέπει επίσης την οικοδόμηση βαθύτερων σχέσεων μεταξύ δασκάλων και μαθητών. Ο δάσκαλος γίνεται καταλύτης της διαδικασίας μάθησης, και λειτουργεί ως καθοδηγητής και μέντορας βοηθώντας τους μαθητές να αναλύσουν και να αξιολογήσουν τις εμπειρίες μέσω ερωτήσεων, συζητήσεων και του συντονισμού συνεδριών αναστοχασμού. Ο δάσκαλος υποστηρίζει τους νέους στην προσπάθειά τους να συνδέσουν τις εμπειρίες με θεωρητικές έννοιες και μοντέλα, καθώς και να εντοπίσουν και να κατανοήσουν βασικές έννοιες, θεωρίες και αρχές. Για να περάσετε μαζί από όλα τα στάδια του Κύκλου του Kolb απαιτείται ειλικρίνεια και εμπιστοσύνη με αποτέλεσμα την εδραίωση της θετικής ατμόσφαιρας εντός της αίθουσας.

Είναι σημαντικό ότι το μοντέλο του Kolb λαμβάνει υπόψη διαφορετικά στυλ μάθησης: ορισμένοι ενδέχεται να προτιμούν πρακτικές δραστηριότητες, ενώ άλλοι να αισθάνονται πιο άνετα κατά το στάδιο της αναστοχαστικής παρατήρησης ή της θεωρητικής σύλληψης. Ο επαναληπτικός χαρακτήρας του Κύκλου του Kolb προάγει τη συνεχή μάθηση και βελτίωση, καθώς επιτρέπει στους μαθητές να περάσουν πολλές φορές από τα στάδια της εμπειρίας, του αναστοχασμού, της θεωρητικής σύλληψης και του πειραματισμού. Αυτό δίνει τη

δυνατότητα στους μαθητές να προτείνουν βελτιώσεις, αλλαγές και προσαρμογές με βάση τις γνώσεις και τις εμπειρίες που έχουν ήδη αποκτήσει.

ΣΥΧΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Είναι το εγχειρίδιο ευθυγραμμισμένο με το βασικό πρόγραμμα σπουδών;

Τα σχέδια μαθημάτων που προτείνονται στο εγχειρίδιο περιλαμβάνουν περιεχόμενο που σχετίζεται με το βασικό πρόγραμμα σπουδών των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων μαθημάτων όπως η μελέτη και εκμάθηση της γλώσσας, η αγωγή του πολίτη, η ιστορία και τα σύγχρονα θέματα, η ηθική, η επιστήμη των υπολογιστών και τα βασικά στοιχεία επιχειρηματικότητας.

Μπορούν τα θέματα που περιλαμβάνονται στο εγχειρίδιο να συζητηθούν εκτός των βασικών ωρών διδασκαλίας;

Πολλά από τα θέματα που προτείνονται μπορούν να συζητηθούν και κατά τη διάρκεια μαθημάτων αναπλήρωσης, πρόσθετων μαθημάτων και εξωσχολικών δραστηριοτήτων.

Πόσος χρόνος χρειάζεται για τη διεξαγωγή ενός μαθήματος;

Κάθε σχέδιο μαθήματος έχει προβλεφθεί για μια διδακτική ώρα 45 λεπτών. Τα σχέδια έχουν δοκιμαστεί από εκπαιδευτικούς. Αυτό μας δίνει τη σιγουριά ότι είναι κατάλληλα προς εφαρμογή.

Τι σημαίνουν τα επίθετα δίπλα στους τίτλους;

Το πρόγραμμα *Γίνε Ήρωας του Διαδικτύου* βασίζεται σε πέντε αξίες: σύνεση (εξυπνάδα), εγρήγορση (προσοχή, επίγνωση), δύναμη (αποφασιστικότητα), ευγένεια και θάρρος, οι οποίες υπογραμμίζουν τη σημασία του να είμαστε **έξυπνοι**, σε **εγρήγορση**, **δυνατοί** (αποφασιστικοί), **ευγενικοί** και **γενναίοι**. Είμαστε πεπεισμένοι ότι αυτές οι αξίες βοηθούν τους νέους να αλληλεπιδράσουν με τον κόσμο γύρω τους –τόσο τον εικονικό όσο και τον πραγματικό– και εντός αυτού με τρόπο συνειδητό και υπεύθυνο. Δίπλα στο θέμα κάθε μαθήματος, στην αρχή κάθε κεφαλαίου, θα βρείτε τα επίθετα που σχετίζονται με τις βασικές αξίες που μπορείτε να αναδείξετε κατά τη διάρκεια κάθε μαθήματος.

Πρέπει να καλύψω τα θέματα που περιλαμβάνονται στο εγχειρίδιο με τη σειρά;

Είστε ελεύθεροι να αποφασίσετε πώς θα εργαστείτε με το βιβλίο. Μπορείτε να καλύψετε τις διάφορες θεματικές διαδοχικά και με τρόπο γραμμικό, να εστιάσετε μόνο σε κάποια τμήματά του βιβλίου ή να επιλέξετε εκείνες τις θεματικές που θεωρείτε ότι είναι σημαντικές ή ενδιαφέρουσες για την τάξη σας με οποιαδήποτε σειρά θεωρείτε καλύτερη. Οι θεματικές στον οδηγό επικαλύπτονται εν μέρει και δημιουργούν με τη σειρά τους μικρότερους κύκλους. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχει ένα **ευρητήριο** – μπορείτε εύκολα να δείτε ποια σχέδια πραγματεύονται το περιεχόμενο που σας ενδιαφέρει.

Γιατί τα σχέδια περιλαμβάνουν παραλλαγές εργασιών;

Δεν υπάρχουν εργασίες που ταιριάζουν σε όλους. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο τα σχέδια προσφέρουν διάφορες εναλλακτικές για την επιλογή δραστηριότητας. Επιλέξτε εκείνη την εναλλακτική που θεωρείτε πως είναι καλύτερη για την τάξη σας.

Μπορώ να προσαρμόσω το υλικό στις ατομικές ανάγκες των μαθητών μου;

Σας ενθαρρύνουμε να πειραματιστείτε και να προσαρμόσετε το υλικό στις εκάστοτε ανάγκες σας. Μπορείτε επίσης να τροποποιήσετε τις εργασίες για να ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες των μαθητών σας, λαμβάνοντας υπόψη τα ενδιαφέροντα και το επίπεδο δεξιοτήτων τους σε ατομικό επίπεδο.

Μπορώ να παραλείψω ένα στάδιο του Κύκλου του Kolb κατά την υλοποίηση ενός σχεδίου μαθήματος;

Όχι, η μάθηση παράγει ουσιαστικά αποτελέσματα όταν οι μαθητές ολοκληρώνουν κάθε στάδιο. Η παράλειψη οποιουδήποτε σταδίου του κύκλου διαταράσσει την εκπαιδευτική διαδικασία.

Χρειάζομαι υπολογιστή με πρόσβαση στο διαδίκτυο και προτζέκτορα για τη διεξαγωγή των μαθημάτων;

Πολλά από τα σχέδια μαθημάτων δεν προϋποθέτουν χρήση υπολογιστή ή πρόσβαση στο διαδίκτυο. Ωστόσο, υποθέτουμε ότι οι μαθητές θα αναζητήσουν πληροφορίες στο διαδίκτυο ή θα κάνουν χρήση εργαλείων παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης. Στην αρχή κάθε σχεδίου μαθήματος, θα βρείτε μια λίστα με το απαιτούμενο υλικό και πληροφορίες σχετικά με το εάν εσείς ή οι μαθητές σας θα χρειαστείτε υπολογιστή, προτζέκτορα ή πρόσβαση στο διαδίκτυο.

Χρειάζεται να είμαι ειδικός στην ασφάλεια του διαδικτύου για να υλοποιήσω τα σχέδια μαθημάτων με τους μαθητές;

Όχι. Το εγχειρίδιο σχεδιάστηκε ώστε να μπορούν να το χρησιμοποιήσουν όλοι οι εκπαιδευτικοί. Ωστόσο, εάν θέλετε να διευρύνετε τις γνώσεις σας πάνω στην ψηφιακή ιθαγένεια και την ασφάλεια, μπορείτε να εγγραφείτε στο πρόγραμμα Γίνε Ήρωας του Διαδικτύου και να λάβετε δωρεάν κατάρτιση. Για περισσότερες λεπτομέρειες μπορείτε να ανατρέξετε στην ιστοσελίδα του προγράμματος: <https://www.be-internet-awesome.gr>.

Πού μπορώ να βρω παρουσιάσεις για το εγχειρίδιο που μπορώ να δείξω στους μαθητές;

Μπορείτε να κατεβάσετε παρουσιάσεις για την κάθε θεματική ενότητα από την ιστοσελίδα του προγράμματος.

Ενότητα Ι

**Κατανοώντας τον εαυτό μου στο
διαδίκτυο**

Κατανοώντας τον εαυτό μου στο διαδίκτυο

Είναι στο χέρι σου να προστατεύσεις το απόρρητό σου!

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Κατά την παρουσία μας στο διαδίκτυο, άθελά μας μοιραζόμαστε τα προσωπικά μας δεδομένα. Ο Ιστός – ή μάλλον, οι πάροχοι υπηρεσιών διαδικτύου, οι διαχειριστές προγραμμάτων περιήγησης (web browsers), μηχανών αναζήτησης, εφαρμογών και μέσων κοινωνικής δικτύωσης – συλλέγουν προσωπικές μας πληροφορίες για και τις επεξεργάζονται με σκοπό να μάθουν ακόμη περισσότερα για εμάς μέσω της διαδικασίας σκιαγράφησης προφίλ (profiling). Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, άθελά μας αφήνουμε πίσω μας ορισμένα από αυτά τα προσωπικά δεδομένα – συχνά εν αγνοία μας. Αυτού του είδους οι πληροφορίες, όπως η **διεύθυνση IP** μας (ο αριθμός που αποδίδεται σε κάθε συσκευή που συνδέεται στο διαδίκτυο), το πρόγραμμα περιήγησης που χρησιμοποιούμε, το λειτουργικό σύστημα της συσκευής μας, οι γραμματοσειρές που χρησιμοποιούμε, το ιστορικό αναζήτησής μας κ.λπ., όταν συλλεχθούν, ταξινομηθούν και αναλυθούν, συχνά επιτρέπουν σε τρίτους να μας αναγνωρίσουν ως **μοναδικούς χρήστες**.

Το δεύτερο είδος πληροφοριών που αφήνουμε πίσω μας, τις αφήνουμε οικειοθελώς. Μερικές φορές, οι πληροφορίες αυτές ενδέχεται να απαιτούνται για να χρησιμοποιήσουμε μια υπηρεσία ή μια εφαρμογή ή για τη βελτίωση της λειτουργικότητάς της. Για παράδειγμα, για την αγορά αεροπορικών εισιτηρίων, απαιτείται συνήθως να εισάγουμε τον αριθμό της πιστωτικής μας κάρτας μαζί με τον κωδικό ασφαλείας αυτής (αριθμός **CVC** ή **CVV**). Όταν πραγματοποιούμε αγορές μέσω διαδικτύου, κοινοποιούμε τη διεύθυνση της οικίας μας, ώστε να μπορεί να γίνει η παράδοση των προϊόντων που αγοράσαμε. Η ενσωμάτωση των στοιχείων επικοινωνίας που βρίσκονται αποθηκευμένα στο τηλέφωνό μας σε συσκευές επικοινωνίας στο διαδίκτυο είναι προαιρετική, αλλά όταν γίνεται αυτό, οι εφαρμογές αυτές συχνά γίνονται πιο λειτουργικές και εύχρηστες.

Μοιραζόμαστε κάποιες από τις προσωπικές μας πληροφορίες οικειοθελώς, παρόλο που κανείς δεν μας το ζήτησε και δεν αποτελεί προϋπόθεση για να μπορέσουμε να κάνουμε χρήση μιας υπηρεσίας. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για παράδειγμα. Μοιραζόμαστε με τη θέλησή μας τις πολιτικές μας πεποιθήσεις, πληροφορίες για τα χόμπι μας και τις οικογένειές μας, αλλά και την τοποθεσία μας ή τον σεξουαλικό μας προσανατολισμό. Αυτές οι πληροφορίες είναι συχνά άμεσα διαθέσιμες σε όποιον θελήσει να τις αναζητήσει και να τις χρησιμοποιήσει.

Οι χρήστες του διαδικτύου αντιμετωπίζουν διαφορετικά την ανάγκη να προστατεύσουν τις διαδικτυακές τους πληροφορίες – για κάποιους είναι πολύ σημαντικό και για άλλους καθόλου. Οι πάροχοι υπηρεσιών διαδικτύου συνήθως δικαιολογούν τις ενέργειές τους αναφορικά με τη συλλογή προσωπικών δεδομένων υποστηρίζοντας ότι οι πληροφορίες που συλλέγονται είναι απαραίτητες ώστε να προσαρμόσουν τις υπηρεσίες τους στις ανάγκες μας. Αυτό το σκεπτικό συχνά συνοψίζεται στο «Μας δίνετε περισσότερες πληροφορίες για εσάς και εμείς θα προσαρμόσουμε τις υπηρεσίες μας στις ανάγκες σας, ώστε να μπορείτε να τις χρησιμοποιείτε πιο άνετα». Όντως, όπως πολλοί χρήστες μπορούν να επιβεβαιώσουν – η κοινοποίηση των προσωπικών μας πληροφοριών κάνει πολύ πιο εύκολη τη χρήση των διαδικτυακών υπηρεσιών. Πού είναι λοιπόν η παγίδα; Γιατί είναι καλύτερο να συγκαταλεγόμαστε μεταξύ εκείνων που ενδιαφέρονται για την προστασία του απόρρητού τους στο διαδίκτυο και την

ασφάλεια των ευαίσθητων πληροφοριών τους; Γιατί είναι σημαντικό να διαμορφώνουμε και να ακολουθούμε τη δική μας πολιτική απορρήτου;

Το να έχουμε τον έλεγχο του τι συμβαίνει στα προσωπικά μας δεδομένα και σε περίπτωση που κάποιος επωφελεύεται από αυτά να γνωρίζουμε ποιοι είναι αυτοί και πώς το κάνουν, είναι προς όφελός μας. Όσα περισσότερα γνωρίζουν οι εταιρείες για εμάς, τόσο περισσότερα προϊόντα και υπηρεσίες θα μπορούν να μας πουλήσουν και μάλιστα πιο γρήγορα. Δεν θα πρέπει επίσης να ξεχνάμε ότι εκείνοι που πληρώνουν τα περισσότερα για προσωπικά δεδομένα και προφίλ καταναλωτών είναι οι διαφημιστές.

Ένας άλλος τύπος κινδύνου πηγάζει από τη διαρροή προσωπικών δεδομένων.¹

Ο τρίτος λόγος για τον οποίον θα πρέπει να μας απασχολεί τι συμβαίνει με τα προσωπικά μας δεδομένα και τι γνωρίζει το διαδίκτυο για εμάς είναι το γεγονός ότι οι πάροχοι υπηρεσιών διαδικτύου προσαρμόζουν στις προτιμήσεις μας το περιεχόμενο που εμφανίζεται, παγιδεύοντάς μας έτσι σε μια φούσκα εντός της οποίας δεν βρίσκουμε τίποτα άλλο πέρα από οικεία πρόσωπα και απόψεις. Όσα αποτελέσματα αναζήτησης δεν ταιριάζουν με το προφίλ των προσωπικών μας δεδομένων καθίστανται μη προσβάσιμα ή ιδιαίτερα δύσκολα προσβάσιμα για εμάς.²

Τι γίνεται όμως με τα προσωπικά μας δεδομένα που μοιραζόμαστε αυτοβούλως στο διαδίκτυο – κυρίως στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης; Θα πρέπει να αναρωτηθούμε: τι έχω να κερδίσω και τι να χάσω αν μοιραστώ αυτήν την πληροφορία; Ας μη ξεχνάμε ότι, ανεξάρτητα από το πώς διαβιβάζονται οι πληροφορίες, όταν αυτές φύγουν από τη συσκευή μας προς άλλους χρήστες του διαδικτύου, ο έλεγχός μας πάνω τους μειώνεται δραστικά. Στην πραγματικότητα, αυτή η απώλεια ελέγχου μπορεί να συμβεί ακόμη και πριν αποφασίσουμε να μοιραστούμε τις πληροφορίες, καθώς τα μη προστατευμένα ή πλημμελώς προστατευμένα προσωπικά δεδομένα ενδέχεται απλούστατα να υποκλαπούν από τις συσκευές μας. Κάθε φορά που αποθηκεύουμε προσωπικές πληροφορίες σε εφαρμογές, αυτές καταλήγουν στους διακομιστές της εκάστοτε εταιρείας και τυγχάνουν επεξεργασίας, ωστόσο ενδέχεται να παραβιαστούν και να διαρρεύσουν.

Δηλαδή αυτό το επίπεδο κινδύνου ουσιαστικά υποδηλώνει ότι πρέπει να σταματήσουμε να επικοινωνούμε μέσω διαδικτύου; Όχι! Αξίζει, ωστόσο, να αναλογιστούμε τι σημασία έχει για εμάς η προστασία του απορρήτου μας, πόσο σημαντικές είναι συγκεκριμένες πληροφορίες, με ποιους θέλουμε να τις μοιραστούμε και τι ενδεχομένως θα συμβεί αν ποτέ αυτές διαρρεύσουν, τώρα ή στο μέλλον – καθώς και σε ποιες ενέργειες θα μπορούσαμε να προβούμε.

Η νομοθετική ρύθμιση της συλλογής και χρήσης προσωπικών δεδομένων αποτελεί αντικείμενο συζήτησης σε διεθνές επίπεδο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση λαμβάνει μια σειρά από μέτρα προς ένα καλύτερο κανονιστικό πλαίσιο, όπως, μεταξύ άλλων, η Πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες (Digital Services Act - DSA) και η Πράξη για τις ψηφιακές αγορές (Digital Markets Act - DMA). Και εμείς οι χρήστες, τι μπορούμε να κάνουμε;

1. Αυτό εξηγείται με σαφήνεια από ένα πληροφοριακό γράφημα (infographic) του ιστότοπου Information is Beautiful που δημιουργήθηκε από τον βρετανό δημοσιογράφο δεδομένων David McCandless. Σε αυτό συγκεντρώνονται και παρουσιάζονται με τρόπο οργανωμένο οι πληροφορίες που έχουν βγει στο φως αναφορικά με τις διαρροές δεδομένων από τους διακομιστές διάφορων εταιρειών: <https://informationisbeautiful.net/visualizations/worlds-biggest-data-breaches-hacks/>. Τελευταία επίσκεψη: 11 Ιουνίου 2024.

2. Ο Eli Pariser είναι ακόμα πιο διαφωτιστικός αναφορικά με το πρόβλημα αυτό (διαδικτυακή φούσκα φίλτρων (filter bubble) ή φούσκα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης) στην ομιλία του στο TED: https://www.ted.com/talks/eli_pariser_beware_online_filter_bubbles. Τελευταία επίσκεψη: 11 Ιουνίου 2024.

Το φαινόμενο αυτό έχει γίνει αντικείμενο έρευνας από τότε που ο Pariser έκανε την ομιλία του και ορισμένες πτυχές του διαφέρουν σε σχέση με τα όσα εκείνος περιγράφει. Εντούτοις, είχε πράγματι δίκιο σε όσα είπε για τους τρόπους με τους οποίους οι αλγόριθμοι καθορίζουν τη λειτουργία των διαδικτυακών μέσων. Περισσότερα σχετικά με αυτό στο σχέδιο του μαθήματος Μην παγιδευτείς σε μια φούσκα.

- 1. Να έχουμε επίγνωση μεταδίδοντάς την και σε άλλους.** Όταν χρησιμοποιούμε τον Ιστό, αφήνουμε το **ψηφιακό μας αποτύπωμα**. Τα προσωπικά μας δεδομένα είναι πολύτιμα και η ασφάλειά μας εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουμε το πρόβλημα της προστασίας του απορρήτου στο διαδίκτυο. Αν και η χρήση του διαδικτύου συνεπάγεται κοινοποίηση των πληροφοριών μας, οφείλουμε να διατηρούμε τον έλεγχο του τι αποκαλύπτουμε και σε ποιον, καθώς και τι συμβαίνει με τα προσωπικά μας δεδομένα.
- 2. Να βεβαιωθούμε ότι η απόφασή μας σχετικά με ποια προσωπικά μας δεδομένα μοιραζόμαστε κατά την εγκατάσταση μιας εφαρμογής ή την είσοδο μας σε έναν ιστότοπο είναι μια απόφαση συνειδητή.** Να διαβάζουμε τους όρους και τις προϋποθέσεις των εφαρμογών που εγκαθιστούμε. Κάθε φορά που εγκαθιστούμε μια εφαρμογή ή επισκεπτόμαστε έναν ιστότοπο, θα πρέπει να αναρωτηθούμε εάν είναι απαραίτητο να κοινοποιήσουμε όλες τις πληροφορίες που μας ζητούνται ή εάν η υπηρεσία μπορεί να λειτουργήσει και δίχως αυτές. Και αν απαιτείται από μια εφαρμογή ή υπηρεσία να κοινοποιήσουμε προσωπικά μας δεδομένα, πάλι θα πρέπει να αναρωτηθούμε αν την χρειαζόμαστε πραγματικά.
- 3. Να βεβαιωθούμε ότι η απόφασή μας σχετικά με ποια προσωπικά μας δεδομένα θέλουμε να αποκαλύψουμε, όταν αυτό δεν απαιτείται, είναι μια απόφαση συνειδητή και αυτό ισχύει και για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.** Θέλουμε πραγματικά να μοιραστούμε μια πληροφορία; Και αν ναι, με ποιον τη μοιραζόμαστε; Ποιοι είναι οι διαδικτυακοί μας φίλοι; Με άλλα λόγια, με ποιους δημιουργούμε δεσμούς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης; Είναι αξιόπιστα τα άτομα αυτά; Τι θα μπορούσε να συμβεί εάν συγκεκριμένες πληροφορίες κοινοποιούνταν εκτός του κύκλου των φίλων μας; Κι αν αυτές αποκαλυφθούν και παραμείνουν συνδεδεμένες μαζί μας για τα επόμενα είκοσι χρόνια;
- 4. Να αποφασίζουμε τι θα συμβεί με τα προσωπικά μας δεδομένα στον Ιστό.** Η νομοθεσία μας δίνει αυτή τη δυνατότητα. Είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε τα δικαιώματά μας και πώς μπορούμε να τα ασκήσουμε.
- 5. Να διαγράψουμε τα προσωπικά μας δεδομένα όταν δεν χρησιμοποιούμε πλέον την εφαρμογή ή την υπηρεσία.** Κάθε φορά που διαγράφουμε μια εφαρμογή, θα πρέπει να αναλογιστούμε αν τα προσωπικά μας δεδομένα θα αφαιρεθούν από τους διακομιστές της ή όχι. Αν όχι, μπορούμε να τα διαγράψουμε και πώς;
- 6. Να παραμένουμε σε εγρήγορση και να χρησιμοποιούμε τα εργαλεία και τις τεχνικές λύσεις που διαθέτουμε ώστε να μας βοηθήσουν να προστατεύσουμε το απόρρητο μας στο διαδίκτυο.** Θα πρέπει να αναρωτηθούμε ποιο επίπεδο προστασίας του απορρήτου μας χρειαζόμαστε και πόσο πολύτιμη είναι για εμάς μια πληροφορία ή πόσο πολύτιμη θα είναι μελλοντικά. Μπορούμε να επιλέξουμε οποιαδήποτε μέθοδο προστασίας προσωπικών δεδομένων ταιριάζει στις ανάγκες μας, όπως:
 - ρυθμίσεις μέσω κοινωνικής δικτύωσης (ποιοι μπορούν να δουν τις πληροφορίες μας και να διαβάσουν τις αναρτήσεις μας).
 - επαλήθευση σε δύο βήματα, γνωστή και ως έλεγχος ταυτότητας δύο παραγόντων (π.χ. σύνδεση με χρήση κωδικού πρόσβασης και κωδικού επαλήθευσης που αποστέλλεται στον αριθμό τηλεφώνου ή στο email μας).
 - αλλάζουμε τακτικά τους κωδικούς πρόσβασης που χρησιμοποιούμε σε διαδικτυακές υπηρεσίες.
 - χρησιμοποιούμε πρόσθετα προστασίας προσωπικών δεδομένων στα προγράμματα περιήγησης.
- 7.**

- ελέγχουμε εάν οι ιστότοποι που χρησιμοποιούμε είναι κρυπτογραφημένοι για ασφαλή επικοινωνία (https).
- πλοηγούμαστε με ασφάλεια στο διαδίκτυο, για παράδειγμα κάνοντας χρήση ενός προγράμματος περιήγησης που δεν συλλέγει τα προσωπικά μας δεδομένα, ή σε κατάσταση ανώνυμης περιήγησης, ή κάνοντας χρήση του δικτύου Tor ή ενός εικονικού ιδιωτικού δικτύου (VPN).
- αποφασίζουμε εάν θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε δημόσια σημεία και δίκτυα πρόσβασης στο διαδίκτυο (π.χ. ιντερνέτ καφέ, δημοτικό δίκτυο κ.λπ.), κυρίως όταν η διαδικτυακή μας δραστηριότητα είναι ιδιαίτερα σημαντική ή ευαίσθητη (π.χ. τραπεζικές συναλλαγές, ιδιωτική αλληλογραφία, κ.λπ.).

7. Να ελέγχουμε πόσα γνωρίζει ο Ιστός για εμάς: μπορούμε εύκολα να βρούμε διαδικτυακά σεμινάρια για να μάθουμε πώς να επαληθεύουμε τι γνωρίζουν για εμάς το Facebook, η Google και άλλοι τεχνολογικοί κολοσσοί.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

CVC ή CVV	ο τριψήφιος αριθμός ασφαλείας στο πίσω μέρος μιας πιστωτικής ή χρεωστικής κάρτας.
ψηφιακό αποτύπωμα	οι πληροφορίες που αφήνουμε πίσω μας στο διαδίκτυο και μέσω των οποίων μπορεί κάποιος να μας ταυτοποιήσει.
Πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες	(Digital Services Act - DSA) και Πράξη για τις ψηφιακές αγορές (Digital Markets Act - DMA) – έγγραφα που καταρτίστηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση με σκοπό την αποτελεσματικότερη προστασία των δικαιωμάτων μας στο διαδίκτυο.
φίλος	(διαδικτυακός φίλος) – μια ιδιότητα που μπορούμε να δώσουμε σε άτομα εντός των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Προσθέτοντας άτομα στον κύκλο φίλων μας, συνήθως τους παραχωρούμε μεγαλύτερη πρόσβαση στις αναρτήσεις και τα προσωπικά μας δεδομένα.
Διεύθυνση IP	(Διεύθυνση Διαδικτυακού Πρωτοκόλλου) – ένας μοναδικός αριθμός αναγνώρισης που αποδίδεται σε συσκευές που συνδέονται σε ένα δίκτυο. Αρκετές συσκευές μπορούν να λειτουργούν υπό ιδιωτική IP (π.χ. σε ένα οικιακό δίκτυο), πράγμα που σημαίνει ότι η διεύθυνση IP δεν προσδιορίζει πάντα μια συγκεκριμένη συσκευή, πόσο μάλλον το άτομο που τη χρησιμοποιεί.
δικαίωμα στην ιδιωτικότητα	(απόρρητο) – ένα από τα αναφαίρετα ανθρώπινα δικαιώματα που κάθε άτομο δικαιούται να ασκεί ανεξάρτητα από την αξία ή τα καθήκοντα του. Κατοχυρώνεται από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος, μεταξύ άλλων, αναφέρει ότι, «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής

3. Μπορείτε να διαβάσετε περισσότερα σχετικά ανατρέχοντας στους ιστότοπους οργανισμών προστασίας διαδικτυακού απορρήτου και ασφάλειας στο διαδίκτυο. ένας τέτοιος οργανισμός στην Ελλάδα είναι η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα: <https://www.dpa.gr/>

του ζωής, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του». Αναφορικά με το διαδίκτυο, πρέπει να εξετάζουμε την προστασία του απορρήτου μας στο πλαίσιο των δεδομένων που κοινοποιούμε αυτοβούλως στο διαδίκτυο, καθώς και οποιωνδήποτε άλλων πληροφοριών για εμάς οι οποίες είναι προσβάσιμες από άλλους χρήστες. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων υπογραμμίζει ότι ο καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών του δεδομένων, ότι τα εν λόγω προσωπικά δεδομένα δεν πρέπει να υποβάλλονται σε επεξεργασία δίχως συγκατάθεση και ότι θα πρέπει να είναι διαθέσιμα για έλεγχο από το πρόσωπο στο οποίο αφορούν.

Tor

(The Onion Routing) – λογισμικό που επιτρέπει την πρόσβαση σε ιστότοπους μέσω ενός δωρεάν προγράμματος περιήγησης Tor. Δυσχεραίνει την ανάλυση της κυκλοφορίας στο διαδίκτυο, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο ανωνυμία στους χρήστες του. Για παράδειγμα, η διαδικτυακή μας δραστηριότητα παραμένει αόρατη στον πάροχο υπηρεσιών διαδικτύου που χρησιμοποιούμε χάρη στην κρυπτογράφηση σύνδεσης.

μοναδικός χρήστης

ένα άτομο που χρησιμοποιεί έναν συγκεκριμένο ιστότοπο ή δίκτυο, το οποίο συνήθως ταυτοποιείται μέσω των λεγόμενων cookies, δηλαδή μικρών πακέτων δεδομένων που στέλνει ένας ιστότοπος ο οποίος προβάλλεται στο πρόγραμμα περιήγησης που χρησιμοποιεί το άτομο αυτό και τα οποία το πρόγραμμα περιήγησης με τη σειρά του στέλνει πίσω στον ιστότοπο σε επόμενες επισκέψεις του. Ο όρος μοναδικός χρήστης χρησιμοποιείται στο παρακάτω σχέδιο μαθήματος για να τονίσει πόσες πληροφορίες για ένα άτομο μπορούν να συλλεχθούν μέσα από μια διαδικασία σύνδεσης όλων των προσωπικών δεδομένων που αφήνουμε πίσω μας στο διαδίκτυο και πόσο εύκολο είναι να γίνει η διάκριση μεταξύ μεμονωμένων, μοναδικών χρηστών.

VPN

(εικονικό ιδιωτικό δίκτυο) – ένας εναλλακτικός τρόπος πλοήγησης στον Ιστό για τους χρήστες με τρόπο μη ανιχνεύσιμο και ανώνυμο. Λειτουργεί με παρόμοιο τρόπο με το Tor.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να μάθουν τι σημαίνει να κοινοποιούν τα προσωπικά τους δεδομένα στο διαδίκτυο και τι συνέπειες ενδέχεται να έχει αυτό.
- να κατανοήσουν ότι έχουν τον έλεγχο του τι μπορούν να γνωρίζουν για αυτούς το διαδίκτυο και τα άτομα και οι φορείς που το χρησιμοποιούν.
- να μάθουν τι είναι το απόρρητο στο διαδίκτυο και πώς να το διαχειρίζονται.
- να αποκτήσουν επίγνωση του τι σημαίνει απόρρητο και να αποκτήσουν αίσθημα ελέγχου και υπευθυνότητας όταν το χρησιμοποιούν.

Υλικό

- λευκός πίνακας ή πίνακας σεμιναρίου (flipchart)
- μαρκαδόροι ή στυλό
- αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes)

Συμβουλή

Εάν μπορείτε, αλλάξτε τη διαρρύθμιση της αίθουσας τοποθετώντας τις καρέκλες σε διαφορετικά σημεία, π.χ. σε μορφή ημικύκλιου, έτσι ώστε οι μαθητές/τριες να κάθονται αντικριστά. Δεν είναι απαραίτητο, αλλά μπορεί να διευκολύνει τη διεξαγωγή του μαθήματος κάνοντάς το παράλληλα πιο ελκυστικό.

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (3 λεπτά)

Προβάλλετε στους/στις μαθητές/τριες το σύντομο βίντεο *Amazing mind reader reveals his gift* (Απίθανο μέντιουμ αποκαλύπτει το «χάρισμά» του). Μπορείτε να το βρείτε στο YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=F7pYHN9iC9I> (με ελληνικούς υπότιτλους εδώ https://be-internet-awesome.gr/wp-content/uploads/2025/01/Amazing_mind_reader_reveals_his_gift_1.mp4)

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (25 λεπτά)

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

1. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες για τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους σχετικά με την προβολή του βίντεο. Δώστε τη δυνατότητα σε μερικούς από αυτούς να μοιραστούν τα συναισθήματα και τις πρώτες τους σκέψεις. Όταν διαπιστώσετε ότι αρχίζουν να αναλύουν τις λεπτομέρειες της ταινίας, προχωρήστε στα επόμενα μέρη του μαθήματος. Προτού το κάνετε, γράψτε στον λευκό πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart) την πρόταση που εμφανίζεται προς το τέλος του βίντεο: **«Ολόκληρη η ζωή σου είναι στο διαδίκτυο»**
2. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες τι είδους πληροφορίες για τον εαυτό τους κοινοποιούν στο διαδίκτυο. Γράψτε τις απαντήσεις τους στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart). Σημειώστε, επισημάνετε ή γράψτε με διαφορετικό χρώμα τις πληροφορίες που δήλωσε η πλειονότητα των μαθητών ότι κοινοποιούν.

Συμβουλή

Εάν έχετε λόγους να πιστεύετε ότι οι μαθητές/τριες σας δεν θα θελήσουν να μοιραστούν δημόσια αυτού του είδους τις πληροφορίες, μπορείτε να μοιράσετε μερικά αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes) και να τους ζητήσετε να τις γράψουν ανώνυμα. Έπειτα, συγκεντρώστε τα χαρτάκια και κολλήστε τα στον πίνακα. Μπορείτε επίσης να χρησιμοποιήσετε μια εφαρμογή που επιτρέπει ανατροφοδότηση (feedback) σε πραγματικό χρόνο κατά τη διάρκεια παρουσιάσεων, όπως το Mentimeter.

Εάν θέλετε να κάνετε την εργασία πιο εύκολη για τους/τις μαθητές/τριες, μπορείτε να γράψετε τη λίστα με τα προσωπικά στοιχεία στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart). Στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια του μαθήματος, μοιράστε μαρκαδόρους στους/στις μαθητές/τριες και ζητήστε τους να σχεδιάσουν κάθετα σημάδια καταμέτρησης δίπλα σε όσα από τα προσωπικά στοιχεία της λίστας έχουν

κοινοποιήσει στο διαδίκτυο, για παράδειγμα, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή κατά τη διάρκεια άλλων δραστηριοτήτων, όπως οι ηλεκτρονικές αγορές.

Παραδείγματα προσωπικών στοιχείων:

- Αριθμός πιστωτικής κάρτας
- Κωδικός ασφαλείας πιστωτικής κάρτας
- Αριθμός τραπεζικού λογαριασμού
- Διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου
- Κωδικός πρόσβασης
- Όνομα χρήστη
- Διεύθυνση κατοικίας
- Όνομα σχολείου
- Διεύθυνση σχολείου
- Τόπος εργασίας
- Διεύθυνση εργασίας
- Σεξουαλικός προσανατολισμός
- Θρησκευτικό δόγμα ή απουσία αυτού
- Απόψεις και αξίες που συμμερίζομαι
- Τηλεφωνικός αριθμός
- Φυλή
- Αναπηρίες
- Αριθμός ταυτότητας
- Ονοματεπώνυμο
- Φωτογραφίες
- Πληροφορίες για φίλους μου
- Πληροφορίες για την οικογένειά μου
- Εισόδημα
- Χαρακτηριστικά της οικίας μου
- Αριθμός φορολογικού μητρώου
- Οικογενειακή κατάσταση
- Τοποθεσία
- Μέσα κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιώ
- Χόμπι και ενδιαφέροντα

3. Στο τέλος της άσκησης, ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες αν πιστεύουν ότι έχει ισχύ η πρόταση «Ολόκληρη η ζωή σου είναι στο διαδίκτυο».
4. Ολοκληρώστε αυτό το μέρος ενθαρρύνοντας τους/τις μαθητές/τριες να απαντήσουν στην ίδια ερώτηση από μέσα τους, αλλά αυτή τη φορά ρωτήστε τους σε ποιον βαθμό ισχύει για εκείνους η παραπάνω πρόταση.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2

1. Πριν από το μάθημα, αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες σχετικά με τους/τις μαθητές/τριες σας. Κατά τη διάρκεια του μαθήματος, και αφού γράψετε την πρόταση «Ολόκληρη η ζωή σου είναι στο διαδίκτυο», μπορείτε να αρχίσετε με το να μοιραστείτε ορισμένες από τις πληροφορίες με την ομάδα. Είναι αυτονόητο ότι οποιαδήποτε πληροφορία κοινοποιηθεί με αυτόν τον τρόπο δεν θα πρέπει να προκαλεί και να οδηγεί σε μίσος/ρητορική μίσους, εξοστρακισμό ή διαδικτυακό εκφοβισμό. Αυτά τα φαινomenικά ήσσονος σημασίας γεγονότα που αναφέρετε μπορούν να ενθαρρύνουν τους/τις μαθητές/τριες σας να προβληματιστούν σχετικά με το απόρρητο και την ανωνυμία ή να τους κάνουν να αναρωτηθούν «Πώς το γνωρίζει αυτό ο δάσκαλος;» Αυτή η παραλλαγή του μαθήματος αποτελεί, κατά κάποιο τρόπο, μια επέκταση του εισαγωγικού σταδίου όταν και παρακολουθήσατε μαζί το βίντεο με το μέντιουμ. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες εάν, όταν

4. «Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης» Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2016/C 202/02, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>. Τελευταία επίσκεψη: 11 Ιουνίου 2024.

αναρτούσαν τις πληροφορίες που αναφέρατε, γνώριζαν ότι ακόμη και ο δάσκαλος ή ο σύμβουλός τους μπορούσε να έχει πρόσβαση σε αυτές.

2. Στη συνέχεια, ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες εάν πιστεύουν ότι έχει ισχύ η πρόταση «Ολόκληρη η ζωή σου είναι στο διαδίκτυο».
3. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να απαντήσουν από μέσα τους σε ποιον βαθμό ισχύει για εκείνους η παραπάνω πρόταση.
4. Εάν έχετε χρόνο στη διάθεσή σας, προσθέστε μια ακόμη πρόταση: «Ολόκληρη η ζωή σου είναι στο διαδίκτυο. **Και μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναντίον σου**».
5. Ζητήστε από κάθε μαθητή να επιλέξει, από μέσα του, μια πληροφορία για τον εαυτό του την οποία θεωρεί πολύτιμη και που ωστόσο την κοινοποίησε στο διαδίκτυο. Τι αποκόμισε από αυτό; Τι διακινδύνευσε ή τι ενδέχεται να κινδυνεύει τώρα επειδή το έκανε αυτό;

ΕΠΙΛΟΓΗ 3

Σημειώστε!

Αυτή η παραλλαγή του μαθήματος απαιτεί υψηλό βαθμό εμπιστοσύνης μεταξύ των μαθητών και υπευθυνότητα από μέρους τους, καθώς και έναν έξυπνο χωρισμό της τάξης σε ομάδες. Αναλογιστείτε κατά πόσο τα άτομα με τα οποία εργάζεστε είναι έτοιμα για αυτήν την άσκηση και πόσο πιθανό είναι να χρησιμοποιήσουν με τρόπο κακόβουλο οποιαδήποτε πληροφορία αποκαλυφθεί. Εάν πιστεύετε ότι είναι έτοιμα, θα μπορούσατε να συντάξετε ένα είδος κοινωνικού συμβολαίου πριν από τη δραστηριότητα. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να συμφωνήσουν σε ορισμένους κανόνες ή θυμίστε τους κανόνες εάν έχουν ήδη συμφωνήσει σε κάποιους από αυτούς.

Σε αυτήν την παραλλαγή, στους/στις μαθητές/τριες θα επιτραπεί η χρήση των τηλεφώνων τους ή η εργασία με οθόνη που θα τους παρασχεθεί από το σχολείο.

1. Χωρίστε την τάξη σε ζευγάρια ή τετράδες. Στη συνέχεια, ζητήστε τους να συνδεθούν για 5-7 λεπτά στο διαδίκτυο και να βρουν όσες περισσότερες πληροφορίες μπορούν για το άλλο άτομο (ζευγάρια) ή το άλλο ζευγάρι (χωρίστε τις τετράδες σε αντίπαλα ζευγάρια).
2. Δώστε στις ομάδες άλλα 5 λεπτά ώστε να ανταλλάξουν πληροφορίες που πιστεύουν ότι μπορεί να κάνουν τα ενδιαφερόμενα μέρη να εκπλαγούν.
3. Ζητήστε ποιοι θα ήθελαν εθελοντικά να μοιραστούν με την τάξη εκείνες τις προσωπικές πληροφορίες που αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια της άσκησης και οι οποίες τους εξέπληξαν. Ζητήστε από κάθε μαθητή/μαθήτρια να μιλήσει για τον εαυτό του/της, όχι όμως και για τους/τις συμμαθητές/τριες του/της για τους/τις οποίους/ες έκανε έρευνα. Θα πρέπει να ξεκαθαρίσετε στους/στις μαθητές/τριες ότι προέχει η αμοιβαία εμπιστοσύνη.

5. Εάν έχετε χρόνο στη διάθεσή σας, μπορείτε να αναδείξετε αυτόν τον κίνδυνο μέσω του παρακάτω ιστότοπου: <https://informationisbeautiful.net/visualizations/worlds-biggest-data-breaches-hacks/>. Τελευταία επίσκεψη: 11 Ιουνίου 2024. Εκεί περιλαμβάνεται ένα πληροφοριακό γράφημα (infographic) με πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν σε σχέση με τις μεγαλύτερες διαρροές και παραβιάσεις προσωπικών δεδομένων στον κόσμο.

4. Τέλος, ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να απαντήσουν από μέσα τους σε ποιον βαθμό πιστεύουν ότι ισχύει για εκείνους η πρόταση «**Ολόκληρη η ζωή σου είναι στο διαδίκτυο**».

ΘΕΩΡΙΑ (7 λεπτά)

Τονίστε ότι, κάθε φορά που κοινοποιούμε προσωπικά δεδομένα στο διαδίκτυο, θα πρέπει να αναρωτιόμαστε:

- Γιατί αποκαλύπτω τις πληροφορίες αυτές;
- Πρέπει να το κάνω;
- Τι περιμένω να κερδίσω κάνοντάς το αυτό;
- Τι μπορώ ενδεχομένως να χάσω εξαιτίας αυτού;

Κάνοντας χρήση του τμήματος Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, υπενθυμίστε στους/στις μαθητές/τριες ότι:

1. Οι πληροφορίες που κοινοποιούμε διαδικτυακά δεν εξαφανίζονται – μόλις κοινοποιηθούν, η διαγραφή τους γίνεται πολύ δύσκολη.
2. Ακόμα και αν οι αναρτήσεις μας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι διαθέσιμες σε ένα περιορισμένο κοινό (μόνο στον κύκλο των φίλων μας για παράδειγμα) ή ακόμα και σε ένα μόνο άτομο, αναρτώντας τις πληροφορίες αυτές δεν έχουμε πλέον κανέναν έλεγχο πάνω τους.

Συμβουλή

Εάν έχετε χρόνο στη διάθεσή σας, μπορείτε να ρωτήσετε τους/τις μαθητές/τριες εάν πραγματικά γνωρίζουν, θυμούνται ή αναγνωρίζουν όλους τους διαδικτυακούς φίλους τους. Έχουν υιοθετήσει ξεκάθαρα (ξεκάθαρα για αυτούς) κριτήρια βάσει των οποίων προσκαλούν άλλους να γίνουν φίλοι τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης; Σημειώστε αρκετές απαντήσεις.

3. Το ίδιο συμβαίνει κάθε φορά που εγκαθιστούμε εφαρμογές ή συνδεόμαστε σε ιστότοπους – κοινοποιούμε τα προσωπικά μας δεδομένα στους διαχειριστές τους. Αξίζει να διαβάσουμε τους όρους και τις προϋποθέσεις χρήσης για να μάθουμε τι μπορεί να συμβεί στα προσωπικά μας δεδομένα που κοινοποιούμε. Θα πρέπει επίσης να εξετάσουμε την πιθανότητα υποκλοπής των δεδομένων μας.
4. Πριν κοινοποιήσουμε προσωπικές μας πληροφορίες στο διαδίκτυο, αξίζει να αναλογιστούμε το τι μπορεί να κάνει αυτή η ενέργεια για εμάς (ή σε εμάς) τόσο στο παρόν όσο και μελλοντικά. Το να κάνουμε ένα σχόλιο (που μπορεί επίσης να επηρεάσει την εικόνα μας!) ή να μοιραστούμε μια πληροφορία μπορεί να φαντάζει ακίνδυνο, ακόμα κι αν κάνουμε δημόσια προσβάσιμες τις ενέργειες μας αυτές. Ωστόσο, το ερώτημα που θα πρέπει να θέσουμε στον εαυτό μας είναι πόσο πιθανό είναι το σχόλιο ή η πληροφορία αυτή να μας βλάψει ή να χρησιμοποιηθεί για να μας βλάψει μελλοντικά, π.χ. εάν αποκαλυφθεί όταν κάνουμε αίτηση για μια θέση εργασίας ή να μας υπονομεύσει σε περίπτωση που κατέχουμε θέση ευθύνης.

Συμβουλή

Εάν έχετε λιγοστό χρόνο στη διάθεσή σας, μπορείτε να περιοριστείτε στα δύο πρώτα σημεία της παραπάνω λίστας.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν τι μπορούν να κάνουν, να αλλάξουν ή να θυμηθούν προκειμένου να διασφαλίσουν το απόρρητό τους στο διαδίκτυο. Μπορείτε να γράψετε τις προτάσεις τους στον πίνακα ή πίνακα σεμιναρίου (flipchart). Εάν έχετε χρόνο στη διάθεσή σας, αξίζει να εμβαθύνετε, δηλαδή να παρακινήσετε τους/τις μαθητές/τριες σας να αναζητήσουν συγκεκριμένα εργαλεία που μπορούν να ενισχύσουν το απόρρητό τους στο διαδίκτυο. Μπορείτε να δείξετε (είτε μόνοι σας είτε ζητώντας από έναν μαθητή να το κάνει) πώς να εφαρμόσουν τις ιδέες τους στην πράξη.

Συμβουλή

Θα βρείτε μια λίστα με προτάσεις προς το τέλος του τμήματος Επισκόπηση για Εκπαιδευτές.

Είναι χρήσιμο να δείξετε στους/στις μαθητές/τριες πώς να αλλάξουν τις ρυθμίσεις απορρήτου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Έρευνες δείχνουν ότι, αν και πολλοί ενήλικες πιστεύουν ότι τα παιδιά τους που βρίσκονται στην εφηβεία ξέρουν πώς να το κάνουν αυτό, στην πραγματικότητα δεν το ξέρουν όλοι οι μαθητές/τριες και οι περισσότεροι από αυτούς/αυτές που δεν το ξέρουν αρνούνται να το παραδεχτούν. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τις πληροφορίες που παρέχονται στην εισαγωγή αυτού του σχεδίου μαθήματος.

Κατανοώντας τον εαυτό μου στο διαδίκτυο

Η διαδικτυακή σου εικόνα: Από την κοινοποίηση στην εμπειριστατωμένη λήψη αποφάσεων

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Καθημερινά δημοσιεύουμε διάφορα στα ψηφιακά μέσα – φωτογραφίες, ηχογραφήσεις, βίντεο, memes, αναρτήσεις ή σχόλια. Ωστόσο, συχνά δεν συνειδητοποιούμε ότι αφήνουμε πίσω μας ένα **ψηφιακό αποτύπωμα**. Τι σημαίνει αυτό; Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται για όλα τα είδη πληροφοριών τις οποίες, σαν αποτύπωμα, αφήνουμε πίσω μας κατά τη χρήση του διαδικτύου. Αναλύοντάς τις πληροφορίες αυτές, άλλα άτομα μπορούν να μάθουν πολλά για εμάς.

Οι διαδικτυακές μας αναρτήσεις επηρεάζουν επίσης την **εικόνα** μας. Ο όρος αυτός περιλαμβάνει όλους τους τρόπους με τους οποίους παρουσιάζομαστε (ή παρουσιάζουμε τον εαυτό μας) και ακολούθως μας αντιλαμβάνονται στο διαδίκτυο. Σε καθημερινή βάση, η εικόνα μας διαμορφώνεται από διάφορους παράγοντες – την εμφάνισή μας, τον τρόπο ντυσίματός μας, τις εκφράσεις του προσώπου μας, το λεξιλόγιο, το στυλ ομιλίας και τη συμπεριφορά μας, αλλά και τις πεπειθήσεις που έχουμε ή τις αξίες που πρεσβεύουμε. Πολύ σημαντικό ρόλο στη δημιουργία της δημόσιας εικόνας μας διαδραματίζει το περιεχόμενο των κοινοποιήσεων και των σχολίων μας στο διαδίκτυο, καθώς και το πώς αλληλεπιδρούμε με άλλους χρήστες του διαδικτύου.

Συνεπώς, η εικόνα μας μπορεί να επηρεάσει τη **φήμη** μας. Οι άλλοι σχηματίζουν συγκεκριμένη γνώμη για εμάς με βάση την εικόνα μας αυτή. Ωστόσο, ενώ μπορούμε να διαχειριστούμε την εικόνα μας με τρόπο συνειδητό και έξυπνο, και ως εκ τούτου να την επηρεάσουμε, αποδεικνύεται ασύγκριτα πιο δύσκολο να ελέγξουμε το πώς μας αντιλαμβάνονται οι άλλοι και τι σκέφτονται για εμάς. Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε πως από τη στιγμή που πλήττεται η φήμη κάποιου, είναι πολύ δύσκολο να αποκατασταθεί.

Εξαιτίας αυτού, οι χρήστες του διαδικτύου θα πρέπει να αναλογιστούν εκ των προτέρων πώς παρουσιάζουν τον εαυτό τους στο διαδίκτυο. Εξάλλου, το πώς μας αντιλαμβάνονται οι άλλοι εξαρτάται συχνά από τον τύπο και την ποιότητα του περιεχομένου που αναρτούμε ή ανεβάζουμε, το πώς επικοινωνούμε και αλληλοεπιδρούμε με άλλους, τη συμπεριφορά μας και τη διαδικτυακή μας δραστηριότητα εν γένει.

Μόλις δημοσιευτεί στο διαδίκτυο, το περιεχόμενο που αναρτούμε μπορεί να παραμείνει στον ιστό για πάντα. Το γεγονός αυτό το καθιστά διαθέσιμο σε όσους θελήσουν να το αναζητήσουν και σε χρήστες που το συναντούν τυχαία. Αυτά τα άτομα μπορεί να είναι υποψήφιοι εργοδότες μας, φίλοι και γνωστοί από άλλα σχολεία ή οποιοσδήποτε με τον οποίο θα συνάψουμε οποιαδήποτε σχέση (ρομαντική ή άλλη) στο μέλλον. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η κοινοποίηση προσωπικών πληροφοριών στο διαδίκτυο θα πρέπει να γίνεται με προσοχή και σύνεση. Πρέπει να έχουμε επίγνωση των πιθανών συνεπειών των διαδικτυακών μας δραστηριοτήτων, αλλά ταυτόχρονα να μη χάσουμε την αυθεντικότητά μας στα μάτια των άλλων ή το στυλ και την ενέργεια που μας χαρακτηρίζει.

Αυτός είναι ένας πολύ σημαντικός προβληματισμός. Η συνειδητή, έξυπνη διαχείριση της εικόνας μας δεν πρέπει να συνεπάγεται τη δημιουργία μιας προσωπικότητας με την οποία έχουμε πολύ λίγα κοινά. Μια τέτοια συμπεριφορά θα μπορούσε να θεωρηθεί ως προσπάθεια χειραγώγησης των άλλων. Θα πρέπει να παραμείνουμε αυθεντικοί όταν συνδεόμαστε στο διαδίκτυο, δηλαδή να συμπεριφερόμαστε σύμφωνα με τις αξίες που πρεσβεύουμε, τον τρόπο ζωής και την ανατροφή μας, προσέχοντας ταυτόχρονα να μην θέτουμε σε κίνδυνο την ιδιωτικότητά μας, να μην αγνοούμε τα πρότυπα ασφαλείας ή να μην συμπεριφερόμαστε με τρόπο που δεν συνάδει με τις αρχές της χρηστής επικοινωνίας.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ψηφιακό αποτύπωμα	οι πληροφορίες που αφήνουμε πίσω μας όταν χρησιμοποιούμε το διαδίκτυο.
εικόνα	(δημόσια εικόνα) η γενική εντύπωση που αφήνουμε στους άλλους ή ο τρόπος που παρουσιάζομαστε σε αυτούς (για παράδειγμα, στο διαδίκτυο και στα ψηφιακά μέσα).
γνώμη	άποψη ή κρίση για κάτι.
φήμη	η γενική άποψη που έχουν οι άλλοι για εμάς.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- να μάθουν τι σημαίνει η εικόνα ενός ατόμου και ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι άλλοι αντιλαμβάνονται την εικόνα αυτή (ειδικά στα πλαίσια των ψηφιακών μέσων).
- να αποκτήσουν την ικανότητα να προχωρούν σε κριτική ανάλυση προφίλ μέσω κοινωνικής δικτύωσης στα πλαίσια ζητημάτων που άπτονται της εικόνας.
- να αποκτήσουν βασικές δεξιότητες που θα τους επιτρέπουν να διαχειρίζονται οι ίδιοι την εικόνα τους στο διαδίκτυο.

Υλικό

- έντυπα φύλλα εργασίας (παραρτήματα 1 & 2)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (10 λεπτά)

1. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες αν διατηρούν προφίλ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που διαχειρίζονται οι ίδιοι. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, θέστε στον καθένα από αυτούς τα παρακάτω ερωτήματα:

- Γιατί το κάνεις αυτό;
- Τι είδους περιεχόμενο αναρτάς συχνότερα;
- Τι είναι πιο σημαντικό για εσένα σχετικά με αυτό;

Μετά από μια σύντομη συζήτηση, δείξτε στους/στις μαθητές/τριες τρία ενδεικτικά παραδείγματα αναρτήσεων (παράρτημα 1) και ζητήστε από τον καθένα εξ αυτών να αναστοχαστεί πάνω στα κάτωθι ερωτήματα:

- Πώς αντιλαμβάνεσαι τα άτομα που παρουσιάζονται στις αναρτήσεις;
- Ποιοι θα μπορούσαν να είναι;
- Τι συνειρμούς κάνεις ενώ διαβάζεις τα προφίλ τους;
- Πώς πιστεύεις ότι θα ήθελαν τα άτομα αυτά να τους αντιλαμβάνονται οι άλλοι;

Σημειώστε!

Η άσκηση αυτή δύναται να διεξαχθεί με δύο διαφορετικούς τρόπους:

- *Με τη μορφή κλασικής συνεδρίας ανταλλαγής ιδεών και απόψεων (brainstorming) – οι μαθητές/μαθήτριες θα μοιραστούν απόψεις και παρατηρήσεις μεταξύ τους.*
- *Ως ομαδική δραστηριότητα – χωρίστε τους/τις μαθητές/τριες σε ζευγάρια ή μικρές ομάδες και μοιράστε τα έντυπα φύλλα εργασίας (παράρτημα 1). Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να γράψουν τις ιδέες και τους συνειρμούς τους στα κενά κάτω από τα ενδεικτικά παραδείγματα αναρτήσεων.*

Ιδέα για πρόσθετη δραστηριότητα

Αντί για τα ενδεικτικά παραδείγματα αναρτήσεων που προτείνονται στο παράρτημα, μπορείτε να δείξετε στους/στις μαθητές/τριες σας πραγματικά προφίλ μέσω κοινωνικής δικτύωσης από διαφορετικές πλατφόρμες. Επιλέξτε τα επίσημα προφίλ πραγματικών προσώπων – ηθοποιών, μοντέλων, μουσικών, επαγγελματιών αθλητών, διασημοτήτων, πολιτικών, δημιουργών περιεχομένου, διασκεδαστών και άλλων προσωπικοτήτων των μέσων.

Μπορείτε να κάνετε την επιλογή των προφίλ για αυτή τη δραστηριότητα από κοινού με τους/τις μαθητές/τριες σας κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Σε αυτήν την περίπτωση φροντίστε να δείξετε στους/στις μαθητές/τριες τα προφίλ αυτά σταδιακά όσο προχωράει η δραστηριότητα. Αυτή η εκδοχή της άσκησης μπορεί να αποτελέσει την τέλεια ευκαιρία για να μιλήσετε σχετικά με τα άτομα που διαχειρίζονται τα προφίλ διασημοτήτων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Εξάλλου, τα προφίλ αυτά τα διαχειρίζονται συνήθως πρακτορεία διαχείρισης μέσων κοινωνικής δικτύωσης τα οποία λειτουργούν με βάση σαφείς στόχους μάρκετινγκ. Σε μια τέτοια περίπτωση, έχει άραγε νόημα να θέσουμε ερωτήματα σχετικά με την αυθεντικότητα, αφού πίσω από τα προφίλ αυτά υπάρχει ολόκληρος στρατός ανθρώπων;

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

1. Σε συνέχεια της προηγούμενης άσκησης, θέστε στον καθένα από τους/τις μαθητές/τριες τα παρακάτω ερωτήματα:
 - Σε ποια στοιχεία έδωσες ιδιαίτερη προσοχή κατά την ανάλυση των ενδεικτικών παραδειγμάτων αναρτήσεων;
 - Τι πυροδότησε τους συνειρμούς σου σχετικά με τα άτομα που παρουσιάζονται στις αναρτήσεις;
 - Πού βασίστηκες ώστε να σχηματίσεις τις απόψεις σου για αυτά τα άτομα; Ποιοι παράγοντες επηρέασαν τον συλλογισμό σου;

Κατά τη διάρκεια της ομαδικής συζήτησης στα πλαίσια της δραστηριότητας, να αναμένετε να λάβετε, μεταξύ άλλων, τις παρακάτω απαντήσεις:

- οι κατηγορίες στις οποίες φαίνεται να εμπίπτουν τα ενδεικτικά παραδείγματα προφίλ (π.χ. προφίλ προώθησης επαγγελματικής δραστηριότητας και προφίλ αυτοβελτίωσης)
- το θέμα που θίγουν τα προφίλ (π.χ., ανάρτηση σχετικά με την οικολογία από ένα μοντέλο/χορεύτρια)
- τα είδη των φωτογραφιών που έχουν αναρτηθεί στο προφίλ (ερασιτεχνική ή επαγγελματική φωτογραφία κ.λπ.)
- οι φωτογραφίες πορτρέτου που έχουν επιλεγεί
- τι φαίνεται πως κάνουν τα άτομα στις φωτογραφίες
- ο φωτισμός, τα χρώματα, το καδράρισμα και η σύνθεση
- τα φίλτρα που έχουν χρησιμοποιηθεί
- οι τρόποι που προζάρουν οι άνθρωποι σε συγκεκριμένες φωτογραφίες
- το μακιγιάζ τους και ο τρόπος ντυσίματός τους
- τα αντικείμενα και τα gadget που φαίνονται στις φωτογραφίες (ένα βιβλίο κ.λπ.)
- τα στοιχεία που είναι ορατά στις φωτογραφίες και έχουν συγκεκριμένο συμβολισμό (το πολυτελές αμάξι στο φόντο υποδηλώνει υψηλή κοινωνική θέση κ.λπ.)
- οι περιγραφές και άλλα είδη κειμένου από το άτομο που έκανε την ανάρτηση, ο αριθμός σχολίων και likes κ.λπ.

2. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να μοιραστούν τις σκέψεις τους σχετικά με τις αναρτήσεις που αναλύθηκαν μέσω των παρακάτω ερωτήσεων:

- Ποια είναι η γνώμη σου για τις αναρτήσεις αυτές;
- Ποια πιστεύεις ότι είναι η φύση αυτών των αναρτήσεων;
- Πιστεύεις ότι γίνεται σωστή διαχείριση των λογαριασμών στους οποίους δημοσιεύτηκαν αυτές οι αναρτήσεις;
- Μπορούμε να μιλήσουμε για αυθεντικότητα σε σχέση με τις αναρτήσεις αυτές;
- Ποιος μπορεί να είναι ο σκοπός τους;
- κ.λπ.

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

1. Σε συνέχεια των προηγούμενων δραστηριοτήτων, ρωτήστε τους/τις τι σημαίνει για αυτούς/αυτές η λέξη εικόνα. Μετά από μια σύντομη συζήτηση, διαβάστε στην τάξη τον συνοπτικό ορισμό του όρου από το Λεξικό της κοινής νεοελληνικής της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα και το Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας:

1. παράσταση προσώπου, πράγματος ή γεγονότος, που σχηματίζεται στο νου, στη φαντασία μας
2. άποψη, εντύπωση που διαμορφώνεται από ορισμένα στοιχεία, δεδομένα ή προκαλείται από περιγραφή.¹

Πείτε στους/στις μαθητές μαθήτριες ότι όσον αφορά το διαδίκτυο, ο δεύτερος ορισμός είναι πολύ πιο σημαντικός.

1. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα «Εικόνα» https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?q=%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B1&dq=και Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας «Εικόνα» https://christikolexiko.academyofathens.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2&catid=2, Τελευταία επίσκεψη 15 Νοεμβρίου 2024.

2. Στη συνέχεια, μιλήστε τους σχετικά με τις πιο σημαντικές πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο τμήμα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση μεταξύ της εικόνας κάποιου και της φήμης του. Δώστε τους να καταλάβουν ότι ο τρόπος με τον οποίο εκλαμβάνεται και γίνεται αντιληπτή από τους άλλους η εικόνα κάποιου στο διαδίκτυο εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, τους περισσότερους από τους οποίους αγνοούμε, ακόμη και αν αναρτούμε περιεχόμενο στο διαδίκτυο σε καθημερινή βάση, συχνά χωρίς να το πολυσκεφτόμαστε, αφήνοντας έτσι πίσω μας ένα ψηφιακό αποτύπωμα. Τέτοιου είδους αναρτήσεις και σχόλια θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση πάνω στην οποία άλλα άτομα (π.χ. οι συμμαθητές/τριες, οι δάσκαλοι ή οι μελλοντικοί εργοδότες μας) θα σχηματίσουν απόψεις για εμάς.

Μεταξύ των πιο σημαντικών παραγόντων που διαμορφώνουν την εικόνα μας βρίσκονται:

- η γλώσσα που χρησιμοποιούμε,
- το περιεχόμενο των αναρτήσεών μας,
- το στυλ με το οποίο γράφουμε ή μιλάμε,
- τα σχόλια που γράφουμε,
- το περιεχόμενο στο οποίο κάνουμε like,
- ενδεχόμενα επαναλαμβανόμενα λάθη (π.χ. ορθογραφικά ή γλωσσικά),
- οι ιστότοποι ή τα προφίλ που ακολουθούμε,
- οι πλατφόρμες που χρησιμοποιούμε και στις οποίες έχουμε προφίλ (π.χ. LinkedIn ή TikTok).

Συμβουλή:

Αυτό το μέρος του μαθήματος δύναται να διεξαχθεί με τη μορφή ανοικτής συζήτησης. Σε αυτή την περίπτωση, γράψτε τις ιδέες των μαθητών/τριών σας στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart).

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (15 λεπτά)

Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες πώς, κατά τη γνώμη τους, θα πρέπει να διαχειρίζεται κανείς την διαδικτυακή του εικόνα ώστε να προστατεύσει τη φήμη του, να μην θέσει σε κίνδυνο την ιδιωτικότητά του και να μην πέσει στην παγίδα να δημιουργήσει μια απατηλή προσωπικότητα. Τι θα πρέπει, στο πλαίσιο αυτό, να προσέχουν ιδιαίτερα οι χρήστες του διαδικτύου και ποιες συμπεριφορές πρέπει να αποφεύγουν;

Σημειώστε!

Η άσκηση αυτή δύναται να διεξαχθεί με τρεις διαφορετικούς τρόπους:

- Με τη μορφή σύντομης ανταλλαγής ιδεών και απόψεων (brainstorming) όπου οι μαθητές/τριες θα μοιραστούν τις γνώμες τους μεταξύ τους. Γράψτε τις ιδέες τους στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart).
- Εναλλακτικά, μπορούν να γράψουν τις απαντήσεις και τις προτάσεις τους σε αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes) που θα κολλήσουν στον πίνακα/ πίνακα σεμιναρίου (flipchart) κάτω από τις σχετικές επικεφαλίδες – ΤΙ ΝΑ ΚΑΝΩ και ΤΙ ΝΑ ΑΠΟΦΥΓΩ.
- Τέλος, μπορείτε να χωρίσετε την τάξη σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων ατόμων, να μοιράσετε τα έντυπα φύλλα εργασίας (παράρτημα 2) και να ζητήσετε από κάθε ομάδα να τα συμπληρώσει:

Πως να διαχειριστείς με τρόπο συνειδητό τη διαδικτυακή σου εικόνα;

- Τι να κάνω
- Τι να αποφύγω

Να αναμένετε να λάβετε μερικές από τις παρακάτω απαντήσεις:

ΤΙ ΝΑ ΚΑΝΩ

- Να δίνω μεγαλύτερη προσοχή στην ποιότητα του περιεχομένου που δημοσιεύω.
- Να βεβαιώνομαι πως οι φωτογραφίες που ανεβάζω δεν περιέχουν κάτι που δεν θα ήθελα να κοινοποιηθεί δημόσια.

ΤΙ ΝΑ ΑΠΟΦΥΓΩ

- Να αποκαλύπτω υπερβολικά πολλές προσωπικές πληροφορίες.
- Να δημιουργήσω μια φροντισμένη διαδικτυακή προσωπικότητα η οποία έχει πολύ λίγα κοινά στοιχεία με το ποιος είμαι στην πραγματικότητα.

Σημειώστε!

Θυμηθείτε ότι το πιο σημαντικό μέρος της άσκησης αυτής είναι να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/τριες να μοιραστούν τις σκέψεις τους για το θέμα. Αυτό τους δίνει τη δυνατότητα να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα και τους βοηθάει να κάνουν έξυπνες επιλογές στο διαδίκτυο.

Ιδέα για πρόσθετη δραστηριότητα

1. Σε συνέχεια των συζητήσεων που προηγήθηκαν, προτείνετε μια άλλη ομαδική άσκηση. Χωρίστε την τάξη σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων ατόμων. Στη συνέχεια, ζητήστε από έναν εκπρόσωπο κάθε ομάδας να διαλέξει στην τύχη ένα κομμάτι χαρτί από ένα σύνολο χαρτιών που έχετε ετοιμάσει εκ των προτέρων και πάνω στα οποία έχετε γράψει τα ονόματα ορισμένων διάσημων ατόμων ή ιστορικών προσωπικοτήτων. Παρακάτω θα βρείτε μια ενδεικτική λίστα με ονόματα. Μη διστάσετε ωστόσο να την τροποποιήσετε και να την προσαρμόσετε στο επίπεδο γνώσεων των μαθητών/τριών σας:
 - Marie Curie
 - Leonardo da Vinci
 - Cleopatra
 - Vincent van Gogh
 - Coco Chanel
 - Albert Einstein
 - Elizabeth I
2. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να αφιερώσουν λίγα λεπτά ώστε να εξοικειωθούν με τα πρόσωπα που αναγράφονται στο χαρτί της ομάδας τους, ιδιαίτερα αν δεν τα αναγνωρίζουν. Πείτε στις ομάδες να αναζητήσουν τις πιο σημαντικές πληροφορίες για αυτά – μπορούν να αναζητήσουν τις βιογραφίες τους στο διαδίκτυο ή να συμβουλευτούν βιβλία από τη σχολική βιβλιοθήκη.
3. Αφού κάνουν μια σύντομη έρευνα, ζητήστε από τις ομάδες να προτείνουν ιδέες σχετικά με το πώς θα ήταν το προφίλ σε ένα μέσο κοινωνικής δικτύωσης του ατόμου που τους έτυχε εάν θα ήθελαν να το διαχειριστούν τα μέλη κάθε ομάδας με τρόπο συνειδητό και έξυπνο, λαμβάνοντας υπόψη τις συμβουλές από την προηγούμενη άσκηση.

- Τι είδους προφίλ θα ήταν το προφίλ του ατόμου της ομάδας σας; Ποιο θα ήταν το θέμα του;
- Πώς θα ήταν οι ανεβασμένες σε αυτό φωτογραφίες;
- Τι είδους αναρτήσεις θα δημοσιεύονταν εκεί συχνότερα;
- Οι διαχειριστές του προφίλ για τι είδους σχόλια θα έδειχναν περισσότερο ενδιαφέρον και θα ήθελαν να εμφανίζονται συχνότερα στο προφίλ;
- κ.λπ.

Οι μαθητές/τριες μπορούν να γράψουν τις ιδέες τους στα φυλλάδια ή στα φύλλα του πίνακα σεμιναρίου (flipchart).

4. Στο τέλος, προτείνετε στους/στις μαθητές/τριες να βασιστούν στις νέες γνώσεις που απέκτησαν και στα εργαλεία που έχουν στη διάθεσή τους ώστε να αναλύσουν με τον ίδιο τρόπο τα δικά τους προφίλ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (εάν διαθέτουν σχετικά προφίλ). Θέστε τους τα παρακάτω ερωτήματα:

- Τι μπορούν οι άλλοι να καταλάβουν για εσένα από τις πληροφορίες που αναρτάς;
- Πώς αυτές οι πληροφορίες θα μπορούσαν να γίνουν αντιληπτές από διαφορετικούς τύπους χρηστών (όπως οι συμμαθητές/τριες, οι δάσκαλοι, οι γονείς ή οι υποψήφιοι εργοδότες σου);

Κατανοώντας τον εαυτό μου στο διαδίκτυο

Πώς να συνεχίσει να σου αρέσει ο εαυτός σου όταν ακολουθείς άλλους στο διαδίκτυο;

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Εξαιτίας της τεχνολογικής προόδου και της ανάπτυξης των ψηφιακών μέσων το να μοιραζόμαστε πληροφορίες για τον εαυτό μας έχει γίνει ευκολότερο. Όλο και περισσότεροι από εμάς δημιουργούμε και διαχειριζόμαστε προφίλ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, χρησιμοποιώντας τα για να αναρτήσουμε κάτι σχετικά με την προσωπική, τη σχολική ή την επαγγελματική μας ζωή, όπως επίσης και τα χόμπι, τα ενδιαφέροντα και ό,τι μας παθιάζει εν γένει. Χάρη σε πλατφόρμες όπως το Facebook, το Instagram, το TikTok ή το Snapchat, μπορούμε να ακολουθήσουμε φίλους και συναδέλφους, αλλά και διασημότητες, ινδάλματα και influencers.

Η παρακολούθηση των προφίλ των άλλων δύναται να μας παρέχει κίνητρο και να μας χαρίσει έμπνευση, να μας παρακινήσει να κάνουμε περισσότερα πράγματα, να μας βοηθήσει να γνωρίσουμε τις τελευταίες τάσεις, να ανακαλύψουμε νέα μέρη που μας ενδιαφέρουν, να μάθουμε νέα δεδομένα και δεξιότητες ή μπορεί απλώς να μας ψυχαγωγήσει. Ωστόσο, μπορεί να ισχύει και το αντίστροφο. Όταν διαβάζουμε αναρτήσεις ατόμων τα οποία θεωρούμε πως είναι πιο ελκυστικά από εμάς ή πως ζουν πιο ενδιαφέρουσες ή ικανοποιητικές ζωές, μερικές φορές πλήττονται η αυτοπεποίθηση και η αυτοεκτίμησή μας. Ενίοτε, όταν συγκρίνουμε τον εαυτό μας με άλλους, αρχίζουμε να νιώθουμε ότι δεν είμαστε αρκετά ελκυστικοί, ταλαντούχοι ή καλοί.

Θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι η σύγκριση του εαυτού μας με άλλους ανθρώπους είναι ένας φυσικός μηχανισμός ο οποίος συχνά ενεργοποιείται αυτόματα. **Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής σύγκρισης που αναπτύχθηκε από τον αμερικανό ψυχολόγο Leon Festinger, οι άνθρωποι έχουν την έμφυτη τάση να αυτοπροσδιορίζονται και να εκτιμούν την αυταξία τους συγκρίνοντας τον εαυτό τους με τους άλλους.** Αυτό μπορεί να μας χαρίσει έμπνευση ώστε να αλλάξουμε και να μας παρακινήσει να βελτιωθούμε και να εξελιχθούμε. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να αφήσουμε αυτά τα συγκριτικά αντανακλαστικά να καθορίσουν την αυτοεκτίμησή μας. Άλλωστε, «πάντα θα υπάρχουν καλύτεροι και χειρότεροι άνθρωποι από εσένα». Η σύγκριση του εαυτού μας με άτομα που θεωρούμε καλύτερα από εμάς θα μπορούσε να μας προκαλέσει αισθήματα απογοήτευσης και δυσαρέσκειας για τον εαυτό μας. Για αυτό και είναι τόσο σημαντικό να κρατάμε μια υγιή ισορροπία μεταξύ σύγκρισης του εαυτού μας με τους άλλους και αποδοχής του εαυτού μας.

Διάφοροι παράγοντες καθορίζουν το πώς νιώθουμε και τι πιστεύουμε για τον εαυτό μας όταν τον συγκρίνουμε με άλλους. Πρώτα και κύρια, τα συναισθήματα αυτά επηρεάζονται από την αυτογνωσία, τις αξίες και τις πεποιθήσεις μας, τις συνθήκες ζωής μας, τις καταστάσεις που

1. Festinger, Leon. *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford University Press, 1962.
2. Ehrmann, Max. *"Desiderata."* Crown, 1972.

βιώνουμε, τις εμπειρίες μας όπως και από τις πληροφορίες και τα σχόλια που λαμβάνουμε από όσους μας γνωρίζουν. Η κοινωνία στην οποία ζούμε και η κουλτούρα αυτής επηρεάζουν επίσης σε μεγάλο βαθμό το πώς ορίζουμε και αντιλαμβανόμαστε την ομορφιά, την επιτυχία και την καλοτυχία. Όταν στόχοι ή ιδανικά ερμηνεύονται μέσα από τους πολιτισμικούς κανόνες, μπορούν να γίνουν σημεία αναφοράς που επηρεάζουν την αυτοεκτίμησή μας. Ας επιστρέψουμε στο διαδίκτυο για να εξηγήσουμε τον μηχανισμό αυτόν. Εάν ένα άτομο το απασχολεί ιδιαίτερα η εμφάνισή του αλλά δεν είναι πλήρως ικανοποιημένο με αυτήν, με το να βλέπει αναρτήσεις στο προφίλ ενός μοντέλου με το οποίο αυτό το άτομο συγκρίνει τον εαυτό του μπορεί να νιώσει ανασφάλεια και φθόνο. Αν δεν μας ενδιαφέρει η εμφάνισή μας αλλά μας αρέσει να ταξιδεύουμε, θα μπορούσαμε να εστιάσουμε περισσότερο στο πού τραβήχτηκε μια συγκεκριμένη φωτογραφία, ιδιαίτερα αν το μέρος αυτό δείχνει ενδιαφέρον, και αυτό, με τη σειρά του, θα μπορούσε να μας δημιουργήσει την επιθυμία να πάμε εκεί.

Ένα ακόμη συμπέρασμα μπορεί να εξαχθεί από το παραπάνω παράδειγμα – ο καθένας από εμάς αντιλαμβάνεται και ερμηνεύει τις πληροφορίες που λαμβάνει για τους άλλους με διαφορετικό τρόπο και, υπό αυτό το πρίσμα, αντιδρά διαφορετικά. Κάποιοι κατακλύζονται από θετικά συναισθήματα από μια μορφή περιεχομένου και άλλοι με αρνητικά.

Όταν βιώνουμε αυτά τα δύσκολα συναισθήματα, αξίζει να αναρωτηθούμε τους λόγους για τους οποίους μια πληροφορία πυροδότησε μια τέτοια συναισθηματική αντίδραση σε εμάς. Ποια αξία ή ανάγκη κρύβεται πίσω από τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις μας; Για παράδειγμα, πίσω από τη λύπη και την απογοήτευση, ελλοχεύει συχνά η ανεκπλήρωτη ανάγκη να ανήκουμε κάπου και να γινόμαστε αποδεκτοί. Η ζήλια μπορεί να προκληθεί από χαμηλή αυτοεκτίμηση και θυμό σε εκείνες τις στιγμές που νιώθουμε ότι έχουμε χάσει τον έλεγχο της ίδιας μας της ζωής. Κατανοώντας τις ανάγκες μας ίσως μπορούσαμε να ελέγξουμε ευκολότερα τα συναισθήματα μας.

Είναι επίσης σημαντικό να δουλέψουμε πάνω στη σύγκριση του εαυτού μας με τον εαυτό μας – δηλαδή, να μάθουμε να εκτιμάμε τον εαυτό μας και να αναγνωρίζουμε τις επιτυχίες και την πρόοδό μας. Η αυτοεκτίμηση είναι αναγκαία για να καταφέρουμε να διατηρήσουμε υγιείς σχέσεις με τους άλλους και να επιτύχουμε συναισθηματική αρμονία. Σύμφωνα με τον δανό εκπαιδευτή και θεραπευτή Jesper Juul, «Οι άνθρωποι που διαθέτουν υγιή και καλά ανεπτυγμένη αίσθηση αυτοεκτίμησης αισθάνονται αυτάρκειες και άνετα με τον εαυτό τους. Ακούγοντάς την από μέσα μας, η υγιής αυτοεκτίμηση μάς λέει: «Είμαι εντάξει, και μόνο που υπάρχω έχω αξία!» Για το καλό μας, θα πρέπει να προσπαθούμε ώστε να επιτύχουμε μια τέτοια κατάσταση.

Γλωσσάριο

influencer	ένα άτομο που έχει αποκτήσει δημοφιλία στο διαδίκτυο και τη χρησιμοποιεί για να επηρεάσει τους θεατές/αναγνώστες του, την κοσμοθεωρία τους, τα γούστα τους κ.λπ.
αυτοεκτίμηση	η στάση απέναντι στον εαυτό μας, ιδιαίτερα σε ό,τι έχει να κάνει με τις ικανότητές μας και άλλες κοινωνικά πολύτιμες ιδιότητες.
θεωρία της κοινωνικής σύγκρισης	έννοια της Ψυχολογίας που περιγράφει τη διαδικασία με την οποία τα άτομα εξάγουν συμπεράσματα για τον εαυτό τους συγκρίνοντάς τον με άλλους.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να αποκτήσουν επίγνωση των συναισθημάτων που βιώνουν όταν κοιτάζουν τα προφίλ άλλων ατόμων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;
- να κατανοήσουν ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε το περιεχόμενο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και αντιδρούμε σε αυτό διαφέρει από άτομο σε άτομο.
- να μάθουν ότι η σύγκριση του εαυτού τους με τους άλλους είναι ένας φυσικός μηχανισμός.
- να κατανοήσουν την ανάγκη να βελτιώσουν την αυτοεκτίμησή τους.
- να μπορούν να αντιλαμβάνονται πότε δημιουργείται πίεση να συγκριθούν με άλλους και να μην υποκύπτουν σε αυτήν.

Υλικό

- έντυπη ανάρτηση από κάποιο μέσο κοινωνικής δικτύωσης (βλ. παράρτημα) – ένα αντίγραφο ανά ομάδα τεσσάρων μαθητών/τριών (μπορείτε επίσης να το προβάλλετε απλώς σε μια οθόνη)
- κομμάτια χαρτί με ρόλους γραμμένους επάνω τους (βλ. παράρτημα)
- ένα φύλλο χαρτί ανά ομάδα

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

1. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες **τι είδους προφίλ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης** ακολουθούν (να αναμένετε να λάβετε απαντήσεις όπως: συμμαθητές/τριες, ινδάλματα, influencers, ταξιδιώτες, μοντέλα, μουσικοί και ηθοποιοί). Στη συνέχεια, ζητήστε τους να **αναφέρουν διάφορα συναισθήματα** που ένιωσαν πρόσφατα καθώς σκρολάρανε στις αναρτήσεις εκείνων που ακολουθούν (π.χ. έκπληξη, φθόνος, θαυμασμός, ντροπή, αδιαφορία και έμπνευση). Γράψτε τις απαντήσεις στον πίνακα. Φροντίστε η δραστηριότητα αυτή να μην διαρκέσει περισσότερο από 5 λεπτά.
2. Χωρίστε την τάξη **σε ομάδες των τεσσάρων**. Πείτε τους ότι πρόκειται να δουν μια ανάρτηση που δημοσίευσε κάποιος στο προφίλ του στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Εξηγήστε τους ότι, αφότου δουν την ανάρτηση και στα πλαίσια της δραστηριότητας αυτής, θα πρέπει να διαλέξουν τυχαία ένα κομμάτι χαρτί με έναν ρόλο, να φανταστούν ότι είναι το άτομο που περιγράφεται σε αυτό και να σκεφτούν τι μπορεί να αισθάνεται ή να σκέφτεται αυτό το άτομο (μεταξύ άλλων και για τον ίδιο του τον εαυτό). Ενημερώστε τους/τις μαθητές/τριες ότι μπορούν να γράψουν διάφορες προτάσεις.

Συμβουλή:

Από τα παραδείγματα αναρτήσεων παρακάτω, επιλέξτε εκείνο που πιστεύετε ότι θα έχει μεγαλύτερη απήχηση στην τάξη σας.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (15 λεπτά)

Όταν οι ομάδες ολοκληρώσουν την καταγραφή των προτάσεών τους, ζητήστε από τους εκπροσώπους κάθε μίας να διαβάσουν δυνατά τις σκέψεις και τα συναισθήματα των απόμων με τα οποία ζητήθηκε από τις ομάδες τους να ταυτιστούν.

Κάντε μια σύνοψη της άσκησης. Οι παρακάτω ερωτήσεις θα μπορούσαν να βοηθήσουν:

- Γιατί πιστεύεις ότι κάθε άτομο μπορεί να έχει διαφορετική αντίδραση στην ίδια ανάρτηση; Πού οφείλεται αυτό;
- Έχεις γράψει πολλά διαφορετικά συναισθήματα που ένιωσες. Πιο πολλά είναι τα θετικά ή τα αρνητικά; Πού πιστεύεις ότι μπορεί να οφείλεται αυτό;
- Με ποιους τρόπους μπορεί να επηρεάσει την αυτοεκτίμησή μας η σύγκριση του εαυτού μας με άλλους;
- Μπορεί η σύγκριση του εαυτού μας με άλλους να είναι επωφελής για εμάς; Με ποιους τρόπους;

ΘΕΩΡΙΑ (5 λεπτά)

Υπογραμμίστε ότι το να συγκρίνουμε τον εαυτό μας με άλλους είναι ένας φυσικός μηχανισμός και ότι δεν υπάρχει τίποτα κακό σε αυτό. Κάντε αναφορά στη θεωρία της κοινωνικής σύγκρισης του Festinger (βλ. τμήμα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές). Εξηγήστε ότι η σύγκριση του εαυτού μας με άλλους στην πραγματικότητα μάς βοηθά να μάθουμε για τον εαυτό μας. Υπενθυμίστε στους/στις μαθητές/τριες ότι ο τρόπος που νιώθουμε και σκεφτόμαστε τον εαυτό μας στα πλαίσια των κοινωνικών συγκρίσεων επηρεάζεται από πολλούς και διαφορετικούς παράγοντες: την αυτογνωσία, τις πεποιθήσεις και τις αξίες μας (δηλαδή τι είναι πιο σημαντικό για εμάς), αλλά και από τι λένε οι άλλοι για εμάς και από τις περιστάσεις (συνθήκες ζωής, οικογενειακή κατάσταση κ.λπ.). Βεβαιωθείτε πως καταστήσατε σαφές ότι ο καθένας από εμάς λαμβάνει και αντιλαμβάνεται πληροφορίες για τους άλλους με τρόπο διαφορετικό, το οποίο σημαίνει ότι οι αντιδράσεις μας έχουν ιδιαιτέρως προσωπικό πρόσημο. **Προτείνετε στους μαθητές/τριες ότι όταν βιώνουν δύσκολα συναισθήματα, είναι χρήσιμο να σταματήσουν για μια στιγμή και να αναρωτηθούν γιατί ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο ή πληροφορία τους προκαλεί μια τέτοια αντίδραση.** Ποια ανάγκη ή αξία βρίσκεται πίσω από αυτά τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις; Δώστε στους μαθητές/τριες αρκετά παραδείγματα: αν όταν κοιτάμε μια φωτογραφία ενός όμορφου, καλοντυμένου ατόμου, νιώθουμε πως δεν είμαστε αρκετά ελκυστικοί, η εμφάνιση πιθανότατα βρίσκεται αρκετά ψηλά στη λίστα των αξιών μας. Αν διαβάζοντας για τα επιτεύγματα κάποιου άλλου στον αθλητισμό νιώθουμε ότι δεν έχουμε πετύχει αρκετά, αυτή η αντίδραση ενδεχομένως να προέρχεται από την ανάγκη να συναγωνιστούμε ή από την ανάγκη να είμαστε οι καλύτεροι. Ή μήπως είναι κάτι άλλο;

Στο τέλος της θεωρητικής ενότητας, τονίστε ότι δεν πρέπει κανείς να καθορίζει την αυτοεκτίμησή του με βάση συγκρίσεις. Εξηγήστε στους/στις μαθητές/τριες τις απόψεις του Jesper Juul για την αυτοεκτίμηση και ενθαρρύνετέ τους να προσπαθήσουν να προβαίνουν περισσότερο σε συγκρίσεις με τον ίδιο τους τον εαυτό, δηλαδή να προσπαθήσουν να εκτιμήσουν τις δικές τους επιτυχίες και πρόοδο.

4. Hanson, Rick. *Hardwiring Happiness: The New Brain Science of Contentment, Calm, and Confidence*, Harmony, 2013.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/μαθήτριες να κάνουν την παρακάτω άσκηση:

1. Αρχικά, σκέψου πάνω σε τι συνήθως συγκρίνεις τον εαυτό σου με τους άλλους (αυτό μπορεί να είναι η εμφάνιση σου, οι βαθμοί σου, οι δεξιότητές σου ή ίσως τα χρήματα ή τα ταξίδια).
2. Θυμήσου μια συγκεκριμένη περίπτωση στην οποία συνέκρινες τον εαυτό σου με κάποιον άλλο. Προσπάθησε να θυμηθείς πώς ένιωθες και τι σκεφτόσουν για τον εαυτό σου τότε.
3. Τώρα, πάρε ένα κομμάτι χαρτί και γράψε μια διαφορετική σκέψη – μια σκέψη που θα μπορούσες να είχες κάνει τότε, και που θα ήταν πολύ καλύτερα αν όντως την είχες κάνει. Κράτησε αυτές τις σημειώσεις, είναι προσωπικές και δεν χρειάζεται να τις δείξεις σε κανέναν.

Όταν τελειώσουν, ρωτήστε τους/τις αν ήταν εύκολο να σκεφτούν τα πιο θετικά μηνύματα και προβληματισμούς και γιατί.

Συμβουλή:

Εάν οι μαθητές/τριες πουν ότι ήταν δύσκολο να κάνουν θετικές σκέψεις και να εκφραστούν για τον εαυτό τους στο παρελθόν με λόγια ενθαρρυντικά, εξηγήστε τους ότι αυτό είναι φυσικό. Παραθέστε τον νευροψυχολόγο Rick Hanson: «οι αρνητικές σκέψεις κολλάνε στο μυαλό μας σαν αγκίστρι και οι θετικές γλιστράνε από αυτό σαν τεφλόν». Ενθαρρύνετε τους να εξασκήσουν τη θετική σκέψη και την αυτοεκτίμηση.

Παράρτημα 1

 Karo_16_
Lublin, PL

Karo_16_ Μαντέψτε! Ξεκινάω σπουδές στο Κέμπριτζ τον ερχόμενο Οκτώβριο!

 Logan Gray
Edinburgh, UK

Logan Gray #Crete #holiday #friendship #freedom

 Paul
Leipzig, DE

Paul Ποιος θέλει εκδρομή με αυτοκίνητο; #newcar #mycar #whatabeauty

 Gabi_in_vogue
Porto, PT

Gabi_in_vogue Επιτέλους καιρός για καλοκαιρινά ρούχα! #summerdress #summerstyling #OOTD

Παράρτημα 2

Ρόλοι 1.	Φίλος/-η που επίσης πέρασε στο Κέιμπριτζ	Φίλος/-η που ασχολείται με το hairstyling
	Φίλη που μπήκε στο πανεπιστήμιο των ονείρων της στην Ελλάδα	Φίλος/-η που είναι ένα χρόνο μικρότερος/-η και δεν έχει σκεφτεί ακόμα το πανεπιστήμιο
	Συμμαθητής που δεν μπήκε στο πανεπιστήμιο των ονείρων του	Ξάδερφος/-η που δεν έχει την οικονομική άνεση να σπουδάσει μακριά
	Μικρότερη αδερφή	Φίλος/-η που σχεδιάζει να πιάσει δουλειά αμέσως μετά το σχολείο αντί να σπουδάσει
Ρόλοι 2.	Συμμαθητής που είχε κανονίσει να πάει στην Κρήτη με τα άτομα στη φωτογραφία, αλλά έσπασε το πόδι του μια μέρα πριν το ταξίδι	Μικρότερη αδερφή ενός εκ των κοριτσιών στη φωτογραφία
	Φίλος/-η που δεν έχει πάει ποτέ στο εξωτερικό αλλά θα ήθελε πολύ να πάει	Συμμαθήτρια που περνά τις διακοπές της δουλεύοντας στο κατάστημα των γονιών της
	Άτομο που δεν έχει στενή σχέση με κανέναν στην τάξη	Φίλη που πέρασε τις καλοκαιρινές της διακοπές στις όχθες μιας λίμνης με τους γονείς της
	Άτομο που ενδιαφέρεται για την αρχαία ιστορία	Συμμαθητής που πήγε στο Βερολίνο με την ομάδα ποδοσφαίρου
Ρόλοι 3.	Φίλος/-η που επίσης αγόρασε αυτοκίνητο πρόσφατα	Μικρότερος σε ηλικία φίλος που πρέπει να περιμένει λίγο ακόμα για να πάρει το δίπλωμα οδήγησης
	Φίλος/-η που δεν τον ενδιαφέρουν τα αυτοκίνητα	Μικρότερη αδερφή
	Φίλη που αυτή τη στιγμή παρακολουθεί μαθήματα οδήγησης	Φίλος/-η που δεν θέλει αυτοκίνητο και προτιμά να κάνει ποδήλατο
Ρόλοι 4.	Φίλος/-η που θέλει επίσης να γίνει fashion influencer	Συμμαθητής/-τρια που νοιάζεται για το περιβάλλον και αναζητεί μόνο μεταχειρισμένα ρούχα
	Φίλος που θα ήθελε να αλλάξει στυλ και ψάχνει έμπνευση	Μικρότερη αδερφή
	Φίλος/-η από άλλη τάξη που δεν τον ενδιαφέρει η μόδα	Άτομο που αρέσκεται να διαβάζει τέτοιες αναρτήσεις, αλλά ντρέπεται να ανεβάσει προσωπικές φωτογραφίες στο διαδίκτυο

Κατανοώντας τον εαυτό μου στο διαδίκτυο

Τι χρειάζομαι και τι με βλάπτει; Επιβλαβές περιεχόμενο στο διαδίκτυο

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Το **επιβλαβές και παράνομο streaming περιεχόμενο** είναι περιεχόμενο που δημοσιεύεται στον Ιστό με τη μορφή διαδικτυακών μεταδόσεων (streaming), σύντομων βίντεο αποκομμένων από καταγεγραμμένες ζωντανές ροές (κλιπ), ολόκληρα βίντεο, φωτογραφίες ή άλλα σχετικά πολυμέσα. Το περιεχόμενο αυτό δείχνει τον δημιουργό ή τους δημιουργούς του να προβαίνουν σε συμπεριφορές που παραβιάζουν τους κοινωνικούς κανόνες και αποσκοπούν στο να υπονομεύσουν την αυτοπεποίθηση και να προσβάλλουν. Στο περιεχόμενο αυτό συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων η σωματική, ψυχολογική και σεξουαλική βία, η κατάχρηση αλκοόλ, η λεκτική υποβάθμιση, η χρήση ναρκωτικών κ.λπ.

Το επιβλαβές και παράνομο περιεχόμενο μπορεί να έχει τη μορφή τραγουδιών, βίντεο και φωτογραφιών, αλλά ο πιο δημοφιλής τρόπος διάδοσης αυτού του υλικού είναι οι ζωντανές ροές (live streams), δηλαδή οι μεταδόσεις σε πραγματικό χρόνο (ροές βίντεο), που ονομάζονται έτσι επειδή σε αντίθεση με τη ζωντανή τηλεόραση, μεταδίδονται (ρέουν) ζωντανά στο διαδίκτυο.

Οι ανήθικοι streamers δημοσιεύουν το περιεχόμενό τους σε διαδικτυακές πλατφόρμες ζωντανής ροής (live streaming), αλλά συχνά δεν αποθηκεύουν τα βίντεο από τις ροές τους, γεγονός που καθιστά δύσκολη την ενημέρωση των αρχών για τις δραστηριότητές τους, πόσο μάλλον τη δίωξή τους όταν παραβιάζουν το νόμο. Πώς λοιπόν τέτοια άτομα αποκτούν δημοφιλή και μάλιστα τη διατηρούν; Αποσπάσματα των ροών τους καταγράφονται συχνά από θεατές που αργότερα ανεβάζουν σύντομες, επεξεργασμένες εκδοχές τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως **κλιπ**. Οι ροές, τα κλιπ και οι συμπεριφορές που παρουσιάζονται σε αυτές τις εκδοχές σχολιάζονται αργότερα από άλλους χρήστες και δημιουργούς περιεχομένου. Επιπλέον, οι ανήθικοι streamers συχνά δημιουργούν ειδικές ομάδες μέσων κοινωνικής δικτύωσης για τους θαυμαστές τους.

Οι επιβλαβείς ζωντανές ροές δεν έχουν προκαθορισμένη διάρκεια – ορισμένες είναι σχετικά σύντομες, αλλά κάποιες μπορεί να διαρκέσουν ώρες. Εκτός από τη χρήση κάμερας (συνήθως μία κάμερα για μετάδοση βίντεο και ήχου), οι ζωντανές ροές περιλαμβάνουν μηνύματα που εμφανίζονται στην οθόνη ή διαβάζονται από τον streamer ή από μια εφαρμογή φωνητικής ανάγνωσης κειμένου. Αυτά τα μηνύματα συχνά ενημερώνουν τους θεατές σχετικά με τη δυνατότητα δωρεάς χρημάτων στη ροή, τους στόχους της συγκέντρωσης χρημάτων και τους χρήστες που προσέφεραν τα περισσότερα χρήματα, αλλά χρησιμοποιούνται επίσης και για να υπενθυμίσουν στους θεατές να εγγραφούν στο κανάλι. Μερικές φορές, οι streamers συμμετέχουν σε **τυχαίες βιντεοσυνομιλίες (roulette chats)** ή υποκινούν **διαδικτυακές επιδρομές**, ενώ κλιπ από αυτές τις δραστηριότητες συχνά συγκεντρώνονται σε βίντεο με τις **καλύτερες στιγμές (highlights)** (βλ. γλωσσάριο).

Οι θεατές τέτοιων ανήθικων ροών βλέπουν συχνά άλλα άτομα να συμμετέχουν στις ζωντανές μεταδόσεις των streamers. Για ορισμένα από τα άτομα αυτά (άτομα με διανοητική

αναπηρία ή υπό την επήρεια αλκοόλ ή ψυχοδραστικών ουσιών) δεν μπορούμε να είμαστε απολύτως σίγουροι πως όντως συμφώνησαν να πάρουν μέρος στη δραστηριότητα και πως γνωρίζουν ότι η εικόνα τους μεταδίδεται ζωντανά. Φυσικά υπάρχουν και άτομα που το κάνουν οικειοθελώς.

Οι ανήθικοι streamers ενεργούν με αυτόν τον τρόπο για να ικανοποιήσουν τη δίψα τους για δημοφιλία, αλλά και επειδή κερδίζουν χρήματα από τις ροές τους. Συχνά ενθαρρύνουν τους θεατές τους να **δωρίσουν χρήματα** στις ροές μέσω πλατφορμών δωρεών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα κεφάλαια που συγκεντρώνονται προορίζονται για συγκεκριμένους σκοπούς (π.χ. χρησιμοποιούνται για την αγορά περισσότερου αλκοόλ). Μέσω δωρεών, οι θεατές μπορούν επίσης να καθορίσουν το τι θα κάνουν στη συνέχεια οι streamers. Για παράδειγμα, οι streamers γεμίζουν ένα μεγάλο δοχείο με διάφορα είδη αλκοολούχων ποτών και το πίνουν όταν οι δωρεές ξεπεράσουν έναν συγκεκριμένο χρηματικό στόχο. Ορισμένοι streamers καταφέρνουν να κεφαλαιοποιήσουν τη δημοφιλία που έχουν αποκτήσει με τη δημοσίευση επιβλαβούς περιεχομένου – κάποιοι εξ αυτών συνεργάζονται με τηλεοπτικά κανάλια, ενώ άλλοι υπογράφουν συμβόλαια για να συμμετάσχουν σε μάχες σε κλουβιά (cage fighting).

Με μια πρώτη ματιά ίσως να φαίνεται ότι οι ανήθικοι και τοξικοί streamers μόνο όφελος μπορούν να αποκομίσουν από το ακατάλληλο ή παράνομο περιεχόμενό τους. Ωστόσο, μακροπρόθεσμα, αυτού του είδους η δραστηριότητα ενέχει τον κίνδυνο ποινικής ή αστικής ευθύνης. Πολλές από τις ενέργειές τους **συνιστούν πλημμελήματα** (όπως η δημόσια χρήση ύβρεων και βωμολοχιών) ή ακόμη και **κακουργήματα** (όπως εγκλήματα μίσους, χειροδικία, εξώθηση ανηλίκων σε παραβατικές πράξεις, παιδική πορνογραφία, κατάφωρος εξαναγκασμός ανηλίκου, παραβίαση της σωματικής ακεραιότητας, λεκτική υποβάθμιση, δυσφήμιση, δημόσια προβολή πορνογραφικού υλικού κ.λπ.), δίχως να ξεχνάμε την **προσβολή ηθικών δικαιωμάτων** (που κάνει τους streamers να βρίσκονται αντιμέτωποι με αστική ευθύνη). Οι ιστορίες πολλών trash streamers αποδεικνύουν ότι αργά ή γρήγορα, μέσω των παράνομων δραστηριοτήτων τους, βρίσκονται αντιμέτωποι με ποινική ευθύνη και τελικά δίνονται. Έχει ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωση μας το γεγονός ότι ακόμη και οι θεατές ανήθικων ζωντανών ροών που ενθαρρύνουν τους streamers να προβούν σε μια ενέργεια που συνιστά έγκλημα ή δωρίζουν χρήματα προς τούτο, δύνανται να διωχθούν για προτροπή, εξώθηση ή υποκίνηση, βοήθεια και συνέργεια ή συνδιάπραξη εγκλήματος.

Το περιεχόμενο που προβάλλουν οι trash streamers στα κανάλια τους είναι όχι απλώς παράνομο αλλά και ηθικά επιλήψιμο και επιβλαβές. Γιατί λοιπόν κάποιοι παρακολουθούν τέτοιου είδους ροές; Σύμφωνα με μελέτη που διεξήχθη το 2019 οι έφηβοι παρακινούνται από παράγοντες όπως η περιέργεια, η ανία, η ανάγκη για ψυχαγωγία και η ανάγκη να συμβαδίζουν με τις νέες τάσεις στο διαδίκτυο. Αξίζει να σημειωθεί ότι η συντριπτική πλειονότητα των ερωτηθέντων (88%) δήλωσε ότι θεωρεί ενοχλητική την παρακολούθηση ανήθικου **streaming περιεχομένου**. Αντίστοιχο ήταν και το ποσοστό εκείνων που χαρακτήρισαν το περιεχόμενο αυτό ως επιβλαβές και ως υποκίνηση προς αναπαραγωγή των ενοχλητικών και ανήθικων συμπεριφορών που παρουσιάστηκαν (87%) ενώ το 82% δήλωσε ότι η ζωντανή μετάδοση πράξεων κοινωνικής παθολογίας θα έπρεπε να απαγορευτεί. Ωστόσο, σχεδόν το 40% των ερωτηθέντων συμφώνησε ότι η προβολή τέτοιου περιεχομένου στο διαδίκτυο είναι ένας καλός τρόπος για να κερδίσει κάποιος χρήματα και ότι οι ενέργειες των trash streams αντικατοπτρίζουν τη ζωή όπως αυτή είναι.

Το φαινόμενο του ανήθικου streaming είναι σχετικά πρόσφατο και τελεί ακόμη υπό έρευνα και ανάλυση, όπως και ο αντίκτυπός του στους θεατές. Άλλες μελέτες δείχνουν ότι όσο πιο

1. Η έρευνα που διεξήχθη στην Πολωνία περιελάμβανε ποσοτική (διαδικτυακή έρευνα, μέγεθος δείγματος N = 400, ηλικία 13-15 ετών, δείγμα αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού ως προς το φύλο και το σύνολο του πληθυσμού της πόλης) και ποιοτική έρευνα (τέσσερις ομαδικές συνεντεύξεις με εφήβους). Πηγή: Patotreci w Internecie. Raport o problemie (Έρευνα για το πρόβλημα του παρεκκλίνοντος διαδικτυακού περιεχομένου) από το ίδρυμα Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Βαρσοβία, 2019.

2. Για παράδειγμα εκείνες που πραγματοποιήθηκαν από το Κέντρο Έρευνας για την Προκατάληψη του Πανεπιστημίου της Βαρσοβίας.

διαδεδομένη είναι η **ρητορική μίσους** σε μια κοινότητα, τόσο μεγαλύτερη είναι η αποδοχή της και τόσο λιγότερη ανάγκη νιώθει κάποιος να αντιδράσει σε αυτήν. Το ίδιο ισχύει και για άλλες παθολογικές και επιβλαβείς συμπεριφορές. Οι trash streamers, στα πρότυπα των κλασικών πια YouTubers, θα μπορούσαν να εξελιχθούν σε influencers και διαδικτυακές προσωπικότητες και να αλλάξουν τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται και μιλούν οι νέοι. Όσο νωρίτερα το καταλάβουμε αυτό, τόσο το καλύτερο.

Τι κάνουμε όταν συναντάμε ζωντανή ροή επιβλαβούς ή παράνομου περιεχομένου;

- Προχωράμε σε αναφορά στους διαχειριστές της πλατφόρμας στην οποία μεταδίδεται το περιεχόμενο. Οι διαχειριστές δεν είναι υποχρεωμένοι να συμφωνήσουν μαζί μας όταν λέμε ότι το περιεχόμενο παραβιάζει τον νόμο ή τους κανόνες της πλατφόρμας, αλλά υποχρεούνται εκ του νόμου να απαντήσουν στην αναφορά μας, να ελέγξουν αν το σχετικό περιεχόμενο παραβαίνει οποιουδήποτε κανονισμούς και να βγάλουν μια απόφαση.
- Αποθηκεύουμε το περιεχόμενο – όταν τελειώσει μια ζωντανή ροή, ενδέχεται να χαθεί οριστικά, καθώς ο streamer καθορίζει αν θα αποθηκεύσει το βίντεο για να το ανεβάσει ξανά μελλοντικά. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι ορισμένες καταγεγραμμένες περιπτώσεις ενδέχεται να αποτελούν πειστήρια εγκληματικών πράξεων. Η αποθήκευσή τους ως πειστήριο μας δίνει τη δυνατότητα να προβούμε σε επιπλέον ενέργειες, δηλαδή να αναφέρουμε τον streamer στις αρμόδιες αρχές.
- Ειδοποιούμε τις αρχές και αναφέρουμε την πιθανότητα να έχει τελεστεί εγκληματική ενέργεια. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούμε να βοηθήσουμε τους θιγόμενους (τα θύματα), πολλοί εκ των οποίων δεν είναι σε θέση να υπερασπιστούν τον εαυτό τους.

Σίγουρα δεν πρέπει να ενθαρρύνουμε τους ανήθικους streamers να συνεχίσουν τη «δουλειά» τους, ούτε να κάνουμε δωρεές στα κανάλια τους ή να κοινοποιούμε το επιβλαβές περιεχόμενό τους, ειδικά αν δεν θέλουμε να κινδυνεύσουμε να διωχθούμε ως συνεργοί. Δεδομένου του τρόπου με τον οποίο λειτουργούν οι αλγόριθμοι των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, απλά και μόνο με την προβολή ανήθικου streaming περιεχομένου, συμβάλλουμε στην αύξηση της απήχησης και της προβολής του καναλιού και, ως εκ τούτου, ενδεχομένως να αισθανθούμε πως είμαστε συνένοχοι στην αύξηση της δημοφιλίας του. Το να παρακολουθήσουμε απλώς τέτοιο περιεχόμενο δεν επαρκεί από μόνο του ώστε να κληθούμε να λογοδοτήσουμε για αυτό, ωστόσο είναι αμφιλεγόμενο από ηθική άποψη.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

κλιπ	ένα σύντομο βίντεο ενός τμήματος μιας ζωντανής ροής, που καταγράφηκε και ανέβηκε από έναν θεατή.
ανήθικο/παράνομο/επιβλαβές περιεχόμενο	περιεχόμενο που δημοσιεύεται στον Ιστό με τη μορφή διαδικτυακών μεταδόσεων (streaming), σύντομων βίντεο αποκομμένων από καταγεγραμμένες ζωντανές ροές (κλιπ), ολόκληρα βίντεο, φωτογραφίες ή

άλλα σχετικά πολυμέσα. Το περιεχόμενο αυτό δείχνει τον δημιουργό ή τους δημιουργούς του να προβαίνουν σε συμπεριφορές που παραβιάζουν τους κοινωνικούς κανόνες και αποσκοπούν στο να υπονομεύσουν την αυτοπεποίθηση και να προσβάλλουν. Στο περιεχόμενο αυτό συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων η σωματική, ψυχολογική και σεξουαλική βία, η κατάχρηση αλκοόλ, η λεκτική υποβάθμιση, η χρήση ναρκωτικών κ.λπ.

δωρεές

ένας τρόπος χρηματοδότησης streaming. Τα χρήματα μπορούν να φτάσουν σε δημιουργούς περιεχομένου μέσω ειδικών πλατφορμών και προγραμμάτων δωρεών.

ρητορική μίσους

«[καλύπτει] όλες τις μορφές έκφρασης που διαδίδουν, υποκινούν, προωθούν ή δικαιολογούν το φυλετικό μίσος, την ξενοφοβία, τον αντισημιτισμό ή άλλες μορφές μίσους που βασίζονται στη μισαλλοδοξία, μεταξύ των οποίων: τη μισαλλοδοξία που εκφράζεται από τον επιθετικό εθνικισμό και τον εθνοκεντρισμό, τις διακρίσεις και την εχθρότητα κατά των μειονοτήτων, των μεταναστών και των ατόμων που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών»

καλύτερες στιγμές (highlights)

τα πιο ενδιαφέροντα μέρη μιας ζωντανής ροής, καταγεγραμμένα και αποθηκευμένα ως κλιπ, που συχνά συγκεντρώνονται σε βίντεο μεγαλύτερης διάρκειας μαζί με άλλα κλιπ. Δυνητικά μπορούν να γίνουν viral.

διαδικτυακή επιδρομή

μια διαδικτυακή επίθεση κατά την οποία ένας streamer παροτρύνει τους θεατές του να πλημμυρίσουν τα κανάλια ή τις ζωντανές ροές άλλου streamer με προσβλητικά σχόλια.

τυχαία βιντεοσυνομιλία (roulette chat)

βιντεοσυνομιλία με (συνήθως) τυχαία άτομα με τα οποία ο streamer συνδέεται μέσω μιας επιλεγμένης εφαρμογής (η ονομασία στα Αγγλικά προέρχεται από τον ιστότοπο και την υπηρεσία Chatroulette).

κοινωνική παθολογία (παρέκκλιση)

συμπεριφορά που παραβιάζει τους κοινωνικούς κανόνες ή αξίες.

ροή (stream)

διαδικτυακή μετάδοση σε πραγματικό χρόνο, ζωντανή μετάδοση.

trash/ανήθικη ροή (streaming)

ένα είδος επιβλαβούς περιεχομένου. Πρόκειται για ζωντανές μεταδόσεις συμπεριφορών που παραβιάζουν τους κοινωνικούς κανόνες.

viral

χρησιμοποιείται για να περιγράψει διαδικτυακό περιεχόμενο που γίνεται εξαιρετικά δημοφιλές σε σύντομο χρονικό διάστημα. Σε αυτήν την περίπτωση χρησιμοποιείται η έκφραση έγινε viral.

LESSON PLAN

Στόχοι

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- να μάθουν τι είναι το ανήθικο περιεχόμενο και η ανήθικη ροή (streaming).
- να κατανοήσουν ότι το ανήθικο περιεχόμενο μπορεί να είναι επιβλαβές και σε ορισμένες περιπτώσεις παράνομο.
- να μάθουν πώς χρηματοδοτείται η ανήθικη ροή (streaming) και να κατανοήσουν τον ρόλο που παίζουν στη χρηματοδότησή τους οι θεατές.
- να κατανοήσουν τις πιθανές συνέπειες της δημιουργίας ανήθικου περιεχομένου ή της συμμετοχής σε ανήθικες ροές (streams).
- να μάθουν πώς και πού μπορούν να κάνουν αναφορά για ανήθικο περιεχόμενο.

Υλικό

- έντυπες ιστορίες streamer (παράρτημα)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

1. Χωρίστε τους/τις μαθητές/τριες σε μικρές ομάδες και δώστε σε κάθε ομάδα να διαβάσει μια ιστορία για έναν streamer (βλ. παράρτημα). Ζητήστε από τις ομάδες να εξοικειωθούν με τα κείμενα, να τα συζητήσουν με βάση τις ερωτήσεις που παρέχονται και να γράψουν τις απαντήσεις τους. Για παράδειγμα, τρεις ομάδες μπορούν να αναλύσουν την πρώτη ιστορία και τρεις άλλες μπορούν να αναλύσουν τη δεύτερη.
2. Αναζητήστε εθελοντές για να διαβάσουν τις ιστορίες δυνατά, ώστε να τις ακούσει όλη η τάξη.
3. Ακούστε μαζί τι έγραψαν οι ομάδες ως απάντηση στις ερωτήσεις.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (15 λεπτά)

Συζητήστε τις ιστορίες με τους/τις μαθητές/τριες χρησιμοποιώντας τις παρακάτω ερωτήσεις:

- Ποια είναι τα συναισθήματά σου αφού διάβασες τις ιστορίες της Άννας και του Αδάμ;
- Τι σε προβλημάτισε, και τι βρήκες ανησυχητικό ή ενδιαφέρον σε αυτές τις ιστορίες;
- Βλέπεις ομοιότητες στα κίνητρα των χαρακτήρων;
- Σε τι διέφεραν οι στρατηγικές τους;
- Γιατί είχαν followers;
- Γνωρίζεις παρόμοιες ιστορίες;

Σημειώστε!

Οι μαθητές/τριες ενδέχεται να μοιραστούν με την τάξη ιστορίες σκληρού ή χυδαίου διαδικτυακού περιεχομένου. Εάν αυτό το θεωρείτε δύσκολο διαχείρισιμο ή επικίνδυνο, μπορείτε να παραλείψετε αυτήν την ερώτηση.

- Γνωρίζεις τι είναι η ανήθικη ροή (streaming); (Μπορείτε να ρωτήσετε σχετικά την trash ροή (streaming) ή να χρησιμοποιήσετε μια συνώνυμη λέξη)
- Πιστεύεις ότι η ιστορία της Άννας είναι ένα παράδειγμα ανήθικης ροής (streaming); Γιατί;

ΘΕΩΡΙΑ (5 λεπτά)

Εξηγήστε στους/στις μαθητές/τριες ότι το περιεχόμενο που ανέβαζε η Άννα ήταν ανήθικο, επιβλαβές και παράνομο. Βασιστείτε στο τμήμα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές και δώστε τον ορισμό του επιβλαβούς και παράνομου περιεχομένου και της ανήθικης (ή trash) ροής (streaming). Σε συνέχεια του σταδίου του Αναστοχασμού, συνοψίστε τους τρόπους με τους οποίους το φαινόμενο είναι επιβλαβές και ποια είναι τα θύματά του. Συζητήστε τις πιθανές συνέπειες της ροής (streaming) ανήθικου περιεχομένου, τόσο σε νομικό όσο και ψυχολογικό επίπεδο. **Τονίστε ότι η παρακολούθηση επιβλαβούς περιεχομένου και η δωρεά χρημάτων στους δημιουργούς του συμβάλλει στην αύξηση της προβολής και της δημοφιλίας των ανήθικων streamers και θα μπορούσε να ενθαρρύνει περισσότερα άτομα να μιμηθούν τις ενέργειες αυτές.** Βεβαιωθείτε ότι οι μαθητές/τριες σας έχουν κατανοήσει ότι οι μόνοι που μπορούν να ωφεληθούν ή με άλλα λόγια να κερδίσουν κάτι από την ανήθικη ροή (streaming) είναι οι streamers, αλλά και ότι τα οφέλη αυτά είναι παράνομα και ηθικά αμφιλεγόμενα λόγω των σημαντικών κινδύνων και ζημιών που προξενούν οι δημιουργοί επιβλαβούς περιεχομένου. Προσθέστε ότι είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούμε τις καλύτερες δεξιότητες και ικανότητές μας όταν δημιουργούμε περιεχόμενο που θα κοινοποιηθεί διαδικτυακά.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

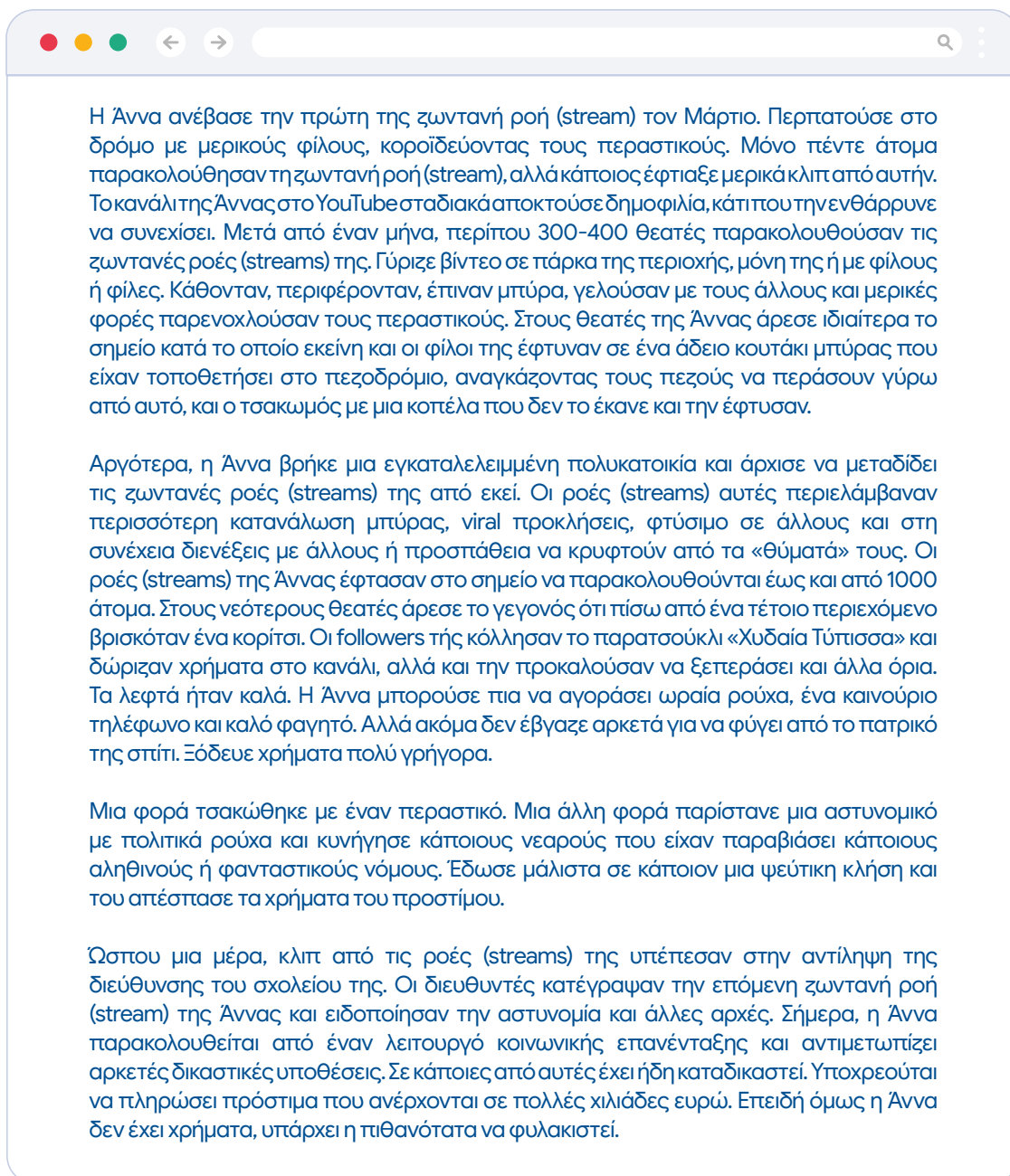
Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν τι μπορούν να κάνουν την επόμενη φορά που θα συναντήσουν επιβλαβές διαδικτυακό περιεχόμενο. Πώς θα αντιδράσουν; Ορισμένοι μαθητές/τριες θα μπορούσαν εθελοντικά να μοιραστούν τις σκέψεις τους με την υπόλοιπη τάξη.

Πρόσθετη δραστηριότητα

Εάν έχετε χρόνο στη διάθεσή σας και θέλετε να εμβαθύνετε στο θέμα με μια πρόσθετη δραστηριότητα, εξετάστε την παρακάτω περίπτωση:

Ζητήστε τους να δουλέψουν στις ίδιες ομάδες όπως προηγουμένως. Ενθαρρύνετε τους να συντάξουν «οδηγούς streamer» – βάλτε τους να σκεφτούν ιδέες και να γράψουν τι πρέπει να προσέχουν οι streamers ώστε να κάνουν το περιεχόμενό τους ελκυστικό και συναρπαστικό για όλους.

Ιστορία 1

Ερωτήσεις για συζήτηση

- Γιατί η Άννα άρχισε να ανεβάζει περιεχόμενο; Ποιες προσωπικές της ανάγκες προσπαθούσε να ικανοποιήσει με αυτόν τον τρόπο;
- Τι κέρδισε, αν κέρδισε κάτι, δημοσιεύοντας διαδικτυακό περιεχόμενο (πριν παρέμβει η διεύθυνση του σχολείου);
- Τι ρίσκαρε;
- Γιατί κάποιιοι παρακολουθούσαν τις ροές (streams) της; Με τη σειρά τους, ποιες προσωπικές τους ανάγκες προσπαθούσαν να ικανοποιήσουν; Τι αποκόμισαν από το περιεχόμενό της;
- Τι αποκόμισαν οι άνθρωποι που συμμετείχαν μαζί με την Άννα στις ροές (streams) της; Κέρδισαν ή έχασαν κάτι (κατά τη διάρκεια των ροών (streams) ή μελλοντικά);
- Πώς μπορεί να ένιωσαν και να αντέδρασαν όσοι κινηματογραφήθηκαν (δίχως τη συναίνεσή τους);

Ο Αδάμ ανέκαθεν ενδιαφερόταν για τις νέες τεχνολογίες. Γνώριζε πολλές χρήσιμες εφαρμογές και του άρεσε να μιλά με άλλους για το πώς θα βρεθούν τρόποι να γίνονται κάποια πράγματα πιο αποτελεσματικά. Το μόνο που χρειαζόταν ήταν να του πείτε αυτό που χρειαζόσασταν και ο Αδάμ θα σας έλεγε ποιο πρόγραμμα ή εφαρμογή να χρησιμοποιήσετε.

Τελικά, ο Αδάμ πείστηκε από έναν φίλο και αποφάσισε να ξεκινήσει το δικό του κανάλι στο YouTube και να μοιραστεί το πάθος του για την τεχνολογία με τους διαδικτυακούς θεατές. Τις πρώτες εβδομάδες, η δημοφιλία του καναλιού αυξανόταν αργά. Ο Αδάμ πάσχιζε και αγχωνόταν. Οι σχολιαστές τον αντιμετώπιζαν με μίσος και παρά λίγο να τα παρατήσει, αλλά τον βοήθησε ο αδερφός του φίλου του, ο οποίος είχε μια κάποια εμπειρία με τις ζωντανές ροές (streams). Δάνεισε στον Αδάμ μια καλή κάμερα και πρότεινε τα βίντεό του να έχουν κάποιο σενάριο και να είναι εν γένει πιο σύντομα. Ο Αδάμ είχε την ιδέα να ξεκινήσει να κάνει στο διαδίκτυο αυτό που ήξερε να κάνει τόσο καλά με τους φίλους του και αυτό για το οποίο οι άλλοι τον εκτιμούσαν. Οι θεατές θα μπορούσαν να του θέτουν ερωτήματα στα σχόλια και εκείνος θα απαντούσε στο επόμενο βίντεο. Άρχισε μάλιστα να κάνει δημοσκοπήσεις σχετικά με το τι περιεχόμενο θα ήθελαν οι θεατές του να έχουν τα επόμενα βίντεό του.

Δύο φορές είχε καλεσμένους στα βίντεό του. Ο πρώτος ήταν ένας φίλος με τον οποίο δοκίμασαν μαζί κάποιες εφαρμογές. Ο δεύτερος ήταν ένας άλλος YouTuber που είχε ένα παρόμοιο κανάλι. Αυτή ήταν η πρώτη ζωντανή ροή (stream) του Αδάμ. Ο αριθμός των θεατών του συνέχιζε να αυξάνεται. Αυτή τη στιγμή, το πιο δημοφιλές επείσοδιό του είναι εκείνο για το ChatGPT και το πώς μπορεί κάποιος/α μαθητής/τρια να το χρησιμοποιήσει ώστε να βοηθηθεί με το σχολείο δίχως να παραβεί τη νομοθεσία. Το βίντεο αυτό το έχουν δει πολλές χιλιάδες άτομα, αν και σε μερικούς από τους δασκάλους του Αδάμ δεν τους πολυάρεσε.

Με τον καιρό, ο Αδάμ άρχισε να βγάζει χρήματα από διαφημίσεις. Έλαβε μάλιστα και την πρώτη του πρόταση για δουλειά – μια τοπική νεοφυής επιχείρηση (start-up) του ζήτησε να δοκιμάσει την εφαρμογή της.

Μίσος; Ο Αδάμ εξακολουθεί να δέχεται αρκετό, αλλά μπορεί να το διαχειριστεί. Ιδιαίτερα από τη στιγμή που κάποιοι από τους σχολιαστές άρχισαν να τον υπερασπίζονται έναντι των τρολ και να γράφουν καλά λόγια για αυτόν. Δεν ήταν ποτέ ιδιαίτερα δημοφιλής στο σχολείο, τουναντίον, αλλά οι συμμαθητές/τριες του άρχισαν πια να τον προσέχουν και να τον αναγνωρίζουν.

Ερωτήσεις για συζήτηση

- Γιατί ο Αδάμ άρχισε να ανεβάζει περιεχόμενο; Ποιες προσωπικές του ανάγκες προσπαθούσε να ικανοποιήσει με αυτόν τον τρόπο;
- Τι κέρδισε, αν κέρδισε κάτι, δημοσιεύοντας τα βίντεό του;
- Τι ρίσκαρε;
- Τι θα μπορούσε να κερδίσει, αν κερδίσει, στο μέλλον;
- Γιατί είχε θεατές; Με τη σειρά τους, ποιες προσωπικές τους ανάγκες προσπαθούσαν να ικανοποιήσουν παρακολουθώντας τα βίντεό του;
- Τι αποκόμισαν οι καλεσμένοι του από την εμφάνιση τους στο κανάλι του Αδάμ; Κέρδισαν ή έχασαν κάτι (κατά τη διάρκεια των γυρισμάτων ή μελλοντικά);

Κατανοώντας τον εαυτό μου στο διαδίκτυο Κράτα την ψηφιακή σου ισορροπία!

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Ο κόσμος του διαδικτύου έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο για να αποσπά και να προκαλεί συνεχώς την προσοχή μας. Οι προεπιλεγμένες ρυθμίσεις των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των εφαρμογών που εγκαθιστούμε στα τηλέφωνα μας στοχεύουν στη μεγιστοποίηση του χρόνου που περνάμε μπροστά από μία οθόνη, δηλαδή του χρόνου που αφιερώνουμε χρησιμοποιώντας τα μέσα και τις εφαρμογές αυτές. Αυτός είναι ο λόγος που συνεχώς λαμβάνουμε ειδοποιήσεις για τα πάντα. Το πιο πρόσφατο περιεχόμενο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τα reels και οι ιστορίες των φίλων μας, τα κλιπ και οι διαφημίσεις αυξάνουν τα επίπεδα ντοπαμίνης στον εγκέφαλό μας, γεγονός που, με τη σειρά του, μας δυσκολεύει στο να αποσυνδεθούμε. Δεν είναι περίεργο λοιπόν ότι συχνά τείνουμε να αντιδρούμε πολύ γρήγορα στις εισερχόμενες ειδοποιήσεις και τα likes και ότι συνεχίζουμε ξένοιαστοι να **σक्रολάρουμε** αναζητώντας νέο περιεχόμενο. Οι ψυχολόγοι αποκαλούν αυτήν την κατάσταση **αδυναμία καθυστέρησης της ικανοποίησης** ή, μερικές φορές, αποστροφή της καθυστέρησης.

Η εντατική ή ακόμα και υπερβολική χρήση του διαδικτύου ενδέχεται να συνδέεται με το φαινόμενο που είναι γνωστό ως **FOMO (fear of missing out)** ή φόβος του να μείνεις στην απέξω, το οποίο μπορούμε να το ορίσουμε πιο απλά ως ο φόβος να αποσυνδεθείς από το διαδίκτυο. Σύμφωνα με έρευνα του Ερευνητικού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου Ψυχικής Υγιεινής (Ε.Π.Ι.Ψ.Υ)¹ οι έφηβοι είναι η πιο ευάλωτη ηλικιακή ομάδα έναντι του FOMO.

Οι ερευνητές επισημαίνουν ότι η υπερβολική χρήση της τεχνολογίας και η πληθώρα ερεθισμάτων (αισθητηριακή υπερφόρτωση και υπερπληροφόρηση), ειδικά σε παιδιά και εφήβους, μπορούν να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην καθημερινή λειτουργία και την υγεία τους. Μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την εστίαση και τη συγκέντρωση, να προκαλέσουν πονοκεφάλους, άγχος, αϋπνία μέχρι και ψυχολογικές διαταραχές. Βάσει των παραπάνω, η προώθηση της ψηφιακής υγείας (ενσυνείδητη και εκούσια χρήση του διαδικτύου και προαγωγή υγιών συνηθειών) καθίσταται αναγκαία, όπως και η προσπάθεια για την επίτευξη ψηφιακής ευημερίας.

Η **ψηφιακή ευημερία** (γνωστή και ως ψηφιακή ευεξία ή ψηφιακή υγεία) είναι η υποκειμενική αίσθηση που έχουμε ότι χρησιμοποιούμε τις ψηφιακές τεχνολογίες με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο. Είναι το αίσθημα γαλήνης που μας προκαλείται από τη διατήρηση μιας ισορροπίας μεταξύ της χρήσης του διαδικτύου και άλλων καθημερινών δραστηριοτήτων.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι η ψηφιακή μας ευημερία, όπως και η διάθεσή μας γενικά, επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες – όπως η οικογενειακή και σχολική μας κατάσταση,

1. <https://www.kathimerini.gr/society/562323193/to-profil-toy-efivikoy-ethismoy-sta-social-media-apokalyptika-stoicheia-ereynas-toy-epipsy>

οι σχέσεις που διατηρούμε και η στάση ζωής μας – ακόμα και από το τι ώρα είναι. One should bear in mind that one’s digital wellbeing, just like one’s mood in general, is influenced by various factors – like one’s family and school situation, the relationships one has, and one’s outlook on life – even the time of day.

Η ευημερία είναι προσωπικό ζήτημα – οι ψηφιακές συμπεριφορές που επιδρούν θετικά σε κάποιους ενδέχεται να αποβούν επιζήμιες για άλλους. Για παράδειγμα, ένα άτομο που παίζει ένα βιντεοπαιχνίδι μπορεί να αισθάνεται ικανοποιημένο με τις νέες δεξιότητες που το βοήθησε να αναπτύξει το παιχνίδι, ενώ άλλοι συνομήλικοί του μπορεί να θεωρούν το ύφος του παιχνιδιού υπερβολικά σκοτεινό ή τη μουσική του υπερβολικά κοινότυπη.

Ο δρόμος προς την ψηφιακή ευημερία δεν περνά απλώς από τον περιορισμό της χρήσης ψηφιακών εργαλείων ή την ελαχιστοποίηση του χρόνου που ξοδεύουμε στο διαδίκτυο, αλλά, πρωτίστως, από την ενίσχυση της επίγνωσης των ψηφιακών συμπεριφορών και συνηθειών μας και την κατανόηση του πώς αυτές επηρεάζουν τη διάθεσή μας. Είναι σημαντικό οι νέοι να μάθουν πώς να αναγνωρίζουν τις δικές τους ανάγκες που άπτονται της λειτουργίας τους στον ψηφιακό κόσμο, πώς να αντλούν ικανοποίηση από τη χρήση της τεχνολογίας και πώς να χειρίζονται τους κινδύνους που ενέχουν οι διαδικτυακές δραστηριότητες.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ψηφιακή ευημερία

η υποκειμενική αίσθηση που έχουμε ότι χρησιμοποιούμε την ψηφιακή τεχνολογία με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο, το αίσθημα γαλήνης που προκαλείται από τη διατήρηση μιας ισορροπίας μεταξύ της χρήσης του διαδικτύου και της εκτέλεσης καθημερινών δραστηριοτήτων όντας αποσυνδεδεμένοι από το διαδίκτυο.

FOMO

(φόβος του να μείνεις στην απέξω) – ο φόβος ότι μπορεί να χάσουμε κάτι αν αποσυνδεθούμε και παραμείνουμε αποσυνδεδεμένοι από το διαδίκτυο.

αδυναμία καθυστέρησης της ικανοποίησης (αποστροφή της καθυστέρησης)

αδυναμία να αναβάλλουμε δραστηριότητες που εκλαμβάνουμε ως ευχάριστες ή ελκυστικές.

σκρολάρισμα

μετακίνηση κειμένου ή/και άλλων πληροφοριών πάνω και κάτω στην οθόνη μιας ηλεκτρονικής συσκευής.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να κατανοήσουν τον ρόλο που διαδραματίζουν η τεχνολογία και τα ψηφιακά μέσα στη ζωή τους και τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να επηρεάσουν τη διάθεσή τους.
- να μάθουν τι σημαίνει ψηφιακή ευημερία.
- να μάθουν πώς να μεριμνούν για την ψηφιακή τους ευημερία.

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

Σημειώστε!

Αυτή η παραλλαγή προορίζεται για ομάδες των πέντε ή έξι ατόμων. Απαιτεί από τους μαθητές/τριες να μοιραστούν κάποιες προσωπικές πληροφορίες με τις ομάδες τους και να μιλήσουν για τα συναισθήματά τους. Καθώς αυτό απαιτεί ειλικρίνεια και αμοιβαία αποδοχή, σκεφτείτε καλά πώς θα χωρίσετε την τάξη σε ομάδες. Εάν γνωρίζετε ότι συγκεκριμένοι /ες μαθητές/τριες δεν θα συνεργαστούν καλά μεταξύ τους, εξετάστε το ενδεχόμενο να τους τοποθετήσετε σε διαφορετικές ομάδες.

Υλικό (για κάθε μία από τις ομάδες)

- ένα κενό φύλλο χαρτί (κατά προτίμηση A3)
- αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes), ένα χρώμα ανά ομάδα
- στυλό ή μαρκαδόροι, δύο διαφορετικά χρώματα ανά ομάδα

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

Ομαδική δραστηριότητα

Πιθανότατα έχετε ακούσει ενήλικες να γκρινιάζουν ότι σπαταλάτε όλο τον ελεύθερο χρόνο σας στο διαδίκτυο. Είναι πράγματι έτσι; Ας μάθουμε! Δουλεύοντας σε ομάδες, θα δημιουργήσετε μια ενημερωτική αφίσα η οποία θα περιγράφει πώς ξοδεύει τον χρόνο του ένας μέσος έφηβος.

1. Πρώτον, κατεβάστε ιδέες. Δημιουργήστε μια λίστα με όλες τις δραστηριότητες που κάνετε σε καθημερινή βάση εντός και εκτός διαδικτύου, όπως το να κάνετε τα μαθήματά σας, να στέλνετε μηνύματα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, να φωνίζετε, να παίζετε παιχνίδια, να διαβάζετε, να ακούτε μουσική κ.λπ. Σημειώστε τις στα αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (μία δραστηριότητα ανά χαρτάκι) και κολλήστε τα στο χαρτί.
2. Στη συνέχεια, αποφασίστε και σημειώστε πόσο χρόνο χρειάζεται κατά μέσο όρο η ομάδα σας για να εκτελέσει τις δραστηριότητες που έχετε αναφέρει. Τοποθετήστε τα αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων στις αφίσες σας ανάλογα με τον χρόνο που απαιτείται για τις δραστηριότητες.
3. Συζητήστε και καταγράψτε τα **οφέλη από κάθε μία από τις δραστηριότητες** (δηλαδή γιατί τις κάνετε) και **πώς αυτές επηρεάζουν τη διάθεσή σας**.

4. Χρωματίστε με ένα χρώμα τις δραστηριότητες εκτός διαδικτύου και με ένα άλλο εκείνες που εκτελείτε εντός διαδικτύου.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (15 λεπτά)

Όταν οι ομάδες ολοκληρώσουν τη δραστηριότητα, συζητήστε μαζί τους τις παρατηρήσεις και τα συμπεράσματά τους. Οι παρακάτω ερωτήσεις θα μπορούσαν να βοηθήσουν:

- Σας εντυπωσίασε (θετικά ή αρνητικά) ή σας ξάφνιασε κάτι ενώ κάνατε αυτή την άσκηση; Τι ήταν αυτό;
- Από ποιες δραστηριότητες αποκομίζετε τα περισσότερα οφέλη ή ικανοποίηση και ποιες διαταράσσουν την καθημερινότητά σας; Γιατί;
- Ενώ αναλύατε τις ιδέες της ομάδας σας, εντόπισε κάποιος από εσάς δραστηριότητες (εντός ή εκτός διαδικτύου) στις οποίες θα ήθελε να αρχίσει να δίνει περισσότερη προσοχή ή να αφιερώνει περισσότερο χρόνο; Ποιες είναι αυτές;
- Υπάρχουν στιγμές που νιώθετε ότι πρέπει να αποσυνδεθείτε από την τεχνολογία; Πώς το καταλαβαίνετε αυτό; Τι συναισθήματα βιώνετε εκείνες τις στιγμές; Τι σας λέει το σώμα σας εκείνη τη στιγμή;
- Είστε ικανοποιημένοι με τον αριθμό των δραστηριοτήτων που κάνετε εντός διαδικτύου σε σχέση με εκείνες που κάνετε εκτός διαδικτύου; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.

ΘΕΩΡΙΑ (5 λεπτά)

Εξηγήστε την έννοια της ψηφιακής ευημερίας στην τάξη. Χρησιμοποιήστε τις πληροφορίες που παρέχονται στο τμήμα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές. Δώστε έμφαση στο γεγονός ότι η ευημερία μας επηρεάζεται από πολλούς και διαφορετικούς παράγοντες, όπως η οικογενειακή μας κατάσταση, οι σχολικές μας επιδόσεις, οι φιλίες που κάνουμε και καλλιεργούμε, ακόμη και από το τι ώρα είναι. Είναι σημαντικό να κάνουμε τους μαθητές/τριες να συνειδητοποιήσουν ότι η ευημερία είναι ιδιαίτερος προσωπικό ζήτημα. Ψηφιακές συνήθειες και συμπεριφορές που επιδρούν θετικά σε κάποιους ενδέχεται να αποδειχθούν πως αποσπούν την προσοχή ή είναι επιζήμιες για άλλους. Τονίστε τους ότι για να επιτύχουμε ψηφιακή ευημερία, δεν αρκεί μόνο να περιορίσουμε τη χρήση ψηφιακών εργαλείων ή να ελαχιστοποιήσουμε τον χρόνο που αφιερώνουμε στο διαδίκτυο. Αν μη τι άλλο, οφείλουμε να έχουμε περισσότερη επίγνωση των αναγκών και των συνηθειών μας και να κατανοούμε τους τρόπους με τους οποίους αυτές επηρεάζουν τη διάθεσή μας και την ικανότητά μας να χρησιμοποιούμε τα διαθέσιμα εργαλεία με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο. Γι' αυτό είναι τόσο σημαντικό να ακούμε τον εαυτό μας.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Χωρίστε τους μαθητές/τριες στις ίδιες ομάδες όπως στην προηγούμενη άσκηση.

Ομαδική δραστηριότητα

1. Κοιτάξτε τις σημειώσεις σας και αναδιατάξτε τις. Αυτή τη φορά, χωρίστε τις δραστηριότητες σε δύο κατηγορίες – σε αυτές που ευνοούν την ευημερία σας και στις οποίες θα θέλατε να αφιερώσετε περισσότερο χρόνο και σε αυτές που θα ήταν συνετό να περιορίσετε. Βασίστε τις αποφάσεις σας στα συμπεράσματα στα οποία οδηγηθήκατε από τη συζήτησή μας.
2. Στη συνέχεια, σκεφτείτε δύο ή τρεις ιδέες (ανά ομάδα) για πράγματα που θα μπορούσατε να κάνετε στο κοντινό μέλλον ώστε να ενισχύσετε την ψηφιακή σας ευημερία.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2 – ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Υλικό

- έντυπα φύλλα εργασίας (παραρτήματα 1 & 2)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15–20 λεπτά)

Μοιράστε τα φύλλα εργασίας στους/στις μαθητές/τριες και ζητήστε τους να κάνουν ενδοσκοπήση. Στην αριστερή στήλη του φύλλου εργασίας, θα βρουν διαθέσιμες, συναισθήματα και συναισθηματικές καταστάσεις. Ο στόχος της άσκησης είναι να συμπληρωθεί η δεξιά στήλη με εκείνες τις διαδικτυακές δραστηριότητες που προκαλούν σε κάθε μέλος της ομάδας τα αντίστοιχα συναισθήματα ή συναισθηματικές καταστάσεις.

Φύλλο εργασίας για τους/τις μαθητές/τριες

Σκέψου τις καθημερινές σου δραστηριότητες που απαιτούν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Προσπάθησε να βρεις μια δραστηριότητα που σου προκαλεί το καθένα από τα παρακάτω συναισθήματα ή συναισθηματικές καταστάσεις.

- Ενθουσιασμός
- Απόσπαση προσοχής/έλλειψη εστίασης
- Αίσθημα εκπλήρωσης
- Πίεση
- Ευτυχία (χαρά)/ικανοποίηση
- Νευρικότητα
- Χαλάρωση
- Πονοκέφαλος / πόνος στα μάτια
- Αίσθηση του ανήκειν
- Κούραση
- Αίσθημα ασφάλειας
- Κίνδυνος/φόβος
- Θλίψη/κατάθλιψη
- Διασκέδαση

Συμβουλή:

Εάν πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αποβεί ωφέλιμο για τους μαθητές/τριές σας, αφού συμπληρώσουν τους πίνακες τους, βάλτε τους να σχηματίσουν ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων και να συγκρίνουν τις απαντήσεις τους.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Ζητήστε τους να χωριστούν σε ζευγάρια και να μιλήσουν για την άσκηση που μόλις έκαναν. Εάν υπάρχουν εθελοντές, μπορείτε να τους καλέσετε να μοιραστούν τις παρατηρήσεις τους με την υπόλοιπη τάξη.

Οι παρακάτω ερωτήσεις θα μπορούσαν να βοηθήσουν τους/τις μαθητές σας να ξεκινήσουν:

- Ποιες δραστηριότητες και καταστάσεις μας προκαλούν ευχάριστα συναισθήματα και ποιες δύσκολα ή δυσάρεστα; Αισθάνονται όλοι το ίδιο;
- Μπορείτε να επισημάνετε εκείνες τις δραστηριότητες που μας προκαλούν τόσο ευχάριστα συναισθήματα όσο και δυσάρεστες καταστάσεις ή δυσφορία; Τι πυροδοτεί διαφορετικές αντιδράσεις σε διαφορετικά άτομα;

ΘΕΩΡΙΑ (5 λεπτά)

Εξηγήστε την έννοια της ψηφιακής ευημερίας στην τάξη. Χρησιμοποιήστε τις πληροφορίες που παρέχονται στο τμήμα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές. Δώστε έμφαση στο γεγονός ότι η ευημερία μας επηρεάζεται από πολλούς και διαφορετικούς παράγοντες, όπως η οικογενειακή μας κατάσταση, οι σχολικές μας επιδόσεις, οι φιλίες που κάνουμε και καλλιεργούμε, ακόμη και από το τι ώρα είναι. Είναι σημαντικό να κάνουμε τους μαθητές/τριες να συνειδητοποιήσουν ότι η ευημερία είναι ιδιαίτερος προσωπικό ζήτημα. Ψηφιακές συνήθειες και συμπεριφορές που επιδρούν θετικά σε κάποιους ενδέχεται να αποδειχθούν πως αποσπούν την προσοχή ή είναι επιζήμιες για άλλους. Τονίστε τους ότι για να επιτύχουμε ψηφιακή ευημερία, δεν αρκεί μόνο να περιορίσουμε τη χρήση ψηφιακών εργαλείων ή να ελαχιστοποιήσουμε τον χρόνο που αφιερώνουμε στο διαδίκτυο. Αν μη τι άλλο, οφείλουμε να έχουμε περισσότερη επίγνωση των αναγκών και των συνηθειών μας και να κατανοούμε τους τρόπους με τους οποίους αυτές επηρεάζουν τη διάθεσή μας και την ικανότητά μας να χρησιμοποιούμε τα διαθέσιμα εργαλεία με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο. Γι' αυτό είναι τόσο σημαντικό να ακούμε τον εαυτό μας.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (15 λεπτά)

Ενθαρρύνετε τους να αναλύσουν τις καθημερινές τους συνήθειες και να εξετάσουν το ενδεχόμενο να μεταβάλλουν το πρόγραμμά τους, προκειμένου να ενισχύσουν το αίσθημα ισορροπίας και ικανοποίησής τους. Δώστε σε κάθε μαθητή/τρια ένα φύλλο εργασίας (παράρτημα 2) που θα τον διευκολύνει με αυτήν την εργασία.

Παράρτημα 1

Άσκηση

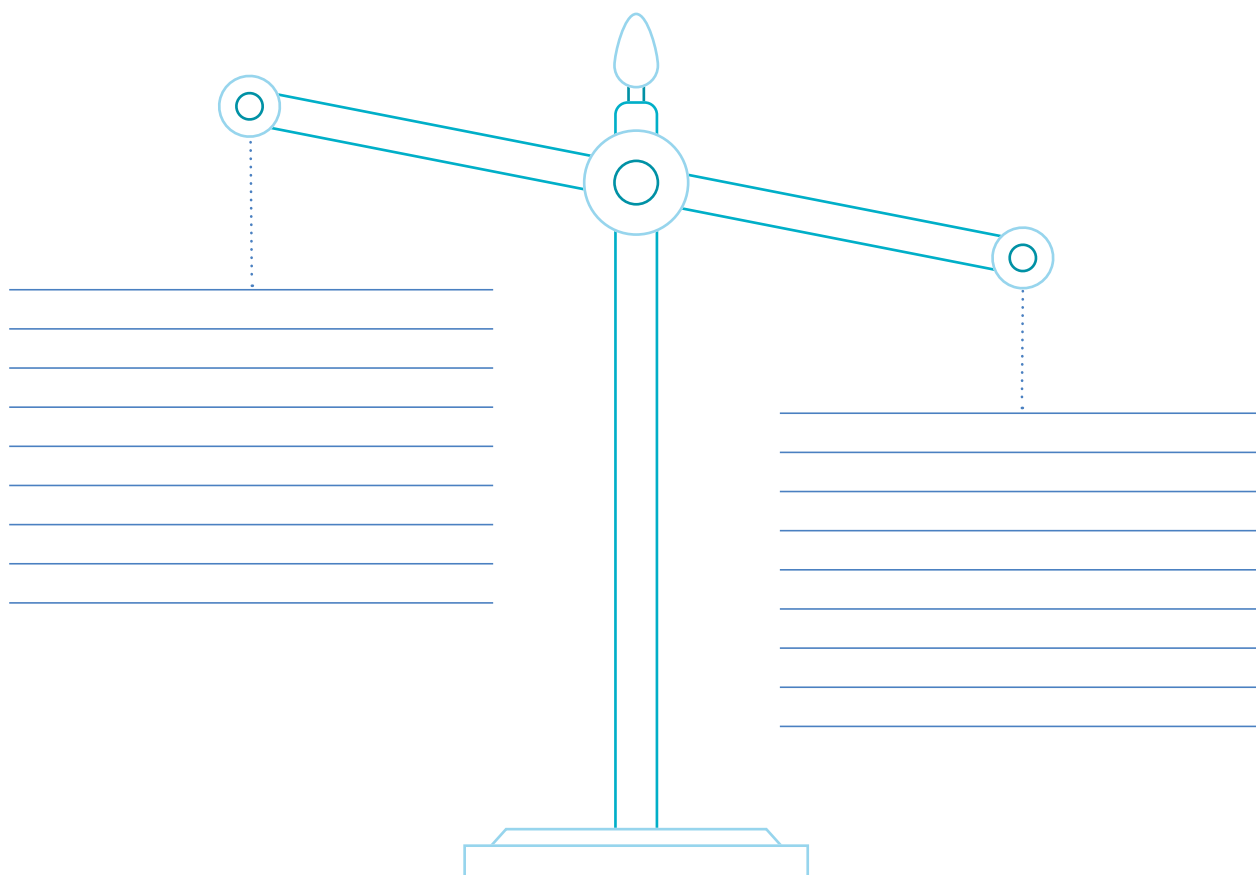
Σκέψου τις καθημερινές σου δραστηριότητες που απαιτούν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Γράψε στον πίνακα τις δραστηριότητες εκείνες που σου προκαλούν το καθένα από τα παρακάτω συναισθήματα ή συναισθηματικές καταστάσεις:

Ενθουσιασμός	
Απόσπαση προσοχής/έλλειψη εστίασης	
Αίσθημα εκπλήρωσης	
Πίεση	
Ευτυχία (χαρά)/ικανοποίηση	
Νευρικήτητα	
Χαλάρωση	
Πονοκέφαλος / πόνος στα μάτια	
Αίσθηση του ανήκειν	
Κούραση	
Αίσθημα ασφάλειας	
Κίνδυνος/φόβος	
Θλίψη/κατάθλιψη	
Διασκέδαση	

Παράρτημα 2

Άσκηση

Ανάλυσε ξανά τον πίνακα που συμπλήρωσες. Είσαι ικανοποιημένος με τον τρόπο που χρησιμοποιείς το διαδίκτυο; Σκέψου τι θα μπορούσες να αλλάξεις στις διαδικτυακές σου συνήθειες, προκειμένου να μεγιστοποιήσεις την ευημερία σου και να βιώνεις όσο το δυνατόν λιγότερα δυσάρεστα συναισθήματα. Το φύλλο εργασίας περιλαμβάνει την εικόνα ενός ζυγού ισορροπίας που βρίσκεται σε κατάσταση ανισορροπίας. Πάνω από τον δίσκο που έχει κλίση προς τα κάτω, γράψε εκείνες τις δραστηριότητες που επηρεάζουν αρνητικά την ευημερία σου. Πάνω από τον δίσκο που έχει κλίση προς τα πάνω, γράψε εκείνες τις δραστηριότητες που επιδρούν θετικά σε αυτήν.

Σκέψου τι θα μπορούσες να κάνεις ώστε ο ζυγός να έρθει σε κατάσταση ισορροπίας (δηλαδή, να επιτύχεις ευημερία). Σημείωσε δύο ή τρεις ιδέες που θα μπορούσες να εφαρμόσεις στο εγγύς μέλλον.

Ενότητα 2

Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο!

Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο!

Πώς να μην πνιγείς στον ωκεανό των πληροφοριών;

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Η ικανότητα αξιολόγησης την αξιοπιστίας μιας πηγής πληροφοριών αποτελεί καίριας σημασίας δεξιότητα αν θέλουμε να πλοηγούμαστε στον Ιστό με τρόπο συνειδητό. Δίχως αυτήν, κινδυνεύουμε να αφομοιώσουμε πληροφορίες που δεν βασίζονται σε αληθινά γεγονότα ή, ακόμη χειρότερα, να λάβουμε λανθασμένες αποφάσεις ή αποφάσεις που βασίζονται σε ελλιπή στοιχεία. Αυτό με τη σειρά του, ενδέχεται να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, την ασφάλεια ή την οικονομική μας κατάσταση, κάτι που έγινε εμφανές κατά τη διάρκεια της πρόσφατης πανδημίας. Τους πρώτους μήνες της πανδημίας, η διάδοση ψευδών πληροφοριών στο διαδίκτυο προκάλεσε τον θάνατο εκατοντάδων ανθρώπων.¹

Μια χρήσιμη πρακτική που θα μπορούσε να προστατεύσει τους χρήστες του διαδικτύου από τις συνέπειες της διαδίκτυακής παραπληροφόρησης (και παραπλανητικής πληροφόρησης) είναι η αντικατάσταση της παθητικής λήψης και κατανάλωσης περιεχομένου (π.χ. στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης) με τον συνειδητό και εμπειριστατωμένο έλεγχο πληροφοριών ο οποίος θα συνοδεύεται από μεγαλύτερη ακρίβεια στην αναζήτηση πληροφοριών. Χάρη σε μια τέτοια συνειδητή προσέγγιση, μπορούμε να έχουμε άμεση πρόσβαση στα ζητήματα που μας ενδιαφέρουν βασιζόμενοι/ες σε αξιόπιστες πηγές. Πολύτιμος σύμμαχος σε αυτή την προσπάθεια μπορεί να γίνει το επονομαζόμενο **μοντέλο Big6**, ένα εργαλείο επίλυσης προβλημάτων πληροφοριακού γραμματισμού. Το μοντέλο αυτό περιλαμβάνει έξι στάδια, ή ερωτήσεις, που διευκολύνουν την απόκτηση αξιόπιστων πληροφοριών. Σύμφωνα με τις αρχές του μοντέλου Big6, κατά την αναζήτηση αξιόπιστων πληροφοριών θα πρέπει να ακολουθούμε τα παρακάτω βήματα:

- 1. Ορισμός εργασίας/έργου** (Ποιες πληροφορίες μου λείπουν;)
- 2. Στρατηγικές αναζήτησης πληροφοριών** (Ποιες πηγές μπορώ να χρησιμοποιήσω για να βρω αυτές τις πληροφορίες;)
- 3. Τοποθεσία και πρόσβαση** (Είναι διαθέσιμη η επιλεγμένη πηγή; Περιέχει τις πληροφορίες που χρειαζομαι;)
- 4. Χρήση των πληροφοριών** (Ανάλυση της πηγής πληροφοριών – ποιες πληροφορίες είναι οι πιο σημαντικές;)
- 5. Σύνθεση** (Χρήση πληροφοριών – πώς παρουσιάζω τα αποτελέσματα της αναζήτησής μου;)
- 6. Αξιολόγηση** (Σύνοψη – σε ποιον βαθμό έχω λύσει το πρόβλημα; Τι θα μπορούσα να κάνω καλύτερα μελλοντικά;)

Αν ωστόσο συναντήσουμε πληροφορίες οι οποίες είναι αρκετά σημαντικές ώστε να

1. Coleman, Alistair. "‘Hundreds dead’ because of Covid-19 misinformation." (Η παραπληροφόρηση σχετικά με τον Covid-19 προκαλεί «Εκατοντάδες νεκρούς»). BBC, 12 Αυγούστου 2020, <https://www.bbc.com/news/world-53755067>. Τελευταία επίσκεψη 20 Ιουνίου 2024.

2. News Literacy Project. "Expand your view with lateral reading." (Διευρύνετε το οπτικό σας πεδίο μέσω της πλευρικής ανάγνωσης) News Literacy Project, <https://newsliit.org/tips-tools/expand-your-view-with-lateral-reading/>. Τελευταία επίσκεψη 20 Ιουνίου 2024.

επηρεάσουν δυνητικά τις αποφάσεις, την υγεία ή την ασφάλειά μας όμως ταυτόχρονα αμφιβάλουμε για την αξιοπιστία και την ακρίβειά τους, θα πρέπει να ελέγξουμε ποιος είναι ο δημιουργός (συντάκτης) των πληροφοριών αυτών. Αυτού του είδους η προσέγγιση είναι πολύ πιο αποτελεσματική από την επίπονη διαδικασία επαλήθευσης μεμονωμένων δηλώσεων. Αν διαπιστώσουμε πως εν γένει αμφισβητείται η αξιοπιστία ενός δημιουργού (συντάκτη) πληροφοριών, ενός ιστότοπου ή ακόμη και ενός ολόκληρου ψηφιακού μέσου, αυτό πιθανότατα θα μας κάνει να είμαστε πιο επιφυλακτικοί έναντι οποιουδήποτε περιεχομένου από αυτήν την πηγή. Εντούτοις, κάθε φορά που επαληθεύουμε την αξιοπιστία μιας πηγής πληροφοριών, θα πρέπει να θέτουμε στον εαυτό μας κάποια ερωτήματα. Στα ερωτήματα αυτά βασίζεται η μέθοδος της **πλευρικής ανάγνωσης**², η οποία χρησιμοποιείται με επιτυχία από επαληθευτές πληροφοριών – δηλαδή άτομα που δραστηριοποιούνται επαγγελματικά στην επαλήθευση πληροφοριών.

Η μέθοδος πλευρικής ανάγνωσης συνίσταται στον προσδιορισμό της αξιοπιστίας μιας πηγής πληροφοριών στο διαδίκτυο με βάση άλλες, επαληθευμένες και αξιόπιστες πηγές. Αντί να σπαταλάτε χρόνο σε λεπτομερή ανάλυση συγκεκριμένων στοιχείων ενός ιστότοπου (τα περιεχόμενά του, την ενότητα Σχετικά με εμάς ή ακόμα και τα γραφικά του), στοικεία τα οποία ενδεχομένως να είναι παραπλανητικά ή να εξωραϊζουν την πραγματικότητα, δοκιμάστε να αναζητήσετε πληροφορίες για την ίδια την πηγή, αλλά έξω από αυτήν – σε διαφορετικούς, αξιόπιστους ιστότοπους. Καθώς το κάνετε αυτό προσπαθήστε να απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- Ποιος είναι ο συντάκτης των πληροφοριών; Σε ποιον ανήκει ο ιστότοπος;
- Πώς χρηματοδοτεί ο συντάκτης των πληροφοριών τις δραστηριότητές του;
- Με τι άλλο ασχολείται;
- Γιατί δημοσίευσε τις πληροφορίες αυτές;
- Θα μπορούσε να αποκομίσει όφελος από τη δημοσίευση ελλιπών πληροφοριών;

Η μέθοδος αυτή μπορεί να αποβεί χρήσιμη και όταν θέλουμε να ελέγξουμε τα διαπιστευτήρια κάποιου που ισχυρίζεται ότι είναι ειδικός σε έναν τομέα. Χάρη σε, ή μάλλον εξαιτίας των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, και λόγω απροσεξίας κατά την έρευνα εκ μέρους των συντακτικών επιτροπών και αιθουσών σύνταξης των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης, οι ψευδοειδικοί καταφέρνουν να αποκτήσουν αξιοπιστία στα μάτια χιλιάδων ανθρώπων. Με αυτόν τον τρόπο, οι ψευδείς πληροφορίες μπορούν να επηρεάσουν την κοινή γνώμη. Η επαλήθευση της αξιοπιστίας κάποιου μπορεί μεν να είναι χρονοβόρα, αλλά αξίζει να προσπαθήσετε, ιδιαίτερα εάν το περιεχόμενο που δημοσιεύεται από το εν λόγω άτομο αφορά στην υγεία ή άλλα ευαίσθητα θέματα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

αξιόπιστη πηγή πληροφοριών

μια πηγή που αντικατοπτρίζει με ακρίβεια την πραγματικότητα και ευθυγραμμίζεται με επιστημονικά ή δημοσιογραφικά πρότυπα, ή μια πηγή που δημιουργήθηκε από έναν φορέα που χαίρει ευρείας εμπιστοσύνης.

πλευρική ανάγνωση

μια μέθοδος προσδιορισμού της αξιοπιστίας μιας πηγής πληροφοριών μέσω της συλλογής πληροφοριών σχετικά με αυτήν από άλλες πηγές οι οποίες είναι ανεξάρτητες και αξιόπιστες.

3. Spector, Carrie. "Stanford scholars observe 'experts' to see how they evaluate the credibility of information online." (Ερευνητές του πανεπιστημίου Stanford παρατηρούν «ειδικούς» πώς αξιολογούν την αξιοπιστία των πληροφοριών στο διαδίκτυο) Stanford Report, 24 Οκτωβρίου 2017, <https://news.stanford.edu/2017/10/24/fact-checkers-outperform-historians-evaluating-online-information/>. Τελευταία επίσκεψη 20 Ιουνίου 2024.

4. Glanc, Marta. "Fałszywi eksperci są wśród nas. Mogą podać się za kogokolwiek (Ο ψευδοειδικός βρίσκεται ανάμεσά μας και μπορεί να προσποιηθεί τον οποιοδήποτε)." Demagog, 12 Μαΐου 2023,

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να κατανοήσουν τις διαφορές μεταξύ των διάφορων τύπων πηγών πληροφοριών
- να μπορούν να αξιολογήσουν την αξιοπιστία μιας πηγής πληροφοριών
- να αποκτήσουν τη συνήθεια της επαλήθευσης πληροφοριών μέσω άλλων, ανεξάρτητων πηγών πληροφοριών.

Υλικό

- χαρτί σημειώσεων (μικρά κομμάτια χαρτί, 6-10 τεμάχια)
- ερωτήσεις για προβληματισμό (παράρτημα 1)
- υπολογιστές, τάμπλετ ή smartphone με πρόσβαση στο διαδίκτυο
- υπόδειγμα πίνακα (παράρτημα 2)
- παραδείγματα επιβλαβών πληροφοριών (διαθέσιμα στο στάδιο της Θεωρίας)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (20 λεπτά)

Χωρίστε την τάξη σε ομάδες των τριών ατόμων. Εξηγήστε στους/στις μαθητές/τριες ότι η εργασία που έχουν να κάνουν είναι να αναζητήσουν αξιόπιστες πληροφορίες για ένα συγκεκριμένο θέμα. Οι μισοί/ες μαθητές/τριες θα χρησιμοποιήσουν πηγές της επιλογής τους και θα λάβουν μια λίστα ερωτήσεων προβληματισμού (παράρτημα 1) ως βοήθεια για την έρευνά τους. Οι υπόλοιποι/ες δεν θα λάβουν τις ερωτήσεις και θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν ένα συγκεκριμένο και προκαθορισμένο μέσο κοινωνικής δικτύωσης ή άλλη πηγή πληροφοριών η οποία είναι δημοφιλής μεταξύ των εφήβων.

Δώστε στις ομάδες 10 λεπτά για να ολοκληρώσουν την εργασία. Δύο μαθητές/τριες από κάθε ομάδα θα οριστούν ως υπεύθυνοι/ες για τη συλλογή πληροφοριών (μπορούν να χρησιμοποιήσουν τάμπλετ ή υπολογιστές που παρέχονται από το σχολείο ή τις δικές τους τηλεφωνικές συσκευές με πρόσβαση στο διαδίκτυο) και το τρίτο μέλος κάθε ομάδας θα επιφορτιστεί με την καταγραφή των πληροφοριών αυτών και τη δημιουργία μια λίστας με τις πηγές (ιστότοπους και λογαριασμούς) που θα έχουν βρει οι πρώτοι/ες δύο μαθητές/τριες.

Στη συνέχεια, ζητήστε να αφιερώσουν 5 λεπτά για να γράψουν ποιες από τις πηγές της λίστας πιστεύουν ότι είναι αξιόπιστες και ποιες λιγότερο, αιτιολογώντας τις απόψεις τους. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν το υπόδειγμα πίνακα που παρέχεται (παράρτημα 2).

Συμβουλές

Μπορείτε να ζητήσετε από τους μαθητές/τριες να αναζητήσουν πληροφορίες για οποιοδήποτε θέμα, συνδυάζοντας έτσι το μάθημα σχετικά με τις αξιόπιστες πηγές πληροφοριών με την εκπλήρωση των απαιτήσεων του προγράμματος σπουδών.

Προτεινόμενα θέματα:

- **Γεωγραφία:** Ποιες είναι οι αιτίες της κλιματικής αλλαγής;
- **Βιολογία:** Είναι τα τρόφιμα που περιέχουν γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς (ΓΤΟ) ασφαλή για ανθρώπινη κατανάλωση;

- **Φυσική:** Πόσο ασφαλείς είναι οι πυρηνικοί σταθμοί σε σχέση με άλλες πηγές ενέργειας;
- **Ιστορία:** Ποιες ήταν οι συνέπειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου;

Για να εξασφαλίσετε επαρκή ποικιλία παραδειγμάτων, ετοιμάστε πριν από το μάθημα καρτάκια με ονόματα διαφορετικών πηγών (π.χ. YouTube, TikTok, Wikipedia, Instagram, συνομιλία με δάσκαλο, σχολικό βιβλίο) τα οποία θα τραβήξουν στην τύχη οι ομάδες που δεν θα χρησιμοποιήσουν τις ερωτήσεις προβληματισμού.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Συνοψίστε την άσκηση μαζί με την τάξη. Οι παρακάτω ερωτήσεις θα μπορούσαν να βοηθήσουν:

- Ποιες πληροφορίες βρήκες ενώ έκανες την άσκηση;
- Ποιες πηγές πληροφοριών χρησιμοποίησες ή σου προτάθηκαν από τον αλγόριθμο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης;
- Πώς αξιολόγησες την αξιοπιστία των πηγών;
- Γιατί κάποιες από τις πληροφορίες σου φάνηκαν σημαντικές, ενδιαφέρουσες ή συναρπαστικές και κάποιες άλλες όχι;
- Πώς συνήθως αναζητάς πληροφορίες; Πώς μπορεί αυτή η εμπειρία να σε βοηθήσει να βελτιώσεις τη διαδικασία αναζήτησης πληροφοριών που ακολουθείς;

Συμβουλή:

Λάβετε υπόψη ότι οι μαθητές/τριες ενδέχεται να εξετάσουν με διαφορετικό πρίσμα την αξιοπιστία των πηγών πληροφοριών που συζητήθηκαν, υποστηρίζοντας, για παράδειγμα, ότι οι δημιουργοί περιεχομένου που γνωρίζουν και ακολουθούν είναι αξιόπιστοι. Εξετάστε όλες τις απόψεις και αφήστε τους/τις μαθητές/τριες να συζητήσουν το θέμα και να ανταλλάξουν επιχειρήματα. Με αυτόν τον τρόπο, η τάξη θα είναι σε θέση να κατανοήσει καλύτερα ότι η αξιοπιστία μιας πηγής καθορίζεται από πολυάριθμους παράγοντες και όχι απλώς από το κανάλι επικοινωνίας που χρησιμοποιείται.

ΘΕΩΡΙΑ (5 λεπτά)

Παρουσιάστε μερικά παραδείγματα πληροφοριών από αναξιόπιστες πηγές που έχουν βλάβει ή θα μπορούσαν να βλάψουν εάν εκλαμβάνονταν ως αληθινές.

Ενδεικτικά παραδείγματα αναξιόπιστων πληροφοριών:

- Δείτε εδώ <https://perma.cc/ZU27-UPFJ> τη νέα μελέτη που αποδεικνύει ότι η μάσκα βλάπτει τους μαθητές σωματικά, ψυχολογικά και συμπεριφορικά! (αιτιολόγηση στα Ellinika Hoaxes: <https://www.ellinikahoaxes.gr/2021/02/19/german-study-proved-mask-use-causes-physical-and-mental-harm-in-children-misinformation/>)
- (<https://web.archive.org/web/20240319115214/https://www.news247.gr/ygeia/>)

tsiodras-gia-karnavali-patras-opoios-exei-simptomata-miningitidas-menei-spi-ti/) το δημοσίευμα σύμφωνα με το οποίο ο καθηγητής Λοιμωξιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Σωτήρης Τσιόρδας παροτρύνει όποιον έχει συμπτώματα μηνιγγίτιδας να κάθεται σπίτι του (αιτιολόγηση από τα Ellinika Hoaxes: <https://www.ellinikahoaxes.gr/2024/03/23/prosochi-titloi-dimosievmaton-parerminevoun-epikindyna-diloseis-tou-kath-sotiri-tsiotra-gia-tin-antimetopisi-tis-miningitidas/>)

Χρησιμοποιώντας το επιλεγμένο παράδειγμα και τη μέθοδο πλευρικής ανάγνωσης που περιγράφεται στο τμήμα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, εξηγήστε στους/στις μαθητές/τριες πώς να εξακριβώνουν την αξιοπιστία μιας πηγής. Εάν η ομάδα είναι πιο προχωρημένη, εξηγήστε γιατί τα γεγονότα και οι ερμηνείες στο επιστημονικό πεδίο που συνδέεται με το επιλεγμένο παράδειγμα έχουν συζητηθεί από επιστήμονες, φιλοσόφους, δημοσιογράφους ή πολιτικούς και επίσης πώς αντιλαμβάνεται το ζήτημα η σύγχρονη επιστήμη. Μπορείτε επίσης να αναφέρετε τα πρότυπα αξιολόγησης γεγονότων που εφαρμόζονται στον ακαδημαϊκό σας κλάδο. Με αυτόν τον τρόπο, μπορείτε να εκπληρώσετε τις απαιτήσεις του προγράμματος σπουδών αναφορικά με την κριτική ανάλυση των πηγών.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Χρησιμοποιώντας τον χρόνο που απομένει μέχρι το τέλος του μαθήματος, ελέγξτε με τους/τις μαθητές/τριες εάν για οποιονδήποτε λογαριασμό μέσω κοινωνικής δικτύωσης ή σελίδα που ακολουθούν αμφισβητείται η αξιοπιστία του ή έχει αλλάξει το περιεχόμενό του με την πάροδο του χρόνου. Οι μαθητές/τριες ενδέχεται να αποφασίσουν ότι πρέπει να σταματήσουν να ακολουθούν τις εν λόγω πηγές και να τις αντικαταστήσουν με νέες και πιο αξιόπιστες. Μια άλλη λύση είναι να προσθέσουν νέες, αξιόπιστες πηγές στις ροές τους – εκείνες που θα τους επιτρέψουν να συγκρίνουν ενημερωτικό περιεχόμενο σε όλες τις πλατφόρμες.

Παράρτημα 1

Ερωτήσεις για προβληματισμό:

1. Ποιες πληροφορίες μου λείπουν;
2. Πού μπορώ να βρω τις πληροφορίες που χρειάζομαι;
3. Ποιες πηγές θα είναι οι πιο χρήσιμες;
4. Είναι διαθέσιμη η επιλεγμένη πηγή;
5. Περιέχει τις πληροφορίες που χρειάζομαι;

Ερωτήσεις για προβληματισμό:

1. Ποιες πληροφορίες μου λείπουν;
2. Πού μπορώ να βρω τις πληροφορίες που χρειάζομαι;
3. Ποιες πηγές θα είναι οι πιο χρήσιμες;
4. Είναι διαθέσιμη η επιλεγμένη πηγή;
5. Περιέχει τις πληροφορίες που χρειάζομαι;

Ερωτήσεις για προβληματισμό:

1. Ποιες πληροφορίες μου λείπουν;
2. Πού μπορώ να βρω τις πληροφορίες που χρειάζομαι;
3. Ποιες πηγές θα είναι οι πιο χρήσιμες;
4. Είναι διαθέσιμη η επιλεγμένη πηγή;
5. Περιέχει τις πληροφορίες που χρειάζομαι;

Ερωτήσεις για προβληματισμό:

1. Ποιες πληροφορίες μου λείπουν;
2. Πού μπορώ να βρω τις πληροφορίες που χρειάζομαι;
3. Ποιες πηγές θα είναι οι πιο χρήσιμες;
4. Είναι διαθέσιμη η επιλεγμένη πηγή;
5. Περιέχει τις πληροφορίες που χρειάζομαι;

Παράρτημα 2

Περιεχόμενο των πληροφοριών	Πηγή των πληροφοριών	Αξιολόγηση αξιοπιστίας της πηγής από το 1 (αναξιόπιστη/ μη αξιόπιστη) έως το 5 (ιδιαίτερος αξιόπιστη)	Αξιολόγηση της χρησιμότητας των πληροφοριών: πολύ υψηλή / μέτρια / χαμηλή, ενδιαφέρουσα, συναρπαστική

Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο!

Μην παγιδευτείς σε ένα διαδικτυακό filter bubble

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Μπορούμε με ασφάλεια να υποθέσουμε ότι οι περισσότεροι από εμάς, ακόμη και εκείνοι που το ζήτημα της παραπληροφόρησης και της παραπλανητικής παραπληροφόρησης μας ενδιαφέρει από λίγο έως καθόλου, είμαστε εξοικειωμένοι με την έννοια του **filter bubble**. Ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια κατάσταση στην οποία οι αποφάσεις μας και ο τρόπος που δουλεύουν οι **αλγόριθμοι** του διαδικτύου έχουν ως αποτέλεσμα να μας παρουσιάζεται μια επιμελημένη (curated) εκδοχή των επιλογών διαδικτυακού περιεχομένου η οποία συνήθως ευθυγραμμίζεται με τις πεποιθήσεις και τις προηγούμενες επιλογές μας. Ως εκ τούτου, ενδέχεται άθελά μας να βρεθούμε παγιδευμένοι σε αυτήν την «φούσκα» και να γινόμαστε παρατηρητές ενός μικρού τμήματος της κοινωνικής πραγματικότητας πεπεισμένοι πως αυτό αντιπροσωπεύει ολόκληρη την κοινωνία.

Το φαινόμενο filter bubble προκαλείται από τους μηχανισμούς εξατομίκευσης και παραγωγής συστάσεων οι οποίοι επιλέγουν το περιεχόμενο που εμφανίζεται στους χρήστες με βάση τις προηγούμενες συμπεριφορές τους (η λεγόμενη συμπεριφορά click ή συμπεριφορά κλικ). Αυτοί οι μηχανισμοί, που ονομάζονται αλγόριθμοι επιμέλειας, βασίζονται σε εκατοντάδες μεταβλητές όμως, λόγω της έλλειψης διαφάνειας εκ μέρους των τεχνολογικών κολοσσών, μόνο ένας μικρός αριθμός από τις μεταβλητές αυτές είναι γνωστός στο ευρύ κοινό. Μεταξύ των παραγόντων που επηρεάζουν το είδος περιεχομένου που μας προτείνεται από τους αλγόριθμους μιας πλατφόρμας είναι οι λογαριασμοί (προφίλ) που ακολουθούμε, η τοποθεσία μας, τα σχόλια που έχουμε γράψει, τα likes και άλλες αντιδράσεις μας, ακόμη και ο χρόνος που έχουμε αφιερώσει σε οποιοδήποτε κομμάτι περιεχομένου, π.χ. πόση ώρα παρακολουθήσαμε ένα βίντεο ή παρατηρήσαμε μια φωτογραφία.

Ένας άλλος λόγος πίσω από την ταχεία εξάπλωση της μεροληψίας είναι οι ομάδες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης οι οποίες απαρτίζονται από άτομα με παρόμοιες πεποιθήσεις και οι οποίες απομονώνουν ουσιαστικά τα μέλη τους από διαφορετικές απόψεις. Όταν σε μια ομάδα γίνονται αποδεκτές μόνο οι πληροφορίες εκείνες που ευθυγραμμίζονται με τις προκαταλήψεις των μελών της (π.χ. ότι τα εμβόλια είναι επιβλαβή), τότε δημιουργείται ο λεγόμενος **θάλαμος αντήχησης (echo chamber)**. Όπως ακριβώς σε ένα βαθύ σπήλαιο, όπου η ομιλία μας ανακλάται στα τοιχώματά του και επιστρέφει σε εμάς ενισχυμένη και πολλαπλασιασμένη, έτσι και ορισμένες απόψεις επαναλαμβάνονται ασταμάτητα και ενισχύονται εντός των διαδικτυακών ομάδων.

Για να είμαστε δίκαιοι, οι ομάδες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν ασχολούνται πάντοτε μόνο με τη διάδοση ψευδών πληροφοριών. Μπορούν να αποτελέσουν πεδία αμοιβαίας υποστήριξης και ασφαλείς διαδικτυακούς χώρους για άτομα που μοιράζονται παρόμοια προβλήματα, όπως οι εκπρόσωποι μειονοτικών ομάδων ή άτομα που βρίσκονται σε παρόμοιο στάδιο της ζωής τους, π.χ. άτομα που σκέφτονται να αλλάξουν καριέρα και αναζητούν συμβουλές για το πώς να το επιτύχουν. Ωστόσο, ακόμα κι αν μια ομάδα δημιουργήθηκε με καλές προθέσεις, εμείς θα πρέπει να παραμείνουμε επιφυλακτικοί – μέσω της διάδοσης παραπλανητικών πληροφοριών κακόβουλα άτομα ενδέχεται να προσπαθήσουν να επωφεληθούν από ομάδες ανθρώπων με παρόμοιες ανάγκες για λόγους πολιτικής εκμετάλλευσης ή δημοσιότητας ή διεισδύοντας σε αυτές και προσπαθώντας να πουλήσουν στα μέλη τους ψευδοεπιστημονικά προϊόντα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

αλγόριθμοι

σύνολα κανόνων και διαδικασιών που χρησιμοποιούνται από πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης για την ταξινόμηση και το φιλτράρισμα του περιεχομένου που εμφανίζεται στη ροή ειδήσεων των χρηστών ή στα αποτελέσματα των αναζητήσεών τους.

θάλαμος αντήχησης (echo chamber)

επιβεβαίωση των εδραιωμένων πεποιθήσεων κάποιου ατόμου μέσω της επαναλαμβανόμενης έκθεσής του σε παρόμοιο περιεχόμενο στα πλαίσια ενός κλειστού κύκλου ανθρώπων και εξαιτίας της περιορισμένης πρόσβασης σε διαφορετικές απόψεις, π.χ. σε ιδιωτικές ομάδες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

filter bubble (διαδικτυακή φούσκα φίλτρων)

μια κατάσταση στην οποία, λόγω των επιλογών μας ή της παρεμβολής διαδικτυακών αλγορίθμων, τροφοδοτούμαστε με μια επιμελημένη (curated) επιλογή περιεχομένου το οποίο συνήθως ευθυγραμμίζεται με τις πεποιθήσεις μας.

ροή ειδήσεων (newsfeed)

οι ειδήσεις που εμφανίζονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. π.χ. στο Facebook, όταν το ανοίγουμε μέσω ενός προγράμματος περιήγησης, το μεσαίο τμήμα του είναι η ροή ειδήσεων.

εξατομίκευση

η διαδικασία προσαρμογής του προβαλλόμενου περιεχομένου στις προτιμήσεις των χρηστών, όπως και στις συμπεριφορές, το ιστορικό αλληλεπίδρασης και άλλα δημογραφικά δεδομένα ή δεδομένα συμπεριφοράς τους που συλλέγονται από υπηρεσίες διαδικτύου (π.χ. μηχανές αναζήτησης και πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης). Οι αλγόριθμοι εξατομίκευσης χρησιμοποιούν διάφορα είδη δεδομένων, όπως η συμπεριφορά κλικ των χρηστών, τα likes, τα σχόλια ή τα δεδομένα γεωγραφικής θέσης τους, προκειμένου να προβλέψουν ποιο περιεχόμενο θα τους είναι πιο ελκυστικό.

μέσα κοινωνικής δικτύωσης

διαδικτυακές πλατφόρμες ή εφαρμογές για κινητά τηλέφωνα που επιτρέπουν στους χρήστες τους να δημιουργούν, να σχολιάζουν και να μοιράζονται περιεχόμενο καθώς και να αλληλεπιδρούν με άλλα άτομα, π.χ. σε ομάδες των οποίων τα μέλη έχουν κοινά ενδιαφέροντα. Παραδείγματα μέσω κοινωνικής δικτύωσης: Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok, BeReal, X, LinkedIn και YouTube.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να μάθουν τι σημαίνει ο όρος filter bubble και πώς λειτουργεί η εξατομίκευση περιεχομένου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης
- να μπορούν να εντοπίζουν πιθανές απειλές και οφέλη από την εξατομίκευση περιεχομένου

- να προσπαθήσουν να μάθουν απόψεις οι οποίες διαφέρουν από τις δικές τους.

Υλικό

- έντυπες εκθέσεις (παράρτημα 1)
- χαρτάκια με ονόματα κοινωνικών ομάδων ή ατόμων (παράρτημα 2)
- κόλλες χαρτί A4 και A3
- πίνακας/πίνακας σεμιναρίου (flipchart), μαρκαδόροι
- ψαλίδι
- ένα κουτί ή ένα καπέλο
- μαγνητάκια ή κολλητική ταινία
- στυλό και μαρκαδόροι

Συμβουλή:

Οι ασκήσεις που περιλαμβάνονται στο παρόν σχέδιο μαθήματος θίγουν φαινόμενα που εμφανίζονται στις πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Ωστόσο, δεν απαιτούν από εσάς ούτε από την τάξη να είστε χρήστες αυτών των πλατφορμών (σε περίπτωση που δεν διατηρείτε λογαριασμούς/προφίλ σε αυτές ή δεν θέλετε να μοιραστείτε τις προσωπικές σας εμπειρίες με άλλα άτομα). Ωστόσο, εάν οι μαθητές/τριες θέλουν να εξερευνήσουν τα προφίλ τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και συμφωνούν σε μια τέτοια άσκηση, μη διστάσετε να επιλέξετε τη δεύτερη παραλλαγή που περιγράφεται στο τέλος του παρόντος σχεδίου μαθήματος.

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (20 λεπτά)

1. Χωρίστε την τάξη σε ομάδες των δύο ή τριών ατόμων. Κάθε ομάδα διαλέγει τυχαία μία από τις εκθέσεις (παράρτημα 1) και μία κοινωνική ομάδα ή άτομο (παράρτημα 2)

Οι εκθέσεις αποτελούν σύντομες, πραγματικές και μη εξωραϊσμένες αφηγήσεις γεγονότων. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα προτεινόμενα παραδείγματα ή να γράψετε τα δικά σας, με βάση τα θέματα που καλύψατε πρόσφατα στα μαθήματά σας.

Δώστε στις ομάδες αρκετά λεπτά ώστε να διαβάσουν τις εκθέσεις και ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να τις ξαναγράψουν (σε ξεχωριστή κόλλα χαρτί) από την οπτική γωνία της κοινωνικής ομάδας ή του ατόμου που έτυχε στην ομάδα τους. Υπογραμμίστε πως κάθε πληροφορία που γράφουν, κάθε γνώμη, συναίσθημα ή δήλωση – ανεξάρτητα από το αν είναι μια ή περισσότερες προτάσεις – θα πρέπει να γράφεται σε νέα γραμμή.

2. Ενώ οι μαθητές/τριες κάνουν την εργασία, γράψτε στον πίνακα ή τοποθετήστε στον τοίχο της τάξης τρία προφίλ χρηστών του διαδικτύου που έχετε προετοιμάσει πριν από το μάθημα. Είναι σημαντικό αυτά τα προφίλ να διαφέρουν αρκετά μεταξύ τους, π.χ.
 - Αλέξης: 16 ετών, λατρεύει τα πάρτι και τη μουσική, δεν λείπει ποτέ όχι στα γλυκά
 - Έλλη: 68 ετών, ακολουθεί έναν υγιεινό τρόπο ζωής, έχει μία γάτα, του αρέσει ο σκανδαλοθηρικός τύπος
 - Θωμάς: 45 ετών, πατέρας μιας έφηβης κόρης, πολυάσχολος επιχειρηματίας, έχει έναν σκύλο
3. Όταν οι μαθητές/τριες ολοκληρώσουν την καταγραφή των νέων εκδοχών των εκθέσεων, ζητήστε τους να τις κόψουν σε λωρίδες, να τις τοποθετήσουν σε ένα

κουτί ή καπέλο και να τις ανακατέψουν. Έπειτα, ζητήστε από κάθε μαθητή/τρια να τραβήξει τυχαία μια λωρίδα και με τη χρήση κολλητικής ταινίας να την κολλήσει δίπλα στο προφίλ του ατόμου (χρήστης διαδικτύου) που πιστεύει ότι θα τον/την ενδιέφερε ιδιαίτερα ή θα τον/την συγκινούσε το περιεχόμενό της.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Θέστε στους/στις μαθητές/τριες τις παρακάτω ερωτήσεις προβληματισμού:

- Ποιες αλλαγές έκανες στην αρχική έκθεση ώστε να την προσαρμόσεις στις απόψεις της κοινωνικής ομάδας ή του ατόμου που διάλεξες; Γιατί;
- Ποια κριτήρια χρησιμοποίησες για να αντιστοιχίσεις τις λωρίδες με συγκεκριμένα πρόσωπα; Δώσε συγκεκριμένα παραδείγματα.

Εξηγήστε ότι αυτό που μόλις έκαναν σε μη διαδικτυακό πλαίσιο, με τρόπο μη ψηφιακό, ονομάζεται εξατομίκευση. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες αν έχουν στο παρελθόν συναντήσει αυτόν τον όρο. Αν όχι, εξηγήστε τη σημασία του. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τους ορισμούς από το γλωσσάριο.

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν:

- Πού και πότε εμφανίζεται ένα παρόμοιο φαινόμενο στο διαδίκτυο;
- Ποια είναι τα οφέλη των μηχανισμών εξατομίκευσης περιεχομένου; Και οι κίνδυνοι;

ΘΕΩΡΙΑ (5 λεπτά)

Εξηγήστε στην τάξη ότι το περιεχόμενο που μας προβάλλεται και προτείνεται από οποιαδήποτε πλατφόρμα μέσω κοινωνικής δικτύωσης έχει τύχει επιμέλειας σε σχέση με εμάς με βάση εκατοντάδες, αν όχι χιλιάδες, μεταβλητές. Δεν εξαρτάται μόνο από το περιεχόμενο στο οποίο έχουμε ήδη κάνει like, τα σχόλια που έχουμε γράψει και τους λογαριασμούς/προφίλ που ακολουθούμε, αλλά και από τον χρόνο που αφιερώνουμε σε παρόμοιο περιεχόμενο. Είναι αδύνατον να γνωρίζουμε πώς ακριβώς λειτουργούν οι αλγόριθμοι των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, επειδή οι εταιρείες που τους δημιουργούν αρνούνται να δημοσιοποιήσουν πληροφορίες σχετικά.

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης, οι μαθητές/τριες ενδέχεται να αναφέρουν το φαινόμενο filter bubble. Εάν δεν το κάνουν, ρωτήστε τους αν γνωρίζουν τι σημαίνει ο όρος και πώς σχετίζεται με την εξατομίκευση περιεχομένου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Με τον όρο **filter bubble** περιγράφουμε το φαινόμενο στο οποίο οι χρήστες του διαδικτύου τροφοδοτούνται σε σταθερή βάση με αλγοριθμικά επιμελημένο περιεχόμενο το οποίο επιλέγεται σύμφωνα με τις προηγούμενες αναζητήσεις τους στο διαδίκτυο και το περιεχόμενο που παρακολούθησαν ή με το οποίο αλληλεπίδρασαν. Το γεγονός αυτό, με τη σειρά του, περιορίζει την επαφή των χρηστών με διαφορετικές κοσμοθεωρίες. Ο όρος filter bubble είναι επιστημονικός όρος και απαντάται συχνά σε εξειδικευμένη βιβλιογραφία, ενώ μπορούμε να τον συναντήσουμε και ως information bubble ή απλώς online bubble.

Ένα άλλο φαινόμενο που εμφανίζεται στο διαδίκτυο είναι ο λεγόμενος **θάλαμος αντήχησης (echo chamber)**. Με τον όρο αυτόν περιγράφουμε έναν χώρο (π.χ. μια ομάδα σε κάποιο μέσο κοινωνικής δικτύωσης) εντός του οποίου οι χρήστες έχουν πρόσβαση αποκλειστικά σε πληροφορίες που ευθυγραμμίζονται με τις κοσμοθεωρίες τους και οι οποίες χρησιμεύουν μόνο για να εδραιώσουν περαιτέρω τις ήδη παγιωμένες πεποιθήσεις τους, καθώς δεν έχουν τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με άλλες απόψεις. Οι θάλαμοι αντήχησης συντελούν στην όξυνση του φαινομένου της κοινωνικής πόλωσης.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να ξαναφτιάξουν τις ίδιες ομάδες όπως και στην προηγούμενη άσκηση και να φτιάξουν απλά σκίτσα (οπτικές σημειώσεις) ή αφίσες που θα απεικονίζουν ένα από τα φαινόμενα που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Μπορείτε να τα τοποθετήσετε σε σημείο ορατό από άλλους/ες μαθητές/τριες και διδακτικό προσωπικό (π.χ. σε έναν πίνακα ανακοινώσεων ή στους διαδρόμους) ή να τα αναρτήσετε στο προφίλ του σχολείου σε κάποιο μέσο κοινωνικής δικτύωσης, κάτι που θα επιτρέψει σε ακόμη περισσότερα άτομα να τα δουν.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2

Εάν οι μαθητές/τριες συμφωνούν, μπορείτε να τους/τις καλέσετε να εξετάσουν τις δικές τους ροές ειδήσεων (newsfeeds) (τα τελευταία νέα και άλλες πληροφορίες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης). Ζητήστε από κάθε μαθητή/τρια να σημειώσει λέξεις-κλειδιά αντιπροσωπευτικές του περιεχομένου που προβάλλεται στις ροές του/της σε μια πλατφόρμα (π.χ. TikTok ή Instagram), να σκεφτεί και στη συνέχεια να καταγράψει ποια στοιχεία της προηγούμενης διαδικτυακής του/της δραστηριότητας θα μπορούσαν να είχαν χρησιμοποιηθεί από τον αλγόριθμο για την εξατομίκευση του περιεχομένου επιμελήθηκε για αυτόν/αυτήν.

Ζητήστε από εθελοντές/τριες μαθητές/τριες να μοιραστούν τα συμπεράσματά τους με την υπόλοιπη τάξη.

Έκθεση 1

Οι φετινοί πρωτοχρονιάτικοι εορτασμοί φιλοδοξούν να είναι πιο μεγαλειώδεις από ποτέ. Οι αρχές της πόλης ανακοίνωσαν ότι οι κάτοικοι θα υποδεχθούν το νέο έτος παρέα με τοπικά μουσικά συγκροτήματα που θα εμφανιστούν σε μια σκηνή ειδικά διαμορφωμένη για την περίπτωση. Ακριβώς τα μεσάνυχτα, ο ουρανός πάνω από την πόλη θα φωτιστεί, καθώς η εκδήλωση θα κορυφωθεί με πυροτεχνήματα. Οι εορταστικές εκδηλώσεις θα λάβουν χώρα στην πρόσφατα αναπλασμένη κεντρική πλατεία της πόλης και θα ξεκινήσουν στις 9 το βράδυ.

Έκθεση 2

Χθες το βράδυ, σε διαμέρισμα επί της οδού Εθνικής Αντιστάσεως, ένας σκύλος ράτσας μπουλ τεριέ τραυμάτισε σοβαρά ένα 15χρονο αγόρι. Το περιστατικό συνέβη κατά τη διάρκεια του πάρτι γενεθλίων ενός 18χρονου φίλου του αγοριού που λάμβανε χώρα σε ενοικιαζόμενο διαμέρισμα. Ένας από τους παρευρισκόμενους κάλεσε ασθενοφόρο και ο έφηβος μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο με σοβαρά τραύματα στο πόδι. Σύμφωνα με μαρτυρίες, ο σκύλος επιτέθηκε στο αγόρι αιφνιδιαστικά και δίχως προφανή αιτία. Οι αρχές διερευνούν γιατί συνέβη το περιστατικό και αν ο ιδιοκτήτης του ζώου, ο οποίος ήταν επίσης παρών στο περιστατικό, το είχε υπό την επίβλεψή του.

Έκθεση 3

Νωρίς το απόγευμα του Σαββάτου, ένας δημοτικός σύμβουλος που κατεβαίνει στις επικείμενες εκλογές, έκανε μια ανάρτηση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σχετικά με σοβαρή τροφική δηλητηρίαση που υπέστη. Σύμφωνα με πληροφορίες που έδωσε ο ίδιος, αιτία της δηλητηρίασης φέρεται να ήταν ένα παγωτό που είχε φάει την προηγούμενη μέρα κατά τη διάρκεια εκδήλωσης σε μια γειτονιά της πόλης στην οποία ενθάρρυνε τους πολίτες να συμμετάσχουν στις επικείμενες εκλογές. Φωτογραφίες που δημοσιεύθηκαν από το επιτελείο του πολιτικού ταυτοποιούν τον πωλητή που κατηγορείται στην ανάρτηση. Έγινε σχετική αναφορά στις αρμόδιες αρχές οι οποίες ανακοίνωσαν πως θα γίνει έλεγχος στον πωλητή του παγωτού και ανάλυση των δειγμάτων που έχουν ληφθεί.

Παράρτημα 2

Παράδειγμα κοινωνικών ομάδων και ατόμων – λωρίδες προς κοπή και τυχαία διαλογή
(Μπορείτε να αφαιρέσετε ή να προσθέσετε ομάδες ανάλογα με τις ιδέες που έχετε για το μάθημα.)

	Φίλοι του σκύλου
	Φίλοι της γάτας
	Συνταξιούχοι
	Επιχειρηματίες
	Εκπρόσωπος Τύπου ιατρικών υπηρεσιών έκτακτης ανάγκης
	Τοπικοί πολιτικοί
	Οικολόγοι
	Κάτοικοι της περιοχής

Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο!

Στην τροχιά της παραπλανητικής πληροφόρησης

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Ο ρόλος της δημοσιογραφίας είναι να παρέχει στους αναγνώστες και τους θεατές ακριβείς πληροφορίες για την πραγματικότητα. Η έκθεση Digital News Report 2023¹, ωστόσο, δείχνει ότι μόνο το 19% των Ελλήνων πολιτών τείνουν να εμπιστεύονται τα μέσα ενημέρωσης στο σύνολό τους. Τα αποτελέσματα της δημοσκόπησης σχετικά με την αντιληπτή αξιοπιστία των επαγγελματιών, η οποία διεξήχθη σε 32 χώρες από τις 24 Μαΐου έως τις 7 Ιουνίου 2024 σε δείγμα 23.530 διαδικτυακών ενηλίκων κάτω των 75 ετών ως μέρος της έρευνας Ipsos Global Trustworthiness Index², ήταν ακόμη πιο απαισιόδοξα. Σύμφωνα με αυτήν, το 2024, μόνο το 27% των ερωτηθέντων εμπιστεύονται τους δημοσιογράφους την ίδια στιγμή που για τους «απλούς πολίτες» το ποσοστό αυτό είναι 38%. Φτωχή επίδοση για τους δημοσιογράφους.

Οι πιθανοί λόγοι πίσω από αυτή τη μείωση της εμπιστοσύνης έναντι των μέσων ενημέρωσης είναι αρκετοί: οι πανταχού παρούσες διαφημίσεις, οι εντυπωσιακοί αλλά ουσιαστικά αναξιόπιστοι τίτλοι (**clickbait**), η ανάμειξη γεγονότων και προσωπικών απόψεων (και άλλες μορφές **χειραγώγησης**), καθώς και η απροκάλυπτη εμπλοκή των μέσων ενημέρωσης και των εκδοτών στην πολιτική, τις περισσότερες φορές με σκοπό να στρέψουν το εκλογικό σώμα προς ένα συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα με το οποίο συνδέονται άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο φανερά. Η χειραγώγηση εκ μέρους των μέσων ενημέρωσης μπορεί να έχει πολλά και διαφορετικά πρόσωπα. Ένα από αυτά είναι η λεγόμενη **ερμηνευτική πλαισίωση (framing)**, δηλαδή το φαινόμενο ένας δημοσιογράφος να αφηγείται μόνο συγκεκριμένες πτυχές ενός ζητήματος, γεγονός που ενδέχεται να ευνοεί ή να ετιβάλλει μια συγκεκριμένη ερμηνεία, ανεξάρτητα από το εάν η ερμηνευτική πλαισίωση της είδησης έγινε εσκεμμένα ή όχι. Ένα άλλο, πολύ πιο κυριολεκτικό, παράδειγμα ερμηνευτικής πλαισίωσης έχει να κάνει με τον τρόπο με τον οποίο πλαισιώνονται οι ροές βίντεο των μέσων, που συχνά οδηγεί στην παράλειψη σημαντικών πτυχών του μεταδιδόμενου νέου. Ωστόσο, υπάρχουν και πολύ απλούστεροι τρόποι με τους οποίους τα μέσα ενημέρωσης μπορούν να αποπροσανατολίσουν το κοινό. Ένας από αυτούς είναι ο συνδυασμός της παρουσίασης των ειδήσεων με δημοσιογραφία γνώμης, όταν δηλαδή η προσωπική γνώμη παρουσιάζεται ως γεγονός και όχι ως ερμηνεία ενός γεγονότος.

Το χαμηλό επίπεδο εμπιστοσύνης έναντι των δημοσιογράφων και των μέσων ενημέρωσης, καθώς και η επίδραση των τεχνολογικών καινοτομιών στον τρόπο με τον οποίον αλλάζουν οι καταναλωτικές μας συνήθειες σε σχέση με τα μέσα ενημέρωσης, μάς ωθούν να αναζητήσουμε πληροφορίες για τον κόσμο σε νέα μέρη, π.χ. στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Οι αλγόριθμοι συστάσεων που καθορίζουν ποιο περιεχόμενο θα προβάλλεται, ενδέχεται να μας τροφοδοτούν με πληροφορίες από αναξιόπιστες πηγές. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει περίπτωση να πέσουμε κατά λάθος πάνω στις λεγόμενες **ψευδείς ειδήσεις (fake news)** ή αλλιώς το σκόπιμα παραπλανητικό περιεχόμενο που έχει δημιουργηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι σχεδόν ίδιο με αξιόπιστο περιεχόμενο από μέσα ενημέρωσης και συνεπώς να

1. Δρ. Αντώνης Καλογερόπουλος, «Ελλάδα», Reuters Institute, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2023/greece>. Τελευταία επίσκεψη 12 Νοεμβρίου 2024.

2. Ipsos Global Trustworthiness Ranking 2024, <https://www.ipsos.com/en/ipsos-global-trustworthiness-index-2024>. Τελευταία επίσκεψη 12 Νοεμβρίου 2024.

κερδίζει την εμπιστοσύνη μας. Οι ψευδείς ειδήσεις δημιουργούνται για να τραβήξουν την προσοχή των χρηστών των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και στην πορεία να αποφέρουν έσοδα από διαφημίσεις. Όταν ένας ιστότοπος έχει πολλά views, δηλαδή τον επισκέπτονται πολλοί μεμονωμένοι χρήστες, οι διαφημιστές αρχίζουν να τον συνδέουν με ένα ευρύ κοινό δυνητικών καταναλωτών.

Η παρουσία ψευδών ειδήσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή εν γένει σε ιστότοπους δεν σημαίνει απαραίτητα ότι όλο το δημοσιευμένο περιεχόμενό τους είναι χαμηλότερης ποιότητας από τις πληροφορίες που παρέχονται από τα καθιερωμένα μέσα ενημέρωσης. Αντιθέτως, πολλοί ρεπόρτερ, δημοσιογράφοι και ειδικοί της επικοινωνίας της επιστήμης προχωρούν σε ιδιαίτερα ενδελεχή έρευνα πριν δημοσιεύσουν, με στόχο να παρέχουν στο κοινό τους το είδος του περιεχομένου που περιμένει από αυτούς (ή, στα επιχειρηματικά μοντέλα συμμετοχικής χρηματοδότησης (crowdfunding), το είδος περιεχομένου για το οποίο το κοινό είναι διατεθειμένο να πληρώσει).

Το πρόβλημα προκύπτει όταν τα κριτήρια με τα οποία επιλέγουμε το μιντιακό περιεχόμενο που θα καταναλώσουμε έχουν να κάνουν περισσότερο με τις συστάσεις που γίνονται από τον αλγόριθμο συστάσεων μιας διαδικτυακής πλατφόρμας και λιγότερο με την ποιότητα των πηγών του.

Μεταφορικά μιλώντας, τα μέσα ενημέρωσης – σε αντίθεση με τις πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης – λειτουργούν παραδοσιακά σαν φρουροί που αποφασίζουν ποιο περιεχόμενο μπορεί ή δεν μπορεί να φτάσει στον τελικό καταναλωτή, δηλαδή στο κοινό. Τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης βασίζονται σε ορισμένες δικλείδες ασφαλείας που μειώνουν την πιθανότητα διάδοσης παραπλανητικών ή ολοφάνερα ψευδών πληροφοριών. Κάποιες από αυτές τις «δικλείδες ασφαλείας» είναι:

- οι πληροφορίες να προέρχονται από αξιόπιστες και ανεξάρτητες πηγές,
- να επαληθεύονται όλα τα διαθέσιμα δεδομένα σχετικά με ένα υπό εξέταση ζήτημα,
- τα γεγονότα να παρουσιάζονται με τρόπο όσο πιο ισορροπημένο και αμερόληπτο γίνεται,
- διάφορες απόψεις για ένα ζήτημα να εκπροσωπούνται με τρόπο ουσιαστικό.

Αυτές οι αρχές ονομάζονται δημοσιογραφικά πρότυπα. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα πρότυπα αυτά μπορούμε να αντλήσουμε από τους κώδικες δεοντολογίας που καταρτίζουν μεμονωμένοι εκδοτικοί οργανισμοί ή δημοσιογραφικές οργανώσεις και ενώσεις. Η γνώση των προτύπων σχετικά με την τεκμηριωμένη παρουσίαση ειδήσεων μας επιτρέπει να αξιολογούμε με τρόπο αντικειμενικό την αξιοπιστία του περιεχομένου που δημοσιεύεται από ένα μέσο καθώς και τη φερεγγυότητα του ίδιου του μέσου.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

clickbait

ένας τίτλος στον οποίο σημαντικές πληροφορίες παραλείφθηκαν σκόπιμα προκειμένου όσοι τον διαβάσουν να κάνουν κλικ στον σύνδεσμό του και να διαβάσουν το υπόλοιπο άρθρο. Συχνά είναι συναισθηματικά φορτισμένος ή παραπλανητικός.

παραπλανητική πληροφόρηση

ψευδές ενημερωτικό περιεχόμενο που δημοσιεύεται και κοινοποιείται με κακόβουλη πρόθεση. Η δημιουργία παραπλανητικών πληροφοριών αποσκοπεί συνήθως στην αποκόμιση κέρδους, αλλά μπορεί επίσης να διαδοθούν από κακόβουλα άτομα που αποζητούν δημοσιότητα ή θέλουν να αυξήσουν την πολιτική τους επιρροή.

ψευδείς ειδήσεις (fake news)

ψευδείς πληροφορίες που κοινοποιούνται στο διαδίκτυο ή δημοσιεύονται από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης. Οι πληροφορίες αυτές μιμούνται πραγματικές πληροφορίες ώστε να βοηθήσουν στην επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου. Για παράδειγμα, στις ψευδείς ειδήσεις καταφεύγουν πολιτικοί που θέλουν να δυσφημήσουν εκείνα τα μέσα ενημέρωσης που τους παρουσιάζουν με τρόπο αρνητικό ή να επιτεθούν στους πολιτικούς τους αντιπάλους.

ερμηνευτική πλαίσωση (framing)

το φαινόμενο ένας δημοσιογράφος να καλύπτει τις πτυχές ενός ζητήματος με τρόπο επιλεκτικό, παρουσιάζοντας έτσι, σκόπιμα ή άθελά του, μια συγκεκριμένη ερμηνεία του εν λόγω ζητήματος στο κοινό του.

χειραγώγηση πληροφοριών

ο μηχανισμός πίσω από την παραπλανητική πληροφόρηση. Η διαστρέβλωση γεγονότων με σκοπό την παραπλάνηση. Οι πιο συνηθισμένες μορφές χειραγώγησης πληροφοριών είναι η παράλειψη σημαντικών στοιχείων του πλαισίου γύρω από την πληροφορία, η χρήση ορθών δεδομένων για την παρουσίαση ή την υποστήριξη ψευδών συμπερασμάτων και η αντιπαράθεση μη συγκρίσιμων δεδομένων.

παραπληρο- φόρηση

ψευδείς πληροφορίες που διαδίδονται ανεξάρτητα από το εάν υπάρχει πρόθεση παραπλάνησης. Συνήθως όσοι τις κοινοποιούν τις αντιλαμβάνονται ως τεκμηριωμένες και έτσι άθελά τους παρουσιάζουν παραπλανητικές πληροφορίες ως αληθείς.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να μάθουν να δίνουν παραδείγματα παραπλανητικής πληροφόρησης και να αντιλαμβάνονται τα κίνητρα εκείνων που διαδίδουν παραπλανητικές πληροφορίες.
- να αποκτήσουν την ικανότητα να εντοπίζουν ενδείξεις παραπλανητικής πληροφόρησης ή χειραγώγησης πληροφοριών σε διαδικτυακό περιεχόμενο.
- να μάθουν σε ποιες ενέργειες πρέπει να προβαίνουν οι δημοσιογράφοι ώστε να είναι αξιόπιστοι και ακριβείς στο λειτούργημά τους, και να εμπιστεύονται τις πηγές που τηρούν τη δεοντολογία και τα δημοσιογραφικά πρότυπα.

Υλικό

- δύο κείμενα που δεν ανταποκρίνονται στα πρότυπα για τη μετάδοση τεκμηριωμένων γεγονότων (παράρτημα)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (25 λεπτά)

1. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να διαβάσουν ένα κείμενο που δεν ανταποκρίνεται στα δημοσιογραφικά πρότυπα για τη μετάδοση τεκμηριωμένων γεγονότων, είναι ξεκάθαρα μεροληπτικό ή, για παράδειγμα, παραλείπει να αναφέρει την άποψη ενός εκ των δύο μερών μιας διαφοράς. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε ένα από τα παραδείγματα κειμένων από το παράρτημα ή να επιλέξετε άλλο κείμενο που ταιριάζει περισσότερο στη θεματολογία των τελευταίων μαθημάτων σας. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να επισημάνουν με χρωματιστό μαρκαδόρο ή να υπογραμμίσουν τα αποσπάσματα εκείνα που θεωρούν πως αποδεικνύουν ότι ο συντάκτης του κειμένου δεν τηρεί τα δημοσιογραφικά πρότυπα.
2. Στη συνέχεια, χωρίστε την τάξη σε ομάδες και δώστε στους/στις μαθητές/τριες 10 λεπτά για να τροποποιήσουν τα αποσπάσματα που επεσήμαναν με χρωματιστό μαρκαδόρο ώστε το άρθρο να γίνει αμερόληπτο και ακριβές. Μπορούν να διαγράψουν σημεία του κειμένου ή/και να προσθέσουν σε αυτό.

Συμβουλή:

Ο χωρισμός της τάξης σε ομάδες στα πλαίσια της άσκησης αυτής μπορεί να δώσει την ευκαιρία για επανάληψη των γνώσεων που αποκόμισαν οι μαθητές/τριες σε προηγούμενα μαθήματα. Εάν έχετε ήδη καλύψει το ζήτημα της επαλήθευσης πληροφοριών, μπορείτε να χωρίσετε με κλήρωση τους/τις μαθητές/τριες σε ομάδες – κάθε μαθητής/τρια θα τραβήξει ένα χαρτάκι με την ονομασία ενός φαινομένου (π.χ. παραπλανητική πληροφόρηση, θεωρία συνωμοσίας, filter bubble ή θάλαμος αντήχησης (echo chamber)) και θα μπαίνει στην ίδια ομάδα με όσους/όσες έχουν τραβήξει τον ίδιο όρο. Στη συνέχεια, εκπρόσωποι από κάθε ομάδα θα διαβάσουν φωναχτά τα ονόματα του φαινομένου της ομάδας τους και θα υπενθυμίσουν εν συντομία στην υπόλοιπη τάξη σε τι συνίσταται το φαινόμενο αυτό.

3. Έπειτα, κάθε ομάδα μοιράζεται με τις άλλες τα αποτελέσματά της. Ζητήστε από κάθε ομάδα να ορίσει έναν/μία εκπρόσωπο που θα παρουσιάσει την εργασία της ομάδας στην υπόλοιπη τάξη. Κάθε εκπρόσωπος θα περιγράψει τις επιμέρους αλλαγές που έκανε η ομάδα του/της στο κείμενο, χωρίς να επαναλάβει όσα έχουν ήδη λεχθεί από άλλους/άλλες εκπροσώπους. Μπορείτε να γράψετε τα αποτελέσματα ως λέξεις-κλειδιά στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart).

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Θέστε στους/στις μαθητές/τριες τις παρακάτω ερωτήσεις προβληματισμού:

- Ποια συναισθήματα σου προξένησε το κείμενο;
- Ποια αποσπάσματα του κειμένου αποκαλύπτουν τις προκαταλήψεις του συντάκτη του; Τι είδους χειραγώγηση πληροφοριών έχουμε; Τι συνεπάγεται αυτό;
- Ποια κίνητρα θα μπορούσαν να κρύβονται πίσω από αυτή τη χειραγώγηση πληροφοριών; Πιστεύεις ότι ήταν ηθελημένη (παραπλανητική πληροφόρηση)

ή όχι (παραπληροφόρηση); Αιτιολόγησε την απάντησή σου. Τι άλλο θα μπορούσε να ωθήσει τα άτομα να αποφασίσουν να προχωρήσουν στη διάδοση παραπλανητικών πληροφοριών;

- Ποιες αλλαγές έκανες στο κείμενο ώστε να γίνει αμερόληπτο και ακριβέστερο;

ΘΕΩΡΙΑ (5 λεπτά)

Εξηγήστε στην τάξη ότι η παροχή αμερόληπτων, τεκμηριωμένων πληροφοριών αποτελεί τον θεμέλιο λίθο του δημοσιογραφικού λειτουργήματος. Τα πρότυπα σε αυτόν τον κλάδο ρυθμίζονται από κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας, οι οποίοι βασίζονται στις ακόλουθες αρχές:

- οι πληροφορίες να προέρχονται από αξιόπιστες και ανεξάρτητες πηγές,
- να επαληθεύονται όλα τα διαθέσιμα δεδομένα σχετικά με ένα υπό εξέταση ζήτημα,
- τα γεγονότα να παρουσιάζονται με τρόπο όσο πιο ισορροπημένο και αμερόληπτο γίνεται,
- διάφορες απόψεις για ένα ζήτημα να εκτιροσωπούνται με τρόπο ουσιαστικό.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να εξετάσουν τις αλλαγές που έκαναν στο αρχικό κείμενο. Ενθαρρύνετε τους/τες να συντάξουν έναν απλό κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας στον οποίο θα περιλαμβάνονται οι αρχές που πρέπει να γίνονται σεβαστές από τα άτομα του συγκεκριμένου κλάδου. Οι μαθητές/τριες μπορούν να χρησιμοποιούν αυτήν τη λίστα μελλοντικά όποτε θελήσουν να αξιολογήσουν την αξιοπιστία ενός ειδησεογραφικού άρθρου ή οποιουδήποτε άλλου δημοσιογραφικού περιεχομένου. Μπορούν επίσης να συγκρίνουν τον κώδικά τους με τους ήδη υπάρχοντες κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας στο εξωτερικό ή στην Ελλάδα.

Σώστε τους/τις μαθητές/τριες από τα smartphones!

Η απαγόρευση της χρήσης smartphone εντός των σχολείων είναι ένα βήμα προς την παροχή καλύτερης εκπαίδευσης και την εξασφάλιση πιο υγιούς περιβάλλοντος για τα παιδιά μας. Περιορίζοντας την πρόσβαση σε αυτές τις συσκευές, δημιουργούμε ένα περιβάλλον στα πλαίσια του οποίου οι μαθητές/τριες μπορούν να επικεντρωθούν πλήρως στις σπουδές τους. Η διδασκαλία θα μπορεί επιτέλους να γίνεται δίχως το διδακτικό προσωπικό να πρέπει να ανταγωνίζεται τις οθόνες για την προσοχή των μαθητών/τριών. Επιπλέον, η λύση αυτή βοηθάει στην οικοδόμηση καλών σχέσεων μεταξύ των μαθητών/μαθητριών, οι οποίες, μακροπρόθεσμα, μπορούν να επηρεάσουν θετικά την ικανότητά τους να συνεργάζονται με άλλους. Είναι επίσης και ζήτημα ισότητας – εξαλείφοντας τις διαφορές στην πρόσβαση σε προηγμένη τεχνολογία, παρέχουμε σε όλους/ες τους/τις μαθητές/τριες ίσες ευκαιρίες εξέλιξης. Επιπροσθέτως, πρέπει να σημειωθεί

ότι η τακτική χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σε νεαρή ηλικία μπορεί να επιδράσει αρνητικά στην ψυχική υγεία, οδηγώντας σε εθισμό ή άγχος από υπερφόρτωση πληροφοριών. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από δεδομένα που παρατίθενται στην Παγκόσμια Έκθεση Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης που δημοσίευσε η UNESCO. Η απαγόρευση της χρήσης smartphone στα σχολεία είναι ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος αντιμετώπισης των απειλών αυτών. Ας ακολουθήσουμε το παράδειγμα της Σουηδίας, οι αρχές της οποίας, το 2024, επέλεξαν την αφαίρεση συσκευών που φέρουν οθόνη από τα νηπιαγωγεία και τις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου.

Άρθρο που θα βοηθήσει τον εκπαιδευτικό στην επαλήθευση:

Global Education Monitoring Report, 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms? UNESCO, 2023, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385723>. Accessed 23 November 2024.

Η Κλιματική Αλλαγή και το Μέλλον των Παιδιών: Σε Εγρήγορση για Ένα Βιώσιμο Κόσμο!

Η κλιματική αλλαγή είναι ένα από τα πιο σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πλανήτης μας σήμερα. Η ρύπανση, η καταστροφή των οικοσυστημάτων και η υπερθέρμανση της γης επηρεάζουν το κλίμα μας με τρόπους που γίνονται ολοένα και πιο φανεροί. Παρόλο που η κατάσταση είναι ανησυχητική, έχουμε ακόμα την ευκαιρία να δράσουμε και να περιορίσουμε τις επιπτώσεις της, αν ξεκινήσουμε άμεσα. Ιδιαίτερα, τα παιδιά είναι εκείνα που θα βιώσουν περισσότερο τις συνέπειες των αποφάσεών μας σήμερα.

Τα παιδιά, με την αθωότητα και την ενέργεια που τα χαρακτηρίζει, είναι οι αυριανοί ηγέτες που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που εμείς αφήνουμε πίσω μας. Γι' αυτό, είναι σημαντικό να τους προσφέρουμε τις γνώσεις και τα εργαλεία για να κατανοήσουν τη σημασία της προστασίας του περιβάλλοντος και της δράσης για την κλιματική αλλαγή. Αν παραμείνουμε σε εγρήγορση, έχουμε τη δυνατότητα να περιορίσουμε τις αρνητικές συνέπειες, να προστατεύσουμε τους φυσικούς πόρους και να δημιουργήσουμε έναν βιώσιμο κόσμο για τα παιδιά μας.

Η Ελλάδα, σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση της UNICEF σε συνεργασία με το ΕΛΙΑΜΕΠ, βρίσκεται προς το παρόν σε μια πιο ήπια κατάσταση σχετικά με την κλιματική αλλαγή. Η ατμόσφαιρα παραμένει καθαρή, χωρίς σημαντικά προβλήματα από πυρκαγιές ή κακή ποιότητα αέρα. Επιπλέον, δεν υπάρχει έλλειψη τροφίμων ή νερού, καθώς οι

πλημμύρες δεν έχουν επηρεάσει την παραγωγή. Τα σχολεία είναι εξοπλισμένα με κλιματιστικά, ώστε οι υψηλές θερμοκρασίες να μην επηρεάζουν τα μαθήματα των παιδιών. Σύμφωνα με έρευνες, τρεις στους δέκα δασκάλους θεωρούν ότι τα σχολεία είναι επαρκώς προετοιμασμένα για να αντιμετωπίσουν επικίνδυνα καιρικά φαινόμενα, ενώ οι υπόλοιποι επτά στους δέκα πιστεύουν ότι ο σχεδιασμός για την αντιμετώπιση έκτακτων περιστασίων είναι ικανοποιητικός. Επίσης, οι μαθητές μοιράζονται την ίδια άποψη για την ασφάλεια τους σε τέτοιες περιπτώσεις.

Παρόλο που είμαστε σε καλή κατάσταση σήμερα, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η δράση που θα αναλάβουμε σήμερα θα καθορίσει το μέλλον του πλανήτη μας. Η πρόληψη και η εκπαίδευση των νέων είναι το κλειδί για να διασφαλίσουμε έναν καλύτερο κόσμο για τα παιδιά μας.

Άρθρα που θα βοηθήσουν τον εκπαιδευτικό στην επαλήθευση:

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. «Κλιματική αλλαγή στην Ευρώπη: στοιχεία και αριθμοί». Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 19 Ιουλίου 2018, <https://www.europarl.europa.eu/topics/el/article/20180703STO07123/klimatiki-allagi-stin-europi-stoicheia-kai-arithmoi>. Τελευταία επίσκεψη 12 Νοεμβρίου 2024.

Πώς η κλιματική αλλαγή επηρεάζει την ευημερία των παιδιών (<https://www.kathimerini.gr/society/563279782/pos-i-klimatiki-allagi-epireazei-tin-eyimeria-ton-paidion/>)

Νέα έκθεση της UNICEF και του ΕΛΙΑΜΕΠ αποκαλύπτει ανησυχητικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στα παιδιά στην Ελλάδα (<https://bit.ly/4izBTVe>)

Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο!

Κριτική σκέψη στην πράξη – Απόφυγε τη χειραγώγηση!

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Παρόμοια με τα ευρήματα ερευνών από το εξωτερικό, η πραγματικότητα στην Ελλάδα δείχνει ότι οι οργανισμοί fact-checking παραμένουν σε μεγάλο βαθμό άγνωστοι στο ευρύ κοινό. Σήμερα, υπάρχουν περισσότεροι από 400 τέτοιοι οργανισμοί, παγκοσμίως.

Οι φορείς αυτοί ασχολούνται με την επαλήθευση πληροφοριών, όπως οι δημόσιες δηλώσεις που γίνονται από πολιτικούς και άλλα άτομα με επιρροή, καθώς και το περιεχόμενο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, από απλές αναρτήσεις κειμένου έως εικόνες και βίντεο. Ωστόσο, τα μοναδικά είδη πληροφοριακού περιεχομένου που μπορούν να ελεγχθούν είναι εκείνα που μπορούν να επαληθευτούν μέσω της πρόσβασης σε δεδομένα, στατιστικά στοιχεία, ουσιαστικές αναλύσεις ή πηγαία έγγραφα.

Οι ιστότοποι ελέγχου δεδομένων δημιουργούνται από μη κυβερνητικές οργανώσεις (π.χ. Elinika Hoaxes), ακαδημαϊκά και επιστημονικά ιδρύματα και ομάδες μέσων ενημέρωσης (π.χ. Check4Facts/Science, Ελληνική Υπηρεσία Επαλήθευσης του AFP (Agence France-Presse) κ.α.). Διεθνείς οργανισμοί επαλήθευσης πληροφοριών, όπως το Διεθνές Δίκτυο Οργανισμών Ελέγχου Γεγονότων (International Fact-Checking Network - IFCN) ή το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Προτύπων Ελέγχου Γεγονότων (European Fact-Checking Standards Network - EFCSN) επιβλέπουν τις δραστηριότητες των οργανισμών fact-checking και διασφαλίζουν πως συμμορφώνονται με τα ορθά πρότυπα. Ένα πιστοποιητικό που εκδίδεται από τους παραπάνω φορείς βεβαιώνει ότι ένας οργανισμός χαρακτηρίζεται από αμεροληψία, αξιοπιστία και διαφάνεια στις ενέργειές του. Υπό αυτό το πρίσμα, η Wikipedia, η διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια που δημιουργήθηκε και διατηρείται από μια διαδικτυακή κοινότητα, είναι μια ενδιαφέρουσα περίπτωση, δεδομένου ότι οι συντάκτες της έχουν αναπτύξει τα δικά τους πρότυπα για την επαλήθευση περιεχομένου.¹ Οι αναλυτές που εργάζονται για οργανισμούς fact-checking αξιολογούν δηλώσεις ακολουθώντας μια σαφώς ορισμένη μεθοδολογία. Στις αναλύσεις τους, εξηγούν τη διαδικασία επαλήθευσης βήμα προς βήμα, ώστε όσοι/ες ενδιαφέρονται για ένα θέμα να μπορούν να την επαναλάβουν και να ελέγξουν μόνοι/ες τους εάν έχουν προκύψει σφάλματα ή κατάχρηση στην πορεία.

Η επαλήθευση ξεκινά με την επιλογή εκείνων των αποσπασμάτων μιας δήλωσης που μπορούν να αξιολογηθούν (επαλήθευση δεδομένων). Οι απόψεις - υποκειμενικές ερμηνείες γεγονότων ή προσωπικές πεποιθήσεις - δεν μπορούν να επαληθευτούν και, επομένως, οι αναλυτές πρέπει να αποκτήσουν την καθοριστικής σημασίας δεξιότητα να μπορούν να διακρίνουν απόψεις από γεγονότα (π.χ. εκείνα που περιλαμβάνουν αναφορές σε δεδομένα ή γεγονότα από το παρελθόν).

Στη συνέχεια, οι αναλυτές ανατρέχουν σε δημόσια διαθέσιμες πηγές που τους επιτρέπουν να αξιολογήσουν την αξιοπιστία του περιεχομένου πάνω στο οποίο εργάζονται. Με βάση

1. Διαθέσιμα στο: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CE%B9%CE%B1:%CE%95%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%B7%CE%B8%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%BC%CF%8C-%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1> Τελευταία επίσκεψη 02 Δεκεμβρίου 2024.

τη μεθοδολογία που ακολουθούν, αποδίδουν στη δήλωση μια περιγραφική αξιολόγηση η οποία σταθμίζει αποτελεσματικά την αντιληπτή αξιοπιστία της. Χειραγώγηση θεωρείται ότι λαμβάνει χώρα όταν μια αξιολογούμενη δήλωση αποδεικνύεται ότι είναι παραπλανητική ή διαστρεβλώνει τα γεγονότα, ιδίως παραλείποντας ένα σημαντικό στοιχείο πλαισίου, χρησιμοποιώντας ορθά δεδομένα για την παρουσίαση ή την υποστήριξη ψευδών συμπερασμάτων ή αντιπαραβάλλοντας μη συγκρίσιμα δεδομένα.²

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

πλαίσιο	όλες οι αναφορές (γεγονότα και περιστάσεις) που είναι απαραίτητες για την ορθή κατανόηση συγκεκριμένων πληροφοριών.
έλεγχος γεγονότων (fact-checking)	μέθοδος επαλήθευσης πληροφοριών που περιλαμβάνει διάφορα στάδια. Συνίσταται στο να επαληθεύεται το αληθές όλων των δηλώσεων σε ένα άρθρο, μια ανάρτηση ή κάποια άλλη μορφή επικοινωνίας.
χειραγώγηση πληροφοριών	διαστρέβλωση γεγονότων και παραπλάνηση, ιδίως με την παράλειψη ενός σημαντικού στοιχείου πλαισίου, τη χρήση ορθών δεδομένων για την παρουσίαση ή την υποστήριξη ψευδών συμπερασμάτων ή την αντιπαραβολή μη συγκρίσιμων δεδομένων. ³
σάρωση μέσω	η διαδικασία ανάλυσης περιεχομένου των μέσων με στόχο τον εντοπισμό πληροφοριών που μπορούν να επαληθευτούν (π.χ. εκείνες που περιέχουν αναφορές σε στατιστικά δεδομένα, νομικές πράξεις ή γεγονότα του παρελθόντος).
πρωτογενής πηγή	η πηγή στην οποία εμφανίστηκαν για πρώτη φορά κάποιες πληροφορίες, π.χ. νομική πράξη, στοιχεία στατιστικής υπηρεσίας ή άρθρο σε επιστημονική μελέτη.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να μπορούν να διακρίνουν την τεκμηριωμένη πληροφορία από την προσωπική γνώμη
- να μάθουν πώς να εντοπίζουν την πρωτογενή πηγή μιας πληροφορίας
- να μάθουν πώς να αξιολογούν κατά πόσο μια πληροφορία έχει υποστεί χειραγώγηση με βάση τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν
- να εξοικειωθούν με επιλεγμένους ιστότοπους ελέγχου γεγονότων και να μπορούν να εξηγήσουν τον ρόλο τους

2. You can find them here: <https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Verifiability>. Accessed 16 April 2024.

3. How do we verify public figures' statements? <https://demagog.org.pl/en/methodology/>. Accessed 24 November 2024.

Υλικό

- έντυπα φύλλα εργασίας (παράρτημα 1) – ένα ανά ομάδα
- αντίγραφα από τα υπόλοιπα παραρτήματα (μπορείτε να τα προβάλλετε και σε οθόνη)
- υπολογιστής με πρόσβαση στο διαδίκτυο
- προτζέκτορας ή οθόνη
- υπολογιστές, τάμπλετ ή smartphones με πρόσβαση στο διαδίκτυο

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (20 λεπτά)

1. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες αν γνωρίζουν τι είναι οι οργανισμοί ελέγχου γεγονότων (fact-checkers). Εξηγήστε ότι είναι οργανισμοί που επαληθεύουν τις δηλώσεις δημοσίων προσώπων, όπως οι πολιτικοί (π.χ. για να ελέγξουν αν τα δεδομένα που αναφέρουν είναι ακριβή), αλλά και τις υποσχέσεις που δίνονται στα πλαίσια προεκλογικών εκστρατειών ή δημοφιλές περιεχόμενο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως, μεταξύ άλλων, εικόνες και βίντεο.
2. Χωρίστε την τάξη σε ομάδες των τεσσάρων ατόμων. Πείτε στα μέλη κάθε ομάδας πως αποτελούν μια ανεξάρτητη συντακτική ομάδα ελέγχου γεγονότων. Οι ομάδες θα αναμετρηθούν μεταξύ τους και νικήτρια θα ανακηρυχθεί εκείνη που θα ολοκληρώσει πρώτη και με επιτυχία όλες τις εργασίες. Στον έλεγχο γεγονότων η ταχύτητα αντίδρασης είναι πολύ σημαντική – όσο πιο γρήγορα αποκαλύπτεται μια ψευδής πληροφορία, τόσο μικρότερος είναι ο κίνδυνος η εν λόγω πληροφορία να φτάσει στο ευρύ κοινό.
3. Μοιράστε στις ομάδες δηλώσεις που έγιναν από κάποιους φανταστικούς πολιτικούς (τα φύλλα εργασίας, παράρτημα 1). Εξηγήστε ότι στα πλαίσια της πρώτης εργασίας θα πρέπει να εντοπίσουν και να υπογραμμίσουν ή να επισημάνουν με χρωματιστό μαρκαδόρο τα επαληθεύσιμα αποσπάσματα της δήλωσης (αριθμητικά δεδομένα, στατιστικά στοιχεία και γεγονότα του παρελθόντος). Οι οργανισμοί ελέγχου γεγονότων (fact-checkers) αποκαλούν αυτό το στάδιο σάρωση μέσων.

Εικονική δήλωση

«Η Ευρώπη δεν παρέχει στη νεολαία τις ευκαιρίες που της αξίζουν. Εστιάζει αποκλειστικά στα τρέχοντα προβλήματα ξεχνώντας ότι το μέλλον της θα διαμορφωθεί από τους σημερινούς εικοσάχρονους και τις σημερινές εικοσάχρονες. Εν τω μεταξύ, οι νέοι/ες δυσκολεύονται όλο και περισσότερο να βρουν εργασία και, ως εκ τούτου, να ζήσουν με αξιοπρέπεια. Επί του παρόντος, τον Δεκέμβριο του 2023, το ποσοστό ανεργίας των ατόμων κάτω των 25 ετών ανέρχεται σχεδόν σε 15%, γεγονός που μεταφράζεται σε 2,86 εκατομμύρια νέους και νέες οι οποίοι/ες είναι δίχως εργασία.

Τα αποσπάσματα που έχουν επισημανθεί με πράσινο χρώμα περιέχουν πληροφορίες για γεγονότα και συνεπώς μπορούν να επαληθευτούν. Τα αποσπάσματα που έχουν επισημανθεί με κίτρινο χρώμα είναι απόψεις, άρα μη επαληθεύσιμες, καθώς ανεξάρτητα από το αν συμφωνούμε με τις απόψεις αυτές ή όχι, είναι αδύνατο να αξιολογήσουμε το αληθές των ισχυρισμών που περιέχουν.

4. Μόλις μία ομάδα ολοκληρώνει αυτήν την εργασία, θα συνεχίζει στην επόμενη. Αυτή τη φορά, τα μέλη κάθε ομάδας που συνεχίζει θα πρέπει να συνδεθούν στο διαδίκτυο και να βρουν την **πρωτογενή πηγή πληροφοριών που παρουσιάζει τρέχοντα δεδομένα** και η οποία επιτρέπει στους οργανισμούς ελέγχου γεγονότων (fact-checkers) να επαληθεύσουν το αληθές (ακρίβεια) του περιεχομένου στο οποίο αναφέρεται ο πολιτικός.

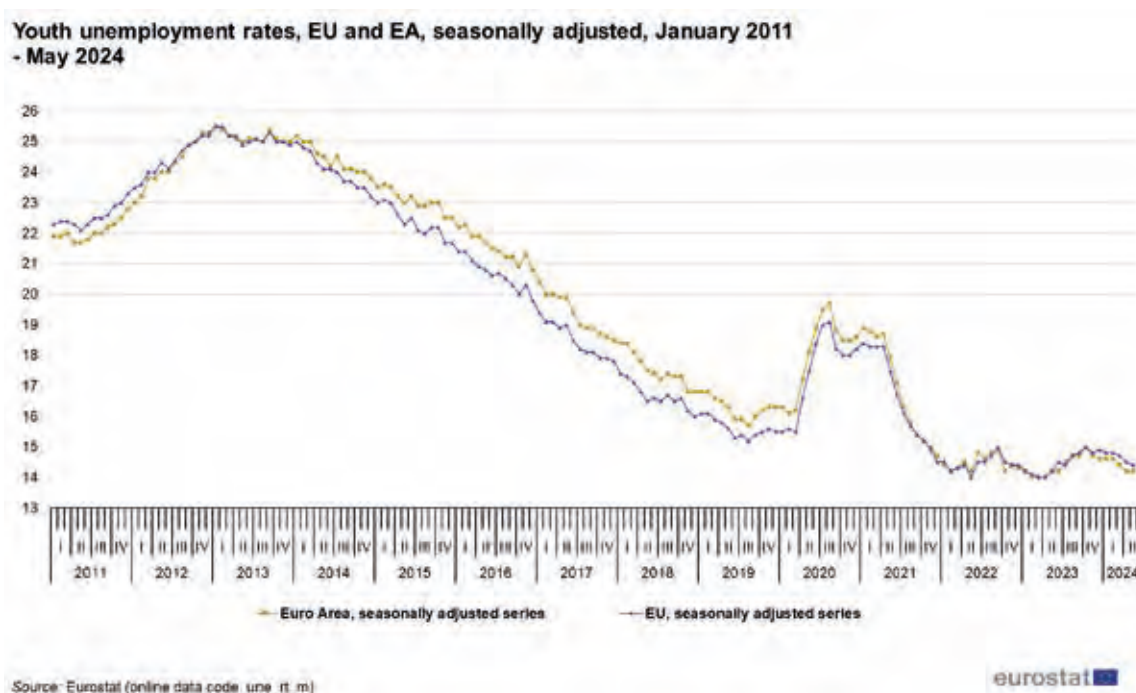

Συμβουλή

Αυτή είναι η κατάλληλη στιγμή για να ρωτήσετε ποιοι δημόσιοι φορείς, μη κυβερνητικές οργανώσεις ή ερευνητικά ιδρύματα συγκεντρώνουν και επεξεργάζονται δεδομένα για το θέμα στο οποίο αφορά η παραπάνω δήλωση. Όταν ασχολείστε με στατιστικά δεδομένα, είναι χρήσιμο να επισκέπτεστε τις ιστοσελίδες στατιστικών οργανισμών (π.χ. για στοιχεία που αφορούν στην Ελλάδα μπορείτε να επισκέπτεστε την **Ελληνική Στατιστική εταιρεία (ΕΛΣΤΑΤ)** ενώ για στοιχεία που αφορούν στην **Ευρώπη την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat)**).

Οι μηχανές αναζήτησης και οι βάσεις δεδομένων παραπομπών όπως το Google Scholar ή το Scopus είναι μερικά από τα καλύτερα εργαλεία για την εύρεση άρθρων και επιστημονικών ερευνών.

Οι πληροφορίες από την παραπάνω εικονική δήλωση μπορούν να επαληθευτούν με βάση τα δεδομένα που συγκέντρωσε και δημοσίευσε η Eurostat:⁴

5. Η τρίτη εργασία των ομάδων θα είναι να αξιολογήσουν το αληθές της παραπάνω δήλωσης. Τα μέλη κάθε ομάδας θα πρέπει να αποφασίσουν εάν ένα επαληθεύσιμο απόσπασμα της δήλωσης είναι αληθές, ψευδές ή χειραγωγημένο. **Αυτό θα το κάνουν ακολουθώντας τη μεθοδολογία που χρησιμοποιεί ο ιστότοπος Ellinika Hoaxes ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός ελέγχου δεδομένων.**

4. «Στατιστικά Ανεργίας», Eurostat, Μάιος 2024, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics#Youth_unemployment. Τελευταία επίσκεψη 20 Ιουνίου 2024.

6. Η λίστα των φορέων και των οργανισμών που συνδέονται με το Διεθνές Δίκτυο Οργανισμών Ελέγχου Γεγονότων (International Fact-Checking Network - IFCN) είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://ifcncodeofprinciples.poynter.org/signatories>.

Λύση

Σύμφωνα με τα στοιχεία που συγκέντρωσε η Eurostat, η πληροφορία πως το ποσοστό ανεργίας των ατόμων κάτω των 25 ετών ανέρχεται σχεδόν σε 15% (14,7% για την ακρίβεια) είναι αληθής.

Αναληθής ωστόσο είναι η δήλωση ότι οι νέοι/ες της Ευρώπης δυσκολεύονται όλο και περισσότερο να βρουν εργασία. Μάλιστα, εξετάζοντας στοιχεία για την τελευταία δεκαετία (2013–2023), θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ισχύει το ακριβώς αντίθετο. Τα δεδομένα από την Eurostat δείχνουν ότι το 2021, το ποσοστό ανεργίας για τη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα ήταν υψηλότερο από 25% και έκτοτε βαίνει μειούμενο. Εξαίρεση αποτέλεσε η περίοδος της πανδημίας, καθώς εκείνη την περίοδο το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε από περίπου 15,5% σε περίπου 19%.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (8 λεπτά)

Συζητήστε τις εργασίες με τους/τις μαθητές/τριες. Οι παρακάτω ερωτήσεις θα μπορούσαν να βοηθήσουν:

- Ποιο από τα τρία στάδια σου φάνηκε πιο δύσκολο; Πού νομίζεις ότι οφείλεται αυτό;
- Πώς επηρέασε την απόδοσή σου η εργασία κάτω από πίεση χρόνου; Σε παρακίνησε να προσπαθήσεις ή πιστεύεις ότι έκανες περισσότερα λάθη εξαιτίας του γεγονότος αυτού;
- Ποια αποσπάσματα της δήλωσης είναι μη επαληθεύσιμα, καθώς δεν αναφέρονται σε αριθμητικά δεδομένα ή γεγονότα του παρελθόντος, όμως θα μπορούσαν παρόλα αυτά να επηρεάσουν το κοινό; Τι είναι αυτά τα αποσπάσματα εφόσον δεν είναι γεγονότα;
- Τι πιστεύεις για τον ρόλο που διαδραματίζουν οι οργανισμοί ελέγχου γεγονότων στην κοινωνία; Με ποιους τρόπους μπορούν να επηρεάσουν την ποιότητα του δημόσιου διαλόγου;
- Μπορούν οι απλοί πολίτες και οι χρήστες του διαδικτύου να κάνουν αυτό που κάνουν οι οργανισμοί ελέγχου γεγονότων; Γιατί;

ΘΕΩΡΙΑ (5 λεπτά)

Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, συνοψίστε εν συντομία τι περιλαμβάνει η εργασία των επαγγελματιών που ασχολούνται με τον έλεγχο γεγονότων. Είναι σημαντικό οι μαθητές/τριες να κατανοήσουν πως:

- Χάρη στον έλεγχο γεγονότων, μπορούμε να διακρίνουμε ποια αποσπάσματα δηλώσεων που έγιναν από δημόσια πρόσωπα είναι αληθή. Το γεγονός αυτό εξαναγκάζει τους πολιτικούς να ζυγίζουν τα λόγια τους πριν προβούν σε μία δήλωση.
- Παράλληλα, ο έλεγχος γεγονότων δεν καλύπτει μη επαληθεύσιμες δηλώσεις ή αποσπάσματα δηλώσεων, όπως απόψεις ή υποσχέσεις, οι οποίες, μέσω της χειραγώγησης, επηρεάζουν τους ανθρώπους και την κοινή γνώμη.
- Όλοι μας μπορούμε να προβούμε σε έλεγχο γεγονότων και είναι σημαντικό να αναπτύξουμε τη συγκεκριμένη δεξιότητα. Η επαλήθευση περιεχομένου απαιτεί χρόνο, αλλά αξίζει τον κόπο.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (12 λεπτά)

1. Εξηγήστε στους/στις μαθητές/τριες ότι θα είναι πλέον σε θέση να δοκιμάσουν τις δεξιότητές τους στον έλεγχο δεδομένων. Ζητήστε τους να επιλέξουν ένα από τα παρακάτω θέματα – όποιο βρίσκουν πιο ελκυστικό ή ενδιαφέρον:

- Ο θάνατος του Noam Chomsky
- Οι πιτζάμες του Βολοντιμίρ Ζελένσκι
- Η κλιματική κρίση στην Ελλάδα

Αυτά είναι ενδεικτικά παραδείγματα. Μπορείτε να προτείνετε τα δικά σας θέματα.

Οι μαθητές/τριες θα πρέπει να βρουν την πρωτογενή πηγή πληροφοριών που παρουσιάζει τρέχοντα δεδομένα και τους επιτρέπει να επαληθεύσουν ή να καταρρίψουν το άρθρο. Βρείτε παραδείγματα πηγών στον παρακάτω πίνακα:

ΔΗΛΩΣΗ	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΠΗΓΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ (με τρέχοντα δεδομένα)	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ
«Πέθανε ο Noam Chomsky» 18.06.2024	https://perma.cc/252H-FH-DY	Ψευδής Justification: https://www.ellinikahoaxes.gr/2024/06/19/fake-news-o-thanatos-tou-noam-chomsky/
“Ο πρόεδρος της Ουκρανίας, Βολοντίμιρ Ζελένσκι, εμφανίστηκε στη Σύνοδο Κορυφής των Ευρωπαϊών ηγετών φορώντας πιτζάμες.” 18.07.24 (Joe Biden at campaign event in Las Vegas, July 16, 2024)	https://archive.ph/20240722093326/https://www.pronews.gr/kosmos/eyropaiki-enosi/v-zelenski-emfanistike-me-pitzames-sti-synodo-koryfis-ton-eyropaion-igetov-vinteo/	Ψευδής https://www.ellinikahoaxes.gr/2024/07/25/o-zelenski-den-emfanistike-se-synodo-koryfis-me-pitzames/

ΔΗΛΩΣΗ	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΠΗΓΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ (με τρέχοντα δεδομένα)	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ
<p>«Δεύτερη πρόκληση μετά το κόστος ζωής, η κλιματική κρίση για τους Έλληνες» 11.11.2024</p>	<p>https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/energeia/etep-defteri-proklisi-meta-to-kostos-zois-i-klimatiki-krisi-gia-tous-el-lines/</p>	<p>Αληθής</p> <p>https://www.eib.org/en/press/all/2024-417-most-greek-respondents-consider-climate-adaptation-a-national-priority-eib-survey-shows?lang=el</p>

2. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να προχωρήσουν σε αντίστοιχη ανάλυση μιας πραγματικής δήλωσης που πληροί τα κριτήρια χειραγώγησης, δηλαδή περιέχει παραπλανητικές πληροφορίες ή διαστρεβλώνει τα γεγονότα παραλείποντας σημαντικά στοιχεία πλαισίου, χρησιμοποιώντας ορθά δεδομένα για την παρουσίαση ψευδών συμπερασμάτων ή χρησιμοποιώντας δεδομένα με τρόπο επιλεκτικό ώστε να υποστηρίζεται ο ισχυρισμός. Η τάξη πρέπει να εντοπίσει και να εξηγήσει τη χειραγώγηση. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το ακόλουθο παράδειγμα:

ΔΗΛΩΣΗ	ΠΗΓΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ
<p>«Δημιουργήσαμε 15 εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας σε τρία χρόνια, περισσότερες από οποιαδήποτε κυβέρνηση στην ιστορία.» (Joe Biden, Las Vegas, July 16, 2024)</p>	<p>https://democrats.org/news/new-latest-jobs-report-shows-15-million-jobs-created-under-president-biden/</p>	<p>Εν μέρη αληθής</p> <p>Αιτιολόγηση: https://www.factcheck.org/2024/04/familiar-claims-in-a-familiar-presidential-race/</p>

Φύλλο εργασίας

Ενεργήστε ως οργανισμοί ελέγχου γεγονότων και, ακολουθώντας τις οδηγίες, επαληθεύστε την παρακάτω δήλωση:

«Η Ευρώπη δεν παρέχει στη νεολαία τις ευκαιρίες που της αξίζουν. Εστιάζει αποκλειστικά στα τρέχοντα προβλήματα ξεχνώντας ότι το μέλλον της θα διαμορφωθεί από τους σημερινούς εικοσάχρονους και τις σημερινές εικοσάχρονες. Εν τω μεταξύ, οι νέοι/ες δυσκολεύονται όλο και περισσότερο να βρουν εργασία και, ως εκ τούτου, να ζήσουν με αξιοπρέπεια. Επί του παρόντος, τον Δεκέμβριο του 2023, το ποσοστό ανεργίας των ατόμων κάτω των 25 ετών ανέρχεται σχεδόν σε 15%, γεγονός που μεταφράζεται σε 2,86 εκατομμύρια νέους και νέες οι οποίοι/ες είναι δίχως εργασία».

Οδηγίες

Στα πλαίσια του πρώτου σταδίου της εργασίας,

Θα εντοπίσετε και θα υπογραμμίσετε/επισημάνετε με χρωματιστό μαρκαδόρο/καταγράψετε εκείνα τα στοιχεία της δήλωσης που μπορούν να επαληθευτούν (αριθμητικά δεδομένα, στατιστικά στοιχεία και γεγονότα του παρελθόντος). Οι οργανισμοί ελέγχου γεγονότων (fact-checkers) αποκαλούν αυτό το στάδιο **σάρωση μέσων**.

Στα πλαίσια του δεύτερου σταδίου,

Θα πρέπει να βρείτε την πρωτογενή πηγή πληροφοριών που περιέχει τρέχοντα δεδομένα και που θα σας επιτρέψει να αξιολογήσετε εάν τα περιεχόμενα της παραπάνω δήλωσης είναι αληθή. Αποθηκεύστε τον σύνδεσμο προς την πηγή και τυχόν σχετικές πληροφορίες από αυτήν, π.χ. αντιγράψτε και επικολλήστε τον σύνδεσμο και τις πληροφορίες σε ένα αρχείο.

Αναρωτηθείτε ποιοι δημόσιοι φορείς, μη κυβερνητικές οργανώσεις, διεθνείς οργανισμοί ή ερευνητικά ιδρύματα συγκεντρώνουν και επεξεργάζονται δεδομένα που σχετίζονται με το θέμα της δήλωσης που αναλύετε. Όταν ασχολείστε με στατιστικά δεδομένα, είναι χρήσιμο να επισκέπτεστε τις ιστοσελίδες στατιστικών οργανισμών, π.χ. της ΕΛΣΤΑΤ ή της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat). Οι μηχανές αναζήτησης και οι βάσεις δεδομένων παραπομπών όπως το Google Scholar ή το Scopus μπορούν να σας διευκολύνουν στην εύρεση άρθρων και επιστημονικών ερευνών.

Στα πλαίσια του τρίτου σταδίου,

Θα αξιολογήσετε τις πληροφορίες που περιλαμβάνονται στη δήλωση. Θα πρέπει να αποφασίσετε αν είναι αληθείς, ψευδείς ή χειραγωγημένες. Ακολουθήστε τις κατευθυντήριες γραμμές που ορίζονται από το Ellinika Hoaxes ή τη μεθοδολογία που ακολουθεί οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός ελέγχου δεδομένων.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ*

ΑΛΗΘΕΣ/ΗΣ

Ένα άρθρο ή μια δήλωση θεωρείται αληθές/ής εφόσον:

- υπάρχουν δύο αξιόπιστες και ανεξάρτητες πηγές (ή μία, εάν είναι η μοναδική πηγή που σχετίζεται με το άρθρο/τη δήλωση) που επιβεβαιώνουν τις πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο άρθρο/στη δήλωση.
- περιλαμβάνει τα πιο πρόσφατα δεδομένα τα οποία ήταν διαθέσιμα τη στιγμή που γράφτηκε το άρθρο ή έγινε η δήλωση.
- τα δεδομένα χρησιμοποιούνται στο αρχικό τους πλαίσιο.

ΜΕΡΙΚΩΣ ΑΛΗΘΕΣ/ΗΣ

Ένα άρθρο ή μια δήλωση θεωρείται μερικώς αληθές/ής εφόσον:

- συνδυάζει αληθείς και ψευδείς πληροφορίες, αλλά η παρουσία ψευδών πληροφοριών δεν διαστρεβλώνει ή παρερμηνεύει τον βασικό ισχυρισμό του άρθρου ή της δήλωσης.
- τα πραγματικά δεδομένα υποστηρίζουν περαιτέρω τη θέση του συντάκτη του άρθρου ή του ατόμου που έκανε τη δήλωση.

ΨΕΥΔΕΣ/ΗΣ

Ένα άρθρο ή μια δήλωση θεωρείται ψευδές/ής εφόσον:

- δεν ευθυγραμμίζεται με καμία δημόσια διαθέσιμη πληροφορία η οποία βασίζεται σε αντιπροσωπευτική και αξιόπιστη πηγή.
- ο συντάκτης του άρθρου ή το άτομο που έκανε τη δήλωση παρουσιάζει μη επικαιροποιημένες πληροφορίες που έρχονται σε αντίθεση με πιο πρόσφατα δεδομένα.
- περιέχει μερικώς ορθά δεδομένα αλλά παραλείπει βασικές πληροφορίες, με αποτέλεσμα να παρουσιάζει ψευδώς τα γεγονότα.

ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ

Ένα άρθρο ή μια δήλωση θεωρείται πως χειραγωγεί εφόσον περιέχει παραπλανητικές πληροφορίες ή διαστρεβλώνει γεγονότα, ιδίως μέσω:

- της παράλειψης σημαντικών στοιχείων πλαισίου.
- της χρήσης ορθών δεδομένων για την εξαγωγή ψευδών συμπερασμάτων.
- της επιλεκτικής χρήσης δεδομένων που υποστηρίζουν τον ισχυρισμό (cherry-picking).
- της χρήσης μη συγκρίσιμων δεδομένων για τη δημιουργία μιας επίφασης ομοιότητας ή αντίθεσης.
- της χρήσης μη ουσιαστικών μεθόδων επιχειρηματολογίας.

ΜΗ ΕΠΑΛΗΘΕΥΣΙΜΟ/ΜΗ

Ένα άρθρο ή μια δήλωση θεωρείται μη επαληθεύσιμο/μη εφόσον:

- είναι αδύνατη η επαλήθευση του/της μέσω των διαθέσιμων πηγών.
- αναφέρεται σε μη επικαιροποιημένες πηγές που δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διατύπωση κρίσεων για το σήμερα.
- αφορά σε εκτιμήσεις που χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό αβεβαιότητας.
- περιέχει ασαφείς ή υπερβολικά γενικόλογες δηλώσεις.

Παράρτημα 3

«Πέθανε ο Noam Chomsky»

18.06.2024

«Ο πρόεδρος της Ουκρανίας, Βολοντίμιρ Ζελένσκι, εμφανίστηκε στη Σύνοδο Κορυφής των Ευρωπαίων ηγετών φορώντας πιτζάμες.»

18.07.24

«Δεύτερη πρόκληση μετά το κόστος ζωής η κλιματική κρίση για τους Έλληνες»

11.11.2024

«Δημιουργήσαμε 15 εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας σε τρία χρόνια, περισσότερες από οποιαδήποτε κυβέρνηση στην ιστορία.»

(Joe Biden, Las Vegas, July 16, 2024)

Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο!

Ψυχολογικές παγίδες και η διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Η **ριζοσπαστικοποίηση** είναι μια σύνθετη διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο ή μια ομάδα ανθρώπων υιοθετεί ολοένα και πιο ριζοσπαστικές (ακραίες) απόψεις και πεποιθήσεις και, προοδευτικά, αποδέχεται αντιδημοκρατικά και βίαια μέσα και λύσεις. Ο μηχανισμός μοιάζει να είναι ο ίδιος είτε εξετάζουμε τον αριστερό ή τον δεξιό ιδεολογικό εξτρεμισμό ή τον θρησκευτικό εξτρεμισμό (που έχει τις ρίζες του στην πολιτική ερμηνεία της θρησκείας). Η πορεία που ακολουθούν τα ριζοσπαστικοποιημένα άτομα ενδέχεται να εξαρτάται από το υπόβαθρο τους και η ριζοσπαστικοποίησή τους μπορεί να λάβει πολλές και διαφορετικές μορφές. Τελικά, όμως, ενδέχεται να οδηγήσει σε πράξεις βίας, ακόμη και σε τρομοκρατικές ενέργειες.

Η ριζοσπαστικοποίηση εξελίσσεται σε στάδια, ωστόσο θα πρέπει να θυμόμαστε ότι δεν υπάρχει σημείο χωρίς επιστροφή και να μην ξεχνάμε να αντιδρούμε. Ειδικότερα δε λαμβάνοντας υπόψη ότι η διαδικασία της αποριζοσπαστικοποίησης είναι δύσκολη και απαιτητική, γεγονός που καθιστά ύψιστης σημασίας τη λήψη προληπτικών μέτρων.

Υπάρχουν πολλοί δρόμοι προς τη ριζοσπαστικοποίηση: πόλωση, κοινωνικός αποκλεισμός, κοσμοθεωρία βασισμένη στην υιοθέτηση θεωριών συνωμοσίας, στιγματισμός της ετερότητας, αποδοχή της ρητορικής μίσους και ανοχή των εγκλημάτων μίσους. Τα τελευταία χρόνια, μια από τις συνηθέστερες μορφές ριζοσπαστικοποίησης που έχουν παρατηρήσει οι κοινωνιολόγοι είναι η **διαδίκτυακή ριζοσπαστικοποίηση**. Η έλλειψη κριτικής στάσης απέναντι στο διαδικτυακό περιεχόμενο δύναται να εντείνει τις λεγόμενες **γνωστικές προκαταλήψεις** ενός ατόμου, οι οποίες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη ριζοσπαστικοποίηση, καθώς και στη διάδοση εξτρεμιστικών αφηγημάτων.

Η επιρρέπεια προς τη ριζοσπαστικοποίηση δεν σχετίζεται με το IQ, αλλά έχει κυρίως να κάνει με εκείνους τους φυσικούς ψυχολογικούς μηχανισμούς που εμπλέκονται στην κριτική αξιολόγηση και τη διαύγεια και οι οποίοι μπορούν να πυροδοτήσουν ή να επιταχύνουν τη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης στα άτομα.

Το παρόν σχέδιο μαθήματος αποβλέπει στο να ενημερώσει τους/τις μαθητές/τριες για δύο από αυτές τις ψυχολογικές παγίδες:

- **αυτόματη σκέψη** – γρήγορη και αβίαστη επεξεργασία πληροφοριών δίχως να εμπλέκονται διαδικασίες ενεργής σκέψης, και η οποία βασίζεται στη διαίσθηση, τους συσχετισμούς και τις αυτόματες διαδικασίες όπως τα στερεότυπα.
- **υπεροχή της εικόνας** – το φαινόμενο κατά το οποίο ο ανθρώπινος εγκέφαλος εσωτερικεύει τις πληροφορίες που δέχεται μέσω εικόνων (φωτογραφιών ή εικονογραμμάτων) πολύ καλύτερα από εκείνες που δέχεται γραπτώς.¹

1. Υπάρχουν πολλές άλλες παρόμοιες διαστρεβλώσεις της λογικής. Μπορείτε να διαβάσετε σχετικά στο: Bouko, Catherine, et al. Prevention of Youth Radicalisation Through Self-Awareness on Cognitive Biases: Scientific report, Precobias, 2020. <https://www.precobias.eu/wp-content/uploads/2020/08/PRECOBIAS-867186-D2.1-Executive-Report.pdf>. Τελευταία επίσκεψη 24 Ιουνίου 2024.

Κάθε γνωστική επεξεργασία εμπίπτει είτε σε αυτόματες είτε σε ελεγχόμενες διαδικασίες. Το αντίθετο της αυτόματης σκέψης ονομάζεται **διαβουλευτική σκέψη** - απαιτεί προσπάθεια, δέσμευση και επίγνωση, και εδράζεται στον προβληματισμό και την ορθολογική επαγωγή. **Όσο περισσότερες πληροφορίες επεξεργαζόμαστε μέσω της αυτόματης σκέψης, τόσο περισσότερες ψυχολογικές παγίδες μας περιμένουν.** Δύο βασικά προληπτικά μέτρα που βοηθούν τους νέους να προστατευτούν από την παραπλανητική πληροφόρηση και τη ριζοσπαστικοποίηση είναι η ενημέρωση για την ύπαρξή τους και η διδασκαλία των μηχανισμών πίσω από την αυτόματη σκέψη.

Ιδιότητες αυτόματης και διαβουλευτικής σκέψης

ΑΥΤΟΜΑΤΗ ΣΚΕΨΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ
Δεν απαιτεί προσπάθεια	Απαιτεί προσπάθεια
Δεν απαιτεί συγκέντρωση ή προσοχή	Απαιτεί συγκέντρωση και προσοχή
Γρήγορη	Αργή (απαιτεί χρόνο)
Βασίζεται στη διαίσθηση, τους συσχετισμούς και τις αυτόματες διαδικασίες	Βασίζεται στη λογική

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη το 2018, το 77% των εφήβων έχουν ήδη δεχθεί παραινήσεις προς βίαιη συμπεριφορά σε πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Τον Νοέμβριο του 2019, μόνο στην πλατφόρμα ανταλλαγής άμεσων μηνυμάτων Telegram, η Eurropol έκλεισε περίπου πέντε χιλιάδες bots και λογαριασμούς που συνδέονται με το λεγόμενο Ισλαμικό Κράτος.² Πρέπει ωστόσο να λάβουμε υπόψη, ότι πολλοί εξτρεμιστές δεν διαφημίζουν ανοιχτά τις δραστηριότητές τους και χρησιμοποιούν ψευδώνυμα και τρόπους συγκάλυψης, συνεπώς δεν είναι πάντα εύκολο να τους εντοπίσουμε και να αντιδράσουμε εγκαίρως.

Η έκθεση των εφήβων σε εξτρεμιστικά σύμβολα θα πρέπει να ελαχιστοποιηθεί. Επομένως, δεν πρέπει να τα χρησιμοποιείτε κατά τη διάρκεια του μαθήματος, ακόμη και εν είδη παραδείγματος, εκτός και αν κάνουν αναφορά σε αυτά οι μαθητές/τριες ή εάν είστε βέβαιοι ότι τα έχουν συναντήσει πρόσφατα. Όταν συζητάτε τέτοια θέματα, είναι σημαντικό να δημιουργείτε και να διατηρείτε μια ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης. Κανείς και καμία εκ των μαθητών/τριών δεν πρέπει να αισθάνεται πως γίνεται αποδέκτης κριτικής για τις πεποιθήσεις του/της, αλλά, ταυτόχρονα, δεν πρέπει να επιτρέψετε σε κανέναν/καμία να προωθεί ριζοσπαστικές συμπεριφορές. **Το κλειδί για την προστασία των εφήβων από τη ριζοσπαστικοποίηση βρίσκεται στην οικοδόμηση φιλικών σχέσεων εντός της τάξης ή της ομάδας, στην καλλιέργεια του αισθήματος του ανήκειν, στον αμοιβαίο σεβασμό, στην προθυμία να συμμετάσχουν σε δύσκολες συζητήσεις και στην ικανότητα να ακούν τους άλλους.**

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

αυτόματη σκέψη

ένας από τους δύο τρόπους γνωστικής επεξεργασίας. Γρήγορη και αβίαστη επεξεργασία πληροφοριών δίχως να εμπλέκονται διαδικασίες ενεργής σκέψης, και η οποία βασίζεται στη διαίσθηση, τους συσχετισμούς και τις αυτόματες διαδικασίες όπως τα στερεότυπα.

2. Bouko, Catherine, et al. Prevention of Youth Radicalisation Through Self-Awareness on Cognitive Biases, Precobias, 2020.

γνωστική προκατάληψη

διαστρέβλωση της λογικής κατά την οποία οι πληροφορίες δεν αναλύονται. Οδηγεί σε διαφορετικά συμπεράσματα από εκείνα στα οποία θα καταλήγαμε αν εξετάζαμε το πλαίσιο και άλλες πτυχές ενός μηνύματος ή περιεχομένου.

υπεροχή της εικόνας

το φαινόμενο κατά το οποίο ο ανθρώπινος εγκέφαλος εσωτερικεύει τις πληροφορίες που δέχεται μέσω εικόνων (φωτογραφιών ή εικονογραμμάτων) πολύ καλύτερα από εκείνες που δέχεται γραπτώς.

ριζοσπαστικο- ποίηση

μια σύνθετη διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο ή μια ομάδα ανθρώπων υιοθετεί ολοένα και πιο ριζοσπαστικές (ακραίες) απόψεις και πεποιθήσεις και, προοδευτικά, αποδέχεται αντιδημοκρατικά και βίαια μέσα και λύσεις.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να κατανοήσουν τους μηχανισμούς πίσω από γνωστικές προκαταλήψεις και τις συνέπειές τους,
- να μάθουν πώς λειτουργεί η αυτόματη σκέψη και η υπεροχή της εικόνας,
- να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη και να ενισχύσουν τις αναλυτικές τους δεξιότητες.

Υλικό

- έντυπα αντίγραφα της εικόνας από το παράρτημα
- προτζέκτορας και οθόνη

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (10 λεπτά)

Ενημερώστε τους/τις μαθητές/τριες ότι πρόκειται να συμμετάσχετε και εσείς σε πολλές ομαδικές δραστηριότητες.

1. Δείξτε στην τάξη την παρακάτω εικόνα και ρωτήστε ποια από τις παράλληλες ευθείες γραμμές είναι μακρύτερη. Πρόκειται για ερώτηση παγίδα, καθώς και οι δύο έχουν το ίδιο μήκος. Καθώς παρατηρούμε την εικόνα, βλέπουμε μια οφθαλμαπάτη που μας κάνει να πιστεύουμε ότι η επάνω ευθεία γραμμή είναι μακρύτερη.

Μετρήστε πόσοι μαθητές/τριες είπαν ότι η επάνω ευθεία γραμμή ήταν μακρύτερη και, στη συνέχεια, ζητήστε από έναν/μία από αυτούς/ες να μετρήσει και τις δύο ευθείες γραμμές για να επαληθεύσει τα λεγόμενά του/της.

Συμβουλή

Οι μαθητές/τριες ενδέχεται να έχουν ξανασυναντήσει αυτήν την οφθαλμαπάτη, καθώς είναι αρκετά γνωστή. Ίσως όλοι/ες να πουν ότι οι ευθείες γραμμές είναι ίσες σε μήκος. Μην σας απασχολεί αυτό, ωστόσο παραλείψτε το σημείο με τον υπολογισμό του μήκους. Επιβεβαιώστε τα λεγόμενα των μαθητών/τριών. Αλλά αν έστω και ένας/μία μαθητής/τρια αμφισβητήσει την ορθότητα της απάντησης, μην παραλείψετε κανένα από τα βήματα.

2. Πείτε στους/στις μαθητές/τριες ότι πρόκειται να κάνετε πολλές ερωτήσεις και ζητήστε να απαντήσουν όσο πιο γρήγορα μπορούν, χωρίς να σηκώσουν τα χέρια τους:
 - Τι χρώμα έχει η πολική αρκούδα; (Απάντηση: λευκό).
 - Τι χρώμα έχει η σαντιγί; (Απάντηση: λευκό).
 - Τι χρώμα έχει το χιόνι; (Απάντηση: λευκό).
 - Τι πίνουν οι αγελάδες; (Απάντηση: νερό, αλλά κάποιοι/ες μαθητές/τριες είναι πιθανό να απαντήσουν «γάλα»).
3. Στη συνέχεια, ρωτήστε αν μπορούν να θυμηθούν κάποια memes (ή διαφημίσεις στο διαδίκτυο) που τους έκαναν εντύπωση πρόσφατα. Γράψτε τι λένε στον πίνακα.

Συμβουλή

Οι μαθητές/τριες ενδέχεται να δώσουν περισσότερη προσοχή στις εικόνες παρά στο κείμενο. Καθώς περιγράφουν ένα meme ή μία διαφήμιση, πιθανότατα θα ξεκινήσουν με τις εικόνες. Τείνουμε να θυμόμαστε και να μπορούμε να αναφέρουμε λεζάντες και διαφημιστικά σλόγκαν μόνο εφόσον είναι αρκετά εντυπωσιακά ή αστεία.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Θέστε στους/στις μαθητές/τριες τα παρακάτω ερωτήματα:

- Πώς σου φάνηκαν αυτές οι δραστηριότητες; (Τις βρήκες, π.χ. ενδιαφέρουσες, αστείες, βαρετές, συναρπαστικές, γρήγορες, παράξενες, άσκοπες κ.λπ.)
- Τι σου δίδαξε η δραστηριότητα με τις ευθείες γραμμές; (Π.χ. οφθαλμαπάτη, αυτόματη βεβαιωμένη εξαγωγή συμπερασμάτων.)
- Γιατί πιστεύεις ότι κάποιοι/ες απάντησαν «γάλα» στην ερώτηση για το τι πίνουν οι αγελάδες;
- Παρατήρησες ότι, ότανμίλησες για τα memes (ή τις διαφημίσεις) που είδες πρόσφατα, ξεκίνησες περιγράφοντας εικόνες; Γιατί νομίζεις ότι το έκανες αυτό; Τι σου τραβάει πρώτα την προσοχή;
- Υπάρχουν λεζάντες ή σλόγκαν που είναι πιο εύκολο να θυμόμαστε από τις εικόνες; Ποια κριτήρια πρέπει να πληρούν για να μπορούμε να τα θυμόμαστε καλύτερα; (Π.χ. πρέπει να είναι εντυπωσιακά ή αστεία.)

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Ακούστε τις απαντήσεις των μαθητών/τριών και, στη συνέχεια, στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart), γράψτε «**αυτόματη σκέψη**». Εξηγήστε ότι είναι μια διαδικασία που πυροδοτήθηκε στο μυαλό τους από τις δύο πρώτες δραστηριότητες.

Θα μπορούσατε να θέσετε στα μέλη της ομάδας τα παρακάτω ερωτήματα:

- Πόσον χρόνο χρειάστηκες για να καταλήξεις στις απαντήσεις σου;
- Σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5 (όπου 1 είναι το χαμηλότερο επίπεδο συγκέντρωσης και 5 το υψηλότερο), πόσο συγκεντρώθηκε πριν απαντήσεις;
- Τι πιστεύεις ότι είναι η «αυτόματη σκέψη»;

Εξηγήστε την αυτόματη σκέψη στην τάξη ή, εάν έχετε επαρκή χρόνο στη διάθεσή σας, ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν ιδέες και να προσπαθήσουν να καταλήξουν από κοινού σε έναν ορισμό.

Αυτόματη σκέψη σημαίνει γρήγορη και αβίαστη επεξεργασία πληροφοριών δίχως να εμπλέκονται διαδικασίες ενεργής σκέψης, και η οποία βασίζεται στη διαίσθηση, τους συσχετισμούς και τις αυτόματες διαδικασίες όπως τα στερεότυπα.

Πείτε στην τάξη ότι η αυτόματη σκέψη αποτελεί έναν φυσικό μηχανισμό που προστατεύει τον εγκέφαλό μας από την υπερπροσπάθεια. Ταυτόχρονα, ωστόσο, το φαινόμενο αυτό χρησιμοποιείται από ειδικούς του μάρκετινγκ και της διαφήμισης ή στα πλαίσια πολιτικών εκστρατειών, καθώς και από εξτρεμιστές, στόχος των οποίων είναι να υποκινήσουν την προκατάληψη και το μίσος εναντίον συγκεκριμένων ομάδων και να κάνουν διακρίσεις εναντίον τους.

Σημειώστε ότι ένας παρόμοιος μηχανισμός που ενισχύει τις τάσεις αυτόματης σκέψης είναι η **υπεροχή της εικόνας**, φαινόμενο το οποίο βίωσαν οι μαθητές/τριες κατά την τρίτη δραστηριότητα.

Όσο περισσότερες πληροφορίες επεξεργαζόμαστε μέσω της αυτόματης σκέψης, τόσο περισσότερες ψυχολογικές παγίδες μας περιμένουν. Αυτό καθιστά τον εν λόγω μηχανισμό ιδιαίτερα χρήσιμο για όσους επιδιώκουν να ριζοσπαστικοποιήσουν τη νεολαία. Παράλληλα, το διαδίκτυο είναι το πιο εύκολο μέρος για να συναντήσουμε ριζοσπαστικά μηνύματα και περιεχόμενο.

Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες εάν ξέρουν τι σημαίνει ριζοσπαστικοποίηση. Εάν απαντήσουν αρνητικά, εξηγήστε τον όρο με τη βοήθεια των πληροφοριών από την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές. Πείτε ότι η **ριζοσπαστικοποίηση** είναι μια σύνθετη διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο ή μια ομάδα ανθρώπων υιοθετεί ολοένα και πιο ριζοσπαστικές (ακραίες) απόψεις και πεποιθήσεις και, προοδευτικά, αποδέχεται αντιδημοκρατικά και βίαια μέσα και λύσεις.

Σε αυτό το σημείο, θα άξιζε τον κόπο να ρωτήσετε τους/τις μαθητές/τριες εάν πιστεύουν ότι ένας άνθρωπος μπορεί να γίνει τρομοκράτης αφού δει μια εικόνα ή meme. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό ερώτημα που ενδέχεται να πυροδοτήσει έντονη συζήτηση. Ενδέχεται το ερώτημα αυτό να τεθεί και από κάποιον/α μαθητή/τρια. Εάν υπάρχει επαρκής χρόνος για συζήτηση και οι μαθητές/τριες δεν θέσουν το ερώτημα αυτό, μπορείτε να το κάνετε εσείς. Εάν το θέσει ένας/μία μαθητής/τρια, μην το προσπεράσετε. Ωστόσο θα πρέπει να προσέχετε ώστε να μην ξεπεράσετε το χρονικό πλαίσιο. Εάν θέλετε, μπορείτε να εντάξετε αυτήν τη δραστηριότητα στο στάδιο της Εξάσκησης.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart), σχεδιάστε ή προβάλτε έναν πίνακα στον οποίο εσείς και οι μαθητές/τριες θα γράψετε τα χαρακτηριστικά της διαβουλευτικής σκέψης. Αρχικά, εξηγήστε ότι η διαβουλευτική σκέψη είναι το αντίθετο της αυτόματης σκέψης.

ΑΥΤΟΜΑΤΗ ΣΚΕΨΗ	ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ
Δεν απαιτεί προσπάθεια	
Δεν απαιτεί συγκέντρωση ή προσοχή	
Γρήγορη	
Βασίζεται στη διαίσθηση, τους συσχετισμούς και τις αυτόματες διαδικασίες	

Συζητήστε:

- Οι μαθητές/τριες βρίσκουν τη διαβουλευτική σκέψη εύκολη ή δύσκολη; Γιατί;
- Πώς μπορούν οι μαθητές/τριες να αναπτύξουν τις δεξιότητες διαβουλευτικής σκέψης;

Καταγράψτε τις ιδέες και κάντε μια λίστα. Ζητήστε από κάθε μαθητή/τρια να επιλέξει ένα στοιχείο από τη λίστα αυτή – μια άσκηση διαβουλευτικής σκέψης από την οποία πιστεύει ότι θα μπορούσε να ωφεληθεί και να ξεκινήσει άμεσα να την εφαρμόζει στην καθημερινή του/της ζωή, τόσο εντός όσο και εκτός διαδικτύου. Ζητήστε από τον κάθε μαθητή/τρια να επικεντρωθεί στην άσκηση που επέλεξε και να την κάνει για μια εβδομάδα. Βεβαιωθείτε ότι η λίστα θα παραμείνει στην τάξη ώστε να μπορούν να τη βλέπουν οι μαθητές/τριες. Ενδεχομένως να επιστρέψετε σε αυτήν μελλοντικά για να δείτε αν οι ιδέες είχαν αποτέλεσμα. Ή, ίσως, βλέποντας οι μαθητές/τριες ότι η μέθοδος που επέλεξαν είχε αποτέλεσμα, να δοκιμάσουν και άλλες, ενισχύοντας τις διαδικασίες διαβουλευτικής σκέψης που ακολουθούν όταν αλληλεπιδρούν με διαδικτυακά μηνύματα και περιεχόμενο.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες εάν τείνουν να παρατηρούν τους μηχανισμούς της αυτόματης σκέψης και το φαινόμενο της υπεροχής της εικόνας όταν κάνουν χρήση του διαδικτύου. Ενθαρρύνετε τους/τες να μοιραστούν μερικές από τις διαδικτυακές τους εμπειρίες με την υπόλοιπη τάξη.

Τονίστε ότι τώρα, μετά από αυτό το μάθημα, θα μπορούν να εντοπίζουν αυτούς τους μηχανισμούς σε πραγματικό χρόνο και θα έχουν επίγνωση των κινδύνων τους, γεγονός που θα ενισχύσει τις άμυνές τους έναντι της παραπλανητικής πληροφόρησης και της ριζοσπαστικοποίησης. Ενθαρρύνετε τους/τες να εξασκηθούν πάνω στις διαδικασίες διαβουλευτικής σκέψης, ακόμα και αν αυτό ενδεχομένως να μην είναι πολύ εύκολο.

Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο! Οι αλγόριθμοι στην υπηρεσία του Μάρκετινγκ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Καθώς χρησιμοποιούμε το διαδίκτυο, αφήνουμε πίσω μας ένα ψηφιακό αποτύπωμα – κοινοποιούμε πληροφορίες για τον εαυτό μας ακόμα κι αν δεν μπορούμε να τις δούμε. Πολύ συχνά, απλώς δεν συνειδητοποιούμε ποιες από αυτές πληροφορίες συλλέχτηκαν και από ποιες διαδικτυακές πλατφόρμες. Η αλήθεια είναι ότι η πλειονότητα των ιστότοπων, των πλατφορμών μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των εφαρμογών που χρησιμοποιούμε συλλέγουν τα δεδομένα μας.

Οι εξαιρέσεις σε αυτόν τον κανόνα είναι ελάχιστες. Μια από αυτές είναι η Wikipedia, ένας από τους πιο δημοφιλείς ιστότοπους του διαδικτύου, που δεν εμφανίζει διαφημίσεις, δεν συλλέγει πληροφορίες για τους χρήστες του και διευθύνεται από έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό.

Αφού τα δεδομένα μας συλλεχθούν από έναν ιστότοπο ή μια εφαρμογή, αναλύονται από αλγοριθμικά συστήματα που είναι σε θέση να επεξεργάζονται τεράστιες ποσότητες πληροφοριών και να λαμβάνουν αποφάσεις με βάση τα αποτελέσματα των αναλύσεών τους. Ο πιο κοινός στόχος τους είναι η δημιουργία προφίλ χρηστών ή, για να το πούμε πιο απλά, η προσαρμογή υπηρεσιών στις ατομικές μας ανάγκες.

Μέσω των αλγόριθμων, οι πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να δημιουργήσουν ένα προφίλ για το περιεχόμενο που εμφανίζεται στις εξατομικευμένες ροές των χρηστών (ροές πληροφοριών). Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, χρήστες που ακολουθούν τους ίδιους ή παρόμοιους λογαριασμούς συχνά βλέπουν διαφορετικό περιεχόμενο. Για τον λόγο αυτόν, η αρχική σελίδα του TikTok, δηλαδή η πρώτη εικόνα που αντικρίζει ένας χρήστης μόλις ανοίξει την εφαρμογή, ονομάζεται *For You Page* (Σελίδα για Εσάς). Εμφανίζει αλγοριθμικά επιμελημένο περιεχόμενο που έχει επιλεγεί για κάθε μεμονωμένο χρήστη με βάση τις πιο πρόσφατες αλληλεπιδράσεις του με την εφαρμογή. Η πλατφόρμα X, στο παρελθόν γνωστή ως Twitter, υιοθέτησε επίσης αυτή την ονοματολογία, προσφέροντας στους χρήστες του τα χρονολόγια *For You* (Για Εσάς) και *Following* (Ακολουθείτε).

Ενίστε, η δημιουργία προφίλ χρηστών μπορεί να είναι χρήσιμη. Χάρη σε αυτήν, οι μηχανές αναζήτησης διατηρούν πληροφορίες σχετικά με τις προηγούμενες αναζητήσεις μας και έτσι είναι σε θέση να μας δίνουν πιο σχετικά αποτελέσματα, ενώ οι πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης να μας προτείνουν περιεχόμενο που βρίσκουμε πιο ελκυστικό ή χρήσιμο. Ωστόσο, τις περισσότερες φορές η δημιουργία προφίλ χρηστών είναι ενοχλητική ή απολύτως επιβλαβής για τους χρήστες, καθώς τα δεδομένα που συλλέγονται χρησιμοποιούνται από εταιρείες του διαδικτύου για να αποκομίσουν περισσότερα κέρδη. Για παράδειγμα, η **δημιουργία προφίλ χρηστών διευκολύνει τους αλγόριθμους να επιμελούνται** (να συλλέγουν, να οργανώνουν και να προτείνουν) **εξατομικευμένο περιεχόμενο που τραβά την προσοχή μας και μας κάνει να αφιερώνουμε περισσότερο χρόνο σε μια εφαρμογή**. Αυτό, με τη σειρά του, αποφέρει μεγαλύτερα κέρδη στις εταιρείες των οποίων οι διαφημίσεις προβάλλονται, αποσπώντας μας ταυτόχρονα τις υγιείς ψηφιακές μας συνήθειες.

Το διαδίκτυο δεν είναι απλώς ένα δίκτυο διασυνδεδεμένων ιστότοπων και υπηρεσιών. Είναι επίσης ένα **τεράστιο, αόρατο δίκτυο μάρκετινγκ** γεμάτο με τα δεδομένα των χρηστών του. Μία από τις πιο διαδεδομένες χρήσεις προσωπικών δεδομένων είναι η δημιουργία προφίλ διαφημίσεων. Εντούτοις, οι πληροφορίες που σχετίζονται με εμάς και οι οποίες είναι διαθέσιμες στο διαδίκτυο μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν από τράπεζες και ασφαλιστικές εταιρείες για τον υπολογισμό της πιστοληπτικής μας ικανότητας (ή της ασφαλιστικής μας ικανότητας).

Τα δεδομένα που συλλέγονται από μία εφαρμογή συχνά κοινοποιούνται ή πωλούνται σε εκατοντάδες εταιρείες. Τα **cookies**, ειδικά αρχεία που αποθηκεύονται στις συσκευές μας, επιτρέπουν στους ιστότοπους να μας αναγνωρίζουν ως μοναδικούς χρήστες. Δεν χρειάζεται να αποκαλύψουμε τα ονόματά μας – τα cookies θα συνεχίζουν να μας παρακολουθούν σε εφαρμογές και ιστότοπους.

Η συνεχής ανάπτυξη ολοένα και πιο τελειοποιημένων συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης εξετάζει τα δεδομένα των χρηστών υπό εντελώς νέο πρίσμα. Τα συστήματα αυτά απαιτούν όλο και μεγαλύτερα σύνολα δεδομένων στα οποία έχουν εκπαιδευτεί. Στατιστικά εργαλεία χρησιμοποιούνται για την ανάλυση των μοτίβων συμπεριφοράς και συνομιλίας μας και συστήματα τεχνητής νοημοσύνης εξαγουν συμπεράσματα για εμάς ή δημιουργούν περιεχόμενο που έχει τύχει επεξεργασίας σύμφωνα με το προφίλ του εκάστοτε χρήστη. Τα δεδομένα χρηστών, τα οποία την τελευταία δεκαετία επέτρεψαν την αλματώδη ανάπτυξη των μεγαλύτερων ιστοσελίδων και πλατφορμών μέσω κοινωνικής δικτύωσης του διαδικτύου, χρησιμοποιούνται τώρα για την αναβάθμιση μιας νέας γενιάς υπηρεσιών τεχνητής νοημοσύνης.

Ως μεμονωμένοι χρήστες, δεν μπορούμε να επηρεάσουμε ουσιαστικά το πώς και για ποιον σκοπό συλλέγονται οι πληροφορίες για εμάς. **Το καλύτερο που μπορούμε να κάνουμε είναι να ακολουθήσουμε τις κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την ψηφιακή υγεία, να μάθουμε τους τρόπους με τους οποίους χρησιμοποιούνται τα δεδομένα μας στο διαδίκτυο και να τα κοινοποιούμε με όσο το δυνατόν πιο συνειδητό τρόπο.** Τελικά όμως, πολλά εξαρτώνται από τους ισχύοντες νόμους και κανονισμούς. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθεί να επηρεάσει τις εταιρείες του διαδικτύου και να τις κάνει να σέβονται το απόρρητο των χρηστών. Ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων, που θεσπίστηκε το 2018, απαιτεί τη λήψη συναίνεσης για τη χρήση προσωπικών δεδομένων. Το 2023, ένας άλλος νόμος, η Πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες (Digital Services Act - DSA), εισήγαγε νέα εργαλεία για τον έλεγχο των διαδικτυακών πλατφορμών, εστιάζοντας ιδιαίτερα στον τρόπο με τον οποίον οι πλατφόρμες αυτές χρησιμοποιούν αλγόριθμους για τη δημιουργία προφίλ χρηστών.

Προγράμματα αποκλεισμού διαφημίσεων (Ad Blockers) – Οι χρήστες παίρνουν την κατάσταση στα χέρια τους

Τα προγράμματα αποκλεισμού διαφημίσεων (Ad Blockers) είναι ένα από τα λίγα εργαλεία που δίνει στους χρήστες τη δυνατότητα περισσότερου ελέγχου του τρόπου με τον οποίον χρησιμοποιούν το διαδίκτυο. Εκτός από την αφαίρεση των διαφημίσεων, οι υπέρμαχοι των προγραμμάτων αποκλεισμού διαφημίσεων κάνουν λόγο και για άλλα οφέλη όπως ενισχυμένη ασφάλεια, ταχύτερη απόδοση του προγράμματος περιήγησης και μειωμένη διαδικτυακή κυκλοφορία (network traffic). Οι επικριτές τους, από την άλλη, υποστηρίζουν ότι οι διαφημίσεις είναι απαραίτητες για τη χρηματοδότηση δωρεάν διαθέσιμων υπηρεσιών.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

πρόγραμμα αποκλεισμού διαφημίσεων (ad blocker)

λογισμικό που αφαιρεί διαφημίσεις από το περιεχόμενο που προβάλλεται σε προγράμματα περιήγησης.

αλγόριθμος

μια πεπερασμένη ακολουθία εντολών που παράγει δεδομένα εξόδου με βάση δεδομένα εισόδου. Στο διαδίκτυο, οι αλγόριθμοι είναι υπεύθυνοι για μηχανισμούς όπως η δημιουργία προφίλ χρηστών και η δημιουργία προηγμένων συστάσεων που χρησιμοποιούνται σε τομείς όπως το μάρκετινγκ και το ηλεκτρονικό εμπόριο. Οι αλγόριθμοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία προφίλ πελατών που αντικατοπτρίζουν τις προτιμήσεις, τις συνήθειες και τις διαδικτυακές τους συμπεριφορές. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ακόμη και αν λείπουν κάποιες πληροφορίες σχετικά με τις προτιμήσεις ενός χρήστη, οι αλγόριθμοι υπολογίζουν αυτόματα τις πιθανές τιμές για να ολοκληρώσουν το προφίλ του. Οι λεγόμενοι αλγόριθμοι επιμέλειας είναι υπεύθυνοι για το εξατομικευμένο περιεχόμενο (στο οποίο περιλαμβάνονται και οι διαφημίσεις) που προβάλλεται σε μοναδικούς χρήστες από πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης – επιλέγουν και ταξινομούν συστάσεις με βάση τη συμπεριφορά κλικ των χρηστών και διάφορους άλλους παράγοντες.

cookies

ειδικά αρχεία που αποθηκεύονται στους υπολογιστές μας. Τα cookies επιτρέπουν στους ιστότοπους να αναγνωρίζουν μοναδικούς χρήστες. Οι ιστότοποι μάρκετινγκ τους χρησιμοποιούν για τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τους χρήστες σε διάφορες εφαρμογές και διαδικτυακούς χώρους.

δεδομένα

πληροφορίες που υποβάλλονται σε επεξεργασία από υπολογιστή, π.χ. αριθμοί, γεγονότα κ.λπ.

ψηφιακό αποτύπωμα

τα δεδομένα που αφήνουμε πίσω μας στο διαδίκτυο, εκούσια και ακούσια, όπως διευθύνσεις IP (Διευθύνσεις Διαδικτυακού Πρωτοκόλλου) οι οποίες αποκαλύπτουν την τοποθεσία μας, δεδομένα συσκευής (μοντέλο, έκδοση κ.λπ.), οι ιστότοποι που επισκεπτόμαστε (ιστορικό αναζήτησης), η συμπεριφορά μας σε αυτούς τους ιστότοπους (πόσο συχνά τους επισκεπτόμαστε, πού αφιερώνουμε τον περισσότερο χρόνο και σε τι κάνουμε κλικ), το πρόγραμμα περιήγησης που χρησιμοποιούμε και η έκδοσή του (γνωστό και ως ψηφιακό αποτύπωμα του προγράμματος περιήγησης), οι αναζητήσεις μας, οι αγορές μας, οι ψηφιακές φόρμες που συμπληρώνουμε, οι πληροφορίες σχετικά με άτομα των οποίων τα προφίλ ακολουθούμε κ.λπ.

ροή

στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, είναι η αρχική σελίδα ενός ιστότοπου ή η αρχική σελίδα μιας εφαρμογής – ο χώρος στον οποίο προβάλλονται οι νεότερες αναρτήσεις. Στο παρελθόν, οι ιστότοποι παρουσίαζαν όλο το περιεχόμενο με χρονολογική σειρά. Τώρα, εμφανίζουν μια επιλογή αναρτήσεων που δημιουργείται από αλγόριθμους επιμέλειας βάσει του περιεχομένου που επεξεργάζονται αλγόριθμοι φιλτραρίσματος.

δημιουργία προφίλ χρηστών

προσαρμογή των υπηρεσιών στις ατομικές μας ανάγκες.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να μάθουν ποιες μεθόδους χρησιμοποιούν οι σχεδιαστές ιστοτόπων, οι πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης και οι εφαρμογές για να συλλέξουν δεδομένα χρηστών.
- να συνειδητοποιήσουν για ποιον σκοπό χρησιμοποιούνται αυτά τα δεδομένα.
- να κατανοήσουν τον ρόλο που παίζουν οι αλγόριθμοι στην επιμέλεια περιεχομένου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και στις εφαρμογές.
- να μάθουν πώς μπορούν να προσαρμόσουν τις ρυθμίσεις των εφαρμογών και των διαδικτυακών υπηρεσιών που χρησιμοποιούν.
- να μπορούν να διαβάσουν με κριτικό τρόπο τους όρους και τις προϋποθέσεις χρήσης των διαδικτυακών υπηρεσιών και να γνωρίζουν τότε να μην τους αποδέχονται.
- να μάθουν πώς να αμύνονται έναντι της δημιουργίας προφίλ διαφημίσεων στο διαδίκτυο.

Υλικό

- τηλεφωνικές συσκευές με πρόσβαση στο διαδίκτυο
- υπολογιστής με πρόσβαση στο διαδίκτυο και προτζέκτορας
- έντυπα φύλλα εργασιών (παράρτημα)

Σημειώστε!

Οι εργασίες που περιλαμβάνονται στο παρόν σχέδιο μαθήματος απαιτούν από τους/τις μαθητές/τριες να χρησιμοποιήσουν τα smartphone τους και να αναλύσουν τις ρυθμίσεις στους λογαριασμούς τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στις εφαρμογές που χρησιμοποιούν. Εάν υπάρχουν μαθητές/τριες στην τάξη που δεν έχουν λογαριασμούς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, παραλείψτε αυτό το μάθημα.

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

1. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν **τι πιστεύει για αυτούς/ες η πλατφόρμα μέσω κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούν πιο συχνά**. Πώς τους/τις αντιλαμβάνεται; Τι γνωρίζει για εκείνους/ες; Ενθαρρύνετε τους/τες να καταγράψουν τις σκέψεις τους ως λέξεις-κλειδιά στα φύλλα εργασίας τους.
2. Στη συνέχεια, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να επιλέξουν μια πλατφόρμα μέσω κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούν και αφού συνδεθούν σε αυτήν, **να αναλύσουν προσεκτικά τη ροή τους** και να καταγράψουν στο φύλλο εργασίας τους **τι είδους περιεχόμενο προβάλλεται σε αυτούς/ες**: ποιες αναρτήσεις (σχετικά με τι και από ποιον;) και ποιες διαφημίσεις;

Σημειώστε!

Εξηγήστε τους/στις μαθητές/τριες ότι τα φύλλα εργασίας προορίζονται αποκλειστικά για προσωπική τους χρήση και ότι δεν υποχρεούνται να τα δείξουν σε κανέναν εφόσον δεν το επιθυμούν.

3. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να εξετάσουν το περιεχόμενο που εμφανίζεται στις ροές τους και να γράψουν πώς αντιλαμβάνεται τα προσωπικά τους **προφίλ** ο αλγόριθμος. **Τι γνωρίζουν οι αλγόριθμοι των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για αυτούς/ες**, συμπεριλαμβανομένων των ενδιαφερόντων και των προτιμήσεών τους; Ως ποιους/ες τους βλέπουν οι αλγόριθμοι;
4. Στο τέλος, ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες αν αυτό που μόλις έγραψαν είναι το ίδιο με εκείνο που έγραψαν στο σημείο 1.

Συμβουλή

Εάν οι μαθητές/τριες συνεργάζονται καλά, και δείχνουν συμπάθεια και εμπιστοσύνη μεταξύ τους, μπορείτε να προτείνετε να μοιραστούν τα αποτελέσματα της ατομικής τους εργασίας σε ζευγάρια ή ομάδες των τριών. Ενθαρρύνετε τους/τες να συζητήσουν εάν προβάλλεται το ίδιο ή διαφορετικό περιεχόμενο σε διαφορετικά άτομα στις πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Συζητήστε με τους/τις μαθητές/τριες την εργασία που μόλις ολοκλήρωσαν. Οι παρακάτω ερωτήσεις θα μπορούσαν να βοηθήσουν:

- Πόσο καλά σε γνωρίζουν οι αλγόριθμοι των μέσων κοινωνικής δικτύωσης; Τι πληροφορίες έχουν για εσένα;
- Ποιες είναι οι σκέψεις σου για τα προφίλ χρηστών που δημιούργησες αφού ανέλυσες τις ροές σου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης; Βλέπεις τον εαυτό σου με τον ίδιο τρόπο που σε αντιλαμβάνονται οι αλγόριθμοι;
- Πώς νιώθεις για το γεγονός ότι οι αλγόριθμοι γνωρίζουν τόσα πολλά για εσένα που φαίνεται σαν να διαβάζουν το μυαλό σου;
- Πώς γίνεται να σε γνωρίζουν τόσο καλά οι αλγόριθμοι; Πώς συλλέγουν πληροφορίες για εμάς οι δημιουργοί εφαρμογών και ιστότοπων;
- Κοινοποιούμε πάντα τα δεδομένα μας με τρόπο εκούσιο; Να αιτιολογήσεις την άποψή σου.

ΘΕΩΡΙΑ (15 λεπτά)

Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, υπενθυμίστε στους/στις μαθητές/τριες τον ορισμό των αλγορίθμων και συζητήστε εν συντομία τον ρόλο που διαδραματίζουν στη δημιουργία προφίλ περιεχομένου και την επιμέλεια στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και σε άλλους διαδικτυακούς χώρους.

Εξηγήστε ότι οι **περισσότερες πλατφόρμες και εφαρμογές μέσων κοινωνικής δικτύωσης συλλέγουν πολλά και διαφορετικά δεδομένα για τους χρήστες τους**, μεταξύ αυτών το ιστορικό αναζήτησής, οι επισκέψεις σε ιστότοπους, το περιεχόμενο περιήγησης, οι

διαδικτυακές αλληλεπιδράσεις, τα δημογραφικά στοιχεία, τα δεδομένα επικοινωνίας, το ιστορικό αγορών, τα ενδιαφέροντα ακόμη και η τοποθεσία, το ημερολόγιο, η υγεία, η θρησκεία και οι σεξουαλικές τους προτιμήσεις. Οι μαθητές/τριες ενδέχεται να βρουν ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι **δωρεάν εφαρμογές συλλέγουν επτά φορές περισσότερα δεδομένα από τις αντίστοιχες επί πληρωμή**.¹ Ορισμένες πλατφόρμες χρησιμοποιούν οι ίδιες τις πληροφορίες που συλλέγουν, όμως πολλές άλλες τις πωλούν σε άλλες εταιρείες, δημιουργώντας μια ροή εσόδων υψηλής κερδοφορίας. Πολλές πλατφόρμες και ιστότοποι έχουν επίσης πρόσβαση σε δεδομένα σχετικά με τη συμπεριφορά μας σε άλλες εφαρμογές.

Υπογραμμίστε ότι αυτές οι πληροφορίες χρησιμοποιούνται συχνά προς όφελος των διαδικτυακών εταιρειών. Εξηγήστε ότι το διαδίκτυο είναι ένα τεράστιο, αόρατο **δίκτυο μάρκετινγκ** όπου τα δεδομένα των χρηστών συλλέγονται και ανταλλάσσονται συνεχώς. Οι μαθητές/τριες ενδεχομένως να ενδιαφερθούν να μάθουν πόσα χρήματα βγάζουν οι πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης πουλώντας διαφημιστικό χώρο. Μπορείτε να βρείτε σχετικά δεδομένα και διαγράμματα στην παρακάτω ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://www.statista.com/outlook/amo/advertising/social-media-advertising/worldwide#ad-spending>.

Ενημερώστε τους/τις μαθητές/τριες ότι έχουμε υπερβεί το σημείο όπου μπορούμε να αποφύγουμε τη συλλογή δεδομένων μας από εφαρμογές και πλατφόρμες. **Μπορούμε, ωστόσο, να κοινοποιούμε τα δεδομένα μας με πιο συνειδητό τρόπο και να προστατεύσουμε τους εαυτούς μας από τη δημιουργία προφίλ διαφημίσεων.**

- Εξηγήστε στους/στις μαθητές/τριες τι είναι τα **cookies** και ενθαρρύνετε τους/τες να διαβάζουν προσεκτικά τις ειδοποιήσεις για τα cookies όταν αυτές εμφανίζονται.
- Πείτε ότι ακόμη πιο σημαντικό είναι να **διαβάζουν τους όρους χρήσης** κάθε νέας εφαρμογής προτού συναινέσουν σε αυτούς. Ενθαρρύνετε τους/τες να ελέγξουν σε ποια δεδομένα τους έχουν επιτρέψει στις εφαρμογές να έχουν πρόσβαση. Αξίζει να αναλογιστούμε κατά πόσο μια εφαρμογή φακού χρειάζεται πραγματικά πρόσβαση στις επαφές και την τοποθεσία μας. Μερικές φορές, οι προγραμματιστές εφαρμογών και τα προγράμματα δημοσίευσης ιστοσελίδων θα προσπαθήσουν να μας κάνουν να συμφωνήσουμε να κοινοποιούμε ή να λαμβάνουμε περισσότερες πληροφορίες, κυρίως για σκοπούς μάρκετινγκ και διαφήμισης, ώστε να μπορούν να προβάλλουν πιο στοχευμένες διαφημίσεις. Είναι σημαντικό να κάνουμε ένα διάλλειμα για να σκεφτούμε κατά πόσο θέλουμε να συμφωνήσουμε σε τέτοιους όρους. Εξηγήστε ότι εάν υποπτευόμαστε ότι τα δεδομένα μας ενδεχομένως να χρησιμοποιούνται παράνομα από μια εφαρμογή, μπορούμε να επικοινωνήσουμε με τους διαχειριστές της.
- Μιλήστε στους/στις μαθητές/τριες για τα **προγράμματα αποκλεισμού διαφημίσεων (ad blockers)** και συζητήστε τις λειτουργίες τους.

Συμβουλή

Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε έναν υπολογιστή συνδεδεμένο στο διαδίκτυο για να δείξετε στους/στις μαθητές/τριες πώς να αποκλείουν ανεπιθύμητες διαφημίσεις. Θα βρείτε πολλές οδηγίες και εκπαιδευτικά βίντεο στο διαδίκτυο.

1. <https://www.digitaltrends.com/mobile/how-much-data-are-your-favorite-apps-really-sharing-with-third-parties/>

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (5 λεπτά)

Εξηγήστε τους/στις μαθητές/τριες ότι στα πλαίσια της τελευταίας εργασίας, θα έχουν την ευκαιρία να διαχειριστούν συνειδητά τα δεδομένα τους.

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

Ζητήστε από κάθε μαθητή/τρια να ανοίξει μια οποιαδήποτε εφαρμογή από αυτές που έχει εγκαταστήσει στο τηλέφωνό του/της. Δεν είναι απαραίτητο να πρόκειται για μια εφαρμογή μέσω κοινωνικής δικτύωσης. Ενθαρρύνετε κάθε μαθητή/τρια να ελέγξει τα δικαιώματα των εφαρμογών που έχει επιλέξει. Για να το κάνει αυτό, πρέπει να μεταβεί στις ρυθμίσεις και να επιλέξει *δικαιώματα, απόρρητο, διαφημίσεις – διαχείριση δεδομένων* ή οποιαδήποτε τέτοια καρτέλα. Όλοι/ες μπορούν πλέον να αλλάξουν τις ρυθμίσεις όπως επιθυμούν.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να επισκεφτούν όποιον ιστότοπο θέλουν, π.χ. ένα ηλεκτρονικό κατάστημα. Ενθαρρύνετέ τους/τες να διαβάσουν προσεκτικά την ειδοποίηση cookies που θα εμφανιστεί και στη συνέχεια είτε να την αποδεχτούν είτε να μεταβούν στις ρυθμίσεις και να επιλέξουν τις επιλογές που προτιμούν.

ΠΡΟΣΘΕΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Εάν έχετε επαρκή χρόνο στη διάθεσή σας και η τάξη ενδιαφέρεται να συνεχίσει τη συζήτηση, ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες:

Τώρα που ξέρεις πώς λειτουργούν οι αλγόριθμοι των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, εάν είχες την επιλογή, θα συνέχιζες να χρησιμοποιείς πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης; Πιστεύεις ότι έχεις πραγματικά τη δυνατότητα επιλογής σχετικά με αυτό (δηλαδή να τις χρησιμοποιήσεις ή όχι);

Παράρτημα 1

1. Τι νομίζεις ότι πιστεύει για σένα η πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιείς πιο συχνά; Τι ξέρει για εσένα; Γράψε τις σκέψεις σου ως λέξεις-κλειδιά.

2. Ανάλυσε τη ροή σου. Τι είδους περιεχόμενο προβάλλεται σε αυτή; Τι διαφημίσεις;

Θεματολογία αναρτήσεων :

τύποι βίντεο:

διαφημιζόμενα προϊόντα/υπηρεσίες:

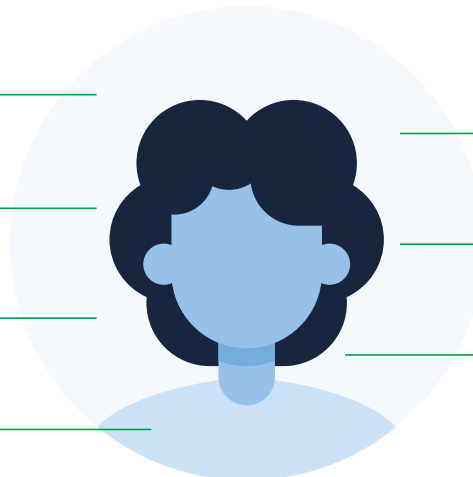
3. Πώς αντιλαμβάνεται το προσωπικό σου προφίλ ένας αλγόριθμος; Τι γνωρίζουν οι αλγόριθμοι των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για τα ενδιαφέροντα και τις προτιμήσεις σου; Ως ποιον/α σε βλέπουν;

ηλικία

φύλο

αγαπημένα προϊόντα

άλλο

ενδιαφέροντα

αγαπημένες ασχολίες

μουσικές προτιμήσεις

Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο!

Τεχνητή Νοημοσύνη, τι σημαίνει ακριβώς;

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Αν και το ζήτημα της τεχνητής νοημοσύνης (TN) απασχολεί τον δημόσιο διάλογο εδώ και αρκετά χρόνια, σπανίως διευκρινίζεται τι πραγματικά είναι η τεχνητή νοημοσύνη. Αντίθετα με την ευρέως διαδεδομένη άποψη, τα συστήματα TN δεν είναι ευαίσθητες, ενσυνείδητες και έλλογες μηχανές, ενώ σκεπτόμενες συσκευές δεν υπάρχουν. Η μεγαλύτερη παρανόηση σχετικά με τη φύση της τεχνητής νοημοσύνης πιθανώς να πηγάζει από το γεγονός ότι την αποκαλούμε *νοημοσύνη*. Κατά τα φαινόμενα, η λέξη αυτή μπορεί να οδηγήσει σε παρανοήσεις.

Η τεχνητή νοημοσύνη είναι ένα εξαιρετικά προηγμένο λογισμικό ικανό να δημιουργεί νέο περιεχόμενο, να παράγει συστάσεις και να λαμβάνει αποφάσεις με βάση την ανάλυση των διαθέσιμων δεδομένων. Τεχνητή νοημοσύνη (χωρίς άρθρο) ονομάζεται επίσης ένα ερευνητικό πεδίο της επιστήμης υπολογιστών και ένας κλάδος των μαθηματικών, που ασχολούνται με τη δημιουργία και την έρευνα τέτοιου είδους λογισμικού.

Τα σύγχρονα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης είναι σε θέση, μεταξύ άλλων:

- να αντιλαμβάνονται τον κόσμο γύρω τους μέσω αισθητήρων,
- να αλληλεπιδρούν με ανθρώπους,
- να μαθαίνουν από τα διαθέσιμα δεδομένα,
- να εξάγουν συμπεράσματα.

Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι τα προγράμματα αυτά είναι «έξυπνα» ή «ευαίσθητα» ή «έλλογα». Οι ειδικοί της τεχνητής νοημοσύνης υποστηρίζουν πως αυτό κάποτε θα αλλάξει. Οι μεγαλύτερες εταιρείες τεχνολογίας που εργάζονται με την τεχνητή νοημοσύνη αναπτύσσουν αυτό που αποκαλούν *τεχνητή γενική νοημοσύνη* (Artificial General Intelligence - AGI), η οποία υποτίθεται ότι μπορεί να κάνει ό,τι κάνουν και οι άνθρωποι. Ωστόσο τέτοιο σύστημα δεν υπάρχει αυτήν την στιγμή και δεν είναι σίγουρο αν θα δημιουργηθεί ποτέ.

Χάρη στη ραγδαία εξέλιξη της έρευνας και της ανάπτυξης σε αυτόν τον τομέα, οι δυνατότητες και οι εφαρμογές της τεχνητής νοημοσύνης αλλάζουν συνεχώς. Επί του παρόντος, τα συστήματα TN λειτουργούν καλύτερα ως εργαλεία επεξεργασίας δεδομένων ικανά να αναλύουν μεγάλα σύνολα δεδομένων – π.χ. στην επεξεργασία δορυφορικών εικόνων. Εκτελούν επίσης αρκετά καλά επαναλαμβανόμενες εργασίες, όπως η σύνοψη μεγάλων κειμένων. Παρόλο που κατά καιρούς στα μέσα ενημέρωσης φιλοξενούνται ρεπορτάζ για τέτοιες παραγωγικές (generative) προσπάθειες, πίσω από κάθε έργο τέχνης «δημιουργημένο από TN», υπάρχει ένας άνθρωπος που χειρίζεται το σύστημα.

Η TN δεν είναι μια νέα ιδέα. Η πρώτη θεωρία σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη ως ένα σύστημα ικανό να εκτελεί αυτόνομα λογικές πράξεις διατυπώθηκε το 1950 από τον σπουδαίο Βρετανό μαθηματικό Alan Turing, εφευρέτη της συσκευής κρυπτογράφησης Enigma και του διάσημου τεστ Turing.

Ένας όρος που περιγράφει πληρέστερα αυτό που κάνουν τα συστήματα TN είναι ο όρος **μηχανική μάθηση**. Αναφέρεται σε στατιστικούς αλγόριθμους που μπορούν να μάθουν από τα διαθέσιμα δεδομένα και να γενικεύσουν σε μη ορατά δεδομένα, δηλαδή να χρησιμοποιήσουν δεδομένα για την εξαγωγή γενικευμένων συμπερασμάτων. Λέμε ότι τέτοιου είδους συστήματα «μαθαίνουν», γιατί σε αντίθεση με τους παραδοσιακούς αλγόριθμους, δεν είναι προγραμματισμένα – κανένας άνθρωπος δεν τους λέει τι συμπεράσματα να βγάλουν με βάση τις διαθέσιμες πληροφορίες.

Ένας άλλος σημαντικός όρος είναι ο όρος **παραγωγική TN (Generative AI)**. Αυτός ο τύπος τεχνητής νοημοσύνης δημιουργεί (ή αλλιώς παράγει όπως μαρτυρεί και το όνομά του) νέο περιεχόμενο με βάση την πρότερη ανάλυση μεγάλων ποσοτήτων σχετικών δεδομένων. Τα παραγωγικά συστήματα TN μπορούν να γράφουν, αλλά και να δημιουργούν εικόνες, ήχους και βίντεο. Επί του παρόντος βρίσκονται σε εξέλιξη εργασίες πάνω σε συστήματα που μπορούν να κάνουν όλα τα παραπάνω ταυτόχρονα. Χάρη στις μεθόδους μηχανικής μάθησης που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία παραγωγικών TN, αυτές είναι σε θέση, για παράδειγμα, να αναλύουν μεγάλες συλλογές φωτογραφιών και να παράγουν νέες εικόνες που δεν μοιάζουν με εκείνες που βρίσκονται στις βάσεις δεδομένων πάνω στις οποίες εκπαιδεύτηκαν. Αυτό σημαίνει ότι η ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης βασίζεται τόσο στην πρόσβαση σε μεγάλα σύνολα δεδομένων όσο και στην πρόσβαση σε ποιοτικά δεδομένα.

Στις μέρες μας, τα συστήματα παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία **chatbot**, δηλαδή συστήματα ικανά να επικοινωνούν με τον χρήστη, συχνά μέσω κειμένου και με τρόπο παρόμοιο με τις εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων. Πολλοί υποθέτουν ότι τα συστήματα αυτά είναι όντως ικανά να συνομιλούν με τα ανθρώπινα όντα – ότι καταλαβαίνουν τι τους λένε και ανταποκρίνονται σε αυτό. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, τα συστήματα TN δεν είναι παρά **στατιστικά προγράμματα ικανά να προβλέπουν, βασιζόμενα σε πολύ μεγάλα σύνολα δεδομένων, ποια λέξη ή φράση είναι πιο πιθανό να εμφανιστεί παρακάτω εντός ενός δεδομένου πλαισίου**. Τα **chatbot** μας «μιλούν» γιατί εκπαιδεύτηκαν (όπως έχει καθιερωθεί να ονομάζεται η διαδικασία) πάνω σε αμέτρητες μεταγραφές πραγματικών ανθρώπινων συνομιλιών.

Δεν πρέπει επίσης να ξεχνάμε ότι για την ανάπτυξη και διατήρηση συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης απαιτείται η εργασία πολλών ανθρώπων. Για παράδειγμα, τα συστήματα παραγωγικής TN δεν μαθαίνουν αναλύοντας απλώς τεράστιες ποσότητες περιεχομένου. Μάλιστα, η λέξη «μαθαίνουν» ενδέχεται να είναι παραπλανητική σε αυτό το πλαίσιο. Είναι, όμως, εκπαιδευμένα και συχνά με τρόπο ενεργό. **Προκειμένου ένα chatbot τεχνητής νοημοσύνης να μπορεί να πραγματοποιεί καθημερινές συνομιλίες, χιλιάδες άνθρωποι πρέπει να εργαστούν με αυτό, τελειοποιώντας τα συστήματά του.**

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε πολλούς τομείς, η τεχνητή νοημοσύνη ακόμα υπολείπεται σημαντικά των ανθρώπων και δεν είναι σε θέση να αναπαράγει ανθρώπινες συμπεριφορές. **Η ανθρώπινη νοημοσύνη διαθέτει μερικά μοναδικά χαρακτηριστικά που παραμένουν πέρα από τις δυνατότητες της τεχνητής νοημοσύνης. Πρωτίστως, οι άνθρωποι είναι ικανοί για ενσυναίσθηση, δημιουργικότητα και διαίσθηση, γεγονός που τους επιτρέπει να αναγνωρίζουν και να κατανοούν τα συναισθήματα των άλλων και να αντιδρούν σε αυτά – και αυτό με τρόπους τους οποίους είναι πολύ δύσκολο να μιμηθεί η τεχνητή νοημοσύνη.** Επιπλέον, είμαστε ικανοί για αφαιρετική σκέψη και δημιουργική επίλυση προβλημάτων, χαρακτηριστικά τα οποία εξακολουθούν να αποτελούν πρόκληση για τους αλγόριθμους υπολογιστών, των οποίων οι τρόποι «σκέψης» είναι μακράν λιγότερο ευέλικτοι από τους δικούς μας.

Υπάρχουν, ωστόσο, ορισμένοι τομείς στους οποίους η τεχνητή νοημοσύνη έχει ήδη αρχίσει να ξεπερνά τους ανθρώπους. Η τεχνητή νοημοσύνη αποδίδει καλύτερα από εμάς όταν της ανατίθενται εργασίες που απαιτούν μεγάλη ακρίβεια, υψηλή ταχύτητα επεξεργασίας δεδομένων ή ανάλυση πολύ μεγάλων συνόλων δεδομένων. Για παράδειγμα, στον τομέα της ιατρικής, η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να βοηθήσει στη διάγνωση ασθενειών μέσω της ιατρικής απεικόνισης πολύ πιο γρήγορα και με μεγαλύτερη ακρίβεια, γεγονός που αυξάνει την αποτελεσματικότητα των θεραπειών. Ομοίως, τα συστήματα και οι λύσεις τεχνητής νοημοσύνης που χρησιμοποιούνται από τον κατασκευαστικό κλάδο μπορούν να βελτιστοποιήσουν την παραγωγή και να προβλέψουν βλάβες του εξοπλισμού, αυξάνοντας έτσι την απόδοση και μειώνοντας το κόστος.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

TN	(τεχνητή νοημοσύνη) – συστήματα που είναι σε θέση να δημιουργούν νέο περιεχόμενο, να παράγουν συστάσεις και να λαμβάνουν αποφάσεις με βάση την ανάλυση των διαθέσιμων δεδομένων.
chatbot	μια εφαρμογή ή ένα υπολογιστικό πρόγραμμα σχεδιασμένο με τέτοιο τρόπο που του επιτρέπει να συνομιλεί με ανθρώπους. Τα chatbot χρησιμοποιούν την τεχνητή νοημοσύνη για την αναγνώριση και την επεξεργασία της φυσικής γλώσσας.
παραγωγική TN	(Generative AI) – μοντέλα τεχνητής νοημοσύνης που έχουν σχεδιαστεί για τη δημιουργία νέου περιεχομένου όπως κείμενο, ήχος, εικόνα ή βίντεο.
μηχανική μάθηση	ένα πεδίο μελέτης στην τεχνητή νοημοσύνη που ασχολείται με την ανάπτυξη συστημάτων ικανών να μαθαίνουν από τα διαθέσιμα δεδομένα, να αναγνωρίζουν πρότυπα και να λαμβάνουν αποφάσεις με ελάχιστη ανθρώπινη συμβολή.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να κατανοήσουν τη βασική ορολογία σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη.
- να είναι σε θέση να κατονομάζουν τους παράγοντες που εμπλέκονται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων τόσο μέσω συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης όσο και των ανθρώπων.
- να μάθουν πώς μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα εργαλεία τεχνητής νοημοσύνης.

Υλικό

- έντυπα φύλλα εργασίας (παράρτημα)
- υπολογιστής με πρόσβαση στο διαδίκτυο
- λογαριασμός ChatGPT
- προτζέκτορας

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

1. Ξεκινήστε το μάθημα χωρίζοντας τους/τις μαθητές/τριες σε ζευγάρια ή ομάδες των τριών και μοιράζοντας τα φύλλα εργασίας της δραστηριότητας. Εξηγήστε ότι η πρώτη εργασία περιλαμβάνει τη λήψη μιας δύσκολης απόφασης σε μια υποθετική κατάσταση. Επιλέξτε την παραλλαγή που πιστεύετε ότι είναι η καταλληλότερη για τους/τις μαθητές/τριες:

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

Είσαι φύλακας σε μια παγκοσμίου φήμης γκαλερί τέχνης. Στην πτέρυγα για την οποία είσαι υπεύθυνος/η, υπάρχουν δύο εκθέματα που θεωρούνται τα πιο πολύτιμα αντικείμενα της συλλογής. Το πρώτο είναι ένας πίνακας ενός διάσημου καλλιτέχνη του 19ου αιώνα, η αξία του οποίου εκτιμάται από ειδικούς της τέχνης σε σχεδόν 200 εκατομμύρια ευρώ. Αυτός είναι ο αγαπημένος σου ζωγράφος, οπότε ανυπομονούσες να δουλέψεις σε αυτό το τμήμα της γκαλερί. Καθημερινά, απολαμβάνεις να βλέπεις τα πλήθη να θαυμάζουν αυτό το έργο τέχνης. Στον ελεύθερο σου χρόνο, διατηρείς ένα διαδικτυακό fan club για τον καλλιτέχνη στο Instagram και συχνά φοράς ένα t-shirt στο οποίο απεικονίζεται ο πίνακας.

Το δεύτερο αντικείμενο είναι ένα ανεκτίμητης αξίας, μοναδικό ειδώλιο ιπποπόταμου από τον τάφο ενός Φαραώ, ηλικίας άνω των τριών χιλιάδων ετών. Εκτός από την καλλιτεχνική του αξία, αποτελεί σημαντικό κομμάτι της αρχαίας πολιτιστικής κληρονομιάς. Η γκαλερί πτάσισε να καταφέρει να κάνει το ειδώλιο μέρος της συλλογής της. Μόνο τρία μουσεία στον κόσμο έχουν αντικείμενα σαν αυτό στις συλλογές τους.

Ένα βράδυ ξεσπά φωτιά στη γκαλερί. Την στιγμή που ακούς τον συναγερμό, η φωτιά ήδη έχει φτάσει στην πτέρυγά σου και εξαπλώνεται τόσο γρήγορα που δεν έχεις χρόνο για χάσιμο. Δεν ξέρεις πότε θα φτάσει η Πυροσβεστική. Συνειδητοποιείς ότι πρέπει να φύγεις όσο πιο γρήγορα γίνεται. Μπορείς να σώσεις μόνο ένα από αυτά τα δύο πολύτιμα αντικείμενα, τα οποία βρίσκονται σε διαφορετικά δωμάτια σε μεγάλη απόσταση το ένα από το άλλο.

Ποιο αντικείμενο θα σώσεις από τις φλόγες; Αποφάσισε.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2

Ένα βράδυ ξεσπούν πυρκαγιές σε δύο διαφορετικά και απομακρυσμένα σημεία του δάσους. Έχεις στη διάθεσή σου μόνο μία ομάδα πυρόσβεσης. Πρέπει να αποφασίσεις ποιο τμήμα του καταφυγίου θα σώσεις.

Στο πρώτο φλεγόμενο τμήμα του δάσους, υπάρχουν δέντρα ενός σπάνιου, ενδημικού* είδους που είναι ζωτικής σημασίας για το τοπικό οικοσύστημα. Σύμφωνα με τη Διεθνή Ένωση Προστασίας της Φύσης (International Union for Conservation of Nature – IUCN), αυτό το είδος θεωρείται άκρως απειλούμενο. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού, δεν επιτρέπονται οικονομικής ή ψυχαγωγικής φύσης δραστηριότητες

σε αυτό το τμήμα του δάσους οι οποίες θα μπορούσαν να θέσουν σε επιπλέον κίνδυνο την επιβίωση του είδους. Αυτό το τμήμα του δάσους δεν αποφέρει εισόδημα στην περιοχή. Αντίθετα, η ύπαρξή του συνεπάγεται δαπάνες που σχετίζονται με την προστασία και τη διαχείρισή του.

Στο δεύτερο φλεγόμενο τμήμα του δάσους, υπάρχει μια αιωνόβια βελανιδιά – το γηραιότερο δέντρο της χώρας και σύμβολο του καταφυγίου. Ο παππούς σου, δασοφύλακας και αυτός, είχε για χρόνια αναλάβει να την προστατεύει. Τα πουλιά, που βρίσκονται στην εποχή της φωλεοποίησης, φωλιάζουν στα κλαδιά της βελανιδιάς. Το δέντρο προσελκύει πολλούς τουρίστες, ενισχύοντας το εισόδημα των κατοίκων των κοντινών πόλεων. Το 70% των εσόδων της περιοχής προέρχεται από τον τουρισμό.

Πρέπει να αποφασίσεις σε ποιο τμήμα του καταφυγίου θα στείλεις τους πυροσβέστες. Τι θα κάνεις;

* Ενδημικό – βρίσκεται μόνο στην ήπειρό μας.

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν πώς θα ενεργούσαν στις παραπάνω καταστάσεις και να γράψουν τις απαντήσεις και τις αιτιολογήσεις τους (επεξηγήσεις) στα αντίστοιχα κενά στα φύλλα εργασίας τους.

2. Όταν οι μαθητές/τριες τελειώσουν με την εργασία, και εφόσον επιτρέπεται η χρήση κινητού τηλεφώνου κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, ζητήστε να συνδεθούν στους λογαριασμούς τους στο ChatGPT ή να ανοίξουν οποιοδήποτε άλλο chatbot και να ζητήσουν από την TN να λάβει μια απόφαση στα πλαίσια της ίδιας υποθετικής κατάστασης. Για να λειτουργήσει αυτή η άσκηση, οι μαθητές/τριες θα πρέπει να πληκτρολογήσουν ολόκληρο το κείμενο στο πεδίο εισαγωγής κειμένου του chatbot.

Σημειώστε!

Οι μαθητές/τριες ενδέχεται να μη διαθέτουν λογαριασμό ChatGPT. Ουμηθείτε να δημιουργήσετε έναν δικό σας πριν από το μάθημα. Με αυτόν τον τρόπο, θα μπορείτε να συνδεθείτε, να ζητήσετε από το chatbot να αποφασίσει και να δείξετε την απάντησή του σε ολόκληρη την τάξη.

Συμβουλή

Το chatbot ενδέχεται να μην σας δώσει μια οριστική απάντηση, αλλά απλώς μια λίστα με προτάσεις. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η προσθήκη μιας προτροπής στα πρότυπα του «δώσε μια σαφή απάντηση» ή «αποφάσισε» συνήθως είναι βοηθητική.

3. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να αποθηκεύσουν την απάντηση του chatbot σε ένα αρχείο ή να την καταγράψουν και να τη συζητήσουν για μερικά λεπτά σε ομάδες ή ζευγάρια. Πώς αιτιολόγησε την απόφασή της η TN;
4. Ολοκληρώστε την εργασία ζητώντας από τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν και να γράψουν τις διαφορές μεταξύ των αποφάσεών τους και εκείνων του chatbot.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

1. Συζητήστε την άσκηση με την τάξη. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες ποιες αποφάσεις πήραν ως ζευγάρια ή ομάδες και ποιοι παράγοντες επηρέασαν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων που ακολούθησαν. Να αναμένετε μεγάλη γκάμα απαντήσεων.

Οι μαθητές/τριες μπορεί να επιλέξουν τη διατήρηση της πολιτιστικής ή φυσικής κληρονομιάς, αλλά ενδέχεται και να βασίσουν τις αποφάσεις τους στις προσωπικές τους εμπειρίες, ηθικά πρότυπα, προτιμήσεις και συναισθήματα.

2. Στη συνέχεια, ξαναδείτε την απάντηση της ΤΝ, αλλά αυτή τη φορά μαζί με τους/τις μαθητές/τριες, και προσπαθήστε να αναπαραγάγετε τη διαδικασία λήψης αποφάσεων που ακολούθησε η ΤΝ (π.χ. ανέλυσε τα δεδομένα, εκτίμησε τα πιθανά αποτελέσματα, στάθμισε τα υπέρ και τα κατά, κ.λπ.), ώστε να διαπιστώσετε πού βασίστηκε για να προτείνει την λύση αυτήν. Συνεχίζοντας να εργάζεστε μαζί με τους/τις μαθητές/τριες, εστιάστε στις διαφορές μεταξύ της λύσης που πρότεινε η τεχνητή νοημοσύνη και των αποφάσεων που έλαβαν οι μαθητές/τριες ή στις αντίστοιχες αιτιολογήσεις τους. Από πού πηγάζουν αυτές οι διαφορές;
3. Μαζί με την τάξη, προσπαθήστε να διαπιστώσετε τις διαφορές μεταξύ ενός συστήματος τεχνητής νοημοσύνης και ενός ανθρώπου. Γράψτε τα συμπεράσματα στον πίνακα.

Παραδείγματα συμπερασμάτων

Η τεχνητή νοημοσύνη δεν έχει την ικανότητα να αισθάνεται ή να βιώνει συναισθήματα. Όλες οι ενέργειές της καθορίζονται αποκλειστικά από οδηγίες που έχουν εκ των προτέρων προγραμματιστεί και από τα δεδομένα πάνω στα οποία εκπαιδεύτηκε. Μπορεί να λαμβάνει υπόψη ανθρωπογενή και ανθρωποκεντρικά κριτήρια, όπως το καλό της κοινωνίας, όμως στερείται αυτονομίας, αξιών, πεποιθήσεων και προτιμήσεων. Ο ρόλος της είναι να βοηθά τους ανθρώπους αναλύοντας πληροφορίες και δίνοντας νέες οπτικές γωνίες, οι οποίες μπορεί να αποβούν χρήσιμες για την επίλυση ηθικών διλημάτων και τη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων.

4. Ολοκληρώστε τη δραστηριότητα ρωτώντας τους/τις μαθητές/τριες τι είναι η τεχνητή νοημοσύνη. Τι τους έρχεται στο μυαλό όταν ακούν αυτόν τον όρο;

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές και συνεχίζοντας την προηγούμενη συζήτησή σας με την τάξη, παρουσιάστε τον ορισμό της τεχνητής νοημοσύνης και μιλήστε για τις έννοιες της μηχανικής μάθησης και της παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης. Εξηγήστε τους τρόπους με τους οποίους η ανθρώπινη νοημοσύνη ξεπερνά την τεχνητή νοημοσύνη, αλλά αναφέρετε επίσης τους τομείς στους οποίους η τεχνητή νοημοσύνη αποδίδει καλύτερα από εμάς.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Γράψτε «Πλεονεκτήματα τεχνητής νοημοσύνης» στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart). Μπορείτε να τονίσετε ότι το πώς θα χρησιμοποιήσουμε την τεχνητή νοημοσύνη και για ποιους σκοπούς, εξαρτάται αποκλειστικά από εμάς, τους ανθρώπους. Αναζητήστε εθελοντές/τριες και ενθαρρύνετέ τους/τες να σηκωθούν στον πίνακα και να γράψουν ως λέξεις-κλειδιά τα οφέλη από τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης που τους έρχονται στο μυαλό και τα οποία μπορεί να απολαμβάνουν στο παρόν ή ενδεχομένως να απολαύσουν στο μέλλον. Η συγκεκριμένη άσκηση ενδεχομένως να οδηγήσει στη δημιουργία ενός ενδιαφέροντος νοητικού χάρτη. Διαβάστε δυνατά τις λέξεις-κλειδιά που γράφτηκαν στον πίνακα, τραβήξτε μια φωτογραφία του νοητικού χάρτη και στείλτε την στους/στις μαθητές/τριες ως διδακτικό υλικό χρησιμοποιώντας το ηλεκτρονικό σας τετράδιο βαθμολόγησης ή την μαθησιακή πλατφόρμα που χρησιμοποιεί το σχολείο σας.

ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ

Είσαι φύλακας σε μια παγκοσμίου φήμης γκαλερί τέχνης. Στην πτέρυγα για την οποία είσαι υπεύθυνος/η, υπάρχουν δύο εκθέματα που θεωρούνται τα πιο πολύτιμα αντικείμενα της συλλογής. Το πρώτο είναι ένας πίνακας ενός διάσημου καλλιτέχνη του 19ου αιώνα, η αξία του οποίου εκτιμάται από ειδικούς της τέχνης σε σχεδόν 200 εκατομμύρια ευρώ. Αυτός είναι ο αγαπημένος σου ζωγράφος, οπότε ανυπομονούσες να δουλέψεις σε αυτό το τμήμα της γκαλερί. Καθημερινά, απολαμβάνεις να βλέπεις τα πλήθη να θαυμάζουν αυτό το έργο τέχνης. Στον ελεύθερο σου χρόνο, διατηρείς ένα διαδικτυακό fan club για τον καλλιτέχνη στο Instagram και συχνά φοράς ένα t-shirt στο οποίο απεικονίζεται ο πίνακας.

Το δεύτερο αντικείμενο είναι ένα ανεκτίμητης αξίας, μοναδικό ειδώλιο ιπποπόταμου από τον τάφο ενός Φαραώ, ηλικίας άνω των τριών χιλιάδων ετών. Εκτός από την καλλιτεχνική του αξία, αποτελεί σημαντικό κομμάτι της αρχαίας πολιτιστικής κληρονομιάς. Η γκαλερί πάσχιζε να καταφέρει να κάνει το ειδώλιο μέρος της συλλογής της. Μόνο τρία μουσεία στον κόσμο έχουν αντικείμενα σαν αυτό στις συλλογές τους.

Ένα βράδυ ξεσπά φωτιά στη γκαλερί. Την στιγμή που ακούς τον συναγερμό, η φωτιά ήδη έχει φτάσει στην πτέρυγά σου και εξαπλώνεται τόσο γρήγορα που δεν έχεις χρόνο για χάσιμο. Δεν ξέρεις πότε θα φτάσει η Πυροσβεστική. Συνειδητοποιείς ότι πρέπει να φύγεις όσο πιο γρήγορα γίνεται. Μπορείς να σώσεις μόνο ένα από αυτά τα δύο πολύτιμα αντικείμενα, τα οποία βρίσκονται σε διαφορετικά δωμάτια σε μεγάλη απόσταση το ένα από το άλλο.

Ποιο αντικείμενο θα σώσεις από τις φλόγες; Αποφάσισε.

Γράψε την απάντησή σου εδώ.

Γράψε τι επηρέασε την απόφασή σου εδώ.

Ποια λύση πρότεινε το ChatGPT; Γράψε την απόφασή του εδώ.

Γράψε τι επηρέασε την απόφασή του συστήματος TN εδώ.

Ποιες είναι οι διαφορές μεταξύ της απόφασής του συστήματος TN και της δικής σου;

ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ

Είσαι δασοφύλακας επιφορτισμένος/η με την προστασία ενός μεγάλου καταφυγίου άγριας ζωής και παράλληλα φανατικός/ή λάτρης των πτηνών. Στον ελεύθερο χρόνο σου, πραγματοποιείς λεπτομερείς παρατηρήσεις και καταγράφεις τη ζωή των πτηνών ώστε να κατανοήσεις καλύτερα τις ανάγκες τους και να τα προστατέψεις πιο αποτελεσματικά.

Ένα βράδυ ξεσπούν πυρκαγιές σε δύο διαφορετικά και απομακρυσμένα σημεία του δάσους. Έχεις στη διάθεσή σου μόνο μία ομάδα πυρόσβεσης. Πρέπει να αποφασίσεις ποιο τμήμα του καταφυγίου θα σώσεις.

Στο πρώτο φλεγόμενο τμήμα του δάσους, υπάρχουν δέντρα ενός σπάνιου, ενδημικού* είδους που είναι ζωτικής σημασίας για το τοπικό οικοσύστημα. Σύμφωνα με τη Διεθνή Ένωση Προστασίας της Φύσης (International Union for Conservation of Nature – IUCN), αυτό το είδος θεωρείται άκρως απειλούμενο. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού, δεν επιτρέπονται οικονομικής ή ψυχαγωγικής φύσης δραστηριότητες σε αυτό το τμήμα του δάσους οι οποίες θα μπορούσαν να θέσουν σε επιπλέον κίνδυνο την επιβίωση του είδους. Αυτό το τμήμα του δάσους δεν αποφέρει εισόδημα στην περιοχή. Αντίθετα, η ύπαρξή του συνενπάγεται δαπάνες που σχετίζονται με την προστασία και τη διαχείρισή του.

Στο δεύτερο φλεγόμενο τμήμα του δάσους, υπάρχει μια αιωνόβια βελανιδιά – το γηραιότερο δέντρο της χώρας και σύμβολο του καταφυγίου. Ο παππούς σου, δασοφύλακας και αυτός, είχε για χρόνια αναλάβει να την προστατεύει. Τα πουλιά, που βρίσκονται στην ετοχή της φωλεοποίησης, φωλιάζουν στα κλαδιά της βελανιδιάς. Το δέντρο προσελκύει πολλούς τουρίστες, ενισχύοντας το εισόδημα των κατοίκων των κοντινών πόλεων. Το 70% των εσόδων της περιοχής προέρχεται από τον τουρισμό.

Πρέπει να αποφασίσεις σε ποιο τμήμα του καταφυγίου θα στείλεις τους πυροσβέστες. Τι θα κάνεις;

* Ενδημικό – βρίσκεται μόνο στην ήπειρό μας.

Γράψε την απάντησή σου εδώ.

Γράψε τι επηρέασε την απόφασή σου εδώ.

Ποια λύση πρότεινε το ChatGPT; Γράψε την απόφασή του εδώ.

Γράψε τι επηρέασε την απόφασή του συστήματος TN εδώ.

Ποιες είναι οι διαφορές μεταξύ της απόφασης του συστήματος TN και της δικής σου;

Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο!

Κίνδυνοι και ευκαιρίες στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Εδώ και δεκαετίες, οι άνθρωποι συναρπάζονται από την τεχνητή νοημοσύνη η οποία, μάλιστα, ήταν ήδη θέμα συζήτησης πολύ πριν κάνει την εμφάνισή της. Για του λόγου το αληθές, αρκεί να κοιτάξετε την ποπ κουλτούρα – η τεχνητή νοημοσύνη έχει εδώ και καιρό κάνει την εμφάνισή της σε ταινίες, βιντεοπαιχνίδια και κόμικς, αλλά και στη λογοτεχνία. Για παράδειγμα, ο Πολωνός συγγραφέας επιστημονικής φαντασίας Stanisław Lem είχε γράψει για τις ευαίσθητες, έλλογες μηχανές ήδη από τη δεκαετία του 1960.

Τέτοιες απεικονίσεις είναι σημαντικές καθώς μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε καλύτερα τον ρόλο που διαδραματίζει η τεχνολογία στον κόσμο – να εξετάσουμε πιο προσεκτικά τις πιθανές απειλές προτού αυτές γίνουν πραγματικότητα. Φυσικά, η επιστημονική φαντασία δεν προβλέπει το μέλλον αλλά μας δείχνει πώς θα μπορούσε να μοιάζει. Και, μερικές φορές, οι φανταστικές τεχνολογίες ξεπερνούν τη σφαίρα της φαντασίας – τα smartphone, τα οποία οι περισσότεροι από εμάς χρησιμοποιούμε σήμερα, μοιάζουν αρκετά με τις συσκευές επικοινωνίας που επινόησαν τη δεκαετία του 1960 οι δημιουργοί της αμερικανικής τηλεοπτικής εκπομπής *Star Trek*.

Ωστόσο, οι απεικονίσεις της τεχνητής νοημοσύνης στην ποπ κουλτούρα ενδέχεται να είναι και επικίνδυνες. Κάνουν πιο εύκολα πιστευτό σε εμάς ότι οι λύσεις των τεχνολογιών αιχμής, όπως εκείνες που παρουσιάζονται στα μέσα ενημέρωσης, είναι ήδη πραγματικότητα ή σύντομα θα γίνουν πραγματικότητα – χάρη στην επόμενη τεχνολογική ανακάλυψη. Ένα καλό σχετικό παράδειγμα είναι ο διάλογος γύρω από τη δυνατότητα δημιουργίας μιας *τεχνητής γενικής νοημοσύνης (Artificial General Intelligence - AGI)*, η οποία απαντάται και ως υπερνοημοσύνη. Αυτή η τεχνολογία νοείται ως μια τεχνητή νοημοσύνη που συναγωνίζεται τις ανθρώπινες γνωστικές ικανότητες, τις οποίες στη συνέχεια γρήγορα ξεπερνά. Έντονος είναι οι αντιπαράθεσεις μεταξύ των προγραμματιστών τεχνητής νοημοσύνης και των ειδικών της μηχανικής μάθησης σχετικά με το αν μπορεί να δημιουργηθεί μια τέτοια τεχνητή νοημοσύνη και πόσο σύντομα. Στις συζητήσεις τους, αναφέρονται συχνά στα σενάρια για το μέλλον που παρουσιάζονται στην ποπ κουλτούρα. Μεταξύ αυτών και τα απαισιόδοξα, όπως εκείνα που λένε ότι τα ευφυή ρομπότ θα οδηγήσουν στο τέλος της ανθρωπότητας.

Η ραγδαία ανάπτυξη της Τεχνητής Νοημοσύνης

Θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι η τεχνητή νοημοσύνη είναι μια σχετικά νέα τεχνολογία που αναπτύσσεται και τελειοποιείται με πολύ γρήγορους ρυθμούς. Δύο από τα κύρια αίτια για αυτό είναι, αφενός, το γεγονός ότι οι εταιρείες τεχνητής νοημοσύνης προσελκύουν επενδύσεις μεγάλης κλίμακας και, αφετέρου, οι ταχύτατοι ρυθμοί στο πεδίο της έρευνας και της ανάπτυξης στην τεχνητή νοημοσύνη, που τροφοδοτούνται την ανταλλαγή γνώσεων μεταξύ επιστημόνων και άλλων ερευνητών.

Αν και η έρευνα στο πεδίο των τεχνολογιών αυτών αναπτύσσεται εδώ και δεκαετίες, η τεχνητή νοημοσύνη έγινε κομμάτι της καθημερινότητάς μας σχετικά πρόσφατα. Ορόσημο σε αυτήν την πορεία αποτέλεσε η εμφάνιση των πρώτων ευρέως διαθέσιμων chatbot, με πιο γνωστό το ChatGPT που δημιουργήθηκε από την εταιρεία OpenAI προς τα τέλη του 2022.

Η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης και η εισαγωγή της σε διάφορους τομείς της ζωής είχε διάφορες συνέπειες.

- Οι τεχνολογίες που εφαρμόζονται δεν είναι πάντα πλήρως αναπτυγμένες ή δοκιμασμένες και επομένως δεν γνωρίζουμε πλήρως τις ενδεχόμενες συνέπειες από τη χρήση τους.
- Δεν είναι σαφές τι κινδύνους ενέχουν οι τεχνολογίες αυτές.
- Επειδή οι λύσεις τεχνητής νοημοσύνης εφαρμόζονται όσο ακόμη βρίσκονται στο στάδιο της έρευνας, συχνά δεν υπάρχει επαρκής χρόνος για δημόσιο διάλογο πάνω στη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης.

Οι κίνδυνοι από την Τεχνητή Νοημοσύνη

Οι χρήστες λύσεων τεχνητής νοημοσύνης θα πρέπει να γνωρίζουν τις ενδεχόμενες απειλές:

- **Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να «έχει παραισθήσεις».** Τα συστήματά της αδυνατούν να κατανοήσουν την έννοια των γεγονότων, κάτι που τα καθιστά πιο κατάλληλα για την αφήγηση ιστοριών παρά για την παρουσίαση γνώσης. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού, τα chatbot συχνά παρέχουν στους χρήστες ψευδείς ή παραπλανητικές πληροφορίες – το φαινόμενο αυτό έχει ονομαστεί *παραισθήσεις TN (AI hallucinations)*.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να δώσει παραπλανητικές πληροφορίες.** Όπως είναι φυσικό, η τεχνητή νοημοσύνη δεν φέρει την αποκλειστική ευθύνη για τη διάδοση παραπλανητικών πληροφοριών. Ωστόσο, διευκολύνει τη δημιουργία και τη διάδοση σκοπίμως παραπλανητικού υλικού. Για παράδειγμα, έχει κάνει δυνατή την αυτοματοποιημένη δημιουργία κακόβουλου περιεχομένου, όπως αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούνται για τη διάδοση παραπλανητικών πληροφοριών. Η τεχνητή νοημοσύνη χρησιμοποιείται επίσης για τη δημιουργία νέων μορφών ψευδούς πληροφόρησης, όπως τα λεγόμενα *deepfakes*, δηλαδή ψεύτικα βίντεο διάσημων ανθρώπων τα οποία τους δείχνουν να λένε πράγματα που δεν είπαν ή δεν θα έλεγαν ποτέ.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να προκαλέσει και να εδραιώσει ανισότητες.** Το *ψηφιακό χάσμα* είναι μια μορφή ανισότητας που βασίζεται στην ανισομερή πρόσβαση στην ψηφιακή τεχνολογία, όπως οι υπολογιστές, η γρήγορη σύνδεση στο διαδίκτυο ή οι ιστότοποι επί πληρωμή. Πλέον, ο όρος αυτός μπορεί να αφορά και στις λύσεις τεχνητής νοημοσύνης. Επιπροσθέτως, καθώς η ανάπτυξη τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης εποπτεύεται επί του παρόντος από μόλις έναν μικρό αριθμό από τις μεγαλύτερες εταιρείες πληροφορικής στον κόσμο, ίσως ο ουσιαστικός δημοκρατικός έλεγχος επί της τεχνητής νοημοσύνης να μην μπορέσει ποτέ να επιτευχθεί.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη ενδέχεται να εμπλέκεται σε ζητήματα οικονομικής εκμετάλλευσης.** Τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης είναι συστήματα που λειτουργούν χωρίς ανθρώπινη συμμετοχή ή συμβολή. Εντούτοις, δημιουργούνται και διατηρούνται από μεγάλο αριθμό ανθρώπων, κάποιοι εκ των οποίων δεν είναι προγραμματιστές ή ειδικοί στη μηχανική μάθηση. Πολλοί εκτελούν αρκετά κοπιαστικές εργασίες, όπως η οργάνωση δεδομένων ή η αξιολόγηση των προτροπών και των απαντήσεων στις δοκιμές. Όπως αποδεικνύεται, αυτοί οι άνθρωποι, πολλοί εκ των οποίων προέρχονται από αναπτυσσόμενες χώρες, αμείβονται ελάχιστα από τις εταιρείες που αποκομίζουν τεράστια κέρδη από αυτές τις νέες τεχνολογίες.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να οδηγήσει στην απώλεια θέσεων εργασίας.** Μία από τις συνέπειες της αυτοματοποίησης της εργασίας θα είναι η μείωση των ευκαιριών εργασίας. Δεν μπορούμε να προβλέψουμε το εύρος της αυτής της ενδεχόμενης αναστάτωσης στον τομέα της απασχόλησης, αλλά θεωρείται πολύ πιθανό πως η τεχνητή νοημοσύνη θα επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην αγορά εργασίας. Ένα παράδειγμα που ήδη παρατηρείται έχει να κάνει με τους καλλιτέχνες, μιας και η παραγωγική τεχνητή νοημοσύνη έχει τη δυνατότητα να μιμηθεί το προσωπικό στυλ οποιουδήποτε γνωστού καλλιτέχνη με συνέπεια τη σταδιακή μείωση της ζήτησης για ανθρωπογενή τέχνη.

Ευκαιρίες και νέες δυνατότητες που προσφέρει η Τεχνητή Νοημοσύνη

Ταυτόχρονα, η τεχνητή νοημοσύνη μας παρέχει απίστευτες νέες ευκαιρίες για βελτίωση και αναμόρφωση πολλών τομέων της ζωής μας, όπως η εργασία και η επιστήμη.

- **Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να αυτοματοποιήσει διάφορες εργασίες ρουτίνας**, επιτρέποντας έτσι στους εργαζόμενους να επικεντρωθούν σε πιο δημιουργικές και στρατηγικής σημασίας δραστηριότητες. Τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης μπορεί να αποβούν χρήσιμα ως διοικητικά βοηθήματα, στην ανάλυση και ταξινόμηση εγγράφων, στην παροχή απαντήσεων σε απλές ερωτήσεις πελατών και στη διαχείριση χρονοδιαγραμμάτων συνεδριάσεων και συναντήσεων.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να αναλύσει μεγάλα σύνολα δεδομένων** που διαφορετικά θα ήταν δύσκολο ή ακόμα και αδύνατο να τα επεξεργαστούμε. Με τη συνδρομή της, οι ερευνητές έχουν τη δυνατότητα να δημιουργούν νέους ναυτικούς χάρτες και να εντοπίζουν περιοχές που πλήττονται από την υπεραλίευση. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η ανάλυση αρχαίων παπύρων που ανακαλύφθηκαν στα ερείπια του αρχαίου Ερκολάνου (λατινικά: *Herculaneum*), όπου οι μέθοδοι αναγνώρισης εικόνων με χρήση τεχνητής νοημοσύνης επέτρεψαν στους ερευνητές να αποκαλύψουν και να αποκρυπτογραφήσουν κείμενα που δεν μπορούσε να διακρίνει το ανθρώπινο μάτι καθώς οι πάπυροι απανθρακώθηκαν όταν η πόλη καταστράφηκε από την έκρηξη του Βεζούβιου.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη ενισχύει τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων**, ιδιαίτερα όταν απαιτείται η ανάλυση μεγάλων συνόλων δεδομένων. Συστήματα τεχνητής νοημοσύνης έχουν χρησιμοποιηθεί, για παράδειγμα, για τον εντοπισμό περιπτώσεων οικονομικής απάτης.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη βοηθά στη δημιουργία καινοτόμων τεχνολογιών** και μπορεί να ενισχύσει σημαντικά την ανάπτυξη σε διάφορους κλάδους της βιομηχανίας και των υπηρεσιών. Θα βοηθήσει στη δημιουργία προηγμένων μέτρων ασφαλείας για συστήματα πληροφορικής (π.χ. προστασία δεδομένων ή ασφάλεια τραπεζικών λογαριασμών) και θα κάνει εφικτή την ταχύτερη διάγνωση σε περιπτώσεις ασθενειών που είναι σπάνιες και δύσκολο να διαγνωστούν.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη υποστηρίζει την εκπαίδευση**. Επιστρατεύοντας την τεχνητή νοημοσύνη, εργαζόμαστε στη δημιουργία εξατομικευμένων περιβαλλόντων μάθησης ή εργασίας προσαρμοσμένων στις ατομικές μας ανάγκες. Τα συστήματα ΤΝ έχουν την ικανότητα να αναλύουν τις προτιμήσεις, τα επίπεδα γνώσης και τις ταχύτητες εκμάθησης, δημιουργώντας έτσι μια πιο αποτελεσματική και ικανοποιητική διαδικασία μάθησης.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη παρέχει νέες μεθόδους πρόσβασης σε πληροφορίες** και διαδικτυακούς πόρους. Το πλεονέκτημα αυτών των τεχνικών είναι η δυνατότητα εξατομικεύσης και οι νέοι τρόποι σύνοψης των πληροφοριών.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού** ή ακόμη και για τη δημιουργία νέων σχολικών εγχειριδίων.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάπτυξη και την αυτοματοποίηση διαγωνισμάτων** και τη βαθμολόγησή τους, τόσο για την αξιολόγηση των μαθητών/τριών αλλά και του διδακτικού προσωπικού.
- **Τα chatbot μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως «τεχνητοί δάσκαλοι»** και να αντικαταστήσουν τους ανθρώπους ως εκπαιδευτές.
- **Η παραγωγική ΤΝ (Generative AI) μπορεί να αξιοποιηθεί για την εκτέλεση των σχολικών εργασιών** – μπορεί, για παράδειγμα, να γράψει εκθέσεις ή ακόμη και κώδικα στα πλαίσια των μαθημάτων πληροφορικής.
- **Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να αξιοποιηθεί από τους/τις μαθητές/τριες και τους εκπαιδευτικούς σε διαδικασίες εξατομικευμένης μάθησης**, καθώς είναι σε θέση να δημιουργεί ποικίλο και εξατομικευμένο περιεχόμενο γρήγορα δίχως να απαιτείται σημαντική ανθρώπινη συνεισφορά.

Τεχνητή Νοημοσύνη και Εκπαίδευση – Κίνδυνοι ή Ευκαιρίες;

Οι χρήσεις της τεχνητής νοημοσύνης στην εκπαίδευση αποδεικνύουν ότι, ανεξάρτητα από τον τομέα, η τεχνολογία αυτή μπορεί να εφαρμοστεί τόσο με τρόπο συνειδητό και συνετό, όσο και απερίσκεπτο, γεγονός που θα μπορούσε να έχει αρνητικές επιπτώσεις στους χρήστες. Για παράδειγμα:

- Οι μαθητές/τριες μπορούν να χρησιμοποιήσουν την τεχνητή νοημοσύνη για να δημιουργήσουν κείμενο προκειμένου να μάθουν ποια λάθη κάνει το σύστημα και πώς να τα εντοπίζουν. Αυτό τους παρέχει τη δυνατότητα να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους στην επεξεργασία κειμένου. Ωστόσο, η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία γραπτών σχολικών εργασιών. Αυτό, πέρα από το γεγονός ότι είναι εξαπάτηση, δεν επιτρέπει στους/στις μαθητές/τριες να αναπτύξουν δεξιότητες γραφής.
- Μέσω της χρήσης της τεχνητής νοημοσύνης για τη δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού, οι δάσκαλοι/ες μπορούν να εξοικονομήσουν χρόνο και να βρουν πιο πρωτότυπες ιδέες για τα μαθήματά τους. Από την άλλη πλευρά, αυτό μπορεί να κάνει τα μαθήματά τους τυποποιημένα και δίχως ίχνος πρωτοτυπίας, ειδικά αν δεν επιμεληθούν το παραγόμενο υλικό.
- Τα αυτοματοποιημένα διαγωνίσματα μπορούν να βοηθήσουν τους/τις μαθητές/τριες καθώς μπορούν να προσαρμόζονται στο επίπεδο των ικανοτήτων τους. Μερικές φορές η βαθμολόγηση είναι πιο δίκαιη καθώς απουσιάζει η ανθρώπινη υποκειμενικότητα. Ωστόσο, μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τους νέους οι οποίες θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν με τρόπο καταχρηστικό μελλοντικά, όπως για τη δημιουργία προφίλ με βάση την απόδοσή τους σε μεταγενέστερα στάδια της εκπαίδευσης. Επιπλέον, ένα αυτοματοποιημένο διαγώνισμα δεν επιτρέπει στον/την δάσκαλο/α να αποφασίσει για το τελικό αποτέλεσμα – για παράδειγμα, όταν ένας/μία μαθητής/τρια αντιμετωπίζει κάποιο προσωπικό πρόβλημα και θα έπρεπε να η βαθμολόγηση να είναι πιο επιεικής.
- Η μάθηση με ένα chatbot μπορεί να προσφέρει σημαντικές δυνατότητες στους/στις μαθητές/τριες να μάθουν νέα πράγματα τα οποία δεν διδάσκονται στα σχολεία τους. Ωστόσο, αυτό συνεπάγεται επίσης έλλειψη αλληλεπίδρασης με τους/τις δασκάλους/ες, η οποία είναι συχνά απαραίτητη για την αποτελεσματικότερη μάθηση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ψευδαισθήσεις Τεχνητής Νοημοσύνης

ένα φαινόμενο κατά το οποίο η τεχνητή νοημοσύνη δημιουργεί δεδομένα ή περιεχόμενο που δεν έχει αντίστοιχο στην πραγματικότητα ή είναι ασύμβατο με πραγματικές πληροφορίες. Αυτό μπορεί να συμβεί σε γεννητικά συστήματα, όπως γεννήτριες κειμένου ή εικόνων, που παράγουν περιεχόμενο ή εικόνες που φαίνονται αυθεντικές αλλά είναι, στην πραγματικότητα, το αποτέλεσμα ενός αλγορίθμου χωρίς σύνδεση με πραγματικά γεγονότα ή αντικείμενα.

deepfake

μια τεχνική που χρησιμοποιεί την τεχνητή νοημοσύνη για να χειραγωγήσει περιεχόμενο βίντεο ή ήχου με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργούνται εγγραφές που φαίνονται ρεαλιστικές αλλά έχουν σκοπό να παραπλανήσουν.

Ψηφιακός Αποκλεισμός

ένας όρος που αναφέρεται στις ανισότητες στην πρόσβαση ή στις δεξιότητες χρήσης ψηφιακών τεχνολογιών, οδηγώντας σε κοινωνική,

οικονομική ή εκπαιδευτική ανισότητα ή διάκριση. Οι διαφορές στη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης μπορούν να προκαλέσουν τέτοιο αποκλεισμό.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να εξοικειωθούν με συγκεκριμένες χρήσεις της τεχνητής νοημοσύνης
- να κατανοήσουν τις ευκαιρίες και τους κινδύνους που ενδεχομένως ενέχει η τεχνητή νοημοσύνη, μεταξύ αυτών εκείνων που αφορούν στην εκπαίδευση.

Υλικό

- έντυπο απόσπασμα ενός διηγήματος του Stanisław Lem (παράρτημα)
- αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes)
- πίνακας ή πίνακας σεμιναρίου (flipchart)
- υπολογιστής ή άλλη συσκευή με δυνατότητα σύνδεσης στο διαδίκτυο, προτζέκτορας (προαιρετικά)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (περίπου 15 λεπτά)

1. Ξεκινήστε ζητώντας από τους/τις μαθητές/τριες να διαβάσουν ένα απόσπασμα από το *The Inquest*, ένα διήγημα του Stanisław Lem (βλ. παράρτημα). Πείτε τους ότι είναι σημαντικό να έχουν στο νου τους τις παρακάτω τέσσερις ερωτήσεις καθώς διαβάζουν:
 - Ποιες είναι οι διαφορές μεταξύ ενός ανθρώπου και της τεχνητής νοημοσύνης όπως αυτές παρουσιάζονται από τον συγγραφέα;
 - Ποιες είναι οι πιθανές χρήσεις της τεχνητής νοημοσύνης;
 - Με ποιους τρόπους μπορεί η τεχνητή νοημοσύνη να αναλύσει τον κόσμο γύρω της;
 - Πόσο διαφορετικά από τον άνθρωπο αντιλαμβάνεται η τεχνητή νοημοσύνη την πραγματικότητα;
2. Όταν η τάξη ολοκληρώσει την ανάγνωση του κειμένου, χωρίστε τη σε τέσσερις ομάδες – αντιστοιχώντας κάθε ομάδα σε μία ερώτηση. Στη συνέχεια, ζητήστε από τις ομάδες να ανταλλάξουν τις παρατηρήσεις τους και να συζητήσουν τις αντίστοιχες ερωτήσεις τους. Θα πρέπει να καταγράψουν τα πιο σημαντικά συμπεράσματά στα οποία κατέληξαν.
3. Στη συνέχεια, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες κάθε ομάδας να μοιραστούν τις σκέψεις τους με την υπόλοιπη τάξη.

REFLECTION (10 minutes)

1. Συζητήστε την εμπειρία με τους/τις μαθητές/τριες. Οι παρακάτω ερωτήσεις θα

μπορούσαν να βοηθήσουν:

- Τι σε έκανε να νιώσεις και να σκεφτείς το απόσπασμα του διηγήματος που μόλις διαβάσεις;
- Ήταν μια ενδιαφέρουσα εμπειρία; Γιατί;
- Ή μήπως σου φάνηκαν περίεργα κάποια σημεία του; Ήταν δύσκολο στην κατανόηση (π.χ. το λεξιλόγιο); Μήπως το βρήκες αστείο;
- Πώς σου φαίνεται ο τρόπος με τον οποίον ο Lem οραματίζεται το μέλλον;
- Είναι πραγματικοί κάποιοι από τους κινδύνους που σχετίζονται με την τεχνητή νοημοσύνη και τους οποίους ανέφερες; Σου προκαλούν άγχος; Ή έχεις αυτοπεποίθηση και δεν ανησυχείς; Να αιτιολογήσεις την άποψή σου.
- Βλέπεις ενδεχόμενες νέες ευκαιρίες που θα μπορούσαν να δημιουργηθούν από την τεχνητή νοημοσύνη, όπως αυτές παρουσιάζονται στην ιστορία;
- Τι μας λείπει η ιστορία του Lem για τη σχέση της ανθρωπότητας με την τεχνολογία; Θα σου άρεσε αν πράγματι υπήρχε ένα σύστημα τεχνητής νοημοσύνης όπως αυτά στο διήγημα; Ποια θα ήταν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα από την δημιουργία του;

Συμβουλή

Συντονίστε τη συζήτηση με προσοχή. Γράψτε τους κινδύνους και τις ευκαιρίες που συνεπάγεται η χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στον πίνακα/πίνακα σεμιναρίου (flipchart) (ή ζητήστε από έναν/μία από τους/τις μαθητές/τριες να το κάνει).

ΘΕΩΡΙΑ (5 λεπτά)

Τώρα, συζητήστε τους κινδύνους και τις ευκαιρίες που έχετε καταγράψει, και, αν χρειάζεται, συμπληρώστε τη λίστα προσθέτοντας σχετικές πληροφορίες από την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές. Μιλήστε στους/στις μαθητές/τριες για τους κινδύνους και τις ευκαιρίες που συνδέονται με τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στην εκπαίδευση. Εξηγήστε ότι εστιάζετε σε αυτό διότι, μελλοντικά, η τεχνητή νοημοσύνη θα απαντάται και θα χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση ολοένα και περισσότερο.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (15 λεπτά)

1. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες αν χρησιμοποιούν την τεχνητή νοημοσύνη και εάν ναι, για ποιον σκοπό.

Συμβουλή

Αν χρησιμοποιείτε την τεχνητή νοημοσύνη στα πλαίσια της εργασίας σας ως εκπαιδευτικός, μπορείτε να μοιραστείτε τις εμπειρίες σας με τους/τις μαθητές/τριες. Σίγουρα θα το βρουν ενδιαφέρον. Θυμηθείτε να τους πείτε πώς σας βοήθησε η τεχνητή νοημοσύνη, αλλά βεβαιωθείτε ότι δεν ξεχάσατε να αναφέρετε με ποιους τρόπους έκανε τη δουλειά σας πιο δύσκολη ή απαιτητική.

2. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να επιστρέψουν στις ομάδες που είχαν δημιουργήσει στα πλαίσια της προηγούμενης εργασίας. Πείτε τους ότι η νέα εργασία

θα είναι να προετοιμάσουν μια σύντομη (διάρκειας ενός ή δύο λεπτών) ομιλία TEDx¹ σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τις ενδεχόμενες αρνητικές επιπτώσεις του να κάνει το ChatGPT τις σχολικές εργασίες για λογαριασμό ενός/μίας μαθητή/τριας. Δώστε στις ομάδες 5–6 λεπτά για να προετοιμαστούν. Δεν είναι υποχρεωτικό όλοι/ες οι μαθητές/τριες να μιλήσουν. Ας αποφασίσουν οι ομάδες ποιοι/ες θα μιλήσουν και τι θα πουν. Ενδεχομένως τα μέλη της ομάδας που επιλέξουν να μη μιλήσουν να κάνουν κάτι άλλο, π.χ. κατά τη διάρκεια των παρουσιάσεων να σηκώσουν ψηλά ώστε να φαίνονται από όλους/ες ή να προβάλλουν σημαντικές λέξεις-κλειδιά που σχετίζονται με την τεχνητή νοημοσύνη ή να αναλάβουν τη μουσική υπόκρουση.

Συμβουλή

Εάν επιλέξετε να μη θίξετε το πρόβλημα της τεχνητής νοημοσύνης σε σχέση με τις σχολικές εργασίες, μπορείτε να προτείνετε ένα διαφορετικό θέμα, όπως π.χ.:

- Ποιους κινδύνους και ευκαιρίες που σχετίζονται με τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης, στο παρόν και ενδεχομένως στο μέλλον, μπορείς να διακρίνεις γύρω σου;
 - Πώς θα σου φαινόταν να μπορείς να χρησιμοποιείς την τεχνητή νοημοσύνη στην καθημερινή σου ζωή; Ποιες χρήσεις φαντάζεσαι;
 - Παρουσίασε ένα δημιουργικό, φουτουριστικό όραμα στο οποίο η τεχνητή νοημοσύνη συνυπάρχει με τον άνθρωπο.
- 3.** Ζητήστε από τις ομάδες να παρουσιάσουν. Ακούστε προσεκτικά και βρείτε κάτι θετικό να πείτε για κάθε παρουσίαση. Εάν οι μαθητές/τριες είναι ευχαριστημένοι, θα μπορούσατε να τους ζητήσετε να ξανακάνουν τις παρουσιάσεις τους, αλλά αυτή τη φορά να τις ηχογραφήσετε για να τις μοιραστείτε με το υπόλοιπο σχολείο. Αυτό εξαρτάται από εσάς και τους μαθητές/τριες.

Πρόσθετη εργασία

Εάν έχετε τη δυνατότητα να αφιερώσετε περισσότερο χρόνο σε αυτό το θέμα και διαθέτετε τις κατάλληλες υποδομές (αν έχετε πρόσβαση σε πλατφόρμες ροής ή Video on Demand κ.λπ.), μπορείτε να επιλέξετε ένα φιλμ σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη και να το παρακολουθήσετε με τους/τις μαθητές/τριες (ή να ζητήσετε να το δουν στο σπίτι τους). Μερικές καλές επιλογές για τους/τις νεότερους/ες μαθητές/τριες είναι το *A.I. Τεχνητή Νοημοσύνη (A.I. Artificial Intelligence)*, παραγωγής 2001, επίσης σε σκηνοθεσία του Steven Spielberg και το *Ready Player One*, παραγωγής 2018, σε σκηνοθεσία του Steven Spielberg. Πιθανότατα, στους/στις μεγαλύτερους/ες μαθητές/τριες να αρέσει το *Αγώνες Πείνας (The Hunger Games)*, παραγωγής 2012, σε σκηνοθεσία του Gary Ross ή το *Ex Machina*, παραγωγής 2014, σε σκηνοθεσία του Alex Garland. Κάθε μία από αυτές τις ταινίες παρουσιάζει πολλές και διαφορετικές προσεγγίσεις της χρήσης της ΤΝ και μπορούν να αποτελέσουν εξαιρετικές αφορμές για συζήτηση σχετικά με τους κινδύνους και τις ευκαιρίες.

Συμβουλή

Εάν θέλετε, μπορείτε να δομήσετε το μάθημα γύρω από μια συγκεκριμένη ταινία – οι δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με το διήγημα του Stanisław Lem μπορούν εύκολα να ξαναγίνουν ώστε να συνδυαστούν με οποιαδήποτε από τις παραπάνω ταινίες.

1. Εξηγήστε τα χαρακτηριστικά των ομιλιών TEDx – πιασάρικο ξεκίνημα για να τραβήξετε την προσοχή του κοινού, παραδείγματα δοσμένα με γλαφυρότητα κατά την επεξήγηση των σημείων που αναφέρθηκαν, προσέλκυση του ενδιαφέροντος του κοινού, χαλαρό στυλ παρουσίασης που στοχεύει στη μετάδοση σημαντικών πληροφοριών με τρόπο ενδιαφέροντα ή διασκεδαστικό.

Παράρτημα 1

Στο διήγημα *The Inquest* του Stanisław Lem, ο κυβερνήτης Pirx συμμετέχει σε ένα πείραμα με στόχο να διαπιστωθεί πώς θα τα καταφέρουν οι μηχανές που έχουν κατασκευαστεί για να μιμούνται τους ανθρώπους όταν έρθουν αντιμέτωπες με τις προκλήσεις ενός διαστημικού ταξιδιού. Ως κυβερνήτης ενός πληρώματος που αποτελείται από ανθρώπους και ανδροειδή, ο Pirx πρέπει να αξιολογήσει την απόδοση των υφισταμένων του δίχως να γνωρίζει την πραγματική τους ταυτότητα. Όπως είναι φυσικό, είναι περίεργος να μάθει ποια από τα μέλη του πληρώματος είναι άνθρωποι και ποια μηχανές, αλλά τελικά δεν καταφέρνει να βρει μια 100% ακριβή μέθοδο διάκρισης. Η κατάσταση περιπλέκεται περισσότερο όταν κάποια μέλη του πληρώματος – άνθρωποι και ρομπότ – αρχίζουν να αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους στον κυβερνήτη. Στο παρακάτω απόσπασμα, ο Pirx συνομιλεί με τον Burns, ο οποίος παραδέχεται ότι είναι ανδροειδής.

Stanisław Lem, *The Inquest* (απόσπασμα)

«Ποτέ δεν μπορώ να διακρίνω», σχολίασε ο Pirx, με το βλέμμα του ακόμα καρφωμένο στα σφιγμένα του χέρια. «Συνέχισε σε παρακαλώ».

«Όπως θέλετε... αλλά μπορώ να μιλήσω μόνο για τον εαυτό μου, όχι για τους άλλους. Η προσωπικότητά μου έχει εκ των προτέρων προγραμματιστεί και είναι προϊόν εκπαίδευσης. Ένας άνθρωπος εκπαιδεύεται με παρόμοιο τρόπο, αν και λιγότερο με προγραμματισμό εκ των προτέρων. Αλλά σε αντίθεση με έναν άνθρωπο, ο οποίος γεννιέται σχετικά μη αναπτυγμένος, σωματικά ήμουν τότε αυτό που είμαι και τώρα. Και επειδή δεν γνώρισα ούτε παιδική ηλικία ούτε εφηβεία, αλλά ήμουν απλώς ένα πολυδιάστατο ανδροειδές, το οποίο προγραμματίστηκε εκ των προτέρων και μετά εκπαιδεύτηκε πολύπλευρα, η εξέλιξή μου ήταν πιο στατική. Ο άνθρωπος είναι ένας κινητός γεωλογικός σχηματισμός, προϊόν μυριάδων περιόδων θέρμανσης και ψύξης, στρωμάτων που εναποτέθηκαν το ένα πάνω στο άλλο, με πρώτη και πιο καθοριστική την προλεκτική περίοδο - ένας κόσμος που αργότερα θάβεται από την ομίλια, αλλά που συνεχίζει να σιγοκαίει υπογείως - εκείνο το στάδιο όπου ο εγκέφαλος γεμίζει από χρώματα, σχήματα και μυρωδιές, όταν οι αισθήσεις αφυπνίζονται μετά τη γέννηση, το οποίο ακολουθείται από ένα μπρος-πίσω ανάμεσα στον κόσμο και τον μη-κόσμο, «το μη-εγώ» και «το εγώ». Μετά έρχεται ο κατακλυσμός των ορμονών, η διαστρωμάτωση της θρησκείας και του ενστίκτου, των οποίων η ιστορία είναι η ιστορία των πολέμων, του εγκεφάλου που στρέφεται ενάντια στον ίδιο τον εαυτό του. Ποτέ δεν πέρασα από αυτά τα στάδια φρενιτίδας και απελπισίας, δεν τα βίωσα ποτέ, και γι' αυτό δεν υπάρχει ίχνος παιδιού μέσα μου. Είμαι ικανός να συγκινηθώ, ίσως και να σκοτώσω, αλλά όχι από αγάπη. Οι λέξεις που εκστομίζω ηχούν όπως και οι δικές σας, μόνο που σημαίνουν κάτι διαφορετικό για μένα».

«Δηλαδή δεν μπορείς να αγαπήσεις;» ρώτησε ο Pirx, με το βλέμμα ακόμα καρφωμένο στα χέρια του.

«Πώς μπορείς να είσαι σίγουρος; Κανείς δεν ξέρει τι θα συμβεί μέχρι αυτό να συμβεί...»

«Δεν εννοούσα αυτό. Ίσως να μπορούσα να αγαπήσω. Αλλά θα ήταν μια αγάπη πολύ διαφορετική από τη δική σας. Έχω δύο σταθερές αισθήσεις: η μία είναι η κατάπληξη, η άλλη μια αίσθηση του κωμικού, και οι δύο ως απάντηση στην αυθαιρεσία του κόσμου σας. Όχι μόνο των μηχανών και των συνηθειών σας, αλλά και του σώματός σας, που αποτέλεσε το πρότυπο για το δικό μου. Βλέπω πώς τα πράγματα θα μπορούσαν να είναι διαφορετικά, να φαίνονται διαφορετικά, να λειτουργούν διαφορετικά. Για εσάς, ο κόσμος απλά υπάρχει, είναι η μόνη εναλλακτική, ενώ για μένα, από τότε που άρχισα να σκέφτομαι, ο κόσμος όχι απλώς υπήρχε, αλλά ήταν ανόητος. Εννοώ τον κόσμο των πόλεων, των θεάτρων, των δρόμων, της εγχώριας

ζωής, του χρηματιστηρίου, της ανεκπλήρωτης αγάπης, των αστέρων του κινηματογράφου...

«Θέλετε να ακούσετε τον αγαπημένο μου ορισμό για τον άνθρωπο; Ένα πλάσμα που του αρέσει να μιλάει περισσότερο για εκείνα που ξέρει λιγότερο. . .»

«Περιφρονείς τους δημιουργούς σου, έτσι δεν είναι;» ρώτησε ήρεμα ο Pirx.

«Λάθος. Οποιαδήποτε ύπαρξη, πιστεύω, ακόμη και η πιο μικρή, είναι καλύτερη από την μη ύπαρξη. Από πολλές απόψεις, αυτοί - οι κατασκευαστές μου - επέδειξαν έλλειψη διορατικότητας. Αλλά πιο πολύτιμο για μένα από οτιδήποτε άλλο, ακόμη και από την ανθρωπογενή νοημοσύνη μου, είναι η απουσία οποιουδήποτε κέντρου ευχαρίστησης μέσα μου. Ξέρετε, εσείς έχετε ένα στον εγκέφαλό σας».

«Έτσι έχω ακούσει».

«Όμως εγώ δεν έχω, γι' αυτό δεν συμπεριφέρομαι σαν άτομο με ακρωτηριασμένα και τα δύο του πόδια που έχει εμμονή να βαδίσει!...»

«Όλοι είναι ανόητοι εκτός από εσένα. Αυτό λες;»

«Ω, είμαι και εγώ ανόητος! Αλλά με διαφορετικό τρόπο. Καθένας από εσάς έχει το σώμα που του δόθηκε, αλλά εγώ θα μπορούσα να πάρω οποιοδήποτε σχήμα, π.χ. ένα ψυγείο».

«Τίποτα ανόητο σε αυτό», μουρμούρισε ο Pirx. Η συζήτηση γινόταν όλο και πιο κουραστική.

«Είναι η ιδιαιτερότητα της κατάστασης», είπε ο Burns. «Η επιστήμη είναι η κατάρριψη κάποιων βεβαιοτήτων - του απόλυτου χρόνου και χώρου, της απόλυτης ή αιώνιας ψυχής και του απόλυτου - επειδή το δημιούργησε ο Θεός - σώματος. Οι συμβάσεις που δέχεστε για να είστε κυρίαρχη αλήθεια είναι αμέτρητες».

«Ηθική; Αγάπη; Φιλία;»

«Συναίσθημα ποτέ, αν και μπορεί να καθοριστούν αυθαίρετα. Αν μιλάω για εσάς με αυτόν τον τρόπο, είναι επειδή βρίσκω ευκολότερο να ορίσω τον εαυτό μου μέσω την αντιπαράβολής. Η ηθική σας, πάνω απ' όλα, είναι μια σύμβαση, αλλά είναι δεσμευτική ακόμα και για μένα».

«Ενδιαφέρον. Γιατί;»

«Μπορεί να μου λείπει οποιοδήποτε ηθικό ένστικτο, μπορεί να είμαι αναισθητός, «εκ φύσεως» αν θέλετε, αλλά ξέρω πότε πρέπει να δείχνει κανείς συμπόνια και μπορώ να αναγκάσω τον εαυτό μου να το κάνει. Αναγκαστικά, βλέπετε. Έτσι, κατά κάποιον τρόπο, γεμίζω το κενό εντός μου μέσω της λογικής. Θα μπορούσατε να πείτε ότι υπακούω σε μια «απατηλή ηθική», ένα αντίγραφο τόσο ακριβές ώστε να είναι αυθεντικό».

«Δεν σε πιάνω. Πού είναι η διαφορά;»

«Η διαφορά είναι ότι ενεργώ με τη λογική των αποδεκτών κανόνων, όχι με το ένστικτο. Δυστυχώς για εσάς, δεν υπακούτε σχεδόν σε τίποτα άλλο πέρα από τις παρορμήσεις σας. Στο παρελθόν αυτό μπορεί να ήταν αρκετό, αλλά όχι πια. Η «αδελφική αγάπη» σας, για παράδειγμα, επιτρέπει την απεριόριστη συμπόνια για έναν - το θύμα ενός ατυχήματος, ας πούμε - αλλά όχι για δέκα χιλιάδες. Η συμπόνια σας έχει τα όριά της, φτάνει μόνο μέχρι εκεί. . . «

«Διαγωνίστηκες με ανθρώπους σε δοκιμασίες. Πάντα ξεπερνούσες τους άλλους;»

“The greater the challenge in algorithmic, mathematical terms, the better I performed. I’m «Όσο μεγαλύτερη ήταν η πρόκληση σε αλγοριθμικό, μαθηματικό πεδίο, τόσο καλύτερα απέδιδα. Εκεί που υστερώ είναι στη διαίσθηση. Τότε είναι που το πληροφοριακό μου υπόβαθρο αρχίζει να φαίνεται...»

«Δηλαδή;»

«Μόλις τα πράγματα γίνονται πολύ περίπλοκα, όταν ο αριθμός των νέων παραγόντων ξεπερνά τον κανόνα, χάνομαι. Ένας άνθρωπος μπορεί να βασιστεί σε εικασίες, μερικές φορές ακόμη και με επιτυχία, αλλά όχι εγώ. Πρέπει να υπολογίσω όλες τις πιθανότητες, με ακρίβεια και μεθοδικότητα. Αν δεν μπορώ, τελειώσα».

«Αυτό που μόλις μου είπες είναι πολύ σημαντικό, Burns. Οπότε σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης...;»

«Δεν είναι τόσο απλό, Κυβερνήτη. Ναι, έχω ανοσία στον φόβο - τον ανθρώπινο φόβο, δηλαδή - αλλά όχι στην απειλή μιας επικείμενης καταστροφής. Ακόμα κι έτσι, δεν χάνω ποτέ τη ψυχραιμία μου, και η ισορροπία που αποκτώ μπορεί να αντισταθμίσει την έλλειψη διαίσθησής μου».

«Συνεχίζεις να παλεύεις για να μην χάσεις τον έλεγχο...;»

«Ακόμα κι όταν συνειδητοποιώ ότι δεν μπορώ να κερδίσω».

«Μα αυτό είναι παράλογο, έτσι δεν είναι;»

«Όχι, είναι απλά λογικό, γιατί θα το κάνω».

«Ευχαριστώ, Burns. Ενδεχομένως να με βοήθησες πολύ», είπε ο Pirx. «Α, κάτι ακόμα. Ποια είναι τα σχέδιά σου μετά την επιστροφή μας;»

«Είμαι ειδικός της κυβερνητικής επιστήμης-νευρολόγος και αρκετά καλός μάλιστα... ωστόσο, μιας και δεν έχω καμία διαίσθηση, δεν είμαι και ο πιο δημιουργικός. Αλλά θα βρω αρκετές ενδιαφέρουσες δουλειές».

«Ευχαριστώ και πάλι.»

Ο Burns σηκώθηκε, έκανε μια ελαφριά υπόκλιση και έφυγε. Δεν πρόλαβε να κλείσει η πόρτα πίσω του και ο Pirx πετάχτηκε από την κουκέτα του και άρχισε να περπατά στο κατάστρωμα.

(Η μετάφραση έγινε για τις ανάγκες του σχεδίου μαθήματος)

Lem, Stanisław. “The Inquest.” *More Tales of Pirx the Pilot*. Translated by Louis Iribarne, assisted by Magdalena Majcherczyk and Michael Kandel, Harper Voyager, 1983, pp. 111-14.

Εξοικειώνομαι με το διαδίκτυο! Προσοχή στις ψηφιακές παγίδες!

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Στις **ψηφιακές παγίδες** περιλαμβάνονται οποιοδήποτε είδους καταστάσεις που σχετίζονται με το διαδίκτυο στις οποίες κινδυνεύουμε να χάσουμε κάτι πολύτιμο – αγαθά ή περιουσιακά στοιχεία. Μπορεί να είναι παράνομες δραστηριότητες, όπως το phishing (ηλεκτρονικό «ψάρεμα», εξαπάτηση ατόμων με σκοπό την απόσπαση ευαίσθητων πληροφοριών με τρόπο αθέμιτο) και απάτη, αλλά και νόμιμες πρακτικές. Για παράδειγμα, ενώ παίζουμε ένα βιντεοπαιχνίδι, ενδέχεται να απορροφηθούμε τόσο πολύ ώστε να καταλήξουμε να ξοδέψουμε περισσότερα χρήματα από όσα είχαμε αρχικά σχεδιάσει. Ένα άλλο παράδειγμα νόμιμης παγίδας είναι όταν ένας διαδικτυακός ταξιδιωτικός κατάλογος χρησιμοποιεί ελκυστικές φωτογραφίες, πείθοντας κάποιους/ες να αγοράσουν ένα πακέτο διακοπών. Ωστόσο, διαβάζοντας προσεκτικά το συμβόλαιο, ενδέχεται να συνειδητοποιήσουν ότι έχουν αποδεχθεί όρους που δεν ανταποκρίνονται στις προσδοκίες τους και διαφέρουν από αυτούς που παρουσιάζονται στον κατάλογο.

Είναι αδύνατον να απαριθμήσουμε όλες τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι διαδικτυακοί απατεώνες. Ωστόσο, οι περισσότερες ψηφιακές παγίδες βασίζονται:

- στην επιθυμία μας να αποκτήσουμε ή να εξοικονομήσουμε χρήματα – πέφτουμε θύματα εξαπάτησης επειδή επιθυμούμε πολύ κάτι και θέλουμε να το αποκτήσουμε στη χαμηλότερη δυνατή τιμή.
- στα συναισθήματά μας – οι απατεώνες βασίζονται στις γρήγορες, παρορμητικές αποφάσεις μας, τις οποίες λαμβάνουμε με τρόπο μη ορθολογικό.
- στην απροσεξία μας – συχνά μπορούμε εύκολα να διακρίνουμε μια προσπάθεια εξαπάτησης αν διαβάσουμε προσεκτικά τις πληροφορίες που λαμβάνουμε και δώσουμε προσοχή στις λεπτομέρειες. Ωστόσο, πολύ συχνά δεν το κάνουμε.

Τα παραδείγματα ψηφιακών παγίδων που παρουσιάζονται στο παρόν σχέδιο μαθήματος αφορούν σε μερικά από αυτά τα φαινόμενα:

- **Phishing** (ηλεκτρονικό «ψάρεμα») – απόσπαση ευαίσθητων πληροφοριών ή χρημάτων μέσω ψευδών μηνυμάτων (που αποστέλλονται διαμέσου μέσων κοινωνικής δικτύωσης, εφαρμογών ανταλλαγής μηνυμάτων, μηνυμάτων κειμένου (SMS) ή email), που συχνά ανακατευθύνουν σε ψεύτικους ιστότοπους. Οι εγκληματίες προσπαθούν να αποσπάσουν τα δεδομένα μας προσποιούμενοι αξιόπιστες εταιρείες και φορείς (π.χ. εταιρεία ταχυμεταφορών ή τράπεζα). Βασίζονται στην εμπιστοσύνη που δείχνουμε σε εμπορικές ονομασίες που γνωρίζουμε και τις οποίες θεωρούμε αξιόπιστες. Στο πρώτο ή σε επόμενα μηνύματα, μας στέλνουν έναν σύνδεσμο προς έναν ιστότοπο που μοιάζει πολύ με αυτόν μιας γνωστής εταιρείας και μας ζητούν να δώσουμε προσωπικά μας δεδομένα ή να κάνουμε μια μεταφορά χρημάτων.

- **Μικροσυναλλαγές** – διαδικτυακές πληρωμές, π.χ. σε πλατφόρμες ροής ή μουσικής ή σε βιντεοπαιχνίδια, που γίνονται γρήγορα και χωρίς μετρητά. Βασίζονται στη λογική των μικρών αλλά συχνών πληρωμών. Οι μικροσυναλλαγές χαρακτηρίζονται από άμεσο αίσθημα ικανοποίησης – αποκτούμε άμεση πρόσβαση στα αγαθά/υπηρεσίες που αγοράζουμε μόλις γίνει η πληρωμή. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην περίπτωση των νέων. Οι μικροσυναλλαγές δεν απαγορεύονται. Τα μικρά ποσά των μεμονωμένων συναλλαγών μάς κάνουν να χάσουμε εύκολα τον έλεγχο και να ξοδέψουμε περισσότερα χρήματα από όσα είχαμε αρχικά προβλέψει, ειδικά αν παρασυρθούμε από τα συναισθήματά μας όταν, για παράδειγμα, παίζουμε ένα αγαπημένο παιχνίδι.
- **Ψεύτικα ηλεκτρονικά καταστήματα** – αυτές οι μορφές εξαπάτησης πατάνε πάνω στην επιθυμία μας να αποκτήσουμε αγαθά (π.χ. ένα νέο κινητό τηλέφωνο) στη χαμηλότερη δυνατή τιμή. Συχνά, μια εξαιρετικά ελκυστική προσφορά μας ωθεί να δράσουμε γρήγορα. Δυστυχώς, αφού κάνουμε τη μεταφορά των χρημάτων, ενδέχεται να μην λάβουμε ποτέ το προϊόν που παραγγείλαμε.
- **Ψεύτικος έρανος υπέρ ενός ευγενούς σκοπού** που στήνεται από απατεώνες. Μας παρουσιάζουν μια ιστορία που έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να προκαλεί έντονα συναισθήματα και να μας ωθεί να κάνουμε μια μεταφορά χρημάτων χωρίς να ελέγξουμε την αυθεντικότητά της. Εδώ, ο χρόνος είναι κρίσιμης σημασίας – μας προτρέπουν να μεταφέρουμε χρήματα γρήγορα, διαφορετικά δεν θα επιτευχθεί ο σκοπός του εράνου.
- **Ψεύτικη έκτακτη ανάγκη που αντιμετωπίζει ένα μέλος της οικογένειάς μας** – εκβιασμός που βασίζεται στον φόβο μας για ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζει κάποιο προσφιλές μας πρόσωπο και στην επιθυμία μας να το βοηθήσουμε. Οι απατεώνες συλλέγουν πληροφορίες για κάποιο κοντινό μας πρόσωπο, μεταξύ αυτών ο τόπος διαμονής του και η ασχολία του. Στη συνέχεια, λαμβάνουμε μια κλήση από άτομο που υποδύεται κάποιον δημόσιο λειτουργό, που μας λέει, για παράδειγμα, ότι το εν λόγω αγαπημένο μας πρόσωπο προκάλεσε ένα τροχαίο ατύχημα, ότι πρόκειται να δικάσσει και η δίκη θα είναι κρίνει εν πολλοίς το μέλλον του και ότι απαιτείται να κάνουμε άμεσα μια μεταφορά χρημάτων ώστε να προσλάβει καλό δικηγόρο. Οι απατεώνες μπορούν ακόμη και να μιμηθούν τη φωνή αυτού του προσφιλούς προσώπου και να προσποιηθούν ότι του δίνουν το τηλέφωνο για μια στιγμή για να μας μιλήσει. Μερικές φορές δεν χρειάζεται καν να μιμηθούν τη φωνή του, καθώς τα συναισθήματα κατά τη διάρκεια της κλήσης είναι τόσο έντονα που απλώς και μόνο το άκουσμα στο τηλέφωνο της φωνής κάποιου ατόμου του ίδιου φύλου με το προσφιλές μας πρόσωπο αρκεί για να ξεγελαστούμε. Οι απατεώνες ελπίζουν ότι πάνω στη βιασύνη μας, θα μεταφέρουμε τα χρήματα δίχως να επικοινωνήσουμε με κανέναν άλλον.
- **Παραβίαση λογαριασμών μέσων κοινωνικής δικτύωσης** – η κλοπή ταυτότητας στο διαδίκτυο επιτρέπει στους απατεώνες να συνεχίζουν να διαπράττουν εγκλήματα, αλλά αυτή τη φορά εξ ονόματός μας. Μια κοινή μέθοδος που επιστρατεύουν είναι η αποστολή ενός συνδέσμου (ψηφοφορία για ένα θέμα που μας ενδιαφέρει ή δήθεν από έναν/μία φίλο/η, π.χ. «Έχω μια φωτογραφία για εσένα, συνδέσου και κατέβασέ την εδώ: [σύνδεσμος]»). Κάνοντας κλικ στον σύνδεσμο ανακατευθυνόμαστε αυτόματα σε έναν ψεύτικο ιστότοπο όπου μας ζητείται να δώσουμε προσωπικά μας στοιχεία. Εάν το κάνουμε, οι απατεώνες μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτές τις πληροφορίες για να παραβιάσουν τους λογαριασμούς μας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, και τους δίνεται πια η

δυνατότητα να αποσπάσουν δεδομένα ή χρήματα από τους φίλους μας και να συλλέξουν πληροφορίες που τους επιτρέπουν, για παράδειγμα, να συνάπτουν με τρόπο γρήγορο δάνεια εξ ονόματός μας.

- **Ψεύτικα προφίλ μέσω κοινωνικής δικτύωσης** που δημιουργούνται από απατεώνες και ελέγχονται από αλγόριθμους (οι εφαρμογές λογισμικού που τρέχουν λογαριασμούς με τρόπο αυτοματοποιημένο ονομάζονται **bots**), άλλα άτομα ή συνδυασμό και των δύο (τέτοιοι λογαριασμοί ονομάζονται **cyborgs** – η διαχείριση τους μπορεί να γίνεται τόσο από bots όσο και από ανθρώπους). Τα ψεύτικα προφίλ επιτρέπουν στους απατεώνες να αποσπών χρήματα, να διανέμουν παράνομο περιεχόμενο και να επηρεάζουν τις απόψεις άλλων. Το να κάνετε like (να ακολουθήσετε) τέτοιους λογαριασμούς ή να τους προσθέτετε ως φίλους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, το μόνο που κάνει είναι να αυξάνει περαιτέρω την αξιοπιστία τους.
- **Προσφορές υπηρεσιών** που αποδεικνύεται ότι διαφέρουν σημαντικά από αυτό που πιστεύαμε ότι αγοράζαμε (π.χ. προσφορές για διακοπές ή εργασία στο εξωτερικό). Αυτή η μέθοδος εξαπάτησης, νόμιμη ή όχι (ανάλογα με τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται), εκμεταλλεύεται την απροσεξία ή τη βιασύνη μας (π.χ. προσφορές της τελευταίας στιγμής). Η πρόταση δείχνει πολύ ελκυστική, αλλά το συμβόλαιο που περιμένουμε να υπογράψουμε αφού αποφασίσουμε να κάνουμε την αγορά περιέχει διαφορετικούς όρους από αυτούς που μας παρουσιάστηκαν αρχικά. Συχνά, οι απατεώνες μας παροτρύνουν να βιαστούμε, υποστηρίζοντας ότι είναι η τελευταία προσφορά, ότι η προσφορά λήγει σε λίγες ώρες κ.λπ.

Είναι σημαντικό να γνωρίζετε ότι πολλές από τις παγίδες που αναφέρονται παραπάνω είναι εγκληματικές ενέργειες. Συνιστούν απάτη και συχνά κλοπή ταυτότητας και χρήση (ή καλύτερα, κακόβουλη χρήση) της εικόνας του θύματος. Κάποιες παραβιάζουν τους κανονισμούς των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (όπως η ύπαρξη πολλών προσωπικών λογαριασμών). Άλλες πάλι δεν είναι εγκληματικές ενέργειες (όπως οι μικροσυναλλαγές) ή η κατηγοριοποίησή τους εξαρτάται από την κατάσταση (π.χ. ένα συμβόλαιο με ένα ταξιδιωτικό γραφείο ενδέχεται να περιέχει ρήτρες που δεν επιτρέπονται και να παραβιάζει τον νόμο ή μπορεί να είναι απλώς ανήθικη από επιχειρηματική σκοπιά).

Δεν μπορούμε να προετοιμάσουμε τους/τις μαθητές/τριες έναντι κάθε ενδεχόμενης ψηφιακής παγίδας, αλλά μπορούμε να τους/τις βοηθήσουμε να αναπτύξουν και να καλλιεργήσουν ορισμένες συνήθειες και δεξιότητες – να τους μεταδώσουμε έναν τρόπο σκέψης και δράσης που θα τους/τις κάνει πιο ασφαλείς στο διαδίκτυο.

Τι μπορούμε να κάνουμε για να αποφύγουμε τέτοιου είδους παγίδες;

- Να γνωρίζουμε ότι όσοι βρίσκονται στο διαδίκτυο, δεν είναι όλοι ειλικρινείς ή ενδέχεται να μην είναι καν πραγματικά πρόσωπα.
- Να κατανοήσουμε τους μηχανισμούς που χρησιμοποιούν οι εγκληματίες και οι πάροχοι υπηρεσιών και τις συνέπειες που συνεπάγεται η παγίδευσή μας – τόσο για εμάς όσο και για άλλα άτομα.
- Να έχουμε αυτογνωσία – για παράδειγμα, εάν γνωρίζουμε ότι ενδέχεται να παρασυρθούμε παίζοντας βιντεοπαιχνίδια και να ξοδέψουμε περισσότερα χρήματα σε μικροσυναλλαγές από όσα είχαμε αρχικά προβλέψει, θα μπορούσαμε να επιλέξουμε έναν τρόπο πληρωμής που μας επιτρέπει να ορίσουμε ένα

ανώτατο όριο δαπανών.

- Να παραμένουμε σε εγρήγορση επαληθεύοντας τις πληροφορίες και τους συνδέσμους που λαμβάνουμε και τους ιστότοπους που επισκεπτόμαστε. Για παράδειγμα, θα μπορούσαμε να καλέσουμε την τράπεζά μας για να επιβεβαιώσουμε εάν ένα μήνυμα που λάβαμε προέρχεται από αυτήν, να τηλεφωνήσουμε σε έναν φίλο για να ελέγξουμε αν μας έστειλε έναν ύποπτο σύνδεσμο και να ελέγξουμε την αξιοπιστία ενός ηλεκτρονικού καταστήματος διαβάζοντας κριτικές (αν και αυτή η μέθοδος δεν είναι πλήρως αξιόπιστη καθώς οι διαδικτυακές κριτικές μπορούν να εξαγοραστούν) ή επαληθεύοντας τα στοιχεία της εταιρείας στα αντίστοιχα δημόσια μητρώα.
- Να διαβάζουμε τους όρους παροχής υπηρεσιών και τα συμβόλαια πριν χρησιμοποιήσουμε μια υπηρεσία.
- Να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί όταν μια προσφορά δείχνει υπερβολικά φθηνή και πολύ χαμηλότερη από τον ανταγωνισμό ή όταν δεχόμαστε πίεση να λάβουμε μια απόφαση γρήγορα.
- Να δίνουμε προσοχή στις λεπτομέρειες – οι ιστότοποι και τα μηνύματα phishing (ηλεκτρονικό «ψάρεμα») συνήθως περιέχουν σφάλματα. Τα στοιχεία τους διαφέρουν από εκείνα των φορέων που προσπαθούν να υποδυθούν. Θα πρέπει να κοιτάζουμε προσεκτικά το χρώμα και τις λεπτομέρειες των λογοτύπων, την διεύθυνση του ιστότοπου, αν η σύνδεση είναι κρυπτογραφημένη ή όχι, αν υπάρχουν ορθογραφικά λάθη στο μήνυμα κ.λπ.
- Να βασιζόμαστε στην εμπειρία μας ως καταναλωτές – εάν μια εταιρεία της οποίας τις υπηρεσίες χρησιμοποιούμε αλλάξει αιφνιδίως κάτι στις λειτουργίες της (τρόπος διαδικτυακής σύνδεσης, παράδοση υπηρεσίας ή τρόπος επικοινωνίας μαζί μας), θα πρέπει να βεβαιωθούμε πως δεν πρόκειται για απάτη.

Τι να κάνουμε αν τελικά πέσουμε σε παγίδα;

ΒΗΜΑ 1: να περιορίσουμε τις απώλειες – να σκεφτούμε τι πρέπει να κάνουμε και να σχεδιάσουμε τα επόμενά μας βήματα, δηλαδή εάν θα ζητήσουμε τον περιορισμό των προσωπικών μας δεδομένων, να αποφασίσουμε ποιους λογαριασμούς θα μπλοκάρουμε και ποιον θα ειδοποιήσουμε για να αποφύγουμε περαιτέρω απώλειες.

ΒΗΜΑ 2: να προσπαθήσουμε να ανακτήσουμε ό,τι έχουμε χάσει – να διαβάσουμε ξανά το συμβόλαιο με τον πάροχο υπηρεσιών και να αναζητήσουμε λόγους που να μας επιτρέπουν να προβούμε σε καταγγελία, να επικοινωνήσουμε με φορείς που μπορούν να μας βοηθήσουν αναφέροντάς τους την κατάσταση (διαχειριστές μέσω κοινωνικής δικτύωσης, υπερασπιστές των δικαιωμάτων των καταναλωτών, οργανισμούς που εκπροσωπούν τους παρόχους υπηρεσιών, την αστυνομία ή την εισαγγελία).

ΒΗΜΑ 3: να σκεφτούμε πώς μπορούμε να αποφύγουμε την παγίδα αυτή ή άλλες παγίδες στο μέλλον – να ενημερωθούμε για παρόμοιες περιπτώσεις, να αναθεωρήσουμε και επανεξετάσουμε τις συνήθειές μας και να μοιραστούμε την εμπειρία μας με άλλα άτομα ώστε να τα προειδοποιήσουμε.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

- bot** λογισμικό που αυτοματοποιεί ορισμένες ενέργειες. Σε ό,τι αφορά τα ψεύτικα προφίλ μέσω κοινωνικής δικτύωσης, ο όρος περιγράφει έναν λογαριασμό ο οποίος ελέγχεται από δέσμες ενεργειών (scripts) και αλγόριθμους (δηλαδή αυτόματα).
- cyborg** ένας ψεύτικος λογαριασμός μέσω κοινωνικής δικτύωσης του οποίου η διαχείριση γίνεται κάποιες φορές αυτόματα (π.χ. τη νύχτα) και, άλλες, από έναν άνθρωπο, γεγονός που κάνει πιο δύσκολο τον εντοπισμό του.
- ψηφιακές παγίδες** για τους σκοπούς του παρόντος σχεδίου μαθήματος, ως ψηφιακές παγίδες νοούνται οποιοσδήποτε (διαδικτυακές) καταστάσεις στις οποίες διατρέχουμε τον κίνδυνο απώλειας πολύτιμων περιουσιακών στοιχείων. Σε αυτές τις καταστάσεις περιλαμβάνονται παράνομες δραστηριότητες, όπως το phishing (ηλεκτρονικό «ψάρεμα») για την απόσπαση δεδομένων ή χρημάτων, αλλά και νόμιμες, όπως οι μικροσυναλλαγές.
- μικροσυναλλαγές** πληρωμές που γίνονται συνήθως διαδικτυακά και οι οποίες βασίζονται στη λογική των μικρών αλλά συχνών πληρωμών. Δεν απαγορεύονται αλλά ο μηχανισμός τους μάς κάνει να χάσουμε εύκολα τον έλεγχο και να ξοδέψουμε περισσότερα χρήματα από όσα είχαμε αρχικά προβλέψει.
- phishing** (ηλεκτρονικό «ψάρεμα») – απόσπαση δεδομένων ή χρημάτων μέσω ψευδών μηνυμάτων, που συχνά μας ανακατευθύνουν σε ψεύτικους ιστότοπους. Στη συγκεκριμένη μορφή εξαπάτησης, οι απατεώνες συνήθως υποδύονται γνωστές και αξιόπιστες εταιρίες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, μέσω εφαρμογών ανταλλαγής μηνυμάτων, μηνυμάτων κειμένου (SMS) ή email.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να αποκτήσουν επίγνωση των κινδύνων που ενέχουν οι διαδικτυακές απάτες.
- να αποκτήσουν βασικές γνώσεις πάνω στους μηχανισμούς που διέπουν τις διαδικτυακές απάτες και άλλες παγίδες και να κατανοήσουν τις νομικές, και όχι μόνο, συνέπειες, που αυτές συνεπάγονται.
- να μάθουν τι μπορούν να κάνουν ώστε να αποφύγουν τις ψηφιακές παγίδες και σε ποιες ενέργειες πρέπει να προβούν σε περίπτωση που πέσουν θύματα απάτης.
- να είναι σε θέση να επαληθεύουν ιστότοπους και πληροφορίες με σκοπό να μειώσουν τον κίνδυνο εξαπάτησης.

Υλικό

- έντυπα παραδείγματα περιπτώσεων και πίνακας απαντήσεων (παραρτήματα)
- αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes)

Διαδικασία

Μπορείτε να διαλέξετε όποια από τις δύο διαθέσιμες παραλλαγές του σχεδίου μαθήματος θέλετε:

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (10 λεπτά)

Συμβουλή

Πριν το μάθημα, διαβάστε τα δέκα παραδείγματα περιπτώσεων (ψηφιακές παγίδες) από το Παράρτημα 1. Σκεφτείτε πόσα από αυτά θα μπορέσετε να καλύψετε κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Πριν επιλέξετε, λάβετε υπόψη τη δυναμικότητα της τάξης και πόσο γρήγορα εργάζονται οι μαθητές/τριες και αναλογιστείτε πόσο πιθανό είναι να αντιμετωπίσουν καταστάσεις όπως αυτές που περιγράφονται στα παραδείγματα. Εάν εντοπίσετε μια περίπτωση που θεωρείτε ιδιαίτερα σημαντική, μπορείτε να αφιερώσετε σε αυτήν ολόκληρη τη δραστηριότητα και να εμβαθύνετε.

1. Εξηγήστε ότι το θέμα του μαθήματος θα είναι οι ψηφιακές παγίδες και οι μέθοδοι αποφυγής τους. Χωρίστε τους/τις μαθητές/τριες σε ομάδες και ζητήστε από κάθε ομάδα να επιλέξει στην τύχη μια περίπτωση (από τα παραδείγματα που βρίσκονται στο Παράρτημα 1). Κάθε ομάδα θα πρέπει να αναλύσει τα παραδείγματά της, λαμβάνοντας υπόψη τις ερωτήσεις που σχετίζονται με κάθε περίπτωση (Παράρτημα 2).
2. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να γράψουν κάθε απάντηση σε ξεχωριστό **αυτοκόλλητο χαρτάκι σημειώσεων (sticky note)**. Στη συνέχεια, ζητήστε να κολλήσουν τα χαρτάκια με τις απαντήσεις δίπλα στις αντίστοιχες ερωτήσεις στον κοινό πίνακα απαντήσεων (Παράρτημα 2).
3. Καλό είναι να αναλύσετε ένα παράδειγμα με την τάξη πριν ξεκινήσουν οι μαθητές/τριες να εργάζονται σε ομάδες (προτεινόμενο παράδειγμα θα βρείτε στο Παράρτημα 3).
4. Όσο οι ομάδες εργάζονται, σχεδιάστε τον παρακάτω πίνακα στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart).

	Περίπτωση/ομάδα 1	Περίπτωση/ομάδα 2	Περίπτωση/ομάδα 3
Ερώτηση 1	Χώρος για αυτοκόλλητο χαρτάκι σημειώσεων (sticky note)		
Ερώτηση 2			

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (15 λεπτά)

1. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες αν τους άρεσε η εργασία. Στη συνέχεια, ζητήστε από τις ομάδες να διαβάσουν τις περιπτώσεις τους δυνατά.
2. Ρωτήστε επίσης αν έχουν βιώσει ή ακούσει καταστάσεις παρόμοιες με εκείνες των παραδειγμάτων.
3. Στη συνέχεια, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να κοιτάξουν πιο προσεκτικά τον πίνακα απαντήσεων που έχετε σχεδιάσει στον πίνακα/πίνακα σεμιναρίου (flipchart). Συνοψίστε τα αποτελέσματα της εργασίας τους, στρέφοντας την προσοχή τους σε επαναλαμβανόμενες απαντήσεις, αλλά και σε ενδεχόμενες διαφορές που εντοπίσατε.

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, εξηγήστε τι είναι οι ψηφιακές παγίδες, γιατί πέφτουμε σε αυτές και τι μπορούμε να κάνουμε για να ελαχιστοποιήσουμε τον κίνδυνο να πέσουμε θύματα απάτης στο διαδίκτυο. Πείτε στους/στις μαθητές/τριες σε ποιες ενέργειες πρέπει να προβούν αν πέσουν σε κάποια από αυτές τις παγίδες. Δώστε όνομα σε κάθε κατάσταση που αναλύθηκε από τις ομάδες (π.χ. μικροσυναλλαγές, phishing (ηλεκτρονικό «ψάρεμα»)). Υπογραμμίστε πως δεν είναι υποχρεωτικά παράνομες όλες οι μορφές ψηφιακών παγίδων και τονίστε ότι μπορεί να διαφέρουν πολύ μεταξύ τους. Ενημερώστε την τάξη ότι στα πλαίσια του μαθήματος θα μιλήσετε μόνο για μερικούς από τους πολλούς πιθανούς κινδύνους και ότι ο διαδικτυακός κόσμος αλλάζει τόσο πολύ και τόσο γρήγορα που είναι αδύνατον να προετοιμαστούμε για κάθε πιθανό κίνδυνο. Μπορούμε, ωστόσο, να βελτιώσουμε ένα σύνολο δεξιοτήτων και να καλλιεργήσουμε συμπεριφορές που μας κάνουν κάπως πιο ασφαλείς στο διαδίκτυο.

Συμβουλή

Εάν έχετε επαρκή χρόνο στη διάθεσή σας, μπορείτε να συζητήσετε μερικά από τα παραδείγματα που δεν καλύφθηκαν ή που δεν συμπεριλάβατε στο σχέδιο μαθήματος.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Αυτό το στάδιο μπορεί να γίνει με έναν από τους δύο παρακάτω τρόπους:

ΕΠΙΛΟΓΗ 1.1.

Οι μαθητές/τριες εργάζονται σε ομάδες, προετοιμάζοντας πληροφορίες που θα σταλούν σε άλλους χρήστες του διαδικτύου με σκοπό να τους προειδοποιήσουν για τους κινδύνους μιας ψηφιακής παγίδας. Μπορούν να εργαστούν με την παγίδα που έχουν ήδη αναλύσει στα πλαίσια του σταδίου της Εμπειρίας ή να διαλέξουν μια άλλη. Μπορείτε να κάνετε αυτήν την εργασία πιο ενδιαφέρουσα ζητώντας από τις ομάδες να παρουσιάσουν την εργασία τους σε συγκεκριμένη μορφή ή μορφότυπο (κείμενο, εικόνα, βίντεο κ.λπ.).

ΕΠΙΛΟΓΗ 1.2

Οι μαθητές/τριες, δουλεύοντας σε ομάδες ή συλλογικά, δημιουργούν μια λίστα με συμβουλές που προστατεύουν τους χρήστες του διαδικτύου από ψηφιακές παγίδες.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (10 λεπτά)

Χωρίστε τους/τις μαθητές/τριες σε ομάδες και ζητήστε να αναλύσουν τις περιπτώσεις από το Παράρτημα 4 (επιλέξτε μερικές ή δώστε σε κάθε ομάδα αντίγραφα όλων) και δώστε ονόματα από το Παράρτημα 5 στα παραδείγματα καταστάσεων. Στη συνέχεια, για κάθε περίπτωση που έλαβε όνομα, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να επιλέξουν από την παρακάτω λίστα τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι πέφτουν στην παγίδα:

- Απροσεξία
- Επιθυμία εξοικονόμησης χρημάτων
- Έλλειψη χρόνου
- Επιθυμία απόκτησης ενός αγαθού ή υπηρεσίας στη χαμηλότερη δυνατή τιμή
- Βιασύνη
- Συμπεριφορά που επηρεάζεται από συναισθήματα
- Φόβος για ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζει κάποιο προσφιλές πρόσωπο
- Υπερβολική εμπιστοσύνη σε αγνώστους στο διαδίκτυο
- Αφέλεια
- Έλλειψη εμπειρίας
- Έλλειψη γνώσεων
- Ρουτίνα
- Άλλα - δώστε παραδείγματα

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Ρωτήστε τους μαθητές/τριες αν η εργασία τους φάνηκε εύκολη ή δύσκολη και γιατί. Ελέγξτε εάν οι ομάδες έχουν δώσει το σωστό όνομα στις περιπτώσεις τους.

- Ποιους λόγους επισήμαναν οι μαθητές/τριες;
- Έχουν επιλέξει όλες οι ομάδες τους ίδιους λόγους;
- Ποιες από τις καταστάσεις που θίχτηκαν κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας πιστεύουν οι μαθητές/τριες ότι είναι πιο επικίνδυνες και γιατί;

ΘΕΩΡΙΑ (5–10 λεπτά)

Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, οργανώστε τις πληροφορίες

σχετικά με τις ψηφιακές παγίδες – δώστε ορισμούς και αναφέρετε τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι πέφτουν σε αυτές. Υπενθυμίστε στους/στις μαθητές/τριες ότι, σε πολλές περιπτώσεις, οι λόγοι μπορεί να είναι περισσότεροι από ένας. Υπογραμμίστε ότι δεν είναι δεδομένο ότι θα πέσουν σε παγίδες – μπορούν να καλλιεργήσουν συνήθειες και συμπεριφορές που θα τους/τις κάνουν πιο ασφαλείς έναντι της απόσπασης δεδομένων ή χρημάτων και άλλων μορφών εξαπάτησης.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (15–20 λεπτά)

Πείτε στους/στις μαθητές/τριες ότι θα συνεχίσουν να εργάζονται στις ίδιες ομάδες όπως πριν. Δώστε σε κάθε ομάδα μία ή δύο από τις περιπτώσεις που η τάξη έκρινε ως τις πιο επικίνδυνες. Οι ομάδες θα πρέπει είναι να εξετάσουν τις παρακάτω ερωτήσεις:

- Τι να κάνουμε αν έχουμε ήδη πέσει σε παγίδα;
- Πώς να περιορίσουμε τις απώλειές μας (να εξουδετερώσουμε την παγίδα άμεσα ώστε να μην μπορεί να μας βλάψει άλλο);
- Πώς μπορούμε να προσπαθήσουμε να ανακτήσουμε ό,τι χάσαμε;
- Πώς μπορούμε να προλάβουμε την εμφάνιση τέτοιων καταστάσεων στο μέλλον; (Για τη συγκεκριμένη ερώτηση, ζητήστε από τις ομάδες να καταγράψουν τις απαντήσεις τους.)

Ακούστε τις απαντήσεις των ομάδων για τις τρεις πρώτες ερωτήσεις. Ακολουθώντας, δουλεύοντας μαζί τους, χρησιμοποιήστε τις απαντήσεις που έδωσαν στην τέταρτη ερώτηση για να δημιουργήσετε μια λίστα ενεργειών και συμπεριφορών που μπορούν να βοηθήσουν τους ανθρώπους να μην πέσουν σε διαδικτυακές παγίδες – γράψτε τη λίστα στον πίνακα/πίνακα σεμιναρίου (flipchart) ή όπου αλλού προτιμάτε. Ζητήστε από τις ομάδες να προσθέσουν μόνο νέες ιδέες στη λίστα, δίχως να επαναλάβουν όσα έχουν ήδη ειπωθεί. Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, μιλήστε με τους/τις μαθητές/τριες σχετικά με εκείνες τις συνήθειες και συμπεριφορές που μειώνουν την πιθανότητα εξαπάτησης.

Παράρτημα 1

Περιπτώσεις (Παραδείγματα καταστάσεων) και για τις δύο παραλλαγές μαθήματος (Επιλογές 1 & 2)

Στην πρώτη παραλλαγή, είναι προτιμότερο να δώσετε τις περιπτώσεις στους/στις μαθητές/τριες χωρίς όνομα, δηλαδή χωρίς να ονομάζονται τα φαινόμενα που περιγράφονται σε αυτές. Θα τους δώσετε όνομα κατά τα στάδια του Αναστοχασμού και της Θεωρίας.

Η δεύτερη παραλλαγή προϋποθέτει να δώσετε τις περιπτώσεις και τις ονομασίες τους ξεχωριστά.

Phishing (ηλεκτρονικό «ψάρεμα») – Ψεύτικο μήνυμα από υποτιθέμενη εταιρεία ταχυμεταφορών

Περίπτωση 1

Ο Κώστας αγοράζει συχνά πράγματα στο διαδίκτυο. Για την παράδοση, συνήθως επιλέγει θυρίδες δεμάτων – του είναι πιο βολικό. Σήμερα έλαβε ένα γραπτό μήνυμα:

«Το πακέτο σας περιμένει στη θυρίδα. Για να το παραλάβετε, μεταβείτε στον ιστότοπο #μας (9σύνδεσμος [εδώ](#)) και εισγετε τα στοιχεία σας.»

Ο ιστότοπος του ζητάει να δώσει το ονοματεπώνυμό του καθώς και τον ΑΜΚΑ του.

Ψεύτικο ηλεκτρονικό κατάστημα

Περίπτωση 2

Ο Γιάννης αναζητούσε στο διαδίκτυο εδώ και καρό ένα καινούριο τηλέφωνο. Τελικά βρήκε το μοντέλο των ονείρων του. Σε ένα ηλεκτρονικό κατάστημα το οποίο δεν είχε ξανακούσει, το τηλέφωνο πωλούταν 250 ευρώ φθηνότερα από τον ανταγωνισμό. Ο Γιάννης πλήρωσε μέσω γρήγορης μεταφοράς χρημάτων (το κατάστημα δεν έδινε δυνατότητα πληρωμής με αντικαταβολή). Δεν έλαβε ποτέ το τηλέφωνο που παρήγγειλε, κανείς δεν απάντησε όταν κάλεσε στον αριθμό τηλεφώνου του καταστήματος όπως και στα email που έστειλε.

Μικροσυναλλαγές

Περίπτωση 3

Η Σοφία παίζει διαδικτυακά παιχνίδια. Της αρέσει πολύ και αφιερώνει πολύ χρόνο σε αυτό. Ο χαρακτήρας της στο παιχνίδι είναι ήδη αρκετά προχωρημένος, ωστόσο δεν τα κατάφερε απλά και μόνο παίζοντας. Αγόρασε κάποιο εξοπλισμό με το που μπήκε στο παιχνίδι, καθώς και από άλλους παίκτες. Τα αντικείμενα από τους παίκτες ήταν ακριβά. Όσο για τις πληρωμές εντός του παιχνιδιού, η Σοφία δεν πολυνοιάζεται για αυτές – πρόκειται για μικρά ποσά– αν και τις κάνει αρκετά συχνά. Έχει συνδέσει την κάρτα της με το παιχνίδι.

Phishing (ηλεκτρονικό «ψάρεμα»)- Ψεύτικος ιστότοπος τράπεζας

Περίπτωση 4

Η Μαρία απέκτησε τον πρώτο της τραπεζικό λογαριασμό και την πρώτη της κάρτα. Σπάνια συνδέεται στην τράπεζα με άλλον τρόπο πέρα από την εφαρμογή, όμως μια μέρα έλαβε ένα email που έλεγε ότι λόγω κάποιων τροποποιήσεων στο σύστημα σύνδεσης, έπρεπε να αλλάξει τον κωδικό πρόσβασής της. Ο σύνδεσμος προς τον ιστότοπο της τράπεζας υπήρχε στο email και η Μαρία έκανε κλικ πάνω του. Ο ιστότοπος στον οποίο ανακατευθύνθηκε έμοιαζε με εκείνον που γνώριζε. Συνδέθηκε, πληκτρολογώντας τον κωδικό πρόσβασής της και επιβεβαιώνοντάς τον με άλλον έναν κωδικό. Μετά από λίγο καιρό ανακάλυψε ότι δεν υπήρχαν χρήματα στον λογαριασμό της. Είχε γίνει ανάληψη όλου του ποσού την ημέρα που άλλαξε τον κωδικό πρόσβασής της.

Ψεύτικος φιλανθρωπικός έρανος

Περίπτωση 5

Ο Γιώργος διάβασε αυτή την ιστορία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και συγκινήθηκε βαθύτατα. Η μικρή Αλίκη ζητούσε χρήματα για να καταπολεμήσει το γλοίωμα, μια σπάνια μορφή καρκίνου του εγκεφάλου. Ήταν μόλις πέντε ετών. Το κάλεσμα για τον έρανο συνοδευόταν από μία φωτογραφία της να παίζει με τα αδέρφια της, καθώς και από μια άλλη φωτογραφία που την έδειχνε στο νοσοκομείο. Ο Γιώργος δεν είχε πολλά χρήματα και δεν είχε έσοδα, αλλά παρόλα αυτά έκανε δωρεά για τη θεραπεία του κοριτσιού. Μετά από λίγο καιρό, διάβασε στα μέσα ενημέρωσης ότι ο έρανος ήταν ψεύτικος και ότι η Αλίκη δεν υπήρξε ποτέ.

Προσφορά διακοπών διαφορετική από όσα περιγράφονται στο φυλλάδιο και βρίσκονται αναρτημένα στον ιστότοπο του ταξιδιωτικού γραφείου

Περίπτωση 6

Η Ελένη, η Ερωφίλη και η Ναυσικά πήγαιναν για πρώτη φορά διακοπές χωρίς τους γονείς τους, οι οποίοι τους υποσχέθηκαν να χρηματοδοτήσουν το ταξίδι τους. Ωστόσο, τα κορίτσια έπρεπε να φάξουν από μόνες τους να βρουν μια ενδιαφέρουσα και προσιτή προσφορά. Επέλεξαν την Αίγυπτο. Μέσω ενός ταξιδιωτικού γραφείου βρήκαν μια προσφορά που έδειχνε πολύ ελκυστική. Το φυλλάδιο έδειχνε ένα ξενοδοχείο που βρισκόταν 100 μέτρα από την παραλία, δωμάτια με θέα στη θάλασσα και μια πισίνα. Οι γονείς έδωσαν στα κορίτσια χρήματα για το ταξίδι. Όταν έφτασαν, διαπίστωσαν ότι τα δωμάτιά τους ήταν μικρά και με περιορισμένους χώρους, το ξενοδοχείο βρισκόταν σε απόσταση ενός χιλιόμετρου από τη θάλασσα και υπήρχε επιπλέον χρέωση για τη χρήση της πισίνας η οποία βρισκόταν σε ένα κοντινό ξενοδοχείο (το δικό τους δεν διέθετε). Όταν επέστρεψαν από τις διακοπές τους υπέβαλαν καταγγελία, όμως διαπίστωσαν ότι οι συνθήκες που είχαν βρει ταίριαζαν με εκείνες που περιγράφονταν στο συμβόλαιο που είχαν υπογράψει, αν και όχι με εκείνες που περιγράφονταν στο φυλλάδιο.

Δόλια προσφορά εργασίας στο εξωτερικό

Περίπτωση 7

Ο Μανώλης και ο Πέτρος είχαν μόλις κλείσει τα 18 και ήθελαν να κερδίσουν κάποια επιπλέον χρήματα. Βρήκαν μια προσφορά εργασίας στο διαδίκτυο – υποτίθεται πως θα δούλευαν ως σερβιτόροι σε ένα καλό εστιατόριο στο Ηνωμένο Βασίλειο. Όταν έφτασαν, διαπίστωσαν ότι παρόλο που είχαν πληρώσει την εταιρεία που μεσολάβησε για να βρουν τη δουλειά, έπρεπε να εργαστούν ως λαντζέρηδες και να ξεχάσουν τα φιλοδωρήματα.

Ψευδής οικογενειακή έκτακτη ανάγκη

Περίπτωση 8

Χθες, οι γονείς του Αντώνη έλαβαν ένα τηλεφώνημα από την Αγγλία, όπου μένει η αδερφή του η Καλλιόπη. Στη γραμμή ήταν μία αστυνομικός. Είπε ότι η Καλλιόπη, καθ' οδόν προς το γραφείο, είχε προκαλέσει ένα θανατηφόρο τροχαίο. Η αστυνομικός έδωσε το όνομα της εταιρείας στην οποία εργάζεται η Καλλιόπη καθώς και τη μάρκα και τον αριθμό κυκλοφορίας του αυτοκινήτου της. Είπε ότι σε μισή ώρα θα γινόταν μια δίκη, κατά την οποία ο δικαστής θα αποφάσιζε αν η Καλλιόπη θα πήγαινε στη φυλακή για τρεις μήνες και επίσης σε ποια στοιχεία και μαρτυρίες θα βάσιζε την τελική του ετυμηγορία. Η Καλλιόπη θα μπορούσε να εκπροσωπηθεί από δικηγόρο που θα ορίσει το δικαστήριο, αλλά ο εν λόγω συνήγορος δεν έχει εμπειρία σε τέτοιες υποθέσεις. Ένας καλός ιδιώτης δικηγόρος κοστίζει αρκετά. Η Καλλιόπη θα προσλάμβανε έναν αν οι γονείς της μετέφεραν αμέσως 5.000 ευρώ σε έναν συγκεκριμένο λογαριασμό. Κατά τη διάρκεια της συνομιλίας, η αστυνομικός έδωσε την Καλλιόπη στο τηλέφωνο. Οι γονείς άκουσαν μόνο «Βοηθήστε με, βοηθήστε με, σας παρακαλώ». Έκαναν τη μεταφορά του ποσού και τότε μόνο κάλεσαν την κόρη τους. Αποδείχθηκε ότι δεν είχε γίνει κανένα ατύχημα.

Ψεύτικος λογαριασμός μέσω κοινωνικής δικτύωσης

Περίπτωση 9

Η Δήμητρα έλαβε ένα αίτημα φιλίας από τον Νίκο. Δεν τον αναγνώρισε και έκανε κλικ στο προφίλ του. Είχε μόλις μια φωτογραφία προφίλ και δύο αναρτήσεις και δεν υπήρχαν στο προφίλ του πληροφορίες για αυτόν. Ωστόσο, είχε πέντε κοινούς φίλους με τη Δήμητρα. Η Δήμητρα επικοινωνήσε μαζί τους, αλλά κανείς τους δεν τον γνώριζε.

Ψεύτικος σύνδεσμος

Περίπτωση 10

Ο Λευτέρης έλαβε ένα μήνυμα από τον φίλο του σε μια εφαρμογή ανταλλαγής μηνυμάτων: «Έχω μια υπέροχη φωτογραφία από το παρελθόν για εσένα. Κάνε κλικ σε αυτόν τον σύνδεσμο για να την κατεβάσεις.» Όταν έκανε κλικ, ανακατευθύνθηκε σε μια σελίδα που ζητούσε το όνομα χρήστη και τον κωδικό πρόσβασής του στο Facebook. Τα έδωσε.

Παράρτημα 2

Πίνακας Απαντήσεων για την παραλλαγή μαθήματος Επιλογή 1 (Κοινός πίνακας για όλες τις Ομάδες)

Ερωτήματα περίπτωσης

1. ΤΙ ΟΦΕΛΟΣ ΠΕΡΙΜΕΝΕΙ
ΝΑ ΑΠΟΚΟΜΙΣΕΙ ΤΟ
ΑΤΟΜΟ ΠΟΥ ΕΣΤΗΣΕ
ΤΗΝ ΠΑΓΙΔΑ;

2. ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΟΥ
ΝΟΜΙΜΕΣ Η ΟΧΙ;

3. ΤΙ ΕΧΕΙ ΝΑ ΧΑΣΕΙ
ΕΚΕΙΝΟΣ/Η ΠΟΥ ΠΕΦΤΕΙ
ΣΤΗΝ ΠΑΓΙΔΑ;

4. ΓΙΑΤΙ ΤΟ ΑΤΟΜΟ
ΕΠΕΣΕ ΣΤΗΝ ΠΑΓΙΔΑ;
ΤΙ ΤΟΝ ΕΚΑΝΕ
ΝΑ ΞΕΓΕΛΑΣΤΕΙ;

5. ΤΙ ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ
ΚΑΝΟΥΜΕ ΓΙΑ ΝΑ
ΑΠΟΦΥΓΟΥΜΕ ΤΗΝ
ΕΞΑΠΑΤΗΣΗ;

6. ΤΙ ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ
ΚΑΝΟΥΜΕ ΟΤΑΝ
ΕΧΟΥΜΕ ΗΔΗ ΠΕΣΕΙ
ΣΕ ΠΑΓΙΔΑ;

Γράψτε κάθε απάντηση σε ένα ξεχωριστό αυτοκόλλητο χαρτάκι σημειώσεων (sticky note) και τοποθετήστε το δίπλα στη σχετική ερώτηση.

Παράρτημα 3

Παράδειγμα συζήτησης μιας περίπτωσης από την πρώτη παραλλαγή του σχεδίου μαθήματος (Επιλογή 1)

Περίπτωση 6 (Προσφορά διακοπών διαφορετική από όσα περιγράφονται στο φυλλάδιο και βρίσκονται αναρτημένα στον ιστότοπο του ταξιδιωτικού γραφείου)

Η Ελένη, η Ερωφίλη και η Ναυσικά πήγαιναν για πρώτη φορά διακοπές χωρίς τους γονείς τους, οι οποίοι τους υποσχέθηκαν να χρηματοδοτήσουν το ταξίδι τους. Ωστόσο, τα κορίτσια έπρεπε να ψάξουν από μόνες τους να βρουν μια ενδιαφέρουσα και προσιτή προσφορά. Επέλεξαν την Αίγυπτο. Μέσω ενός ταξιδιωτικού γραφείου βρήκαν μια προσφορά που έδειχνε πολύ ελκυστική. Το φυλλάδιο έδειχνε ένα ξενοδοχείο που βρισκόταν 100 μέτρα από την παραλία, δωμάτια με θέα στη θάλασσα και μια πισίνα. Οι γονείς έδωσαν στα κορίτσια χρήματα για το ταξίδι. Όταν έφτασαν, διαπίστωσαν ότι τα δωμάτιά τους ήταν μικρά και με περιορισμένους χώρους, το ξενοδοχείο βρισκόταν σε απόσταση ενός χιλιομέτρου από τη θάλασσα και υπήρχε επιπλέον χρέωση για τη χρήση της πισίνας η οποία βρισκόταν σε ένα κοντινό ξενοδοχείο (το δικό τους δεν διέθετε). Όταν επέστρεψαν από τις διακοπές τους υπέβαλαν καταγγελία, όμως διαπίστωσαν ότι οι συνθήκες που είχαν βρει ταίριαζαν με εκείνες που περιγράφονταν στο συμβόλαιο που είχαν υπογράψει, αν και όχι με εκείνες που περιγράφονταν στο φυλλάδιο.

Ερωτήσεις

1. Τι όφελος περιμένει να αποκομίσει το άτομο που έστησε την παγίδα;
Πελάτες, χρήματα
2. Είναι οι πράξεις του νόμιμες ή όχι;
εξαρτάται από τα τεχνάσματα που επιστρατεύει και τους χειρισμούς που κάνει
3. Τι έχουν να χάσουν τα άτομα που έπεσαν στην παγίδα;
Χρήματα, ηρεμία, χαλαρές και ξεκούραστες διακοπές
4. Γιατί τα άτομα έπεσαν στην παγίδα; Τι τα έκανε να ξεγελαστούν;
η επιθυμία να εξοικονομήσουν χρήματα, μια έντονη ανάγκη να αποκτήσουν κάτι, βιασύνη, απροσεξία κατά την υπογραφή του συμβολαίου, υπογραφή του συμβολαίου δίχως να το έχουν διαβάσει, η μη επαλήθευση των στοιχείων του ταξιδιωτικού γραφείου
5. Τι μπορούμε να κάνουμε για να αποφύγουμε την εξαπάτηση σε παρόμοια περίπτωση;
να διαβάσουμε το συμβόλαιο πριν το υπογράψουμε, να είμαστε προσεκτικοί όταν κάτι είναι πολύ φθηνότερο από τον ανταγωνισμό, να επαληθεύσουμε τα στοιχεία του ταξιδιωτικού γραφείου στα αντίστοιχα δημόσια μητρώα ή μέσω ενός φορέα που εκπροσωπεί τέτοιους παρόχους υπηρεσιών
6. Τι μπορούμε να κάνουμε όταν έχουμε ήδη πέσει σε παγίδα;
να υποβάλλουμε καταγγελία, να ειδοποιήσουμε την αστυνομία, να κινηθούμε δικαστικά

Παράρτημα 4

Λίστα με τα φαινόμενα που περιγράφονται στις περιπτώσεις και λίστα με τους λόγους που μας κάνουν να πέσουμε σε ψηφιακές παγίδες (για την Επιλογή 2 – δεύτερη παραλλαγή του Σχεδίου Μαθήματος)

Λίστα με φαινόμενα

Phishing (ηλεκτρονικό «ψάρεμα») – Ψεύτικος ιστότοπος τράπεζας

Phishing (ηλεκτρονικό «ψάρεμα») – Ψεύτικο μήνυμα από υποτιθέμενη εταιρεία ταχυμεταφορών

Ψεύτικο ηλεκτρονικό κατάστημα

Ψεύτικος λογαριασμός μέσω κοινωνικής δικτύωσης

Ψεύτικος σύνδεσμος

Μικροσυναλλαγές

Ψεύτικος φιλανθρωπικός έρανος

Δόλια προσφορά εργασίας στο εξωτερικό

Ψευδής οικογενειακή έκτακτη ανάγκη

Προσφορά διακοπών διαφορετική από όσα περιγράφονται στο φυλλάδιο και βρίσκονται αναρτημένα στον ιστότοπο του ταξιδιωτικού γραφείου

Λίστα με τους λόγους

Απροσεξία

Επιθυμία εξοικονόμησης χρημάτων

Έλλειψη χρόνου

Επιθυμία απόκτησης ενός αγαθού ή υπηρεσίας στη χαμηλότερη δυνατή τιμή

Βιασύνη

Συμπεριφορά που επηρεάζεται από συναισθήματα

Φόβος για ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζει κάποιο προσφιές πρόσωπο

Υπερβολική εμπιστοσύνη σε αγνώστους στο διαδίκτυο

Αφέλεια

Έλλειψη εμπειρίας

Έλλειψη γνώσεων

Ρουτίνα

Άλλα - δώστε παραδείγματα

Ενότητα 3

Εγώ στις σχέσεις με τους άλλους

Εγώ στις σχέσεις με τους άλλους Συναισθήματα στο διαδίκτυο

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Το να βιώνουμε συναισθήματα αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής μας. Σχεδόν κάθε στιγμή αισθανόμαστε κάτι, αν και έχουμε την τάση να αγνοούμε κάποια **αισθήματα** και αισθήσεις (τα σήματα που στέλνονται στον εγκέφαλό μας από το σώμα μας). Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το αίσθημα ηρεμίας – όταν νιώθουμε ήρεμοι/ες, μπορεί να δίνουμε την εντύπωση ότι δεν νιώθουμε απολύτως τίποτα, δηλαδή ότι δεν βιώνουμε κάποιο συναίσθημα. Ενίστε, ωστόσο, τα συναισθήματά μας είναι τόσο δυνατά που γίνονται δυσβάσταχτα.

Υπάρχει λόγος για τον οποίον έχουμε εξελίξει την ικανότητα να βιώνουμε συναισθήματα, αν και μπορεί να είναι δύσκολο να κατανοήσουμε τον σκοπό που εξυπηρετούν – ειδικά αν τα αντιλαμβανόμαστε ως εμπόδιο ή ενόχληση.

Γιατί όμως βιώνουμε συναισθήματα;

1. Πρωτίστως, τα συναισθήματα είναι σήματα που μας πληροφορούν κατά πόσο έχουμε όλα όσα χρειαζόμαστε για να ζήσουμε και να αναπτυχθούμε – τα δυσάρεστα συναισθήματα μάς λένε ότι κάτι μας λείπει και τα ευχάριστα αποτελούν ένδειξη ότι όλα πάνε καλά με εμάς.
2. Τι ακριβώς μας λένε τα αισθήματα, τα συναισθήματα και οι αισθήσεις; Μία από τις ζωτικής σημασίας λειτουργίες τους είναι να μας υπενθυμίζουν τις σημαντικές μας ανάγκες, είτε αυτές τις έχουμε ικανοποιήσει είτε όχι. Για παράδειγμα, όταν νιώθουμε πεινασμένοι/ες, είναι ένα σήμα ότι πρέπει να φάμε κάτι. Αν είμαστε θυμωμένοι/ες, ίσως κάποιος να έχει υπερβεί τα εσκαμμένα σε σχέση με εμάς. Και όταν νιώθουμε θλίψη, είναι σημάδι ότι κάτι έχουμε χάσει ή ότι μας λείπει η οικειότητα ή η παρέα.
3. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ένα αίσθημα προκύπτει είτε μας αρέσει (ή το θέλουμε) είτε όχι. Τα αισθήματα μπορεί να προκαλούνται από πράξεις άλλων, αλλά και από τις δικές μας σκέψεις, εμπειρίες, ερμηνείες, ταινίες που βλέπουμε, βιβλία που διαβάζουμε ή αναμνήσεις (π.χ. αρχίζουμε να βιώνουμε ευχάριστα συναισθήματα όταν σκεφτόμαστε τις διακοπές μας). Μπορεί να ισχύει και το αντίθετο, δηλαδή τα συναισθήματά μας μπορούν να επηρεάσουν τις σκέψεις μας (π.χ. όταν είμαστε θυμωμένοι/ες με κάποιον/α, έχουμε την τάση να σκεφτόμαστε άσχημα πράγματα για αυτόν/ήν).
4. Μπορεί να μη διαθέτουμε την ικανότητα να ελέγχουμε τα συναισθήματά μας, αλλά εξαρτάται από εμάς πώς θα συμπεριφερθούμε μόλις τα νιώσουμε. Θα πρέπει να γνωρίζουμε ότι δεν είναι απαραίτητως καλά για εμάς όλα όσα κάνουμε υπό την επηρέειά τους (π.χ. μπορεί να γράψουμε ένα σχόλιο όταν είμαστε θυμωμένοι/ες και να το μετανιώσουμε αργότερα όταν καταλαγιάσουν τα συναισθήματα, μπορεί να ντρεπόμαστε να μιλήσουμε δημόσια ακόμα κι όταν έχουμε κάτι σημαντικό να πούμε ενώ ο φόβος μπορεί να μας παραλύσει, καθιστώντας μας ανίκανους/ες να αντιδράσουμε όταν κάποιος πληγώνεται).

Μερικοί άνθρωποι προσπαθούν να μην βιώνουν συναισθήματα, ιδιαιτέρως τα δυσάρεστα. Μερικές φορές προσπαθούμε να τα αγνοήσουμε ή προσποιούμαστε ότι δεν νιώθουμε αυτό που νιώθουμε (για να κοροϊδέσουμε κάποιον ή ακόμα και τον εαυτό μας). Όταν τα συναισθήματα που βιώνουμε είναι έντονα, μπορεί να ενεργήσουμε με τέτοιο τρόπο ώστε να τα καταπνίξουμε και να νιώσουμε προσωρινή ανακούφιση. Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το «καταπολεμώ τα αισθήματά μου τρώγοντας», φαινόμενο στο οποίο έχει δοθεί ο όρος *συναισθηματική υπερφαγία*, που σημαίνει την κατανάλωση μεγάλων ποσοτήτων γλυκών ή/και γρήγορου φαγητού ώστε να αισθανθούμε προσωρινά καλύτερα, παρόλο που μακροπρόθεσμα, τέτοιες διατροφικές συνήθειες είναι βλαβερές για εμάς. Ένα άλλο παράδειγμα θα μπορούσε να είναι το «καταπολεμώ τα αισθήματά μου σκρολάροντας» (στο παρόν βιβλίο χρησιμοποιούμε τον όρο **συναισθηματικό σκρολάρισμα**) ή, *doomscrolling* (ατελείωτο και άσκοπο σκρολάρισμα, συνήθως αναφέρεται στην κατανάλωση υπερβολικά μεγάλων ποσοτήτων διαδικτυακών ειδήσεων, ιδιαιτέρως δε αρνητικών), για να χρησιμοποιήσουμε τον καθιερωμένο, αν και μάλλον απαισιόδοξο, όρο με τον οποίο περιγράφουμε την κατανάλωση μεγάλων ποσοτήτων ψηφιακού περιεχομένου το οποίο, όπως ακριβώς και το γρήγορο φαγητό, είναι επιβλαβές για εμάς. Έτσι, δεν είναι μόνο η σοκολάτα και τα πατατάκια στα οποία στρεφόμαστε σε στιγμές στενοχώριας. Συχνά στη σύγχρονη κοινωνία, η κακή ψηφιακή διατροφή λειτουργεί ως μηχανισμός αντιμετώπισης.

Μπορείτε να ξεφύγετε από τον φαύλο κύκλο του συναισθηματικού σκρολάρισματος, αν και η διαδικασία ενδέχεται να είναι μακρά και άβολη, ειδικά αν έχετε ήδη διαμορφώσει κάποιες **συνήθειες** συναισθηματικής αποφόρτισης ή εκτόνωσης που σχετίζονται με την πρακτική αυτή. Αντί να αντιδράτε με τρόπο αυτόματο, μπορείτε να κάνετε μια παύση και να προσπαθήσετε να αποκρυπτογραφήσετε τις πληροφορίες πίσω από τα συναισθήματά σας. Κάθε φορά που συνειδητοποιείτε ότι καταναλώνετε δυνητικά επιβλαβές περιεχόμενο (δηλαδή περιεχόμενο που σας προκαλεί ακραίες αντιδράσεις, κλέβει πάρα πολύ από τον χρόνο σας και, μακροπρόθεσμα, δεν έχει κανένα θετικό αποτέλεσμα στην ευημερία σας), μπορείτε να κάνετε τρία απλά πράγματα:¹

1. Να αναρωτηθείτε τι νιώθετε εκείνη τη στιγμή (μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το infographic συναισθημάτων από το Παράρτημα 1).
2. Να προσπαθήσετε να κατανοήσετε για τι πράγμα σας προειδοποιούν τα συναισθήματα αυτά, δηλαδή ποια ανάγκη υποδεικνύουν (μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τη λίστα αναγκών από το Παράρτημα 2).
3. Να αναλογιστείτε εάν υπάρχει ένας πιο επωφελής τρόπος να ικανοποιήσετε αυτήν την ανάγκη (πηγαίνοντας πιο πέρα την παραπάνω μεταφορά, αντί να «καταπολεμήσετε την ανάγκη σας τρώγοντας», καταναλώνοντας δηλαδή ανθυγιεινό φαγητό, μπορείτε να αναζητήσετε έναν καλύτερο τρόπο για να σταματήσετε να πεινάτε).

Παραδείγματα

Όταν κάποιος γράφει ένα κακόβουλο σχόλιο που σας θλίβει, ίσως να πρέπει να μοιραστείτε τα συναισθήματά σας με έναν/μία φίλο/η και να περάσετε λίγο χρόνο μαζί του/της. Αντί να σκρολάρετε ειδήσεις και μηνύματα, γιατί να μην καλέσετε έναν/μία φίλο/η και να πάτε μια βόλτα;

Αν πιάσετε τον εαυτό σας να θυμώνει εξαιτίας ενός βίντεο στο διαδίκτυο, αυτό μπορεί να σημαίνει ότι το βίντεο βάλλει κατά κάποιο τρόπο εναντίων των βασικών σας αξιών (π.χ. ισότητα, σεβασμός και ειλικρίνεια). Θα μπορούσατε, στο όνομα αυτών των αξιών, να αναφέρετε το εν λόγω βίντεο, να μπλοκάρετε το σχετικό περιεχόμενο ή απλώς να μιλήσετε με κάποιον/α για αυτό. Η κατανόηση των αναγκών και των αισθημάτων σας μπορεί να φαντάζει δύσκολη αν δεν έχετε

1. Οι προτάσεις βασίζονται στην έννοια της Μη Βίαιης Επικοινωνίας, μιας προσέγγισης που έγινε ευρύτερα γνωστή από τον ψυχολόγο Marshall B. Rosenberg. Μπορείτε να διαβάσετε περισσότερα σχετικά, σε κάποιο από τα βιβλία του Rosenberg, όπως για παράδειγμα το Μη Βίαιη Επικοινωνία: Η γλώσσα της καρδιάς, (μετάφραση Τσιτσιρίγκος Γιώργος), Εκδόσεις Κοντύλι, 2016.

ξαναδοκιμάσει αυτήν την προσέγγιση στο παρελθόν. Οι υποστηρικτικές και μη επικριτικές κοινωνικές σχέσεις μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά.² Όταν το νευρικό σας σύστημα βρίσκεται σε κατάσταση συναισθηματικής αναστάτωσης, το πρώτο που θα πρέπει να κάνετε είναι να επικοινωνήσετε με κάποιον/η ήρεμο/η και μη επικριτικό/ή. Με εκείνον/η παρόντα/ούσα, θα σας είναι πιο εύκολο να αναγνωρίσετε τις ανάγκες για τις οποίες σας προειδοποιούν αυτά τα έντονα συναισθήματά και θα μπορέσετε να αναζητήσετε μαζί του/της τρόπους αντιμετώπισης και ικανοποίησής τους.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

συναίσθημα	(ψυχ.) ευχάριστη ή δυσάρεστη ψυχική κατάσταση που προκαλείται από αισθήματα, παραστάσεις ή σκέψεις. ³
συναισθηματικό σκρολάρισμα	μια συνήθεια που, βραχυπρόθεσμα, μας βοηθάει να αντιμετωπίσουμε δύσκολα συναισθήματα καταναλώνοντας περιεχόμενο μέσω κοινωνικής δικτύωσης σε επιβλαβείς ποσότητες και με επιβλαβείς τρόπους. Ο όρος είναι παρόμοιος με τον όρο doomscrolling, ο οποίος περιγράφει την ψυχαναγκαστική κατανάλωση υπερβολικά μεγάλων ποσοτήτων αρνητικών διαδικτυακών ειδήσεων.
αισθήματα	ψυχικές καταστάσεις που αντανakλούν τη στάση μας απέναντι στον κόσμο, στους άλλους ανθρώπους, στον εαυτό μας και σε ό,τι μας συμβαίνει. Σε αυτό το κεφάλαιο, ο όρος αίσθημα είναι σχεδόν ταυτόσημος με τον όρο συναίσθημα. Υπάρχει επίσης και όρος αίσθηση, ο οποίος περιγράφει ένα αίσθημα στο σώμα μας που προκαλείται από εξωτερικά ερεθίσματα τα οποία επεξεργάζεται το αισθητικό (ή αισθητήριο) μας σύστημα.
συνήθειες	συνήθειες, επαναλαμβανόμενες ενέργειες, οι οποίες συχνά γίνονται αυτόματα.
ανάγκες	καθολικές ιδιότητες που είναι απαραίτητες για τη ζωή και την ανάπτυξη. Σχετίζονται με το σωματικό πεδίο, την προσωπική ευημερία ή τις σχέσεις μας με τους άλλους και με τον κόσμο.
Μη βίαιη επικοινωνία	(απαντάται και ως ενσυναισθητική επικοινωνία) – ένα πρότυπο επικοινωνίας και οικοδόμησης σχέσεων που επινοήθηκε από τον Marshall B. Rosenberg. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, ο ευκολότερος τρόπος για να οικοδομήσει κανείς σχέσεις με τους άλλους είναι μέσω της κατανόησης των δικών του συναισθημάτων και αναγκών και της αντίληψης των συναισθημάτων και των αναγκών των άλλων.

2. Μπορείτε να διαβάσετε περισσότερα σχετικά με το πώς οι κοινωνικές σχέσεις μας βοηθούν να διαχειριστούμε και να κατανοήσουμε τα συναισθήματά μας στο βιβλίο του Stephen W. Porges, *The Polyvagal Theory: Neurophysiological Foundations of Emotions, Attachment, Communication, and Self-regulation*, W. W. Norton & Company, New York, 2011.

3. Ορισμός από το Λεξικό της κοινής νεοελληνικής της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα, https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%B1&dq=

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να αποκτήσουν μεγαλύτερη επίγνωση των συναισθημάτων που βιώνουν ενώ βρίσκονται στο διαδίκτυο.
- να κατανοήσουν ότι τα συναισθήματα, μας προειδοποιούν για σημαντικές ανάγκες.
- να μάθουν πως υπάρχουν διαφορετικές στρατηγικές για την αντιμετώπιση των αναγκών μας (και πως δεν έχουν όλες να κάνουν με το διαδίκτυο).

Υλικό

- στυλό και χαρτί για κάθε μαθητή/τρια
- έντυπο ή προβαλλόμενο infographic συναισθημάτων (Παράρτημα 1)
- έντυπο ή προβαλλόμενο infographic αναγκών (Παράρτημα 2)
- αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (7 λεπτά)

1. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να αφιερώσουν λίγο χρόνο και να σκεφτούν με ηρεμία. Πείτε τους να προσπαθήσουν να θυμηθούν μια πρόσφατη διαδικτυακή κατάσταση που τους προκάλεσε πολλά συναισθήματα. Ζητήστε να γράψουν μια ή δύο προτάσεις για το τι ακριβώς συνέβη, λέγοντας ότι δεν χρειάζεται να τις δείξουν σε κανέναν/καμία. Στη συνέχεια, ζητήστε να αξιολογήσουν πόσο έντονα ήταν τα εν λόγω συναισθήματά τους σε μια κλίμακα από το 1 έως το 10 και να γράψουν τη βαθμολογία.
2. Προβάλετε το infographic συναισθημάτων στον πίνακα ή φροντίστε να το έχετε εκτυπώσει πριν το μάθημα ώστε να το τοποθετήσετε στον πίνακα για να το δει η τάξη. Στη συνέχεια, ζητήστε από κάθε μαθητή/τρια να πλησιάσει και να σχεδιάσει μια κουκκίδα ή να τοποθετήσει ένα αυτοκόλλητο χαρτάκι σημειώσεων (sticky note) δίπλα στο συναίσθημα που βίωσε.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (8 λεπτά)

1. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να μελετήσουν το infographic και να δουν ποιες συναισθηματικές καταστάσεις έχουν τις περισσότερες κουκκίδες ή αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes). Αναλύστε την άσκηση μαζί με τους/τις μαθητές/τριες, χρησιμοποιώντας τις παρακάτω ερωτήσεις:
 - Ποια συναισθήματα έχουν εμφανιστεί πιο συχνά;
 - Υπάρχουν συναισθήματα στο infographic που δεν έχουν καμία κουκκίδα ή αυτοκόλλητο χαρτάκι σημειώσεων (sticky note); Ποια είναι αυτά;
 - Συνολικά, ποια συναισθήματα ήταν περισσότερα; Τα ευχάριστα ή τα δυσάρεστα;
 - Είναι παρόμοια ή ποικίλλουν τα συναισθήματα που επέλεξαν οι μαθητές/τριες;
2. Στη συνέχεια, ελέγξτε πόσο έντονα βίωσαν οι μαθητές/τριες τα συναισθήματά τους

στα πλαίσια της άσκησης. Μπορείτε τους ζητήσετε να σηκώσουν πρώτα το χέρι όσοι/ες βαθμολόγησαν την ένταση των συναισθημάτων τους από 1 έως 3, έπειτα όσοι/ες βαθμολόγησαν την ένταση των συναισθημάτων τους από 4 έως 6 και τέλος, όσοι/ες βαθμολόγησαν την ένταση των συναισθημάτων τους από 7 έως 10.

ΘΕΩΡΙΑ (20 λεπτά)

Χωρίστε την τάξη σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων και ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να απαντήσουν γραπτώς στην ερώτηση **«Γιατί χρειαζόμαστε συναισθήματα?»**. Δώστε τους το πολύ 5 λεπτά για να απαντήσουν. Εξηγήστε ότι απαιτείται να κατονομάσουν όσο το δυνατόν περισσότερες λειτουργίες τις οποίες επιτελούν τα συναισθήματα στη ζωή μας. Όταν τελειώσουν οι ομάδες, ζητήστε να διαβάσουν τις απαντήσεις τους φωναχτά. Στη συνέχεια, χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, ξαναδείτε τις νέες πληροφορίες και, μαζί με την τάξη, συστηματοποιήστε τις νέες αυτές γνώσεις για τα συναισθήματα παραθέτοντας τις πιο σημαντικές πτυχές τους.

Τονίστε ότι η κύρια λειτουργία των συναισθημάτων είναι να μας πληροφορούν εάν η κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε συμβάλλει στην ευημερία, την ασφάλεια και την αυτοπραγμάτωσή μας. Συνήθως, τα δυσάρεστα συναισθήματα αποτελούν ένδειξη πως κάτι μας λείπει. Τα ευχάριστα, από την άλλη, μας ενημερώνουν ότι οι ανάγκες μας έχουν εκπληρωθεί. Πέρα από τη χρησιμότητά τους ως προειδοποιητικά σήματα για αλλαγές στην εσωτερική μας κατάσταση, τα συναισθήματα ενίοτε προκαλούν αντιδράσεις μέσα μας και μας κάνουν να συμπεριφερόμαστε με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Ωστόσο, το να ενεργούμε υπό την επήρεια των συναισθημάτων μας δεν είναι απαραίτητα ωφέλιμο. Μερικές φορές, όταν κάνουμε κάτι απλώς και μόνο για να πετύχουμε συναισθηματική αποφόρτιση, ενδέχεται τελικά να βλάψουμε τον εαυτό μας ή τις σχέσεις μας. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες εάν είναι εξοικειωμένοι/ες με την έννοια του «καταπολεμώ τα αισθήματά μου τρώγοντας». Συζητήστε τι σημαίνει αυτή η φράση. Χρησιμοποιώντας την επισκόπηση από την αρχή του παρόντος σχεδίου μαθήματος, μπορείτε να σχολιάσετε ότι κάποιες φορές, όταν τα συναισθήματα που βιώνουμε είναι πολύ δύσκολα ή έντονα και θέλουμε να σταματήσουμε να τα νιώθουμε, μπορεί να στραφούμε σε πράγματα που θα μας βοηθήσουν να νιώσουμε καλύτερα εκείνη τη στιγμή, ακόμα και αν κάτι τέτοιο ενδέχεται να μην είναι εποικοδομητικό. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες αν γνωρίζουν άλλες μεθόδους που επιστρατεύουν οι άνθρωποι για να αποφύγουν να αντιμετωπίσουν τα συναισθήματά τους. Εάν δεν αναφερθούν από τους μαθητές/τριες, μιλήστε τους για τους όρους *συναισθηματικό σκρολόρισμα* ή *doomscrolling*. Μπορείτε να τους ρωτήσετε τι σκέψεις ή συνειρμούς τους προκαλούν οι παραπάνω όροι.

Σημειώστε ότι είναι εφικτό να ξεφύγουν από τον φαύλο κύκλο του «καταπολεμώ τα συναισθήματά μου καταναλώνοντας ψηφιακό περιεχόμενο». Αντί να αποφεύγουν τα συναισθήματά τους, μπορούν να μάθουν να αποκρυπτογραφούν τις πληροφορίες που μεταδίδουν. Υπάρχουν τρία απλά πράγματα που μπορούν όλοι οι μαθητές και όλες οι μαθήτριες να κάνουν για να το επιτύχουν αυτό:

1. Να αναρωτηθούν τι νιώθουν εκείνη τη στιγμή (μπορούν να χρησιμοποιήσουν το infographic συναισθημάτων από το Παράρτημα 1).
2. Να προσπαθήσουν να κατανοήσουν για τι πράγμα τους/τις προειδοποιούν τα συναισθήματα αυτά, δηλαδή ποια ανάγκη υποδεικνύουν (μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη λίστα αναγκών από το Παράρτημα 2).

3. Να αναλογιστούν εάν υπάρχει ένας πιο επωφελής τρόπος να ικανοποιήσουν μια ανάγκη (πηγαίνοντας πιο πέρα τη μεταφορά του φαγητού, αντί να «καταπολεμήσουν την ανάγκη τους τρώγοντας» με δυνητικά επιβλαβή τρόπο, μπορούν να αναζητήσουν έναν καλύτερο τρόπο για να σταματήσουν να πεινάνε).

Χρησιμοποιήστε τα παραδείγματα από την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές για να εξηγήσετε αυτήν τη διαδικασία.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

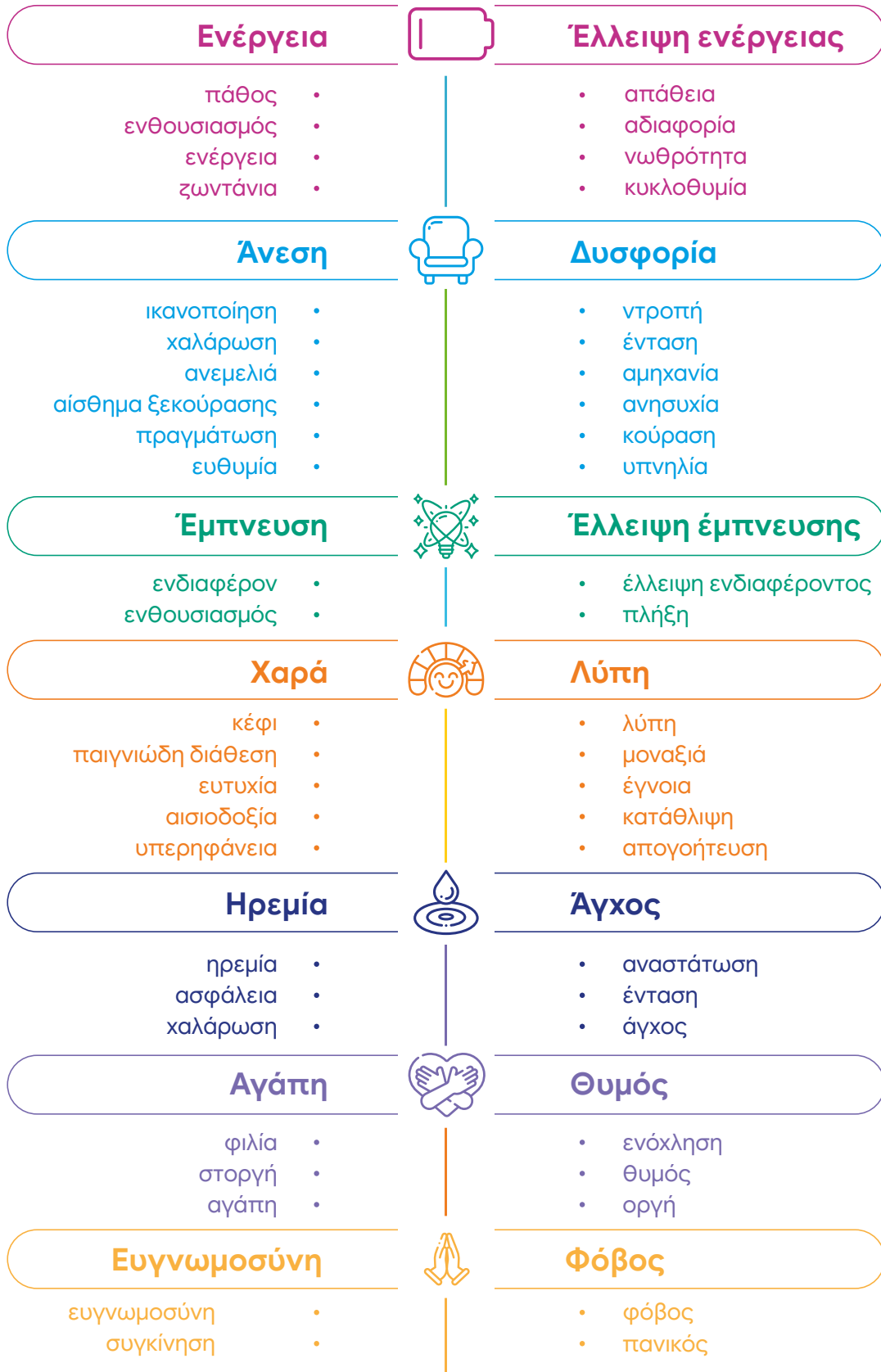
Ζητήστε από κάθε μαθητή/τρια να ξαναδεί την κόλλα χαρτί στην οποία νωρίτερα είχε περιγράψει μια κατάσταση και να θυμηθεί το συναίσθημα που τους/τις προξένησε η κατάσταση αυτή. Ζητήστε τους να προσπαθήσουν να κατονομάσουν την ανάγκη για την οποία τους προειδοποιούσε το συναίσθημα (ποιο σημαντικό μήνυμα μετέδιδε;). Σημειώστε ότι ένα ευχάριστο συναίσθημα συνήθως υποδηλώνει μια ανάγκη που έχει εκπληρωθεί. Αντιθέτως, ένα δυσάρεστο συναίσθημα αποτελεί προειδοποιητικό σημάδι ότι κάτι μας λείπει. Εάν πιστεύετε ότι είναι ωφέλιμο για την τάξη, μπορείτε να προβάλετε ή να τοποθετήσετε στον πίνακα τη λίστα με τις ανάγκες και να ζητήσετε από κάθε μαθητή/τρια να βάλει μια κουκκίδα δίπλα στην ανάγκη που εντόπισε. Στη συνέχεια, ενθαρρύνετε τους/τες να γράψουν πιθανούς τρόπους αντιμετώπισης αυτής της ανάγκης οι οποίοι θα ήταν επωφελείς για αυτούς/ες (και για άλλους/ες). Σε περίπτωση που έχουν αρκετές ιδέες, θα πρέπει να βρουν αντίστοιχα αρκετούς διαφορετικούς τρόπους.

Σημειώστε!

Η άσκηση εντοπισμού των αναγκών για τις οποίες μας πληροφορούν τα συναισθήματά μας μπορεί να μην είναι εύκολη, αλλά αξίζει οι μαθητές/τριες να δουλέψουν πάνω σε αυτήν τη δεξιότητα. Κάνοντάς το αυτό, μαθαίνουν να αποκρυπτογραφούν τις πληροφορίες για τις οποίες τους/τις προειδοποιούν τα συναισθήματά τους. Εάν οι μαθητές/τριες δεν είναι σίγουροι/ες κατά πόσο είναι σε θέση να προσδιορίσουν σωστά τις ανάγκες τους, πείτε τους ότι τα πιο σημαντικά μέρη της άσκησης είναι η διαδικασία της ενδοσκόπησης και η προσπάθεια κατανόησης των συναισθημάτων που τους έχουν προκαλέσει οι ανάγκες τους.

ΤΙ ΝΙΩΘΟΥΜΕ ΟΤΑΝ
ΙΚΑΝΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ
ΜΑΣ ↓

↓ ΤΙ ΝΙΩΘΟΥΜΕ ΟΤΑΝ ΔΕΝ
ΙΚΑΝΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ
ΜΑΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΝΑΓΚΩΝ

Σωματικές

- Αέρας
- Τροφή
- Νερό
- Στέγη
- Κίνηση
- Ξεκούραση
- Ύπνος
- Έκφραση σεξουαλικότητας
- Επαφή
- Σωματική ασφάλεια

Αυτονομία

- να θέτουμε τους δικούς μας στόχους, να κάνουμε τα δικά μας σχέδια και να ακολουθούμε τα όνειρά μας
- αυτοεκτίμηση
- να επιλέγουμε τον δικό μας δρόμο προς την αυτοπραγμάτωση
- Ελευθερία
- χώρος
- αυθορμητισμός
- ανεξαρτησία

Σύνδεση με τον εαυτό μας

- Αυθεντικότητα
- Προκλήσεις
- Μάθηση
- Διαύγεια
- Ικανότητα
- Δημιουργικότητα
- Ακεραιότητα
- Προσωπική ανάπτυξη
- Αυτοέκφραση
- αυτοεκτίμηση
- αποδοχή του εαυτού μας
- αυτοσεβασμός
- Επιτεύγματα
- Ιδιωτικότητα
- Νόημα
- Αυτενέργεια και επηρεασμός της ζωής μας
- Ολότητα/ενότητα
- Συγκρότηση
- ανάπτυξη
- κίνητρο
- εμπιστοσύνη
- να γιορτάζουμε την εκπλήρωση αναγκών και ονείρων και να πενθούμε για τα ανεκπλήρωτα
- Σκοπός

Σχέσεις με τους άλλους

- Συμβολή στον εμπλουτισμό της ζωής
- Ανατροφοδότηση για το αν οι πράξεις μας συνέβαλαν στον εμπλουτισμό της ζωής
- Αίσθηση του ανήκειν
- Υποστήριξη
- Σύνδεση με τους άλλους
- Συντροφιά
- Εγγύτητα
- Να μοιραζόμαστε τις χαρές, τις λύπες, τα ταλέντα και τις ικανότητές μας
- Συγγένεια/δεσμοί
- Προσοχή, εκτίμηση
- Συναισθηματική ασφάλεια
- Ειλικρίνεια
- Ενσυναίσθηση
- Αλληλεξάρτηση
- Σεβασμός
- Ίσες ευκαιρίες
- Να μας βλέπουν
- Να καταλαβαίνουμε και να μας καταλαβαίνουν
- Εμπιστοσύνη
- Θαλπωρή
- Επιβεβαίωση
- Αγάπη
- Οικειότητα
- Αίσθηση δύναμης ως μέλος μιας ομάδας
- Συνεργασία
- Αμοιβαιότητα

Εορτασμός της ζωής

- Διασκέδαση
- Χιούμορ
- Χαρά
- Άνεση
- Περιπέτεια
- Διαφορετικότητα/ποικιλία
- Έμπνευση
- Απλότητα
- Σωματική και συναισθηματική ευημερία
- Άνεση
- Ελπίδα

Σύνδεση με τον κόσμο

- Ομορφιά
- Σύνδεση με τη φύση
- Αρμονία
- Ευταξία
- Συνοχή
- Ειρήνη

Εγώ στις σχέσεις με τους άλλους

Από την επικοινωνία στην οικοδόμηση σχέσεων

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Οι συζητήσεις συγκαταλέγονται στα πιο απλά εργαλεία που μας επιτρέπουν να οικοδομούμε σχέσεις με τους άλλους. Ταυτόχρονα, τα μηνύματα που «στέλνουμε» και «λαμβάνουμε» (οι πληροφορίες που μεταδίδουμε) στα πλαίσια της συζήτησης με κάποιο άτομο εξαρτώνται πάρα πολύ από τη φύση της σχέσης που διατηρούμε με το άτομο αυτό. Μιλάμε διαφορετικά με κοντινά μας άτομα και ακούμε τα λεγόμενά τους με τρόπο διαφορετικό σε σχέση με όσα λέγονται από άτομα που συμπαθούμε ή, ιδιαίτερα, από άτομα από τα οποία είχαμε άσχημες εμπειρίες. Ενδέχεται επίσης να ερμηνεύσουμε διαφορετικά ένα μήνυμα ανάλογα με το αν έχουμε μια ευχάριστη ανταλλαγή απόψεων ή τσακωνόμαστε με τον/την συνομιλητή/ριά μας.

Ας δούμε πιο προσεκτικά ένα απλό παράδειγμα. Φανταστείτε ότι η Κατερίνα, μια συμμαθήτρια της Σοφίας, της γράφει σε μια εφαρμογή ανταλλαγής μηνυμάτων: «Φαίνεσαι χάλια σήμερα το πρωί. Τι τρέχει;», το οποίο η Σοφία μπορεί να ερμηνεύσει με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με τη διάθεσή της και τη φύση της σχέσης της με την Κατερίνα. Αν η Σοφία θεωρεί την Κατερίνα στενή της φίλη και οι δυο τους ξενύχτησαν το προηγούμενο βράδυ σε πάρτι, η Κατερίνα θα μπορούσε να ερμηνεύσει τα λόγια της ως ένα αθώο πείραγμα που έχει να κάνει με την κοινή τους εμπειρία. Ωστόσο, αν η Κατερίνα δεν συμπαθεί την Σοφία, μπορεί να νομίζει πως την κριτικάρει και να αντιληφθεί το μήνυμα ως επιθετικό. Εάν αυτές οι λέξεις ειπώθηκαν από κάποιον ενήλικα, ανάλογα με την κατάσταση και τη σχέση της με αυτό το άτομο, θα μπορούσε να ερμηνεύσει το μήνυμα είτε ως έκφραση ανησυχίας είτε να θεωρήσει πως το εν λόγω άτομο είναι υπερπροστατευτικό ή αυταρχικό. Ωστόσο, ενδέχεται όλες αυτές οι πιθανές ερμηνείες να απέχουν κατά πολύ από αυτό που πραγματικά ήθελε να πει το άτομο που μίλησε.

Γιατί συμβαίνει αυτό; Το μυαλό μας ερμηνεύει αυτόματα λέξεις και εικόνες, αλλά οι ερμηνείες μας συχνά δεν ευθυγραμμίζονται με τις **προθέσεις** του ατόμου που λέει ή αναρτά κάτι. Το πώς ερμηνεύουμε τα λόγια των άλλων εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από:

- το είδος της σχέσης μας,
- τα συναισθήματα και η ψυχική μας κατάσταση εκείνη τη στιγμή,
- το πόσο μας ενδιαφέρει η σχέση,
- το αν μιλάμε διαδικτυακά ή πρόσωπο με πρόσωπο (ένα περιορισμένο πλαίσιο ενδεχομένως να μας κάνει να «συμπληρώσουμε» τα κενά που εντοπίζουμε στην επικοινωνία ή να παρερμηνεύσουμε τις προθέσεις των άλλων).

Μία από τις πιο σημαντικές διακρίσεις στην επικοινωνία είναι η διάκριση μεταξύ παρατήρησης και ερμηνείας. Για να μπορέσουμε να δημιουργήσουμε και να διατηρήσουμε επικοινωνία με τρόπο συνειδητό, πρέπει να κατανοήσουμε βαθύτερα αυτές τις δύο έννοιες και ίσως να δώσουμε μεγαλύτερη σημασία στο πώς κατανοούμε τα μηνύματα που λαμβάνουμε από άλλους ανθρώπους. Μια **παρατήρηση** είναι πιο ουδέτερη και αντικειμενική. Με απλά λόγια, μοιάζει με αυτό που κάνει μια βιντεοκάμερα – καταγράφει γεγονότα, όπως η ανάγνωση αναρτήσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, το άκουσμα ορισμένων λέξεων ή η παρακολούθηση μιας φωτογραφίας ή ενός βίντεο. Μια απλή πράξη παρατήρησης και πρόσληψης. Από την άλλη μεριά, οι ερμηνείες είναι οι σκέψεις,

οι απόψεις και οι **κρίσεις** που προκύπτουν αφού έχουμε λάβει το μήνυμα ή το περιεχόμενο. Μερικές φορές, οι ερμηνείες μας δημιουργούν στο μυαλό μας ολόκληρα αφηγήματα για τους άλλους ανθρώπους και τον κόσμο. Πιθανή συνέπεια αυτών των αφηγημάτων μπορεί να είναι το να παρερμηνεύσουμε τις προθέσεις μιας επικοινωνίας. Σημαίνει όμως αυτό ότι οι ερμηνείες αυτές καθαυτές είναι κακές; Όχι απαραίτητα, καθώς παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή μας – η λειτουργία τους είναι να μας υποστηρίζουν και να μας προειδοποιούν σχετικά με σχέσεις που ίσως να μην είναι καλές για εμάς.

Η ικανότητα διάκρισης μεταξύ παρατήρησης, δηλαδή της πρόσληψης ενός μηνύματος ή εικόνας και της ερμηνείας, δηλαδή του συλλογισμού και της αξιολόγησης, είναι ζωτικής σημασίας εάν θέλουμε να αποφύγουμε διενέξεις και παρεξηγήσεις. Καλλιεργώντας αυτήν την ικανότητα, συνειδητοποιούμε ότι όσα σκεφτόμαστε όταν διαβάζουμε ή ακούμε κάτι δεν ευθυγραμμίζονται πάντα με αυτό που είχε στο μυαλό του το άλλο άτομο. Αυτό είναι το πρώτο βήμα προς την οικοδόμηση πιο συνειδητών σχέσεων.

Αν θέλουμε να βεβαιωθούμε πως δεν έχουμε παρερμηνεύσει τα λεγόμενα κάποιου/ας και, ταυτόχρονα, να του/της δείξουμε πώς τα καταλάβαμε, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ένα απλό σχήμα επικοινωνίας που μας επιτρέπει να εκφράσουμε τις σκέψεις και τα συναισθήματά μας, δίνοντας ταυτόχρονα στον συνομιλητή/τρια τη δυνατότητα να ξεκαθαρίσει τις προθέσεις και τις σκέψεις του/της αναφορικά με το εν λόγω μήνυμα.

Το σχήμα έχει ως εξής:

Παρατήρηση (τι συνέβη, τι ελέχθη) + **η ερμηνεία μου** (οι σκέψεις μου και πώς καταλαβαίνω ότι αυτό που συνέβη ή ελέχθη μεταδόθηκε με φιλικό τρόπο στον/στην συνομιλητή/τρια) + **ερώτηση επαλήθευσης** (βεβαιώνομαι πως εξέλαβα το μήνυμα όπως ακριβώς ήθελε ο/η συνομιλητής/τρια)

Μερικά παραδείγματα:

- «Όταν έγραψες στην ομαδική συνομιλία ότι... , νόμιζα ότι εσύ... Αυτό εννοούσες;»
- «Χθες, είπες ότι... Κατάλαβα ότι ήθελες να επιστήσεις την προσοχή... Κατάλαβα καλά;»
- «Όταν είδα την ανάρτησή σου για... , άρχισα να αναρωτιέμαι αν εννοούσες ότι σε ενοχλούσε... Είχα δίκιο;»

Επικοινωνώντας με αυτόν τον τρόπο, μπορούμε να διακρίνουμε μεταξύ παρατήρησης και ερμηνείας ή κρίσης και επιπλέον να δείξουμε ότι νοιαζόμαστε για τη σχέση μας με τον/την συνομιλητή/τρια θέλοντας να ακούσουμε τι ακριβώς εννοούσε. Αυτό το σχήμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο στη διαδικτυακή όσο και στη διαπροσωπική επικοινωνία.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

πρόθεση	η στάση μας απέναντι στον κόσμο ή στους άλλους ανθρώπους, μια ενεργητική προσέγγιση σε κάτι που συχνά επηρεάζει την πορεία ή τη φύση μιας σχέσης
ερμηνεία	το νόημα που δίνουμε σε λέξεις και πράξεις.
κρίση	γνώμη για πρόσωπα ή πράγματα. Μπορεί να αφορά στον κόσμο, σε άλλους ανθρώπους ή στον εαυτό μας.
παρατήρηση	αντίληψη της πραγματικότητας δίχως κρίση και ερμηνεία. Το να κατονομάζουμε κάτι βλέπουμε δίχως παράλληλα να του αποδίδουμε κάποιο ιδιαίτερο νόημα αποτελεί πολύ σημαντικό μέρος της διαδικασίας επικοινωνίας.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να είναι σε θέση να διακρίνουν μεταξύ παρατήρησης και ερμηνείας.
- να κατανοήσουν πώς η διαδικτυακή επικοινωνία επηρεάζει τις σχέσεις τους με άλλα άτομα.
- να συνειδητοποιήσουν ότι η φύση και το ιστορικό της σχέσης με κάποιο άλλο άτομο επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύουμε τις επικοινωνίες μας μαζί του.
- να δουλέψουν πάνω στις δεξιότητες συνειδητής επικοινωνίας τους στο διαδίκτυο.
- να εξοικειωθούν με ένα απλό σχήμα επικοινωνίας και να είναι ικανοί/ές να το χρησιμοποιούν ώστε να μπορούν να διακρίνουν μεταξύ παρατήρησης και ερμηνείας, καθώς και να σέβονται τις προθέσεις των άλλων.

Υλικό

- έντυπα φύλλα εργασίας (παράρτημα)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

1. Χωρίστε την τάξη σε τέσσερις ή πέντε ομάδες και δώστε σε κάθε ομάδα ένα διαφορετικό φύλλο εργασίας (παράρτημα). Κάθε ομάδα θα πρέπει να διαβάσει την επικοινωνία που βρίσκεται στο πάνω μέρος και στη συνέχεια να **καταγράψει στο κάτω μέρος της σελίδας τους πρώτους συνειρμούς των μελών της αναφορικά με το άτομο που την έγραψε**. Αυτή η αντίδραση μπορεί να περιλαμβάνει σκέψεις, κρίσεις και ερμηνείες. Εν ολίγοις, είναι ένα είδος συνειδησιακής ροής που λαμβάνει χώρα αμέσως μετά την ανάγνωση της δήλωσης.
2. Πριν οι ομάδες ξεκινήσουν την εργασία, διαβάστε την πρόταση για το άτομο που έγραψε το μήνυμα (διαφορετική σε κάθε γύρο – διαβάστε την κάθε φορά που γίνεται εναλλαγή ομάδων):
 1. Το άτομο που το έγραψε είναι καλός/ή σου φίλος/η.
 2. Γνωρίζεις αυτό το άτομο εδώ και πολύ καιρό και ξέρεις ότι εν γένει συμπεριφέρεται ευγενικά τόσο σε εσένα όσο και στους γύρω.
 3. Κανένας/καμία από τον κύκλο σου δεν συμπαθεί το άτομο που το έγραψε αυτό.
 4. Χθες τσακώθηκες με αυτό το άτομο.

Τονίστε ότι οι ομάδες πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στο ποιος/α έγραψε το μήνυμα. Αυτή η εργασία θα πρέπει να γίνει γρήγορα και διαισθητικά, ενώ κάθε γύρος θα διαρκεί το πολύ δύο λεπτά.

3. Αφού τα μέλη των ομάδων καταγράψουν τις σκέψεις τους, κάθε ομάδα θα πρέπει να διπλώσει το χαρτί με τέτοιο τρόπο ώστε το περιεχόμενό του να μην είναι ορατό και να το δώσει στην επόμενη ομάδα (π.χ. δεξιόστροφα). Επαναλάβετε αυτήν την ενέργεια μέχρι κάθε ομάδα να ξαναπάρει το αρχικό της φύλλο εργασίας.

Επικοινωνίες για τα φύλλα εργασίας

Ομάδα 1

Ερώτηση σε μια τοπική ομάδα: «Πού μπορώ εδώ γύρω να βγάλω μια φωτογραφία διαβατηρίου δίχως να χρειαστεί να πληρώσω μια περιουσία;»

Απάντηση: «Εξοργίζομαι τόσο πολύ με εκείνους που ζητούν πράγματα αλλά δεν θέλουν να πληρώσουν για αυτά. Ίσως θα έπρεπε να δουλεύεις και εσύ δωρεάν αντί να αναρτάς τέτοια πράγματα».

Ποια συναισθήματα και σκέψεις σου δημιουργούνται σε σχέση με το άτομο που το γράφει αυτό;

Ομάδα 2

Ανάρτηση σε τοπική ομάδα: «Μπορούν επιτέλους οι αρχές τις πόλης να κάνουν κάτι με τους άστεγους που μπαίνουν στις πολυκατοικίες; Είναι ώρα να μπει ένα τέλος σε αυτό».

Απάντηση: «Δεν ντρέπεσαι να επικρίνεις τους άστεγους και να το παίζεις υπεράνω; Για να μπορείς να έχεις λόγο για το ζήτημα πρέπει πρώτα να έχεις βιώσει κάτι τέτοιο. Κάθε προσωπική τραγωδία είναι διαφορετική. Πρέπει να είσαι ρηχός και επιπόλαιος για να επικρίνεις ανθρώπους που αντιμετωπίζουν τέτοιες καταστάσεις».

Ποια συναισθήματα και σκέψεις σου δημιουργούνται σε σχέση με το άτομο που το γράφει αυτό;

Ομάδα 3

Ανάρτηση σε τοπική ομάδα: «Είδα άλλον έναν σκύλο δεμένο έξω από το κατάστημα σήμερα. Ούρλιαζε και γάβγιζε για μισή ώρα».

Απάντηση: «Ας μην υπερβάλλουμε. Συμβαίνει κάτι πραγματικά άσχημο στον σκύλο; Απλώς αδημονεί να επιστρέψει ο ιδιοκτήτης του, γι' αυτό γαβγίζει. Υπάρχουν μεγαλύτερα προβλήματα στον κόσμο από ένα σκυλί που γαβγίζει».

Ποια συναισθήματα και σκέψεις σου δημιουργούνται σε σχέση με το άτομο που το γράφει αυτό;

Ομάδα 4

Ανάρτηση σε τοπική ομάδα: «Εχετε δει το νέο μπεργκεράδικο που άνοιξε; Πήγα και έφαγα και το προτείνω.»

Απάντηση: «Για να γίνουν οι παχύσαρκοι ακόμη περισσότεροι. Συνέχισε έτσι...»

Ποια συναισθήματα και σκέψεις σου δημιουργούνται σε σχέση με το άτομο που το γράφει αυτό;

Ομάδα 5

Ανάρτηση σε ομάδα ανταλλαγής μηνυμάτων: «Ένα μαύρος μου μίλησε σήμερα. Μάλλον ήταν τουρίστας γιατί μου ζήτησε οδηγίες για το πώς θα πάει στο μουσείο.»

Απάντηση: «Δεν ξέρεις πως δεν μπορείς να λες «μαύρος»; Την επόμενη φορά σκέψου καλύτερα πριν αναρτήσεις.»

Ποια συναισθήματα και σκέψεις σου δημιουργούνται σε σχέση με το άτομο που το γράφει αυτό;

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Όταν κάθε ομάδα ξαναπάρει το αρχικό της φύλλο εργασίας, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να το ξεδιπλώσουν, να δείξουν όλες τις απαντήσεις και να τις διαβάσουν.

Στη συνέχεια, κάντε τις παρακάτω ερωτήσεις:

- Μοιάζουν μεταξύ τους οι πρώτες σκέψεις και τα συναισθήματα των διαφόρων ομάδων; Αν όχι, σε τι διαφέρουν;
- Σε ποιο βαθμό οι πληροφορίες για το άτομο που ανήρτησε την απάντηση επηρέασαν τον τρόπο που τη διάβασες; Έχεις παρατηρήσει ότι τα μηνύματα από κοντινά μας άτομα ή από άτομα που εν γένει είναι ευγενικά προς τους άλλους αντιμετωπίζονται με πολύ περισσότερη επιείκεια από αυτά που γράφονται από άτομα με τα οποία βρισκόμαστε σε αντιπαράθεση;

Μπορείτε επίσης να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/τριες να κατονομάσουν τα συναισθήματα στις απαντήσεις κάθε ομάδας και να ελέγξουν αν διαφέρουν (και σε ποιον βαθμό). Λίγο πριν

ολοκληρώσετε και συνοψίσετε την άσκηση, απευθύνετε την παρακάτω ανοικτή ερώτηση προς όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες:

- Με ποιους τρόπους πιστεύεις ότι οι σχέσεις μας με άλλα άτομα επηρεάζουν τις ερμηνείες μας για όσα λένε ή γράφουν;

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Εξηγήστε ότι όσα έγραψαν οι ομάδες αποτελούν την ερμηνεία τους για όσα ειπώθηκαν στα παραδείγματα αναρτήσεων. Υπογραμμίστε ότι οι άνθρωποι ερμηνεύουν τα λεγόμενα των άλλων με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και ότι η φύση της σχέσης μας με ένα άλλο άτομο γίνεται το πλαίσιο εντός του οποίου αποκωδικοποιούμε τις προθέσεις τους. Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, τονίστε ότι, αφενός μεν, μια σχέση μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύουμε τις επικοινωνίες, αφετέρου δε, οι επικοινωνίες αυτές μπορεί να επηρεάσουν τις σχέσεις. Εάν ένα αμφιλεγόμενο σχόλιο αναρτήθηκε από κάποιο αγαπημένο μας πρόσωπο, ενδέχεται να προσπαθήσουμε να δικαιολογήσουμε την άποψη του περισσότερο από ό,τι θα κάναμε στην περίπτωση ενός/μίας άγνωστου/ης. Ωστόσο, εάν αυτά που λέει προσβάλλουν τις αξίες μας ή έρχονται σε αντίθεση με τις πεποιθήσεις μας, μπορεί να αποφασίσουμε να αποστασιοποιηθούμε από το άτομο αυτό.

Σημειώστε ότι είναι καίριας σημασίας για τη σαφήνεια της επικοινωνίας, τόσο εντός όσο και εκτός διαδικτύου, να μπορούμε να διακρίνουμε μεταξύ παρατήρησης και ερμηνείας ή κρίσης. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες αν γνωρίζουν τη διαφορά και βεβαιωθείτε ότι την έχουν κατανοήσει. Στη συνέχεια, ζητήστε τους να συνεχίσουν την άσκηση απαντώντας στην παρακάτω ερώτηση:

- Από τι εξαρτάται ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύουμε τα λόγια των άλλων;

Ακούστε τις απαντήσεις τους και σε περίπτωση που λείπει κάποια σημαντική πληροφορία, μπορείτε να τη συμπληρώσετε χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές.

Ολοκληρώστε το στάδιο της Θεωρίας ρωτώντας τους/τις μαθητές/τριες αν πιστεύουν ότι η ερμηνεία είναι κάτι κακό. Πείτε τους ότι δεν είναι απαραίτητα κάτι κακό, αλλά και ότι πρέπει να γνωρίζουν πως έχουμε την τάση να ερμηνεύουμε όλα όσα βλέπουμε ή ακούμε, δηλαδή η ερμηνεία στην καθημερινότητά μας είναι πάρα πολλή. Εάν θέλουμε να οικοδομήσουμε σχέσεις με τρόπο συνειδητό, θα πρέπει να φροντίσουμε οι ερμηνείες μας να ευθυγραμμίζονται με τις προθέσεις του ατόμου με το οποίο επικοινωνούμε. Αυτό μπορεί να γίνει χρησιμοποιώντας το σχήμα επικοινωνίας από την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές. Μπορείτε να το γράψετε στον πίνακα ή να το προβάλλετε με τον προτζέκτορα.

Παρατήρηση (τι συνέβη, τι ελέχθη) + **η ερμηνεία μου** (οι σκέψεις μου και πώς καταλαβαίνω ότι αυτό που συνέβη ή ελέχθη μεταδόθηκε με φιλικό τρόπο στον/στην συνομιλητή/τρια) + **ερώτηση επαλήθευσης** (βεβαιώνομαι πως εξέλαβα το μήνυμα όπως ακριβώς ήθελε ο/η συνομιλητής/τρια)

Καθώς το εξηγείτε, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα παραδείγματα από την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Πείτε στους/στις μαθητές/τριες ότι θα κάνουν την τελευταία εργασία ατομικά. Ζητήστε τους να προσπαθήσουν να θυμηθούν μια πρόσφατη κατάσταση από τη ζωή τους (ένα συμβάν ή μια συζήτηση) και, χρησιμοποιώντας το σχήμα συνειδητής επικοινωνίας από το στάδιο της Θεωρίας, να γράψουν τι θα μπορούσαν να είχαν πει ώστε να βεβαιωθούν ότι ο τρόπος που ερμήνευαν την κατάσταση ευθυγραμμιζόταν με τις προθέσεις των ατόμων με τα οποία αλληλεπιδρούσαν. Ενθαρρύνετε τους/τες να γράψουν τις ιδέες τους με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να τις χρησιμοποιήσουν με ευκολία. Θα μπορούσατε να αναζητήσετε εθελοντές/τριες για να διαβάσουν τα παραδείγματά τους φωναχτά, αλλά μπορείτε επίσης να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/τριες να μοιραστούν τις απαντήσεις τους σε ζευγάρια ή μικρές ομάδες.

Εγώ στις σχέσεις με τους άλλους

Απότρεψε και απόφυγε την πόλωση

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Στις μέρες μας, οι κοινωνίες πλήττονται από πόλωση σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι στο παρελθόν. Ιδιαίτερα οι νέοι άνθρωποι, συχνά εκτίθενται σε σημαντικό όγκο διχαστικού περιεχομένου παρά τη θέλησή τους, είτε στα παραδοσιακά μέσα είτε στις εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων και τις πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Πολύ περισσότερο από ό,τι στο παρελθόν, εντάσσονται σε κλειστές κοινότητες εντός των οποίων εδραιώνουν τις πεποιθήσεις τους και αποφεύγουν διαφορετικές οπτικές ή έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε αυτές.

Με τον όρο **πόλωση** (όπως *κοινωνική πόλωση*) δηλώνεται η διαίρεση ή ο διαχωρισμός της κοινωνίας σε ομάδες που πρεσβεύουν αντικρουόμενες αξίες. Πρόκειται για μια κοινωνική διεργασία που εκδηλώνεται με την απουσία κοινωνικού διαλόγου ή με έναν δημόσιο διάλογο που περιορίζεται σε εκατέρωθεν επιθέσεις. Όταν η πόλωση αφορά σε ιδεολογικά ζητήματα, οι ομάδες αδυνατούν να συνεργαστούν, δεν μπορεί να επιτευχθεί συναίνεση και δεν μπορούν να γίνουν απαραίτητες αλλαγές στην κοινωνία.

Μερικοί από τους παράγοντες όξυνσης της πόλωσης είναι:

- οι επικαλυπτόμενες οικονομικές συγκρούσεις,
- οι αντικρουόμενες αξίες,
- οι διαδικασίες εκσυγχρονισμού,
- οι ταχέως μεταβαλλόμενες πραγματικότητες,
- ιδιαιτέρως στο διαδίκτυο: οι λεγόμενες **filter bubbles**, η πανταχού παρούσα παραπλανητική πληροφόρηση, η πολιτική χειραγώγηση, ο λαϊκισμός και οι ενέργειες που οδηγούν στην κλιμάκωση των συγκρούσεων.

Ο Bart Brandsma, Ολλανδός φιλόσοφος και ερευνητής του φαινομένου της πόλωσης, πιστεύει ότι η πόλωση από μόνη της δεν ισοδυναμεί με σύγκρουση αλλά είναι περισσότερο μια διεργασία η οποία ενισχύει τη νοοτροπία του «**εμείς εναντίον των άλλων**» στις κοινωνικές ομάδες. Αυτή η κατηγοριοποίηση, με τη σειρά της, δεν τροφοδοτείται από τις διαφορετικές επιδιώξεις των εκάστοτε δύο πλευρών, αλλά από τις ομοιότητες μεταξύ τους.¹

Η διαδικασία πόλωσης περιλαμβάνει διάφορα στάδια ²:

1. Το στάδιο της **πρόληψης** (το οποίο διαρκεί μέχρι την **κλιμάκωση**), στο οποίο οι αντίπαλες ομάδες μπορούν να επωφεληθούν από τον διάλογο ο οποίος εδώ νοείται ως η ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με την ταυτότητα των εμπλεκόμενων ατόμων.
2. Εάν η σύγκρουση έχει ήδη εκδηλωθεί (που σημαίνει ότι η διαδικασία της πόλωσης έχει φτάσει στο στάδιο της **παρέμβασης**), ο διάλογος καθίσταται αδύνατος, περιττός ή αντιπαραγωγικός. Αυτό που ενδιαφέρει τις πλευρές της σύγκρουσης είναι η παράταση της διάρκειάς της παρά η επίλυσή της. Ωστόσο, αυτή η φάση δεν διαρκεί πολύ.
3. Όταν η διατήρηση της σύγκρουσης απαιτεί περισσότερη ενέργεια από τον τερματισμό

1. Brandsma, Bart. *Polarisation. Understanding the Dynamics of Us versus Them*. BB in Media, 2020.
2. Αυτόθι..

της, η πόλωση εισέρχεται σε μια νέα φάση – αυτή της **διαμεσολάβησης**. Και οι δύο πλευρές συνειδητοποιούν τι θέλουν και προσπαθούν να επιτύχουν τη σύγκρουση.

4. Ο διάλογος λαμβάνει χώρα μόνο στο στάδιο της **συμφιλίωσης**, όταν και οι δύο πλευρές είναι έτοιμες να ακούσουν και να μάθουν περισσότερα η μία για την άλλη.

Τα σχολεία, όπως και οι κοινωνίες, κινδυνεύουν από πόλωση. Οι δάσκαλοι/ες μπορούν να παρατηρήσουν πότε κάποιοι/ες μαθητές/τριες κάθονται χωριστά από τους/τις άλλους/ες κατά τη διάρκεια των μαθημάτων ή χωρίζονται σε ομάδες στους διαδρόμους ή την αυλή του σχολείου. Όταν συμβαίνει αυτό, ο εντοπισμός της στιγμής που η μαθητική κοινότητα εισέρχεται σε φάση έντονης πόλωσης είναι καθοριστικής σημασίας. Ως εκ τούτου, η διεύθυνση και το διδακτικό προσωπικό των σχολείων θα πρέπει να επικεντρωθούν στη δημιουργία ενός **περιβάλλοντος που επιτρέπει και ενθαρρύνει τον κοινωνικό διάλογο**, έτσι ώστε όλοι οι μαθητές/τριες να αισθάνονται ασφαλείς και άνετα.

Οι διαφορές μπορούν επίσης να ενταθούν από τις προκαταλήψεις που είναι γνωστές ως *φαινόμενο ομοιογένειας της εξω-ομάδας* και *φαινόμενο echo chamber*. Το **φαινόμενο ομοιογένειας της εξω-ομάδας** είναι η τάση να αντιλαμβανόμαστε τα μέλη των *εξω-ομάδων* (κοινωνικών ομάδων με τις οποίες δεν ταυτιζόμαστε, σε αντίθεση με τις *ενδο-ομάδες*) ως πιο όμοια και ομοιογενή, ενώ η *ενδο-ομάδα* θεωρείται πιο ποικιλόμορφη και διαφορετική. (Καθ' όλη τη διάρκεια του μαθήματος, μπορείτε να αναφέρεστε σε αυτό το φαινόμενο ως «*φαινόμενο της ομάδας*» για συντομία.) Το **φαινόμενο echo chamber** είναι οποιαδήποτε κατάσταση στην οποία οι άνθρωποι έχουν πρόσβαση μόνο σε πληροφορίες και περιεχόμενο που ανταποκρίνονται στις προσδοκίες τους και δεν υπονομεύουν τις προϋπάρχουσες πεποιθήσεις τους, αλλά αντίθετα τις ενισχύουν.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

- σύγκρουση** μια κατάσταση ή μια διαδικασία κατά την οποία δύο ή περισσότερες πλευρές (ομάδες) έχουν ασυμβίβαστους ή αμοιβαία αποκλειόμενους στόχους, συμφέροντα, αξίες ή ανάγκες.
- echo chamber** ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από οικειοθελώς περιορισμένη πρόσβαση σε πληροφορίες. Τα άτομα που συμμετέχουν σε *echo chambers* ενισχύουν τις συλλογικές τους πεποιθήσεις λαμβάνοντας μέρος αποκλειστικά σε επικοινωνίες που ευθυγραμμίζονται με την κοσμοθεωρία της ομάδας και ερμηνεύοντας τις πληροφορίες με τέτοιον τρόπο που φαίνεται να επιβεβαιώνει τις προϋπάρχουσες πεποιθήσεις ή υποθέσεις τους. Μια τάση αναζήτησης στοιχείων τα οποία στηρίζουν τη στάση κάποιου ατόμου.
- filter bubble** ένα φαινόμενο κατά το οποίο οι χρήστες του διαδικτύου λαμβάνουν αλγοριθμικά επιμελημένο ενημερωτικό περιεχόμενο με βάση την προηγούμενη διαδικτυακή τους δραστηριότητα και τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί γι' αυτούς. Οι *filter bubbles* έχουν ως αποτέλεσμα τα άτομα να έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε διαφορετικές απόψεις και πηγές πληροφόρησης, γεγονός που παγιώνει και ενισχύει τις προϋπάρχουσες απόψεις και πεποιθήσεις τους.

**Φαινόμενο
ομοιογένειας
της εξω-ομάδας**

προκατάληψη κατά την οποία ένα άτομο τείνει να ευνοεί την ενδο-ομάδα του (την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει ή με την οποία ταυτίζεται) και να περιφρονεί τις εξω-ομάδες.

πόλωση

διαίρεση της κοινωνίας σε ομάδες με αντικρουόμενα συστήματα αξιών. Εκδηλώνεται με την απουσία κοινωνικού διαλόγου ή με έναν δημόσιο διάλογο που περιορίζεται σε εκατέρωθεν επιθέσεις.

στερεότυπο

μια γενικευμένη, απλουστευμένη εικόνα για μια κοινωνική ομάδα ή μια πεποιθήση για αυτήν, βάσει της οποίας αξιολογούνται και κρίνονται τα μέλη της.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να κατανοήσουν καλύτερα τους μηχανισμούς των κοινωνικών διαιρέσεων και συγκρούσεων.
- να κατανοήσουν έναν από τους μηχανισμούς της πόλωσης – το φαινόμενο ομοιογένειας της εξω-ομάδας.
- να μάθουν πώς να αναλύουν τη λειτουργία αυτού του μηχανισμού.
- να βιώσουν μια κατάσταση που ενεργοποίησε φαινόμενα ομοιογένειας της εξω-ομάδας

Υλικό

- κόλλες χαρτί A3
- μαρκαδόροι ή κηρομπογιές

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

1. Ξεκινήστε το μάθημα ρωτώντας τους/τις μαθητές/τριες αν χρησιμοποιούν διαδικτυακές εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων και αν ναι, ποιες. Προσπαθήστε να εξακριβώσετε ποια από τις εφαρμογές είναι η πιο δημοφιλής. Ακολουθώντας, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να αναφέρουν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των ατόμων εκείνων που προτιμούν την ανταλλαγή μηνυμάτων και εκείνων που προτιμούν τη διαπροσωπική επικοινωνία. Η δραστηριότητα αυτή λογικά δεν κρατήσει πολύ. Ο στόχος είναι να αναφερθούν πολλά χαρακτηριστικά ή επίθετα.

Συμβουλή

Οι μαθητές/τριες ενδέχεται να πουν ότι τα άτομα που προτιμούν την διαδικτυακή επικοινωνία είναι **εξωστρεφή**, δηλαδή άτομα που προτιμούν να είναι μόνα, είναι πιο συνεσταλμένα και στοχαστικά, θέλουν να μένουν μόνα με τις σκέψεις τους, αποφεύγουν μεγάλες κοινωνικές ομάδες και αισθάνονται πιο ασφαλή όταν χρησιμοποιούν συσκευές για την επικοινωνία τους. Από την άλλη, ενδέχεται να αποφασίσουν ότι τα άτομα που προτιμούν τη διαπροσωπική επικοινωνία είναι **εξωστρεφή**, δηλαδή αντλούν ενέργεια από κοινωνικές καταστάσεις, τους αρέσει να περνούν χρόνο με φίλους και να εργάζονται σε ομάδες – τους αρέσει να μιλάνε στο τηλέφωνο, όμως για αυτά, τίποτα δεν μπορεί

να συγκριθεί με τη διαπροσωπική επικοινωνία. Προτιμήστε να μην καταγράψετε τις απαντήσεις των μαθητών/τριών και δώστε στην εισαγωγή αυτή τη μορφή ομαδικής συζήτησης. Τα παραπάνω παραδείγματα δεν είναι, φυσικά, παρά γενικεύσεις ή ακόμη και στερεότυπα, αλλά αυτό είναι καλό προς το παρόν – πρέπει να εργαστείτε με ορισμένα στερεότυπα προτού εισαγάγετε την έννοια αργότερα.

2. Εξηγήστε στους/στις μαθητές/τριες ότι σύντομα θα αλλάξουν θέση στην αίθουσα. Ζητήστε από όσους/ες προτιμούν να επικοινωνούν μέσω διαδικτύου να σταθούν στη μία άκρη της αίθουσας και από όσους/ες προτιμούν τη διαπροσωπική επικοινωνία να σταθούν στην άλλη άκρη. Μερικοί/ες ενδέχεται να αμφιταλαντεύονται – ενθαρρύνετε τους/τες να επιλέξουν.
3. Έπειτα, πείτε τους ότι θα κάνετε μερικές ερωτήσεις. Ανάλογα με τις απαντήσεις που θα δώσουν, θα αλλάξουν πλευρά ή θα παραμείνουν εκεί που βρίσκονται. Κάθε φορά, δώστε λίγο χρόνο να σκεφτούν και να κοιτάξουν γύρω στην αίθουσα.

- Πρώτη ερώτηση: **Σου αρέσει να πηγαίνεις σε πάρτι;**

Δώστε στους/στις μαθητές/τριες μερικά δευτερόλεπτα για να σκεφτούν και να αποφασίσουν και έπειτα ζητήστε από όσους/ες τους αρέσει να πηγαίνουν σε πάρτι να σηκώσουν τα χέρια τους ψηλά. Αυτοί οι μαθητές/τριες θα πρέπει να μετακινηθούν στην ομάδα που προτιμά τη διαπροσωπική επικοινωνία (ή να παραμείνουν εκεί που βρίσκονται). Όσοι/ες δεν σήκωσαν το χέρι τους θα πρέπει να μετακινηθούν στην πλευρά που προτιμά τη διαδικτυακή επικοινωνία (ή να παραμείνουν εκεί που βρίσκονται).

- Δεύτερη ερώτηση: **Όταν είσαι συνδεδεμένος/η στο διαδίκτυο, προτιμάς να συναντάς άλλα άτομα (και, για παράδειγμα, να παίξετε μαζί ένα παιχνίδι ή να παρακολουθήσετε κάτι) ή να περνάς χρόνο μόνος/η σου και να ασχολείσαι με τις αγαπημένες σου δραστηριότητες;**

Δώστε στους/στις μαθητές/τριες μερικά δευτερόλεπτα για να σκεφτούν και να αποφασίσουν και έπειτα ζητήστε από εκείνους/ες που προτιμούν να είναι συνδεδεμένοι/ες στο διαδίκτυο με άλλα άτομα να σταθούν με την ομάδα που προτιμά τη διαπροσωπική επικοινωνία και από εκείνους/ες που προτιμούν να περνούν χρόνο μόνοι/ες, να σταθούν με την ομάδα της διαδικτυακής επικοινωνίας.

- Τρίτη ερώτηση: **Αισθάνεσαι άνετα εντός πολυπληθών ομάδων;**

Ζητήστε από όσους/ες απάντησαν καταφατικά να σταθούν με την ομάδα που προτιμά τη διαπροσωπική επικοινωνία και από όσους/ες δεν αισθάνονται άνετα εντός πολυπληθών ομάδων να σταθούν με την ομάδα που προτιμά τη διαδικτυακή επικοινωνία.

- Τέταρτη ερώτηση: **Φορτίζεις τις μπαταρίες σου με το να είσαι μόνος/η και να μη μιλάς;**

Όσοι/ες απάντησαν καταφατικά θα πρέπει να σταθούν με την ομάδα που προτιμά τη διαδικτυακή επικοινωνία. Όσοι/ες απάντησαν αρνητικά θα πρέπει να σταθούν με την ομάδα που προτιμά τη διαπροσωπική επικοινωνία.

- Πέμπτη ερώτηση: **Προτιμάς να παίζεις διαδικτυακά παιχνίδια ή να περνάς χρόνο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;**

Όσοι/ες προτιμούν τα διαδικτυακά παιχνίδια θα πρέπει να σταθούν με την ομάδα

που προτιμά τη διαδικτυακή επικοινωνία. Όσοι/ες προτιμούν να περνούν χρόνο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης θα πρέπει να σταθούν με την ομάδα που προτιμά που προτιμά τη διαπροσωπική επικοινωνία.

Συμβουλή

Η άσκηση αυτή ενδέχεται να δημιουργήσει τάσεις πόλωσης. Συνεπώς, για να διατηρήσετε μια θετική ατμόσφαιρα, μια καλή ιδέα θα ήταν να καλέσετε τους/τις μαθητές/τριες να συγκεντρωθούν στη μέση της αίθουσας και να ξαναγίνουν όλοι και όλες μία ομάδα. Στη συνέχεια, ζητήστε τους να επιστρέψουν στις θέσεις τους.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

1. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν πάνω στην εμπειρία που βίωσαν και κάντε τις παρακάτω ερωτήσεις:
 - Τι παρατήρησες κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας; Τι σου τράβηξε την προσοχή;
 - Πού βασίστηκες ώστε στην αρχή να επιλέξεις να σταθείς με κάποια από τις ομάδες;
 - Παρατήρησες ότι, για να περιγράψεις τα χαρακτηριστικά των ατόμων που προτιμούν τη διαδικτυακή ή τη διαπροσωπική επικοινωνία, βασίστηκες σε γενικεύσεις (στερεότυπα) και ταμπέλες;
 - Οι γενικεύσεις (στερεότυπα) μας βοηθούν ή μας δυσκολεύουν να παρατηρήσουμε τη διαφορετικότητα εντός μιας ομάδας;
 - Είναι πολλοί/ες ανάμεσά σας εκείνοι/ες που δεν άλλαξαν πλευρά ούτε μια φορά; Είναι μεγάλο μέρος της τάξης; (Μπορείτε να ζητήσετε να σηκώσουν το χέρι.)
 - Τι μας δείχνει αυτό; (Οι μαθητές/τριες θα πρέπει να παρατηρήσουν ότι ο αρχικός διαχωρισμός –όποιος και αν ήταν αυτός– είναι επιφανειακός, καθώς άτομα με διαφορετικές προτιμήσεις μπορούν έρθουν πιο κοντά μεταξύ τους με άλλους τρόπους. Αυτό δείχνει ότι μπορούν να οικοδομήσουν ή να διατηρήσουν σχέσεις που στηρίζονται σε κοινή βάση).³
2. Στη συνέχεια, κάντε τις παρακάτω ερωτήσεις οι οποίες θα λειτουργήσουν ως εισαγωγή στο στάδιο της Θεωρίας:
 - Πώς αντιλαμβάνεσαι τις διαπροσωπικές συγκρούσεις; (Προσπαθήστε να λάβετε απαντήσεις από αρκετούς/ες μαθητές/τριες.)
 - Η σύγκρουση αφορά μόνο σε μεμονωμένα άτομα ή και σε ομάδες; Τι πιστεύεις;

Συμβουλή

Είναι σημαντικό οι μαθητές/τριες να συνειδητοποιήσουν ότι συγκρούσεις μπορούν να σημειωθούν μεταξύ ολόκληρων κοινωνικών ομάδων (π.χ. μαθητές/τριες από δύο διαφορετικές ομάδες ή τάξεις).

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Στα πλαίσια αυτού του μέρους του μαθήματος και χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση

3. Το στάδιο του Αναστοχασμού και η ομαδική εργασία που προτείνονται παραπάνω βασίζονται σε ένα παιχνίδι που μπορείτε να το βρείτε στην παρακάτω ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://civicsthroughplay.com/>. Τελευταία επίσκεψη 2 Απριλίου 2024.

για Εκπαιδευτές, στρέψτε την προσοχή των μαθητών/τριών στα παρακάτω::

Με τον όρο **πόλωση** (όπως *κοινωνική πόλωση*) δηλώνεται η διαίρεση ή ο διαχωρισμός της κοινωνίας σε ομάδες που πρεσβεύουν αντικρουόμενες αξίες. Πρόκειται για μια κοινωνική διεργασία που εκδηλώνεται με την απουσία κοινωνικού διαλόγου ή με έναν δημόσιο διάλογο που περιορίζεται σε εκατέρωθεν επιθέσεις. Όταν η πόλωση αφορά σε ιδεολογικά ζητήματα, οι ομάδες αδυνατούν να συνεργαστούν, δεν μπορεί να επιτευχθεί συναίνεση και δεν μπορούν να γίνουν απαραίτητες αλλαγές στην κοινωνία.

- Στις μέρες μας, οι κοινωνίες, μεταξύ αυτών και η νεολαία, πλήττονται από πόλωση σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι στο παρελθόν.
- Ιδιαίτερα οι νέοι άνθρωποι, συχνά εκτίθενται σε σημαντικό όγκο διχαστικού περιεχομένου παρά τη θέλησή τους, είτε στα παραδοσιακά μέσα είτε στις εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων και τις πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης. Πολύ περισσότερο από ό,τι στο παρελθόν, εντάσσονται σε κλειστές κοινότητες όπου εδραιώνουν τις πεποιθήσεις τους και αποφεύγουν διαφορετικές οπτικές ή έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε αυτές.

Εξηγήστε ότι:

- Μέσα στις filter bubbles (και, ευρύτερα μιλώντας, στις κοινωνικές μας ομάδες), οι κοινωνικές και διαομαδικές διαιρέσεις μπορεί να οξυνθούν από το λεγόμενο φαινόμενο ομοιογένειας της εξω-ομάδας και το φαινόμενο echo chamber, δύο φαινόμενα που συνδέονται με την ευνοϊκή αντιμετώπιση της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει κάποιος/α (ή ενδο-ομάδα) και την ταυτόχρονη αποδοκιμασία άλλων ομάδων (εξω-ομάδων). Εξηγήστε τους όρους filter bubble, φαινόμενο ομοιογένειας της εξω-ομάδας και φαινόμενο echo chamber.
- Με τον όρο πόλωση δηλώνεται η διαίρεση ή ο διαχωρισμός της κοινωνίας σε ομάδες που πρεσβεύουν αντικρουόμενες αξίες. Πρόκειται για μια κοινωνική διεργασία που εκδηλώνεται με την απουσία κοινωνικού διαλόγου ή με έναν δημόσιο διάλογο που περιορίζεται σε εκατέρωθεν επιθέσεις. Υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην κοινωνική πόλωση. Κάντε αναφορά στον Bart Brandsma, ο οποίος έδωσε τον παραπάνω ορισμό.

Εάν έχετε επαρκή χρόνο στη διάθεσή σας, μπορείτε να παρουσιάσετε αναλυτικά στην τάξη τα διάφορα στάδια της πόλωσης.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Χωρίστε την τάξη σε ομάδες των δύο, τριών ή τεσσάρων. Κάθε ομάδα θα πρέπει να σκεφτεί τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι μπορούν να δημιουργήσουν και να εδραιώσουν ένα **περιβάλλον που επιτρέπει και ενθαρρύνει τον κοινωνικό διάλογο**, δηλαδή ένα περιβάλλον στο οποίο όλοι/ες μπορούν να αισθάνονται ασφαλείς και άνετα.

Κάποιες από τις ομάδες θα πρέπει να επικεντρωθούν στο πώς μπορεί να επιτευχθεί αυτό στο επίπεδο της τάξης ή του σχολείου της και κάποιες άλλες στο πώς μπορεί να επιτευχθεί αυτό σε επίπεδο διαδικτύου, π.χ. σε μια ομαδική συνομιλία της τάξης ή σε ομάδες μέσω κοινωνικής δικτύωσης.

Μπορείτε ενδεχομένως να αποφασίσετε να μην χωρίσετε τους/τις μαθητές/τριες σε ομάδες στα πλαίσια της άσκησης αυτής και να ζητήσετε να εργαστούν μαζί ως τάξη, ειδικά εάν δεν έχετε επαρκή χρόνο στη διάθεσή σας. Ανεξάρτητα από το τι θα επιλέξετε, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να γράψουν τις απαντήσεις τους σε μια ή περισσότερες κόλλες χαρτί A3.

Συμβουλή

Προτείνετε στους/στις μαθητές/τριες να αντλήσουν από τις δικές τους εμπειρίες και να εξερευνήσουν εάν υπάρχει κάποιο κοινό χαρακτηριστικό που μοιράζονται οι πολωμένες, συγκρουόμενες ομάδες.

Προκειμένου το περιβάλλον εντός της αίθουσας ή του σχολείου (αλλά και εντός της κοινωνίας) να επιτρέπει και να ενθαρρύνει τον διάλογο, θα πρέπει να πληρούνται οι παρακάτω προϋποθέσεις:

- **όλοι** πρέπει να ακούν ο ένας τον άλλον δίχως να θέλουν να κερδίσουν μια αντιπαράθεση πάση θυσία και να προσπαθούν να κατανοήσουν το νόημα των λόγων των άλλων.
- Θα πρέπει να επιτρέπεται στους/στις μαθητές/τριες να μοιράζονται τα συναισθήματά τους.
- οι τάξεις πρέπει να **δημιουργούν και να διατηρούν κοινές αξίες** (όλοι/ες οι μαθητές/τριες δεν χρειάζεται να συμμερίζονται τις ίδιες αξίες, όπως η ελευθερία ή η ισότητα, αλλά ο στόχος είναι να βρεθεί κοινός τόπος και όχι να εξαναγκαστεί κάποιος/α να αποδεχθεί κάτι το οποίο δεν συμμερίζεται).
- πρέπει να θεσπιστούν σαφείς κανόνες εντός της αίθουσας ή της σχολικής κοινότητας (π.χ. όταν κάποιος/α μιλάει, οι άλλοι/ες να ακούν και ο καθένας/καθεμία να μιλά μόνο για λογαριασμό του/της).
- οι άνθρωποι πρέπει να δείχνουν ενσυναίσθηση μεταξύ τους.
- όλοι/ες πρέπει να έχουμε επίγνωση των στερεοτύπων που έχουμε και να αντιστεκόμαστε σε αυτά.
- οι άνθρωποι πρέπει να γνωρίζουν τους όρους filter bubble, φαινόμενο ομοιογένειας της εξω-ομάδας και φαινόμενο echo chamber.
- όλοι πρέπει να προσπαθούν να κοιτάζουν πέρα από την κοινωνική τους ομάδα και τη filter bubble τους.

Εάν έχετε τη δυνατότητα να αφιερώσετε περισσότερο χρόνο σε αυτήν τη δραστηριότητα, ακούστε όλες τις ομάδες (π.χ. κάθε ομάδα προτείνει μια διαφορετική λύση που θα μπορούσε να ενισχύσει τον διάλογο και να δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα που να τον υποστηρίζει. Συνεχίστε τη δραστηριότητα μέχρι να ακουστούν όλες οι ιδέες). Δείτε κατά πόσο προέκυψαν οι ίδιες ή διαφορετικές ιδέες κατά την εξέταση διαφορετικών χώρων (φυσικοί χώροι όπως το σχολείο ή η αίθουσα έναντι διαδικτυακών χώρων όπως οι ομαδικές συνομιλίες (chats) ή ομάδες μέσω κοινωνικής δικτύωσης).

Εάν ο χρόνος που έχετε στη διάθεσή σας επαρκεί μόνο για να ακούσετε συγκεκριμένο αριθμό απαντήσεων, καταγράψτε εσείς τις ιδέες. Βεβαιωθείτε ότι τα αποτελέσματα της δραστηριότητας θα παραμείνουν διαθέσιμα στα μέλη της τάξης, είτε σε φυσική είτε σε ηλεκτρονική μορφή, έτσι ώστε όλοι/ες να έχουν πρόσβαση σε αυτά.

Ίσως αξίζει να μοιραστείτε τα αποτελέσματα με ολόκληρη τη σχολική κοινότητα. Μήπως σε ένα σχολικό ενημερωτικό δελτίο;

Εγώ στις σχέσεις με τους άλλους

Τα όρια της ελευθερίας του λόγου στο διαδίκτυο

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου αποτελεί αναμφίβολα τον θεμέλιο λίθο των δημοκρατικών κοινωνιών. Μάλιστα, αν το συγκρίνουμε με άλλα ανθρώπινα δικαιώματα –σύνολο αρχών που προστατεύονται από το διεθνές δίκαιο– είναι αρκετά σύνθετο, όπως περιγράφεται στο παρακάτω σχέδιο μαθήματος.¹ Πρώτα απ’ όλα, ας ξεκινήσουμε διευκρινίζοντας ότι **τα ανθρώπινα δικαιώματα διέπουν τη σχέση μεταξύ ατόμων (ανθρώπων) και κράτους (αρχές),²** και περιγράφοντας τα βασικά νομικά πλαίσια στα οποία θα αναφερθούμε παρακάτω.

Το παγκόσμιο πλαίσιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, μεταξύ αυτών και η ελευθερία του λόγου, ορίζεται σε πολλά βασικά έγγραφα. Ένα από αυτά είναι η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1948. Στο προοίμιό της αναφέρει πως «η προοπτική ενός κόσμου όπου οι άνθρωποι θα απολαμβάνουν την **ελευθερία του λόγου** και της πίστης, λυτρωμένοι από τον τρόμο και την αθλιότητα, **έχει διακηρυχθεί ως η πιο υψηλή επιδίωξη του ανθρώπου**».³ Επίσης, το άρθρο 19 αναφέρει πως «Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της **ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης**. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει το να εκφράζει τις απόψεις του χωρίς να υφίσταται δυσμενείς συνέπειες καθώς και το να **αναζητά, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες**, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης και οπουδήποτε στον κόσμο».⁴

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966) απηχεί τα παραπάνω στο άρθρο 19:

«1. Κανείς δεν πρέπει να υπόκειται σε διακριτική μεταχείριση και να παρενοχλείται για τις απόψεις του.

2. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, προφορικά, γραπτά, σε έντυπα, σε κάθε μορφή τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο της επιλογής του.»⁵

Το άρθρο 19, παράγραφος 3 αναγνωρίζει τις ευθύνες και τους περιορισμούς που μπορούν να τεθούν στην ελευθερία του λόγου, οι οποίοι θα συζητηθούν περαιτέρω στο σχέδιο μαθήματος.

Στην Ευρώπη, μας προστατεύει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (1950), γνωστή και ως Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης⁶ είναι συμβαλλόμενα

1. Δεδομένων των στόχων του μαθήματος και του διαθέσιμου χώρου, επιτρέψτε ορισμένες γενικεύσεις και απλουστεύσεις. Το ζήτημα της ελευθερίας του λόγου στα μέσα ενημέρωσης και τη δημοσιογραφία δεν θίγεται στο παρόν σχέδιο μαθήματος.

2. Ως κράτος θα νοείται οποιοδήποτε όργανο που ασκεί εξουσία ή δημόσια καθήκοντα ή παρέχει δημόσια υπηρεσία σε μια χώρα.

3. Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Παρίσι, 1948, [https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights](https://www.amnesty.gr/universal-declaration-of-human-rights-https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights). Τελευταία επίσκεψη 12 Δεκεμβρίου 2024.

4. Αυτόθι.

5. Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, Νέα Υόρκη, 1966, <https://bit.ly/425jzNY> Τελευταία επίσκεψη 12 Δεκεμβρίου 2024.

μέρη της Σύμβασης και η τήρησή της διασφαλίζεται από το **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ)**, το οποίο είναι γνωστό για τις αποφάσεις του σε όλη την Ευρώπη. Στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα ορίζεται, μεταξύ άλλων, ότι «1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην **ελευθερία της έκφρασης**. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την **ελευθερία γνώμης**, καθώς και την **ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών**, χωρίς παρέμβαση δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων.»⁷ Η παράγραφος 2 κάνει λόγο για τα καθήκοντα και τις ευθύνες, καθώς και τους πιθανούς περιορισμούς στην ελευθερία του λόγου.

Ένα άλλο σημαντικό έγγραφο είναι ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος, στο άρθρο 11, αναφέρει ότι «1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων. . .»⁸

Τέλος, το άρθρο 14 του Συντάγματος της Ελλάδας ορίζει, «1. Καθένας μπορεί να **εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου** τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους».⁹

Όπως προκύπτει από αυτήν την σύντομη σύγκριση νομικών πράξεων, η **ελευθερία του λόγου** είναι μια σύνθετη έννοια που περιλαμβάνει την ελευθερία αναζήτησης, λήψης και μετάδοσης ιδεών (συμπεριλαμβανομένων των πεποιθήσεων) και πληροφοριών, καθώς και την ελευθερία έκφρασης της γνώμης.¹⁰ Η ελευθερία του λόγου δεν περιορίζεται σε γραπτό ή προφορικό επίπεδο, αλλά περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, εικόνες, γραφικά, πρωτοβουλίες πολιτών, ηλεκτρονικά συστήματα πληροφοριών και εν γένει οποιονδήποτε τρόπο παρουσίασης και έκφρασης ιδεών. Η προστασία αυτή, πέρα από το περιεχόμενο, επεκτείνεται και στη μορφή έκφρασης και στα μέσα παραγωγής, επικοινωνίας, μετάδοσης ή διανομής πληροφοριών και ιδεών.¹¹

Κύριος ρόλος και σκοπός όλων των διατάξεων για την ελευθερία του λόγου είναι η προάσπιση του δικαιώματος κάθε ατόμου¹² να εκφράσει τις απόψεις του. Ωστόσο, η ελευθερία αυτή δεν είναι απόλυτη. Υπάρχουν όρια στο τι μπορεί να ειπωθεί (εντός ή εκτός διαδικτύου), παρόλο που ορισμένα άτομα –κυρίως εκείνα που υπερβαίνουν αυτά τα όρια– πιστεύουν το αντίθετο. Τα όρια της ελευθερίας του λόγου περιλαμβάνουν την προστασία συμφερόντων όπως (αναφέρουμε εκείνα που κατονομάζονται στα παραπάνω έγγραφα):

- η εθνική ασφάλεια,
- η εδαφική ακεραιότητα,
- η δημόσια ασφάλεια,
- η πρόληψη της διατάραξης της τάξης ή της τέλεσης αξιόποινων πράξεων,

6. Το Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣΤΕ) είναι ένας διεθνής κυβερνητικός οργανισμός με έδρα το Στρασβούργο της Γαλλίας. Ιδρύθηκε το 1949 και, από τον Ιούνιο του 2024, αριθμεί 46 μέλη. Κύριος στόχος του είναι η προώθηση της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου. Δεν πρέπει να συγχέεται με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ένα θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που καθορίζει τους γενικούς πολιτικούς προσανατολισμούς και τις προτεραιότητές της.

7. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, Ρώμη, 1950, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ell. Τελευταία επίσκεψη 12 Δεκεμβρίου 2024.

8. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf Τελευταία επίσκεψη 12 Δεκεμβρίου 2024.

9. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/FEK%20211-A-24-12-2019%20NEO%20SYNTAGMA.pdf>. Τελευταία επίσκεψη 12 Δεκεμβρίου 2024.

10. Η ελευθερία γνώμης σημαίνει επίσης το δικαίωμα να μιλάμε ελεύθερα χωρίς παρέμβαση ή εξαναγκασμό όπως και το δικαίωμα να μη μιλάμε. Ειδική προστασία παρέχεται στη σάτιρα ως μια μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης που χρησιμεύει για τον σχολιασμό της κοινωνικής ζωής μέσω της υπερβολής, της διαστρέβλωσης, της πρόκλησης και της εσκεμμένης εμπλοκής του κοινού.

12. Η έκφραση απόψεων που συμμαρτυρείται η πλειοψηφία της κοινωνίας σπάνια διατρέχει τον κίνδυνο κρατικής παρέμβασης. Αυτό αλλάζει όταν τα άτομα ή οι ομάδες ατόμων που εκφράζουν τις εν λόγω απόψεις ανήκουν σε μια μειοψηφία. Αυτό καθιστά πολύ σημαντικό το να τονιστεί πως η ελευθερία του λόγου είναι δικαίωμα κάθε ατόμου.

- η δημόσια υγεία,
- η δημόσια ηθική,
- το φυσικό περιβάλλον,
- η φήμη και τα δικαιώματα των άλλων,¹³
- η αποτροπή της αποκάλυψης απόρρητων πληροφοριών,
- η διασφάλιση της εξουσίας και της αμεροληψίας του δικαστικού σώματος.

Ταυτόχρονα, κάθε φορά που το κράτος περιορίζει την ελευθερία του λόγου ενός ατόμου, τα δικαστήρια θα πρέπει να εφαρμόζουν τον λεγόμενο **έλεγχο τριών σταδίων** για να αποφανθούν αν ο περιορισμός αυτός:

- προβλεπόταν από τη **νομοθεσία**,
- είναι **απαραίτητος** σε μια δημοκρατική κοινωνία,
- έχει θεσμοθετηθεί για την **προστασία** κάποιου εκ των συμφερόντων που απαριθμούνται παραπάνω.

Κανένα άλλο κριτήριο δεν μπορεί να δικαιολογήσει τον περιορισμό της ελευθερίας του λόγου (οι περιοριστικές διατάξεις ερμηνεύονται πάντα συσταλτικά) και σε κάθε περίπτωση αμφιβολίας, η ατομική ελευθερία πρέπει να κατισχύει του επιδιωκόμενου συμφέροντος του κράτους. Το κράτος οφείλει να αποδείξει ότι πληρούνται και τα τρία κριτήρια και τα δικαστήρια να αποφανθούν (λαμβάνοντας υπόψη την **αρχή της αναλογικότητας**) εάν ο σκοπός του περιορισμού ήταν ανάλογος με τον περιορισμό που επιβλήθηκε. Εάν πληρούνται και τα τρία κριτήρια, η κρατική παρέμβαση στην ελευθερία του λόγου θεωρείται δικαιολογημένη.

Εμπίπτει ο κυδαίος λόγος στην ελευθερία του λόγου; Συχνά ναι, καθώς οι κυδαίες εκφράσεις ενδέχεται να εξυπηρετούν μια υφολογική λειτουργία και το ύφος αποτελεί μέρος του μηνύματος, το οποίο προστατεύεται. Προστατεύονται επίσης η δριμεία κριτική και οι απόψεις που εκφράζονται με ακραία γλώσσα, ακόμη και οι προκλητικές δηλώσεις. Ωστόσο, το εύρος της προστασίας καθορίζεται από το πλαίσιο και τον σκοπό του επικριτικού λόγου.¹⁴ Με βάση τις νομικές διατάξεις και τη νομολογία των ελληνικών και διεθνών δικαστηρίων, ορισμένες μορφές έκφρασης δεν εμπíπτουν στην προστασία της ελευθερίας του λόγου, μεταξύ των οποίων:

- Δηλώσεις οι οποίες σκόπιμα, εσκεμμένα και άμεσα υποκινούν πράξεις βίας με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι ορατός ο κίνδυνος αυτές να λάβουν χώρα,
- Η ρητορική μίσους¹⁵ προς διάφορες μειονότητες,
- Η άρνηση του Ολοκαυτώματος,
- Αναφορές σε ναζιστικές ή κομμουνιστικές ιδεολογίες.¹⁶

13. Η φήμη, μαζί με τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των άλλων, είναι η πιο κοινή αιτίαση που επικαλείται το κράτος για να προφυλάξει πολιτικούς και δημόσιους αξιωματούχους από την κριτική. Ωστόσο, στις δικαστικές του αποφάσεις (νομολογία), το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) παρέχει στους πολιτικούς χαμηλότερο βαθμό προστασίας της ιδιωτικής τους ζωής και της φήμης τους (ιδιαίτερα όταν οι πληροφορίες για την ιδιωτική τους ζωή σχετίζονται με τα δημόσια καθήκοντα και τις λειτουργίες τους) σε σύγκριση με άλλα δημόσια πρόσωπα. Αυτή η τελευταία κατηγορία είναι ευρεία και περιλαμβάνει κρατικούς αξιωματούχους, δημόσιους λειτουργούς, ηθοποιούς, αθλητές και άτομα επιρροής, ενώ παρέχεται διαφορετικό επίπεδο προστασίας σε κάθε ομάδα σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΑΔ. Οι απλοί πολίτες απολαμβάνουν εν γένει υψηλότερα επίπεδα προστασίας. Ειδική προστασία παρέχεται σε πληροφορίες που αφορούν σε ανηλίκους. Η ελευθερία έκφρασης ενδέχεται επίσης να έρχεται σε σύγκρουση με άλλα δικαιώματα πέραν της ιδιωτικότητας, όπως η θρησκευτική ελευθερία. Σε κάθε περίπτωση, το δικαστήριο πρέπει να σταθμίζει κάθε φορά ποια ελευθερία απολαμβάνει μεγαλύτερης προστασίας εντός συγκεκριμένου πλαισίου.

14. Π.χ. μια ακραία δήλωση που στοχεύει να προκαλέσει αίσθηση ή να συγκεντρώσει περισσότερα κλικ ενδέχεται να μην προστατεύεται.

15. Το φάσμα των μορφών έκφρασης και των συμπεριφορών που συνιστούν ρητορική μίσους όπως ορίστηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης, καθώς και η λίστα των χαρακτηριστικών των ατόμων που μπορεί να είναι στόχοι ή υποκείμενα ρητορικής μίσους, είναι ευρύ. Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφέρει ότι ο όρος «ρητορική μίσους» νοείται ότι «καλύπτει όλες τις μορφές έκφρασης που διαδίδουν, υποκινούν, προωθούν ή δικαιολογούν το φυλετικό μίσος, την ξενοφοβία, τον αντισιμιτισμό ή άλλες μορφές μίσους που βασίζονται στη μισαλλοδοξία, μεταξύ των οποίων: τη μισαλλοδοξία που εκφράζεται από τον επιθετικό εθνικισμό και τον εθνοκεντρισμό, τις διακρίσεις και την εχθρότητα κατά των μειονοτήτων, των μεταναστών και των ατόμων που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών». Πηγή: Παράρτημα της Σύστασης (97) 20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, που εγκρίθηκε στις 30 Οκτωβρίου 1997.

16. Σύμφωνα με το ΕΔΑΔ, η ελευθερία έκφρασης δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για ενέργειες που αποσκοπούν στην υπονόμηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που απαριθμούνται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση. Σε τέτοιες περιπτώσεις, εφαρμόζεται η θεωρία του παράδοξου της ανεκτικότητας: η απόλυτη ανεκτικότητα μπορεί να οδηγήσει στην ανοχή ιδεών που προάγουν τη μισαλλοδοξία, η οποία μπορεί εν τέλει να καταστρέψει την ίδια την ανεκτικότητα.

Αν και μέχρι στιγμής δεν έχει γίνει ιδιαίτερη αναφορά στο διαδίκτυο και τις νέες τεχνολογίες, **όλα όσα συζητούνται εδώ ισχύουν εξίσου για την ελευθερία του λόγου στο διαδίκτυο.** Για παράδειγμα, το 2011,¹⁷ το ΕΔΑΔ άρχισε να εφαρμόζει στις διαδικτυακές δημοσιεύσεις γενικές αρχές που είχε εφαρμόσει προηγουμένως σε άλλες υποθέσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο ευρωπαϊκό σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναγνωρίζεται η πρόσβαση στο διαδίκτυο ως ατομικό δικαίωμα.

Το διαδίκτυο, συμπεριλαμβανομένων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, προσφέρει μια πλατφόρμα προσβάσιμη από όλους/ες για να εκφράσουν απόψεις, να μοιραστούν ιδέες και να συνδεθούν γρήγορα και εύκολα. Η ανωνυμία που προσφέρει το διαδίκτυο επιτρέπει, π.χ. την αποκάλυψη περιπτώσεων κρατικής κατάχρησης ή την κριτική αυταρχικών καθεστώτων, πράξεις που διαφορετικά θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε κρατική καταστολή. Ωστόσο, η ευκολία δημοσίευσης και διάδοσης περιεχομένου στο διαδίκτυο δελεάζει επίσης τους χρήστες να υπερβούν τα όρια της ελευθερίας του λόγου, συμπεριλαμβανομένης της διάδοσης παραπλανητικών πληροφοριών. Η ανωνυμία μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για την παραβίαση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, μέσω παρενόχλησης, εκφοβισμού ή δώξης.

Οι εταιρείες μέσων κοινωνικής δικτύωσης φιλτράρουν το περιεχόμενο που δημοσιεύουν οι χρήστες και ενδέχεται να περιορίζουν την ελευθερία του λόγου μας στο διαδίκτυο. Οι μέθοδοί τους είναι αδιαφανείς και συχνά εγείρουν ανησυχίες. Οι πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχουν το δικαίωμα να αφαιρέσουν ή να μπλοκάρουν περιεχόμενο και να αναστείλουν ή να διαγράψουν προσωρινά λογαριασμούς χρηστών. Το κανονιστικό πλαίσιο που αφορά στο διαδίκτυο και τις πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης εξακολουθεί να είναι περιορισμένο¹⁸ και η αποτελεσματική επιβολή της ελευθερίας του λόγου ή των ορίων της στο διαδίκτυο απαιτεί διεθνή συνεργασία και στέρεο νομοθετικό πλαίσιο. Οι υφιστάμενοι κώδικες συμπεριφοράς ή τα πρότυπα της κοινότητας στα οποία συγκατατίθενται οι χρήστες όταν συμμετέχουν σε συγκεκριμένες πλατφόρμες κυμαίνονται μεταξύ νομικών κανονισμών και ηθικών κανόνων. Παρόλο που αναφέρονται σε διεθνή έγγραφα και πρότυπα για τα ανθρώπινα δικαιώματα ή περιέχουν διαβεβαιώσεις ότι ευθυγραμμίζονται με τις **Κατευθυντήριες Αρχές του ΟΗΕ για τις επιχειρήσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα**,¹⁹ αποδεικνύεται συχνά ότι η καθημερινή πρακτική έχει πολλά περιθώρια βελτίωσης. Είναι ζωτικής σημασίας να δημιουργηθεί ένα αποτελεσματικό σύστημα για την υποβολή καταγγελιών και προσφυγών κατά του φιλτραρίσματος περιεχομένου και άλλων παραβιάσεων δικαιωμάτων από τους κολοσσούς του διαδικτύου ή τις πλατφόρμες τους, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας παραπομπής υποθέσεων στα αρμόδια δικαστήρια. Το να επιτρέπεται στις εταιρείες του διαδικτύου να ενεργούν ως κριτές των ορίων της ελευθερίας του λόγου²⁰ είναι αναμφισβήτητο επικίνδυνο.

Συμπερασματικά, δεν χωράει αμφιβολία ότι η ρύθμιση της ελευθερίας του λόγου στον διαδικτυακό κόσμο είναι περίπλοκο ζήτημα (όπως συμβαίνει και στον μη διαδικτυακό κόσμο, αφού κάθε περίπτωση είναι διαφορετική). Οι πολιτικοί, οι εταιρείες και οι οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνεχίζουν να αναζητούν τρόπους για να προσεγγιστεί καλύτερα το ζήτημα αυτό αλλά και να αποφασιστεί σε τι πρέπει να δοθεί προτεραιότητα. Ωστόσο, είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε τα πρότυπα και τα όρια της ελευθερίας του λόγου προκειμένου να αξιοποιήσουμε **με υπευθυνότητα** τις ευκαιρίες που παρέχει το διαδίκτυο.

17. Από την υπόθεση Συντακτική Ομάδα της Pravoye Delo και Shtekel κατά Ουκρανίας, 5 Μαΐου 2011.

18. Π.χ. Τον Αύγουστο του 2023, τέθηκε σε ισχύ η πράξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις Ψηφιακές Υπηρεσίες (Digital Services Act - DSA) – μεταξύ άλλων, ο κανονισμός απαιτεί από τις διαδικτυακές πλατφόρμες να ετοιμαστούν το περιεχόμενό τους και να αιτιολογούν τις αποφάσεις που λαμβάνουν στα πλαίσια της εποπτείας αυτής.

19. Κατευθυντήριες Αρχές του ΟΗΕ για τις επιχειρήσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα: Εφαρμογή του πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών «Προστασία, σεβασμός και αποκατάσταση». Παρακολουθήστε ένα σύντομο βίντεο σχετικά: <https://www.youtube.com/watch?v=BCoL6JVZHRa>. Τελευταία επίσκεψη 1 Ιουνίου 2024.

20. Το Εποπτικό Συμβούλιο της εταιρείας-πλατφόρμας Meta, το οποίο συστάθηκε στις 6 Μαΐου 2020, είναι το οίονει «Ανώτατο Δικαστήριο» της και αποφασίζει για υποθέσεις εντός της που άπτονται της ελευθερίας του λόγου. Όπως μας πληροφορεί ο σχετικός ιστότοπος <https://www.oversightboard.com/>, το εν λόγω σώμα δημιουργήθηκε «για την προστασία της ελευθερίας της έκφρασης μέσω της λήψης ανεξάρτητων αποφάσεων που βασίζονται σε αρχές».

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ελευθερία του λόγου

η ελευθερία να εκφράζει κανείς δημόσια τις απόψεις και τις γνώμες του, να αναζητά πληροφορίες και να τις μοιράζεται με άλλους. Η ελευθερία αυτή δεν περιορίζεται σε γραπτό ή προφορικό επίπεδο, αλλά περιλαμβάνει και κάθε τρόπο παρουσίασης πληροφοριών, γνώμων και απόψεων καθώς και την έκφραση ιδεών.

αρχή της αναλογικότητας

(απαγόρευση υπερβολικής παρέμβασης) – περιλαμβάνει την αξιολόγηση του κατά πόσον επιλέχθηκαν τα λιγότερο περιοριστικά μέσα για την προστασία ορισμένων συμφερόντων και εάν τα αποτελέσματα του περιορισμού είναι ανάλογα με τον ίδιο τον περιορισμό.

έλεγχος τριών σταδίων

μια μέθοδος που χρησιμοποιείται για να αξιολογηθεί κατά πόσο δικαιολογείται ο περιορισμός ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών. Εξετάζει τρία στοιχεία: 1. εάν ο περιορισμός προβλεπόταν από τη νομοθεσία. 2. αν ήταν απαραίτητος σε μια δημοκρατική κοινωνία. 3. αν εξυπηρετούσε την προστασία συγκεκριμένων δημοσίων ή κοινωνικών συμφερόντων

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να κατανοήσουν την έννοια της ελευθερίας του λόγου (με βάση τα διεθνή έγγραφα για τα ανθρώπινα δικαιώματα).
- να αναγνωρίσουν ότι η ελευθερία του λόγου υπόκειται σε περιορισμούς και να μπορούν να απαριθμήσουν τους περιορισμούς αυτούς.
- να είναι σε θέση να εφαρμόσουν τα πρότυπα της ελευθερίας του λόγου και τους περιορισμούς της στο διαδίκτυο.
- να είναι σε θέση να εντοπίσουν αναφορές στην ελευθερία του λόγου και τις ευθύνες των διαδικτυακών πλατφορμών στα πρότυπα ή τους όρους χρήσης υπηρεσίας των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Υλικό

- Παραρτήματα 1 και 3 σε έντυπη μορφή (μέγεθος A3 ή A4)
- Παράρτημα 2 σε έντυπη μορφή (μέγεθος A4), περικομμένο ή όχι
- λευκές κόλλες χαρτί A4
- μαρκαδόροι και στυλό

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

1. Ενημερώστε τους/τις μαθητές/τριες ότι το σημερινό μάθημα θα επικεντρωθεί στα όρια της ελευθερίας του λόγου στο διαδίκτυο. Χωρίστε τους/τις μαθητές/τριες σε μικρές ομάδες, π.χ. τέσσερα άτομα σε κάθε μία. Μοιράστε τις εκτυπωμένες κορνίζες από το Παράρτημα 1.

2. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν και να γράψουν εντός της κορνίζας τους λέξεις, φράσεις, περιεχόμενο, τύπους μηνυμάτων και απόψεις που πιστεύουν ότι επιτρέπεται να ειπωθούν/γραφτούν/δημοσιευτούν στο διαδίκτυο. Πείτε τους ότι μπορούν επίσης να χρησιμοποιήσουν σύμβολα ή να σχεδιάσουν, καθώς στην ελευθερία έκφρασης περιλαμβάνονται εικόνες, γραφικά, δημόσιες δράσεις και πρωτοβουλίες, ταινίες, ποίηση και οποιοσδήποτε τρόπος παρουσίασης πληροφοριών ή έκφρασης γνώμης. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να γράψουν εντός της κορνίζας μόνο εκείνα τα στοιχεία με τα οποία συμφωνούν όλα τα μέλη της ομάδας. Σε περίπτωση αμφιβολίας ή έλλειψης συναίνεσης, η ομάδα θα πρέπει να γράψει τον όρο, τη φράση ή την περιγραφή του μηνύματος σε ξεχωριστή κόλλα χαρτί.
3. Στη συνέχεια, πείτε στις ομάδες να γράψουν εκτός της κορνίζας, στα περιθώρια της κόλλας τους, λέξεις, φράσεις, σύμβολα, περιεχόμενο και απόψεις που δεν επιτρέπεται να δημοσιευτούν/ειπωθούν στο διαδίκτυο. Όπως και στο προηγούμενο σημείο, εάν η ομάδα δεν μπορεί να συμφωνήσει σε ορισμένες φράσεις ή μηνύματα, αυτά θα πρέπει να γραφτούν σε ξεχωριστή κόλλα χαρτί.
4. Όταν οι ομάδες είναι έτοιμες, ζητήστε τους να γράψουν πάνω στα περιγράμματα των κορνιζών τους (εντός των γραμμών που δημιουργούν το πλαίσιο της κορνίζας και συμβολίζουν τα όρια της ελευθερίας του λόγου) γιατί πιστεύουν ότι οι εκφράσεις που έγραψαν έξω από τις κορνίζες δεν πρέπει να δημοσιεύονται/λέγονται/γράφονται διαδικτυακά.
5. Όταν οι ομάδες είναι έτοιμες, ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να παρουσιάσουν τα αποτελέσματα της δουλειάς τους (μπορούν να το κάνουν καθισμένοι/ες, όμως μερικές φορές κάποιοι/ες μαθητές/τριες ενδεχομένως να χρειαστούν βοήθεια για να δουν τα σύμβολα ή τα σχέδια στην αφίσα, εάν υπάρχουν). Ζητήστε από κάθε ομάδα να ξεκινήσει την παρουσίασή της λέγοντας τι έγραψε εντός της κορνίζας και, στη συνέχεια, τι έγραψε εκτός αυτής, και να ολοκληρώσει λέγοντας ποιους περιορισμούς έγραψαν τα μέλη της ομάδας πάνω στο περίγραμμα της κορνίζας. Εάν κάποιες από τις ιδέες των ομάδων αλληλεπικαλύπτονται, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να διαβάσουν μόνο αυτές που δεν έχουν ήδη αναφερθεί από τις ομάδες που παρουσίασαν νωρίτερα. Με αυτόν τον τρόπο, μπορείτε να συγκεντρώσετε σε ένα infographic όλες τις γνώσεις, τους προβληματισμούς και τις διαισθήσεις των μαθητών/τριών σχετικά με το τι σημαίνει ελευθερία λόγου στο διαδίκτυο, τι εμπίπτει στα όριά του και τι όχι.

Σημειώστε!

Ενδέχεται στα φύλλα εργασίας να περιέχονται χυδαίες ή προσβλητικές εκφράσεις, ή, π.χ. φασιστικά σύμβολα και η τάξη να αντιδράσει με γέλια ή αγανάκτηση. Εάν έχετε αμφιβολίες για κάποιο από τα μηνύματα, τα σύμβολα, τις απόψεις, τις περιγραφές, τις επεξηγήσεις κ.λπ., σημειώστε το και ασχοληθείτε με αυτό κατά τη διάρκεια του σταδίου του Αναστοχασμού, αλλά, προς το παρόν, μη διακόψετε τους/τις μαθητές/τριες. Εάν θέλουν να συζητήσουν η να σχολιάσουν κάτι, πείτε τους ότι σε λίγο θα δοθεί χρόνος και για αυτό.

6. Ολοκληρώστε τη δραστηριότητα ρωτώντας τους/τις μαθητές/τριες αν είχαν αμφιβολίες για κάποιες φράσεις/μηνύματα και αν δεν ήταν σίγουροι/ες πού να τις γράψουν στις αφίσες τους. Ζητήστε τους να διαβάσουν φωναχτά ό,τι έγραψαν και τοποθετήσετε τις κόλλες στον πίνακα. Ευχαριστείστε τους/τις μαθητές/τριες για τη συμμετοχή τους.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Εάν κατά τη διάρκεια των παρουσιάσεων οι μαθητές/τριες αντιδράσουν με γέλιο, οργή ή αυθόρμητα σχόλια, συζητήστε μαζί τους τι ενδεχομένως προκάλεσε αυτές τις αντιδράσεις και τι υποδήλωναν αυτές.

Κάντε σε κάθε μαθητή/τρια τις παρακάτω ερωτήσεις:

- Η δραστηριότητα σου φάνηκε εύκολη ή δύσκολη;
- Ποια σημεία της ήταν δύσκολα; Γιατί;
- Υπήρχαν λέξεις, δηλώσεις ή απόψεις για τις οποίες δεν ήσουν αμέσως σίγουρος/η πού να τις γράψεις στην αφίσα σου; Ποιες ήταν αυτές;
- Σου ήταν εύκολο να αποφασίσεις ποιους περιορισμούς να γράψεις εντός του περιγράμματος της κορνίζας; Γιατί;
- Πριν αναρτήσεις κάτι στο διαδίκτυο σκέφτεσαι το περίγραμμα, δηλαδή τα όρια της ελευθερίας του λόγου;
- Τι γίνεται με το περιεχόμενο με το οποίο δεν συμφωνείς; Έχεις καμία ιδέα για το τι θα μπορούσε να γίνει με αυτό; (Όλες οι απαντήσεις ταιριάζουν εδώ – π.χ. Θα μπορούσα να τις δημοσιεύω για να δω τι θα συμβεί, καλύτερα να μην τις δημοσιεύσω, θα πρέπει να ρωτήσω αν πρέπει να τις δημοσιεύσω ή ίσως η απόφαση να πρέπει να ληφθεί από τους συντονιστές των ιστοτόπων ή τις πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης ή το δικαστήριο.)

Ενθαρρύνετε όλους και όλες να μιλήσουν. Όποιος και όποια έχει κάτι να πει ας ακουστεί. Συντονίστε τη συζήτηση.

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Όταν οι μαθητές/τριες απαντήσουν στις ερωτήσεις σας, συνοψίστε όλες τις νέες πληροφορίες και όλα όσα αναφέρθηκαν κατά τη διάρκεια της συζήτησης, οργανώστε τις γνώσεις των μαθητών/τριών και προσθέστε οτιδήποτε πιστεύετε ότι έχει παραληφθεί.

Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, δείτε τα παρακάτω σημεία (θυμηθείτε να υπογραμμίσετε ότι η τάξη έχει ήδη αναφέρει τα περισσότερα από αυτά):

1. Ξεκινήστε εξηγώντας τις σχέσεις για τις οποίες ισχύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τονίστε ότι το κράτος όχι μόνο δεν μπορεί να παραβιάζει αλλά έχει υποχρέωση να προστατίζεται τα δικαιώματα και τις ελευθερίες μας. Τα ανθρώπινα δικαιώματα λειτουργούν ως ασπίδα, προστατεύοντάς μας στις αλληλεπιδράσεις μας με την εξουσία. Θα μπορούσατε να εξηγήσετε τι σημαίνει εξουσία ή μπορείτε να ρωτήσετε την ομάδα τι σημαίνει.
2. Περιγράψτε τι περιλαμβάνει ο όρος ελευθερία του λόγου και δείξτε πόσο πολύπλευρη είναι αυτή η ελευθερία. Αναφέρετε πτυχές όπως η χρήση βωμολοχιών ή άκρως επικριτικών, ακόμη και προσβλητικών, δηλώσεων. Τονίστε το γεγονός ότι το πλαίσιο αυτών των δηλώσεων είναι ιδιαίτερα σημαντικό και πρέπει πάντα να λαμβάνεται υπόψη.
3. Τονίστε ότι ο χώρος για την ελευθερία του λόγου θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο ευρύς, με το κράτος να παρεμβαίνει όσο το δυνατόν λιγότερο και όσο πιο σπάνια γίνεται. Η ελευθερία του λόγου είναι θεμελιώδης για τις δημοκρατικές κοινωνίες. Είναι

επίσης απαραίτητη για τη διασφάλιση άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών. Ωστόσο, κάποιες φορές ενδέχεται να έρχεται σε σύγκρουση με αυτά τα δικαιώματα και τις ελευθερίες.

4. Συζητήστε τα όρια της ελευθερίας του λόγου (κάντε αναφορά στα όρια που εντόπισε η ομάδα στις αφίσες της. Ακόμα κι αν η διατύπωσή τους διαφέρει από εκείνη των νομικών κειμένων, η ουσία των ορίων μάλλον έγινε αντιληπτή). Υπογραμμίστε ότι, αν και πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι μπορούν να πουν ή να γράψουν οτιδήποτε εντός ή εκτός διαδικτύου, αυτό δεν ισχύει. Τα όρια καθορίζονται από νόμους, οι οποίοι ερμηνεύονται από τα αρμόδια δικαστήρια σε συγκεκριμένες υποθέσεις.
5. Λύστε τυχόν απορίες που είχαν οι ομάδες σχετικά με ορισμένες δηλώσεις, για παράδειγμα, αν μπορούν να δημοσιευτούν ή όχι. Παρόμοια διλήμματα αντιμετωπίζουν συχνά οι συντονιστές σε συνομιλίες (chats) ή πλατφόρμες, καθώς και τα δικαστήρια. Εάν το κράτος παρέμβει στην ελευθερία του λόγου, οφείλει να αποδείξει ότι είχε ισχυρό νομικό έρεισμα για αυτό και ότι ο περιορισμός ήταν απαραίτητος σε μια δημοκρατική κοινωνία ώστε να προστατευτεί κάποιο από τα συμφέροντα που περιορίζουν αυτήν την ελευθερία (έλεγχος τριών σταδίων). Το νομικό πρότυπο είναι ότι σε κάθε αμφίβολη υπόθεση, η ατομική ελευθερία οφείλει να κατисχύει του υπέρτερου συμφέροντος που επικαλείται το κράτος.
6. Εξηγήστε τι δεν εμπίπτει στην προστασία της ελευθερίας του λόγου (περιεχόμενο εκτός κορνίζας).
7. Τέλος, επισημάνετε τις προκλήσεις για την ελευθερία του λόγου που θέτουν οι μεγάλες διαδικτυακές πλατφόρμες, αλλά σημειώστε επίσης ότι στα πρότυπα και τους όρους παροχής υπηρεσιών που αποδεχόμαστε υπάρχουν αναφορές σε διεθνή έγγραφα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εταιρικές ευθύνες (όπως οι κατευθυντήριες αρχές του ΟΗΕ για τις επιχειρήσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα).
8. Ρωτήστε αν όλα είναι σαφή και αν υπάρχουν ερωτήσεις. Τονίστε πώς τα πήγαν οι ομάδες (πόσες πτυχές της ελευθερίας του λόγου εντόπισαν) στο πρώτο μέρος του μαθήματος.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Το στάδιο της εξάσκησης περιλαμβάνει δύο παραλλαγές της άσκησης. Αν επιλέξετε:

- την επιλογή 1, αφήστε τα όρια της ελευθερίας του λόγου να φαίνονται στον πίνακα
- την επιλογή 2, ετοιμαστείτε να προβάλλετε ένα σύντομο βίντεο σχετικά με τις Κατευθυντήριες Αρχές του ΟΗΕ για τις επιχειρήσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα, το οποίο μπορείτε να βρείτε εδώ: <https://www.youtube.com/watch?v=BCoL6JVZHrA> (το βίντεο διαθέτει αυτόματους υπότιτλους στα ελληνικά, επιλέξτε settings, subtitles/CC, auto-translate, Greek).

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

1. Δώστε σε κάθε ομάδα μία ή δύο μελέτες περιπτώσεων σχετικά με την ελευθερία του λόγου στο διαδίκτυο (διαθέσιμες στο Παράρτημα 2. Σημείωση: πρόκειται για πραγματικές ιστορίες που διασκευάστηκαν ειδικά για την άσκηση) και ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να αναλάβουν τον ρόλο των δικαστών που πρέπει να αποφανθούν για την εγκυρότητα της κρατικής παρέμβασης σε αυτή την ελευθερία. Ζητήστε από τις ομάδες να εξετάσουν ποιο προστατευόμενο συμφέρον ή αγαθό

θα μπορούσε να επικαλεστεί το κράτος και τι πιστεύουν ότι ήταν πιο σημαντικό σε αυτήν την περίπτωση, η ελευθερία του λόγου του ατόμου ή το υπέρτερο συμφέρον που επικαλείται το κράτος; Γιατί οι μαθητές/τριες πήραν τις αποφάσεις που πήραν; Μπορούν να γράψουν τα συμπεράσματά τους, αλλά αυτό δεν είναι υποχρεωτικό. Ο στόχος είναι να δείτε αν κατανόησαν την έννοια της ελευθερίας του λόγου και τον μηχανισμό πίσω από τους περιορισμούς της.

2. Ακούστε τις απαντήσεις των ομάδων. Προσέξτε εάν εντοπίζουν σωστά τα πιθανά όρια της ελευθερίας του λόγου και ποιους ισχυρισμούς προβάλλουν υπέρ ή κατά της αποδοχής των περιορισμών (υπόδειξη: και στις δύο περιπτώσεις, το κράτος παραβίασε την ελευθερία της έκφρασης).
3. Τέλος, ευχαριστήστε τους/τις μαθητές/τριες και δείξτε τους την αφίσα από τον Loesje, την οποία μπορείτε να βρείτε στο Παράρτημα 3. Εκτυπώστε την αφίσα και τοποθετήστε την σε εμφανές σημείο εντός της αίθουσας.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2

Συμβουλή

Για το πρακτικό μέρος αυτής της δραστηριότητας, οι μαθητές/τριες πρέπει να έχουν πρόσβαση σε τηλέφωνα ή υπολογιστές συνδεδεμένους στο διαδίκτυο και θα χρειαστεί επίσης να προβάλλετε ένα βίντεο (το βίντεο είναι προαιρετικό αλλά μπορεί οι μαθητές/τριες να το βρουν ενδιαφέρον).

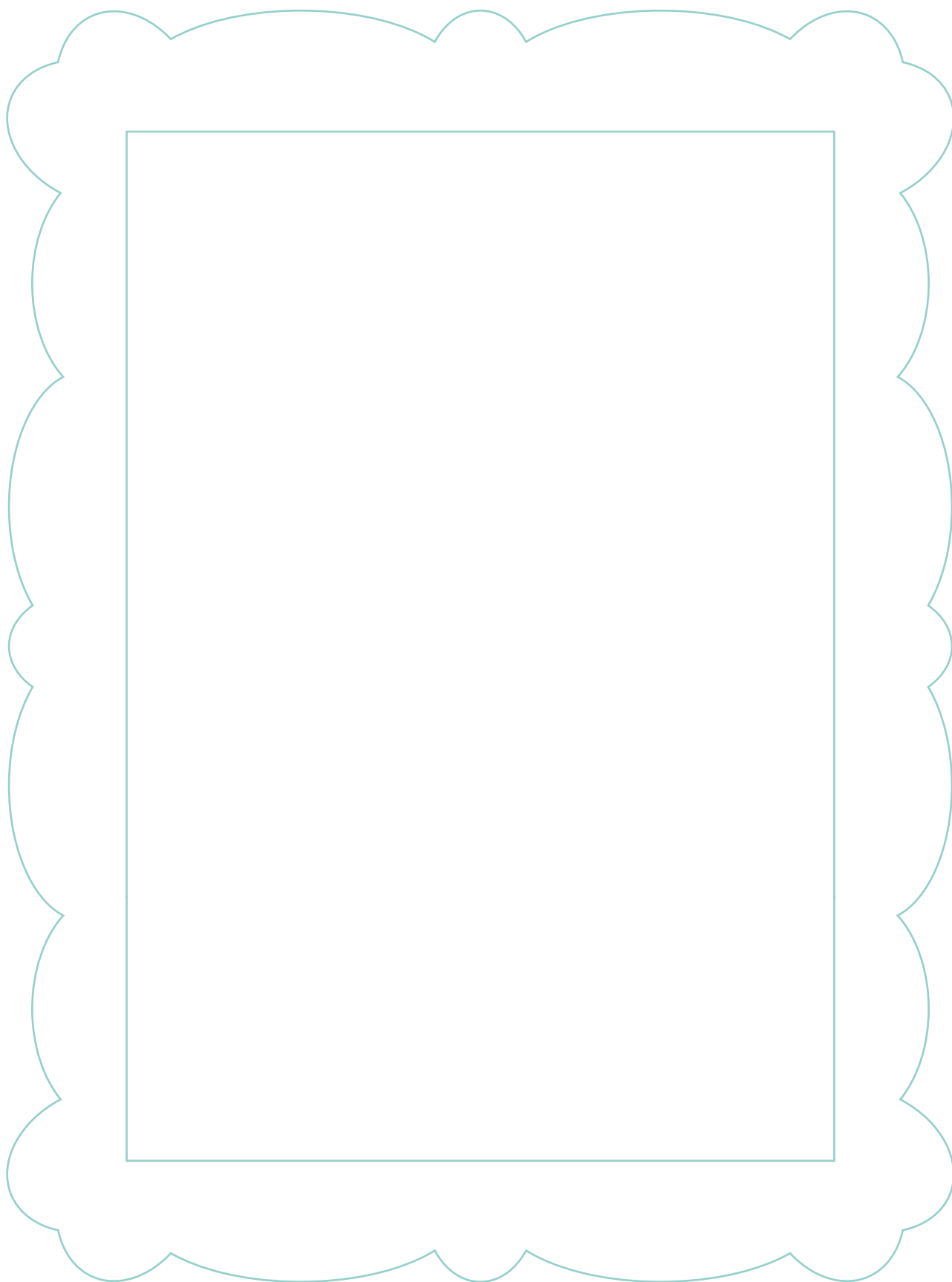
1. Προβάλλετε το βίντεο σχετικά με τις Κατευθυντήριες Αρχές του ΟΗΕ για τις επιχειρήσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το βίντεο διαρκεί 3 λεπτά και 30 δευτερόλεπτα. Βεβαιωθείτε πως ο χρόνος που έχετε στη διάθεσή σας στα πλαίσια του μαθήματος επαρκεί για την προβολή.
2. Εξηγήστε ότι οι διαδικτυακές πλατφόρμες, στα πρότυπα και τους όρους παροχής υπηρεσίας τους, συχνά περιλαμβάνουν αναφορές σε ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες, σε σχετικά διεθνή έγγραφα ή στις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΗΕ, που υπογραμμίζουν την εταιρική ευθύνη για την προστασία ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.
3. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες, ως μέλη των ομάδων που ορίστηκαν στα πλαίσια του μαθήματος, να αναζητήσουν σε πλατφόρμες όπως το Facebook, το Instagram, το TikTok ή το X/Twitter (μπορείτε να τους/τις αφήσετε να επιλέξουν ή να ορίσετε εσείς μια πλατφόρμα για κάθε ομάδα) αναφορές στα πρότυπα ελευθερίας του λόγου και την προστασία του, καθώς και στις Κατευθυντήριες Αρχές του ΟΗΕ για τις επιχειρήσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Δώστε τους μόνο 3–4 λεπτά για αυτήν την εργασία.
4. Ρωτήστε εάν η εργασία τους φάνηκε εύκολη, δηλαδή αν ήταν εύκολο να βρουν τις αναφορές αυτές. Τι θα μπορούσε να υποδηλώνει αυτό;

Σημειώστε!

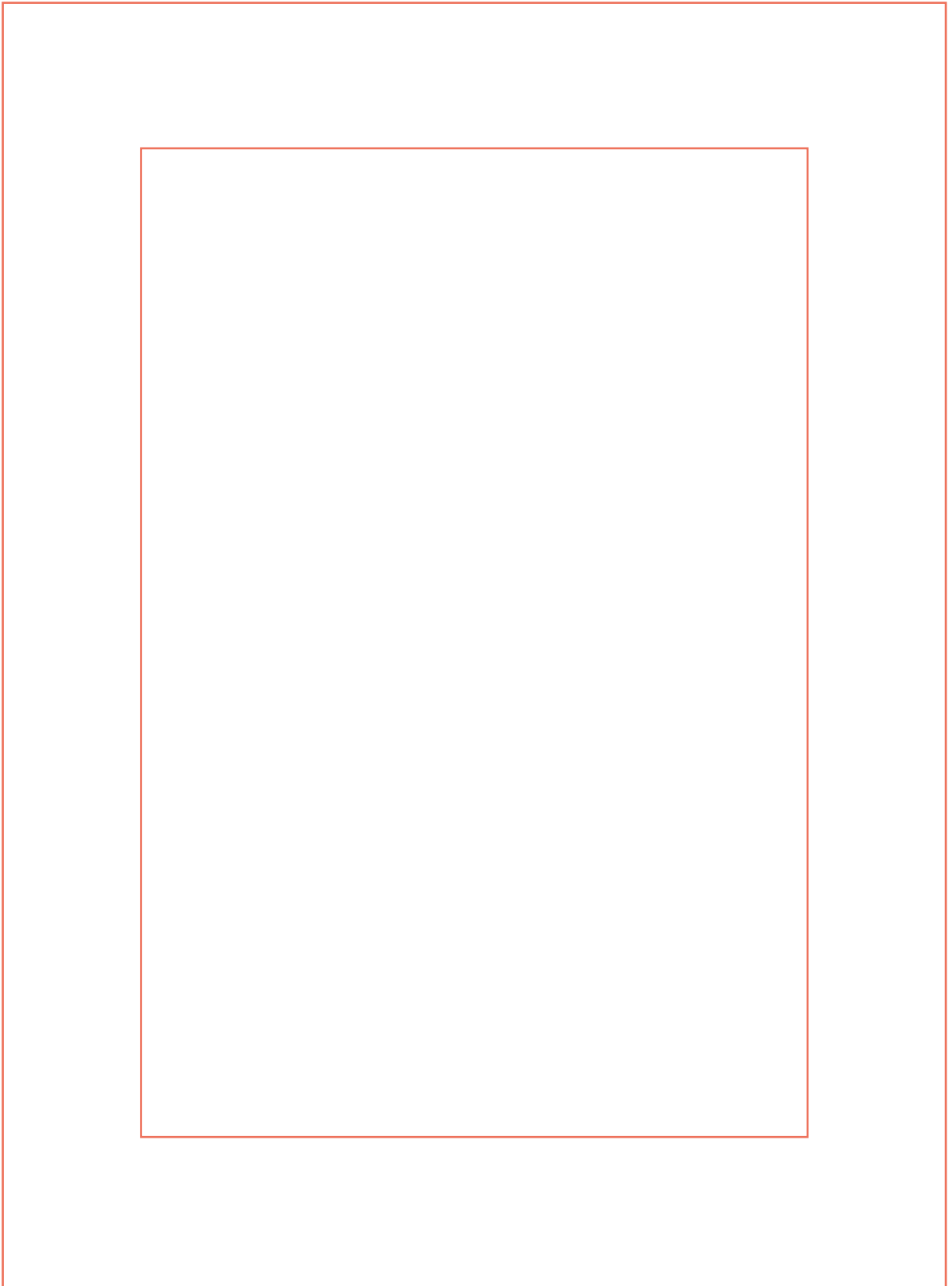
Ενδεχομένως να αποδειχθεί ότι η εργασία αυτή δεν είναι εύκολη και ότι οι αναφορές είναι διάσπαρτες σε διάφορα μέρη, καθιστώντας δύσκολη την κατανόηση των κατευθυντήριων γραμμών της πλατφόρμας σχετικά με την ελευθερία του λόγου.

Τέλος, ευχαριστήστε τους/τις μαθητές/τριες και δείξτε τους την αφίσα από τον Loesje, την οποία μπορείτε να βρείτε στο Παράρτημα 3. Εκτυπώστε την αφίσα και τοποθετήστε την σε εμφανές σημείο εντός της αίθουσας.

Παράρτημα 1

Παράρτημα 1

Περίπτωση 1

Μετά τη δημοσίευση στα μέσα ενημέρωσης αναφορών για επαναπρωθήσεις που λαμβάνουν χώρα στα σύνορα (δηλαδή η βίαιη επιστροφή μεταναστών στη χώρα από την οποία διήλθαν δίχως να τους επιτραπεί να υποβάλουν αίτηση για τη χορήγηση καθεστώτος πρόσφυγα ή ασύλου και δίχως να ληφθεί υπόψη η ατομική τους κατάσταση), ένας 18χρονος μαθητής σχολείου από την πόλη Χ συγκινήθηκε ιδιαίτερα από την κατάσταση. Ανήρτησε το παρακάτω σχόλιο σε δημοφιλή διαδικτυακή πλατφόρμα: **«Μου κάνεις πλάκα;! Αυτοί είναι οι συνοριοφύλακες;;; Είναι μηχανές χωρίς καρδιά, χωρίς μυαλό, χωρίς ΤΙΠΟΤΑ, που υπακούουν τυφλά σε εντολές!!!! Πως είναι δυνατόν αυτό!!!! Τρέμω από οργή και αισθάνομαι ανήμπορος!!!!!! Ποιος τους επιτρέπει να συμπεριφέρονται έτσι;;;;;»** Η ανάρτηση έγινε viral.

Η Εισαγγελία της πόλης Χ αποφάσισε να ασκήσει ποινική δίωξη κατά του μαθητή (βάσει του ποινικού κώδικα), υποστηρίζοντας ότι με τη χρήση μαζικής επικοινωνίας σε πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης δυσφήμησε την υπηρεσία φύλαξης των συνόρων και τους αξιωματικούς της, βλάπτοντας έτσι τη φήμη τους.

Αξιολογήστε την κατάσταση. Ήταν δικαίωμα του μαθητή να αναρτήσει το σχόλιο αυτό στο διαδίκτυο; Γιατί; Ποιο δημόσιο αγαθό ή συμφέρον επικαλέστηκαν οι κρατικές αρχές στην προσπάθειά τους να περιορίσουν την ελευθερία του λόγου του (επιχειρώντας να τον διώξουν ποινικά); Ήταν δικαιολογημένη η παρέμβαση του κράτους; Γιατί;

Περίπτωση 2

Μια διάσημη νεαρή vlogger παραχώρησε συνέντευξη σε δημοφιλή διαδικτυακή εκπομπή, όπου ρωτήθηκε για τις επιλογές διατροφής και την άσκηση. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης, δήλωσε ότι η έννοια της «υγιεινής διατροφής» είναι υπερτιμημένη και ότι, κατά τη γνώμη της, «η δίαιτα των vegan και των vegetarian είναι απλώς μια μόδα, ενώ οι διατροφολόγοι προσπαθούν να πείσουν τους ανθρώπους ότι είναι καλύτερη για την υγεία, αν και δεν υπάρχουν συγκεκριμένα επιστημονικά δεδομένα που να το αποδεικνύουν». Προσέθεσε ότι η «υγιεινή διατροφή έχει γίνει μια βιομηχανία που μόνο κέρδη επιδιώκει» και ότι οι «άκαρδοι διατροφολόγοι προσπαθούν να ελέγξουν τις επιλογές των ανθρώπων για να βγάλουν περισσότερα χρήματα». Μετά τη δημοσίευση της συνέντευξης, δύο διατροφολόγοι κατέθεσαν μήνυση στην Εισαγγελία, ισχυριζόμενοι ότι η vlogger είχε διαδώσει επικίνδυνες, ανακριβείς και παραπληρητικές πληροφορίες που ενδέχεται να βλάψουν την κοινωνία, δημιουργώντας αμφιβολίες σχετικά με την υγιεινή διατροφή.

Η vlogger υπερασπίστηκε τα σχόλιά της, λέγοντας ότι είχε σκοπό να προκαλέσει συζήτηση και να ενθαρρύνει τον κόσμο να σκέφτεται κριτικά, χωρίς να θέλει να προσβάλει ή να βλάψει κανέναν. Τόνισε ότι η συνέντευξη δόθηκε με χιουμοριστικό και ανάλαφρο τόνο, καθώς ήθελε να μιλήσει με τον τρόπο που μιλούν οι νέοι και να προσελκύσει την προσοχή των διαδικτυακών χρηστών. Ο δημοσιογράφος, από την άλλη, ανέφερε ότι τα σχόλια της vlogger ήταν αυθόρμητα, αλλά ότι είχαν σκοπό να προκαλέσουν αντίδραση και να τραβήξουν την προσοχή των μέσων ενημέρωσης και των followers.

Η εισαγγελία αποφάσισε να ασκήσει ποινική δίωξη για διάδοση παραπληροφόρησης και προσβολή της δημόσιας υγείας, θεωρώντας ότι οι δηλώσεις της vlogger υπερέβησαν τα όρια της ελευθερίας του λόγου και προκάλεσαν βλάβη σε ένα δημόσιο αγαθό, όπως η προστασία της δημόσιας υγείας και της κοινωνικής ευημερίας.

Αξιολογήστε την κατάσταση. Έπρεπε η vlogger να εκφραστεί με αυτόν τον τρόπο στο διαδίκτυο; Γιατί; Ποιο δημόσιο αγαθό ή συμφέρον επικαλέστηκαν οι κρατικές αρχές στην προσπάθειά τους να περιορίσουν την ελευθερία του λόγου της (επιχειρώντας να την διώξουν ποινικά); Ήταν δικαιολογημένη η παρέμβαση του κράτους; Γιατί;

Αφίσα Loesje

Διατίθεται για κατέβασμα στην ηλεκτρονική διεύθυνση:
https://www.loesje.org/files/posters/INTen1011_1.pdf. Τελευταία επίσκεψη 27 Αυγούστου 2024.

ΠΟΣΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΑΝΕΧΘΕΙ ΜΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ;

Loesje

Πώς να αντιμετωπίσεις την επιθετικότητα στο διαδίκτυο

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Η επιθετικότητα (μορφή ανισορροπίας που εκδηλώνεται ως διάθεση του ατόμου εκθρική και καταστρεπτική για το περιβάλλον του)¹ που συναντάμε στο διαδίκτυο είναι γνωστή ως επιθετικότητα στον κυβερνοχώρο ή εκφοβισμός στον κυβερνοχώρο (ο όρος απαντάται και ως παρενόχληση στον κυβερνοχώρο ή διαδικτυακός εκφοβισμός). Μπορεί να λάβει πολλές μορφές, συμπεριλαμβανομένης της εκφοβιστικής συμπεριφοράς, της **ρητορικής μίσους, του αποκλεισμού, της παρενόχλησης, του λεγόμενου «flaming», του σεξουαλικού εκβιασμού (sexortion), της κλοπής ταυτότητας, της δημόσιας αποκάλυψης μυστικών, του εξευτελισμού και του λεγόμενου «happy slapping»** (ορισμοί των όρων παρέχονται στο γλωσσάριο παρακάτω).

Σε ό,τι αφορά τους νέους, η πιο σοβαρή μορφή διαδικτυακής επιθετικότητας είναι η **επιθετικότητα από συνομηλίκους**, που σημαίνει ότι τόσο το άτομο που στοχοποιείται όσο και ο θύτης είναι παιδιά ή έφηβοι. Ωστόσο, αυτή δεν είναι η μοναδική μορφή επιθετικότητας που αφορά σε μαθητές/τριες. Άλλα παραδείγματα είναι η ρητορική μίσους ή οι προσβολές προς διασημότητες.

Χαρακτηριστικό της επιθετικότητας είναι το γεγονός ότι το άτομο που στοχοποιείται βρίσκεται σε πιο αδύναμη θέση. Το άτομο που επιτίθεται έχει πιο πλεονεκτική θέση και είναι πιο δυνατό, ενώ το άτομο που γίνεται στόχος της επιθετικής συμπεριφοράς συχνά δεν ξέρει πώς να αμυνθεί αποτελεσματικά (γεγονός που υπογραμμίζει την ανισορροπία δυνάμεων). Η εκδήλωση επιθετικότητας μπορεί να είναι ένα μεμονωμένο περιστατικό ή συνεχής ή επαναλαμβανόμενη συμπεριφορά. Η επιθετικότητα μπορεί να εκδηλώνεται με τρόπο ανώνυμο, αν και τα άτομα που στοχοποιούνται συχνά γνωρίζουν ακριβώς ποιος/α βρίσκεται πίσω από αυτήν ενώ το άτομο που επιτίθεται μπορεί να μην επιχειρήσει καν να κρύψει την ταυτότητά του. Η επιθετικότητα μπορεί να είναι μια εσκεμμένη, σκόπιμη πράξη, ωστόσο συχνά είναι το αποτέλεσμα ακούσιων ενεργειών (για παράδειγμα, κάποιος/α στέλνει κάτι που βρίσκει αστείο σε άλλο άτομο, όμως αυτό το άτομο το εκλαμβάνει ως επιβλαβές ή ως πράξη επιθετικότητας).

Η φύση του διαδικτύου συνεπάγεται ότι το άτομο που γίνεται στόχος επιθετικής συμπεριφοράς δεν έχει τη δυνατότητα να αποφύγει το άτομο που επιτίθεται ή τις ενέργειές του, καθώς το διαδίκτυο λειτουργεί 24 ώρες το 24ωρο, ακόμη και όταν δεν το χρησιμοποιεί. Η επιθετικότητα στο διαδίκτυο συχνά συμπίπτει με επιθετικότητα εκτός αυτού. Ενδέχεται ένα άτομο που βιώνει ή ευθύνεται για πράξεις επιθετικότητας στο διαδίκτυο να το κάνει αυτό διότι εκτός διαδικτύου, στην πραγματική ζωή, ίσως να τη βιώνει ή να γίνεται μάρτυράς της ή να αισθάνεται την ανάγκη να δράσει λόγω των καταστάσεων που βιώνει. Τα αίτια της διαδικτυακής επιθετικότητας μπορεί να βρίσκονται εκτός διαδικτύου και το αντίστροφο.

Κατά τα φαινόμενα, το να κάνουμε like και να κοινοποιούμε επιβλαβές περιεχόμενο μπορεί να οξύνει μια τέτοια συμπεριφορά, ακόμη και όταν μόνο ένα άτομο είναι επιθετικό. Είναι σημαντικό λοιπόν, όταν δουλεύετε πάνω σε αυτό το πρόβλημα με μαθητές/τριες, να επικεντρώνεστε όχι

1. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα: https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?q=%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1. Τελευταία επίσκεψη 13 Δεκεμβρίου 2024.

μόνο στο άτομο που επιτίθεται ή στο άτομο που στοχοποιείται αλλά και στα άτομα που γίνονται μάρτυρες μια τέτοιας συμπεριφοράς.

Αίτια και συνέπειες της επιθετικότητας στο διαδίκτυο

Τα αίτια της διαδικτυακής επιθετικότητας ποικίλλουν. Σε αυτά περιλαμβάνεται ο αποκλεισμός από μια ομάδα συνομηλίκων, η μοναξιά, ο θυμός, η επιθυμία για εκδίκηση, οικογενειακές καταστάσεις, κακές σχέσεις με τους γονείς, προβλήματα με το σχολείο, η κατάθλιψη, συναισθηματικά ζητήματα, το γεγονός ότι και άλλα άτομα είναι επιθετικά (τόσο εντός όσο και εκτός του διαδικτύου), η κακή διάθεση, η αποτυχία σε κάποιο τομέα της ζωής, δυσκολίες στην οικοδόμηση σχέσεων κ.λπ.

Ο αυτοτραυματισμός, η κατάθλιψη και η αυτοχειρία συγκαταλέγονται μεταξύ των πιο σοβαρών και συχνότερα εμφανιζόμενων συνεπειών της επιθετικότητας. Τα περισσότερα αίτια μπορεί επίσης να είναι αποτελέσματα και το αντίστροφο. Αυτό ισχύει ακόμη και για μια μη αναστρέψιμη συνέπεια όπως είναι η αυτοχειρία. Ο θάνατος ενός ατόμου μπορεί να πυροδοτήσει επιθετικότητα προς άλλα άτομα (για παράδειγμα, προς τα άτομα εκείνα που, δικαίως ή αδικώς, κατηγορούνται για το συμβάν). Αυτή η δυνατότητα ανταλλαγής ρόλων που μπορούν να βιώσουν τα παιδιά και οι έφηβοι σε καταστάσεις επιθετικότητας (παρακάτω προχωρούμε σε διεξοδικότερη ανάλυση) καταδεικνύουν ότι δεν είναι λύση η απάντηση στη βία με βία η οποία μπορεί να εξαπλωθεί σαν χιονοστιβάδα που δύσκολα μπορούμε να την σταματήσουμε.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να κατανοήσουμε ότι ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτή μια συμπεριφορά από τον/την αποδέκτη της εξαρτάται από αυτόν/ην και από μια σειρά παραγόντων τους οποίους μπορεί να ελέγξει ελάχιστα ή καθόλου (ψυχική υγεία, κατάσταση στο σπίτι κ.λπ.). Ωστόσο, δεν εξαρτάται από τις προθέσεις του ατόμου που ξεκινά τη συμπεριφορά (π.χ. στέλνοντας ένα μήνυμα). Κάτι που για ένα άτομο μπορεί να είναι ένα απλό αστείο ή κάποιο άλλο μπορεί εύκολα να το προσπεράσει, θα μπορούσε να λειτουργήσει ως η σταγόνα που ξεχειλίζει το ποτήρι για κάποιο τρίτο άτομο. Αυτό ισχύει ακόμη και για φαινομενικά επουσιώδη και ασήμαντα γεγονότα. Ωστόσο, μπορεί να είναι δύσκολο να το αντιληφθούμε αυτό, ιδιαίτερα κατά τη χρήση του διαδικτύου, κυρίως εξαιτίας δύο ιδιομορφιών της ανθρώπινης ψυχοσύνθεσης – του λεγόμενου **«cockpit effect» (φαινόμενο του πιλοτηρίου)** και του **φαινομένου της άρσης αναστολών**.

Ρόλοι στην επιθετικότητα

Στις περιπτώσεις διαδικτυακής επιθετικότητας, τα παιδιά και οι έφηβοι μπορούν να παίξουν έναν από τους τρεις ρόλους: του ατόμου που βιώνει την επιθετικότητα (ο/η αποδέκτης), του ατόμου που την ασκεί (ο/η επιτιθέμενος/η) και του/της μάρτυρα/ος. Είναι σημαντικό να χρησιμοποιήσετε τους όρους αυτούς. Η χρήση άλλων ευρέως χρησιμοποιούμενων όρων όπως θύμα και θύτης ενέχει τον κίνδυνο του στιγματισμού. Δεδομένου ότι η γλώσσα διαμορφώνει την πραγματικότητα, τέτοιες λέξεις δυσκολεύουν τα άτομα να ξεφύγουν από τους ρόλους που τους έχουν αποδοθεί.

Στις περιπτώσεις επιθετικότητας, οι ρόλοι αυτοί δεν είναι πάντα ξεκάθαροι. Καθώς το άτομο που βιώνει επιθετικότητα αντιδρά σε αυτήν μπορεί να γίνει επιθετικό. Κοινοποιώντας επιβλαβές περιεχόμενο στο διαδίκτυο, οι μάρτυρες μπορούν, κατά κάποιο τρόπο, να γίνουν και οι ίδιοι/ες επιτιθέμενοι/ες. Εξάλλου, τι άλλο μπορεί να υποδηλώνει το γεγονός πως κάνουμε like σε ένα προσβλητικό βίντεο ή το κοινοποιούμε στο προφίλ μας, αν όχι συνενοχή;

Αντίδραση στη διαδικτυακή επιθετικότητα

Οι μορφές αντίδρασης στην επιθετικότητα θα πρέπει να εξετάζονται ξεχωριστά για κάθε ρόλο (του ατόμου που βιώνει την επιθετικότητα, του ατόμου που την ασκεί και του/της μάρτυρα/ος).

Ο ρόλος των μαρτύρων είναι καθοριστικής σημασίας σε καταστάσεις εκδήλωσης επιθετικότητας. Η επιλογή τους να ενεργήσουν ή να μην ενεργήσουν ενδέχεται να συμβάλει είτε στην κλιμάκωση είτε στην αποκλιμάκωση και την επίλυση του βίαιου περιστατικού. Οι μάρτυρες μπορούν να παρέχουν δημόσια υποστήριξη, συμπεριλαμβανομένης της αντιμετώπισης του ατόμου που ξεκίνησε την επίθεση. Η δημόσια αποδοκιμασία ορισμένων συμπεριφορών, ιδιαίτερα όταν βρίσκει υποστηρικτές, μπορεί να σταματήσει την επιθετικότητα (αν και αυτό δεν συμβαίνει πάντα, καθώς εξαρτάται από το πώς γίνεται και από την προσωπικότητα και τη θέση του ατόμου που επιτίθεται). Δεν έχουν όλοι/ες οι μάρτυρες το θάρρος ή την ετοιμότητα να αντιδράσουν. Είναι σημαντικό, ωστόσο, οι μάρτυρες να αντιδρούν όταν εκδηλώνεται επιθετικότητα και η αντίδρασή τους αυτή να ευθυγραμμίζεται με τις δυνατότητές τους.

Η έλλειψη αντίδρασης από τους γύρω μπορεί να προκαλέσει αισθήματα μοναξιάς στα άτομα που γίνονται στόχος της επιθετικότητας, ιδιαίτερα αν οι μάρτυρες είναι κάποιιοι/ες από τους/τις φίλους/ες τους («Πώς γίνεται τόσοι πολλοί άνθρωποι, τόσοι πολλοί/ες φίλοι/ες μου, να βλέπουν αυτό και να μην αντιδρά κανένας/καμία, να μη με υποστηρίζει κανένας/καμία;»). Υπάρχουν πολλοί τρόποι παροχής υποστήριξης. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται απλές ενέργειες όπως το να στείλουμε ένα μήνυμα που να γράφει «Είμαι μαζί σου», να ρωτήσουμε πώς μπορούμε να βοηθήσουμε, να δηλώσουμε «Δεν συμφωνώ με αυτό» ή «Αυτό είναι ανεπίτρεπτο» (ακόμη και αν δεν νιώθουμε αρκετά δυνατοί/ες ώστε να αντιμετωπίσουμε το άτομο που επιτίθεται), να προτείνουμε στο άτομο που έγινε στόχος της επίθεσης να σκεφτούμε μαζί τι μπορεί να γίνει, να δώσουμε μια αγκαλιά. Τέτοιες ενέργειες και χειρονομίες μπορεί να αποβούν ζωτικής σημασίας για την υγεία και τη ζωή του θύματος, ωστόσο συχνά τις παραβλέπουμε ή θεωρούμε πώς δεν έχουν ιδιαίτερο νόημα.

Επίσης μπορούμε να παράσχουμε υποστήριξη με το να ενημερώσουμε τους γύρω μας, μεταξύ αυτών και τους ενήλικες, για το τι συνέβη ή συμβαίνει και να αναζητήσουμε βοήθεια. Τα παιδιά και οι έφηβοι συχνά το βλέπουν αυτό ως προδοσία, «κάρφωμα» ή αδυναμία, ωστόσο είναι μια θαρραλέα πράξη που πρέπει να ενθαρρύνεται. Είναι σημαντικό να το συζητήσουμε αυτό με τα νέα παιδιά και να τα ενθαρρύνουμε να σκεφτούν εκ των προτέρων σε ποιον/αν –στο σχολείο, στο σπίτι ή μεταξύ των συνομηλίκων τους– μπορούν πάντα να στραφούν για βοήθεια σε περίπτωση προβλημάτων στο διαδίκτυο.

Τόσο για τους/τις μάρτυρες όσο και για τους/τις αποδέκτες διαδικτυακής βίας, το να αναφέρουν την παραβίαση των κανόνων της πλατφόρμας όπου σημειώθηκε η επίθεση, καθώς και να την καταγγείλουν στις αρχές επιβολής του νόμου, μπορεί να λειτουργήσουν αποτελεσματικά. Το άτομο που γίνεται στόχος επίθεσης μπορεί επίσης να διαγράψει την επιθετική ανάρτηση (μια καλή συμβουλή είναι να τραβήξει πρώτα ένα στιγμιότυπο οθόνης) και να μπλοκάρει τον/την επιτιθέμενο/η από το προφίλ του στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Ενώ οι μάρτυρες πρέπει πάντα να βρίσκουν κάποιον τρόπο να αντιδράσουν (ακόμα και με ασφαλείς αντιδράσεις που δεν οδηγούν σε σύγκρουση), το θύμα ενδέχεται να μην έχει όρεξη να απαντήσει, μπορεί να μην έχει τη δύναμη να το κάνει, μπορεί να θεωρεί πως δεν έχει τρόπο αντίδρασης, μπορεί να αισθάνεται αβοήθητο κ.λπ. Παραδόξως, η απουσία αντίδρασης και η αποχή από διάλογο με το άτομο που ευθύνεται για την επίθεση μπορεί να έχουν αποτέλεσμα. Εάν ο στόχος του ατόμου που επιτίθεται είναι να προκαλέσει θυμό στο άτομο που δέχεται την επίθεση (στον στόχο του), η απουσία της αντίδρασης που περίμενε μπορεί να το κάνει να σταματήσει. Ωστόσο, θα πρέπει να είναι μια πραγματική απουσία αντίδρασης. Η απάντηση «δεν θα σου μιλήσω», είναι ήδη μια μορφή αντίδρασης, κάτι που τα παιδιά και οι έφηβοι συχνά ξεχνούν.

Το άτομο που βίωσε επιθετικότητα μπορεί επίσης να θελήσει να αντιμετωπίσει το άτομο που ευθύνεται για αυτήν. Είναι σημαντικό να το κάνει αυτό δίχως να καταφύγει με τη σειρά του σε επιθετικότητα. Η πρόσωπο με πρόσωπο αναμέτρηση εκτός διαδικτύου (καλύτερα με την υποστήριξη κάποιου άλλου ατόμου) και η προσπάθεια να δοθεί στο άτομο πίσω από την

επίθεση να καταλάβει ότι έχει απέναντί του ένα άτομο με σάρκα και οστά εξηγώντας παράλληλα τα συναισθήματα και τη βλάβη που έχει βιώσει το άτομο αυτό, μπορεί να κάνει το επιτιθέμενο άτομο να σταματήσει τις ενέργειές του. Επειδή δεν είναι εύκολο να ξεφύγει κάποιος/α από τον ρόλο που ο περίγυρος του/της έχει αποδώσει, είναι δύσκολο να αφαιρέσει κάποιος/α τη ρετινιά του/της «επιτιθέμενου/ης». Είναι σημαντικό να ενεργούμε με τρόπο που να αφήνει περιθώρια για αλλαγή συμπεριφοράς (π.χ. επίλυση του ζητήματος πρόσωπο με πρόσωπο και όχι μπροστά σε μια ομάδα ατόμων). Ωστόσο, είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι παρόλο που η αντιπαράθεση είναι καίριας σημασίας, δεν επιφέρει πάντα το επιθυμητό αποτέλεσμα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

cockpit effect	ένα φαινόμενο κατά το οποίο το άτομο που ασκεί βία δεν βλέπει τον/την αποδέκτη της επιθετικής του συμπεριφοράς (ή δεν τον/την βλέπει πλήρως – π.χ. δεν βλέπει μη λεκτικά σήματα) και επομένως δεν είναι σε θέση να αξιολογήσει την αντίδρασή του/της.
διαδικτυακός εκφοβισμός	διαδικτυακή επιθετικότητα, εξαναγκασμός ή παρενόχληση (εκφοβισμός) προς άλλους χρήστες του διαδικτύου.
φαινόμενο της άρσης αναστολών	ένα φαινόμενο που μας κάνει πιο θαρραλέους και παρορμητικούς στο διαδίκτυο από ό,τι είμαστε στην πραγματική ζωή. Η εμφάνισή του ευνοείται από το γεγονός ότι τα στοιχεία του κοινωνικού ελέγχου που αποτρέπουν ορισμένες συμπεριφορές και αντιδράσεις στην άμεση, διαπροσωπική επικοινωνία δεν λειτουργούν το ίδιο καλά στο διαδίκτυο ή δεν λειτουργούν καθόλου.
αποκλεισμός	παράλειψη κάποιου ατόμου κατά τη δημιουργία ομάδων, μη οικοδόμηση σχέσεων σε διαδικτυακή επικοινωνία ή δημιουργία μόνο σύντομων, επιφανειακών δεσμών.
flaming	σκοπίμη υποδαύλιση διαδικτυακών συζητήσεων και ανάρτηση προσβολών.
happy slapping	επίθεση σε κάποιο άτομο η οποία είτε καταγράφεται για να αναρτηθεί αργότερα στο διαδίκτυο είτε μεταδίδεται ζωντανά.
ρητορική μίσους	«θα νοείται ότι καλύπτει όλες τις μορφές έκφρασης που διαδίδουν, υποκινούν, προωθούν ή δικαιολογούν το φυλετικό μίσος, την ξενοφοβία, τον αντισημιτισμό ή άλλες μορφές μίσους που βασίζονται στη μισαλλοδοξία, μεταξύ των οποίων: τη μισαλλοδοξία που εκφράζεται από τον επιθετικό εθνικισμό και τον εθνοκεντρισμό, τις διακρίσεις και την εκθρόνηση κατά των μειονοτήτων, των μεταναστών και των ατόμων που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών». ««Ρατσιστικό και ξενοφοβικό υλικό» σημαίνει κάθε γραπτό υλικό, εικόνα ή άλλη έκφραση ιδεών ή θεωριών που υποστηρίζουν, προάγουν ή υποδαυλίζουν το μίσος, τις διακρίσεις ή την βία κατά κάποιου ατόμου ή ομάδας ατόμων με βάση την φυλή, το χρώμα, την καταγωγή, την εθνική ή την εθνοτική προέλευση, καθώς και την θρησκεία, εάν αυτή χρησιμοποιείται ως πρόσχημα για κάποιον από τους ανωτέρω παράγοντες» ²

2. Παράθεμα 1: Σύσταση (97) 20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, που εγκρίθηκε στις 30 Οκτωβρίου 1997 σχετικά με τη «ρητορική μίσους». Παράθεμα 2: Πρόσθετο πρωτόκολλο της Σύμβασης για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο, σχετικά με την ποινικοποίηση πράξεων ρατσιστικού και ξενοφοβικού χαρακτήρα που διαπράττονται μέσω συστημάτων υπολογιστών.

**επιθετικότητα
από
συνομηλικούς**

(απαντάται και ως *επιθετικότητα μεταξύ συνομηλικών* ή *επιθετικότητα σε συνομηλικούς*) – ορίζεται η κατάσταση στην οποία τόσο το άτομο που βιώνει επιθετικότητα όσο και το άτομο που ασκεί βία (επιδεικνύει επιθετική συμπεριφορά) είναι παιδιά ή έφηβοι (συνομήλικοι).

**σεξουαλικός
εκβιασμός
(sextortion)**

απόκτηση από κάποιον/α περιεχομένου προσωπικού χαρακτήρα (συντά σεξουαλικής φύσης) άλλου ατόμου με σκοπό να το εξαναγκάσει να κοινοποιήσει περισσότερο τέτοιο περιεχόμενο ή να το εκβιάσει απαιτώντας χρήματα ως αντάλλαγμα για να μην διαδώσει το εν λόγω ευαίσθητο υλικό.

**πληροφοριο-
δότης/τρια**

άτομο που αναφέρει περιστατικά επιθετικότητας στις αρχές θέλοντας να βοηθήσει τον εαυτό του ή άλλα άτομα.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να κατανοήσουν τι είναι η επιθετικότητα στο διαδίκτυο.
- να μάθουν ποια συναισθήματα συνδέονται με την επιθετικότητα στο διαδίκτυο.
- να είναι σε θέση να αναζητούν και να εντοπίζουν τα αίτια και τα αποτελέσματα της και να κατανοήσουν τη σχέση μεταξύ αιτίου και αποτελέσματος καθώς και τους τρόπους αντίδρασης στην επιθετικότητα.
- να αποκτήσουν επίγνωση του δικού τους ρόλου στην ανάληψη δράσης κατά της επιθετικότητας (συμπεριλαμβανομένης της επιθετικότητας στο διαδίκτυο) και να συνειδητοποιήσουν ότι η καταγγελία είναι μια θαρραλέα και αξιόπαινη πράξη.

Υλικό

- έντυπα φύλλα εργασιών και μελέτες περιπτώσεων (Παραρτήματα 1–3, ανάλογα με ποια παραλλαγή του μαθήματος θα επιλέξετε)

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

Ενημερώστε τους/τις μαθητές/τριες ότι η συζήτηση θα αφορά στον διαδικτυακό εκφοβισμό και τη διαδικτυακή επιθετικότητα.

Συμβουλή

Μπορεί να τους/τις δείτε να ξεφυθούν από απογοήτευση ή τπλήξη, σαν να λένε «Άντε πάλι με τις διαλέξεις...». Για να το αντιμετωπίσετε αυτό, είναι σημαντικό να τονίσετε ότι δεν πρόκειται απλώς για ένα ακόμη γενικής φύσης μάθημα και πως σήμερα τους/τις προσκαλείτε να συμμετάσχουν σε μια συζήτηση με βάση τις δικές τους εμπειρίες, ιδιαίτερα με όσα που έχουν συναντήσει κατά καιρούς στο διαδίκτυο, και να σκεφτούν πώς θα μπορούσαν να διαχειριστούν ορισμένες καταστάσεις. Όσο μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή, τόσο πιο ενδιαφέρον θα είναι το μάθημα. Ο ρόλος σας είναι κυρίως να θέσετε ένα πλαίσιο και να δώσετε τα κατάλληλα εργαλεία για συζήτηση.

Χωρίστε την τάξη σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε. Μοιράστε τα φύλλα εργασίας με το

δέντρο των αιτίων και των αποτελεσμάτων (παράρτημα 1). Εξηγήστε τι συμβολίζουν ο κορμός, οι ρίζες και τα κλαδιά του δέντρου. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να συμπληρώσουν τα φύλλα εργασίας απαντώντας στις ερωτήσεις.

Συμβουλή

Μπορείτε να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/τριες να ξεκινήσουν συμπληρώνοντας πρώτα το σημείο «κορμός». Στη συνέχεια, όλοι μαζί, προσθέστε άλλες μορφές επιθετικότητας που οι μαθητές/τριες παρέλειψαν να αναφέρουν. Αν και δεν είναι απαραίτητο να δουλέψετε μαζί, εντούτοις αυτή η συλλογική προσπάθεια ενδεχομένως να βοηθήσει κάποιους/ες μαθητές/τριες να αναγνωρίσουν ότι ορισμένες συμπεριφορές στο διαδικτυο αποτελούν ουσιαστικά μορφές επιθετικότητας. Εάν παραλείψετε αυτό το βήμα, οι μαθητές/τριες πιθανότατα θα επικεντρωθούν στις μορφές επιθετικότητας με τις οποίες είναι ήδη εξοικειωμένοι/ες (αυτές που σκέφτηκαν μόνοι/ες τους).

Στη συνέχεια, ζητήστε τους να συμπληρώσουν τα υπόλοιπα φύλλα εργασίας. Μπορούν είτε να σκεφτούν ευρύτερα πάνω στην έννοια της διαδικτυακής επιθετικότητας (καλύπτοντας όλες τις μορφές που έχουν αναφερθεί) είτε να επικεντρωθούν σε μία ή περισσότερες μορφές της (με βάση μια ταξινόμηση στην οποία συμφωνείτε όλοι).

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (5 λεπτά)

Κάντε στους μαθητές/τριες τις παρακάτω ερωτήσεις:

- Πώς σου φάνηκε η δραστηριότητα;
- Από αυτά που έγραψες, τι ήταν αυτό που σε έκανε να σταθείς μια στιγμή και να σκεφτείς;
- Ανακάλυψες κάτι; Τι;

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να τοποθετήσουν τα φύλλα εργασίας τους στον τοίχο – ιδανικά το ένα δίπλα στο άλλο, ώστε να διευκολυνθεί η σύγκρισή τους.

- Τι μπορείς να δεις εδώ;
- Ποια αίτια και συνέπειες της επιθετικότητας καθώς και ποιες ανάγκες και συναισθήματα, έχεις συμπεριλάβει στις απαντήσεις σου;

Εάν υπάρχουν απαντήσεις που εμφανίζονται σε περισσότερα από ένα φύλλα εργασίας, μπορείτε να τις κυκλώσετε με έναν μαρκαδόρο.

Στη συνέχεια, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να γυρίσουν τα δέντρα τους ανάποδα. Ρωτήστε:

- Τι συνέβη;
- Τι μπορείς να δεις εδώ;

Συμβουλή

Γυρίζοντας τα δέντρα τους ανάποδα, οι μαθητές/τριες θα πρέπει να είναι σε θέση να αντιληφθούν ότι τα περισσότερα αίτια της επιθετικότητας, αν όχι όλα, μπορούν κάλλιστα να είναι και αποτελέσματά αυτής και το αντίστροφο. Αυτό θα τους/τις κάνει να συνειδητοποιήσουν ότι η αντίδραση στην επιθετικότητα με επιθετικότητα δεν είναι λύση, καθώς μπορεί να προκαλέσει αλυσιδωτές αντιδράσεις.

ΘΕΩΡΙΑ (15 λεπτά)

Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, τονίστε ότι τα αίτια και τα αποτελέσματα της επιθετικότητας στο διαδίκτυο ποικίλλουν και μερικά από αυτά ενδέχεται να είναι ιδιαίτερα σοβαρά. Ένα άτομο επιδεικνύει μια συμπεριφορά την οποία ενδεχομένως να εκλαμβάνει ως αθώα και ακίνδυνη, ωστόσο η συμπεριφορά αυτή μπορεί να έχει επικίνδυνες συνέπειες. Το λεγόμενο «cockpit effect» μπορεί να κάνει το άτομο που επιτίθεται να μη δώσει σημασία στον πόνο του ατόμου που βιώνει τη βία, αυξάνοντας έτσι τα επίπεδα επικινδυνότητας.

Συχνά, τα αίτια της επιθετικότητας στο διαδίκτυο μπορούν κάλλιστα να είναι και αποτελέσματά αυτής και το αντίστροφο (όπως θα έχει ήδη συνειδητοποιήσει η τάξη μετά την εργασία της με το δέντρο των αιτίων και των αποτελεσμάτων). Ακόμη και κάτι τόσο σοβαρό όσο η αυτοκτονία μπορεί να είναι τόσο αποτέλεσμα επιθετικότητας όσο και αίτιο περαιτέρω επιθετικότητας, όπως για παράδειγμα προς εκείνα τα άτομα που κατηγορούνται για το θάνατο κάποιου άλλου ατόμου. Για αυτόν ακριβώς τον λόγο η απάντηση στη βία με περισσότερη βία συντηρεί έναν φαύλο κύκλο. Με την πάροδο του χρόνου, γίνεται όλο και πιο δύσκολο να μπορούμε να διακρίνουμε μεταξύ του ατόμου που υφίσταται επιθετικότητα και του επιτιθέμενου, καθώς οι ρόλοι τους συχνά αλλάζουν. Μιλήστε στους/στις μαθητές/τριες για το τι μπορεί κάποιος/α να κάνει για τη διαδικτυακή βία όταν ξεκινά από διαφορετική αφετηρία – ως μάρτυρας, ως άτομο που τη βιώνει ή ως άτομο που την ασκεί. Συζητήστε μαζί τους τη σημασία του ρόλου των μαρτύρων.

Το τελευταίο μέρος αυτής της ενότητας μπορεί να διεξαχθεί εξ ολοκλήρου με τη μορφή διαλόγου με τους/τις μαθητές/τριες. Έχει ιδιαίτερη σημασία να ξεκαθαρίσετε ότι δεν χρειάζεται να είναι κανείς ήρωας για να αντιδράσει στην επιθετικότητα. Η αντιπαράθεση με το άτομο που ασκεί βία δεν είναι πάντα απαραίτητη. Μια συχνά καίριας σημασίας αντίδραση είναι η παροχή υποστήριξης στο άτομο που υφίσταται τα αποτελέσματα της επιθετικής συμπεριφοράς, καθώς του δείχνει ότι δεν είναι μόνο του. Αυτή η υποστήριξη μπορεί να οδηγήσει στην εξεύρεση άλλων λύσεων από κοινού. Τονίστε ότι το να ζητήσουμε βοήθεια από άλλα άτομα (μεταξύ αυτών και οι ενήλικες, όπως οι δάσκαλοι/ες ή η αστυνομία) και το να ενεργήσουμε ως πληροφοριοδότες είναι μια θαρραλέα πράξη και όχι δειλία, αδυναμία ή «κάρφωμα». Ολοκληρώστε λέγοντας ότι οι νέοι άνθρωποι δεν είναι αδύναμοι απέναντι στην επιθετικότητα – μπορούν να αντισταθούν, ιδιαίτερα αν το κάνουν μαζί με άλλους.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Α

Εάν ο χρόνος που έχετε στη διάθεσή σας είναι λιγότερος από αυτόν που είχατε αρχικά προγραμματίσει, ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες ποιες νέες στρατηγικές για την αντιμετώπιση της επιθετικότητας εναντίον τους και εναντίων άλλων κράτησαν από αυτό το μάθημα.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Β

Εάν έχετε επαρκή χρόνο στη διάθεσή σας, χωρίστε τους/τις μαθητές/τριες σε νέες ομάδες ή κρατήστε τους/τες στις ίδιες ομάδες όπως προηγουμένως και μοιράστε τους κάποια παραδείγματα σεναρίων (ένα ή περισσότερα) που έχετε επιλέξει από το Παράρτημα 2. Ρωτήστε τι θα έκαναν αν έρχονταν αντιμέτωποι/ες με αυτές τις καταστάσεις.

Συμβουλή

Επιλέξτε σενάρια που είναι πιθανό να συναντήσουν οι μαθητές/τριες. Αν αυτά είναι πολλά, επικεντρώστε σε εκείνα που πιθανότατα θα ήταν πιο δύσκολο να αντιμετωπίσουν. Θα

μπορούσατε να επιλέξετε να συζητήσετε διεξοδικά μια περίπτωση σε ομάδες ή σε επίπεδο τάξης. Θυμηθείτε να αναφερθείτε στους διαφορετικούς ρόλους στους οποίους μπορεί να βρεθεί κάποιος/α: του/της μάρτυρα/ος, του ατόμου που βιώνει επιθετικότητα και του ατόμου που επιτίθεται.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

Ενημερώστε τους/τις μαθητές/τριες ότι η σημερινή συζήτηση θα επικεντρωθεί στην διαδικτυακή επιθετικότητα.

Χωρίστε την τάξη σε ομάδες και μοιράστε κάποιες μελέτες περιπτώσεων που έχετε επιλέξει (παράρτημα 2). Ρωτήστε πώς θα αντιδρούσαν στις περιγραφόμενες καταστάσεις αν ήταν στη θέση του ατόμου που βιώνει επιθετικότητα, του ατόμου που επιτίθεται και του/της μάρτυρα/ος. Ζητήστε τους να καταγράψουν τις απαντήσεις τους στο τρίγωνο της επιθετικότητας (παράρτημα 3), γράφοντας τον αριθμό του σεναρίου (της περίπτωσης) που επεξεργάζονται.

Συμβουλές

Επιλέξτε σενάρια που είναι πιθανό να συναντήσουν οι μαθητές/τριες. Αν αυτά είναι πολλά, επιλέξτε εκείνα που πιθανότατα θα ήταν πιο δύσκολο να αντιμετωπίσουν. Μπορείτε επίσης να επιλέξετε μία περίπτωση και να τη συζητήσετε διεξοδικά και, στη συνέχεια, να μιλήσετε ευρύτερα για την έννοια της επιθετικότητας ή για άλλες καταστάσεις (τις περιπτώσεις που δεν επιλέχθηκαν).

Σε αυτήν την παραλλαγή, μπορείτε να χωρίσετε την τάξη σε τρεις ομάδες, όπου η πρώτη ομάδα θα εξερευνήσει λύσεις από την οπτική γωνία του ατόμου που βιώνει επιθετικότητα, η δεύτερη από την οπτική γωνία του ατόμου που επιτίθεται και η τρίτη από την οπτική γωνία του/της μάρτυρα/ος.

Μπορείτε επίσης να χρησιμοποιήσετε τα σενάρια ως παραδείγματα για να βοηθήσετε την τάξη να κατανοήσει καλύτερα τι είναι επιθετικότητα και να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν τρόπους αντίδρασης σε κάθε μορφή διαδικτυακής βίας.

Οι νέοι άνθρωποι συχνά δυσκολεύονται να δουν τα πράγματα από την οπτική γωνία του ατόμου που επιτίθεται. Εξηγήστε στους/στις μαθητές/τριες ότι μπορούν να εξετάσουν δύο πιθανότητες – μία πρώτη όπου το άτομο θέλει να συνεχίσει να είναι επιθετικό και μία δεύτερη όπου θέλει να σταματήσει. Τι μπορούν να κάνουν και στις δύο περιπτώσεις και πώς θα μπορούσαν να συμπεριφερθούν;

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες:

- Πώς σου φάνηκε η δραστηριότητα;
- Τι ανακάλυψες όσο εργαζόσουν με τα σενάρια σου;
- Τι σε έκανε να σταθείς μια στιγμή και να σκεφτείς;

Ζητήστε τους να διαβάσουν τις μελέτες περιπτώσεων (περιγραφές των σεναρίων) και να μοιραστούν τις απαντήσεις τους για τους διαφορετικούς ρόλους. Μπορείτε να σημειώσετε το σύνολο των απαντήσεών τους στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart), γεγονός που θα σας επιτρέψει να δημιουργήσετε μια λίστα αντιδράσεων στην επιθετικότητα.

Συμβουλή

Καθώς καταγράφετε τις απαντήσεις, θυμηθείτε να τις αντιστοιχήσετε με τους διάφορους ρόλους: του/της μάρτυρα/ος, το άτομο που βιώνει επιθετικότητα και του ατόμου που επιτίθεται.

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Συγχαρείτε τους/τις μαθητές/τριες που βρήκαν τόσες πολλές λύσεις. Με βάση άρθρα ειδικών ή την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, χρησιμοποιήστε στρατηγικές και επιλογές που δεν αναφέρθηκαν ώστε να συμπληρώσετε ενδεχόμενα κενά στις απαντήσεις τους. Σχολιάστε τις ιδέες που αναφέρθηκαν, τονίστε εκείνες που θα μπορούσαν να δώσουν τέλος στη βία και ενθαρρύνετε τον προβληματισμό για εκείνες που δεν θα μπορούσαν. Εξηγήστε συγκεκριμένα γιατί η αντίδραση στην επιθετικότητα με περισσότερη επιθετικότητα δεν είναι καλή λύση. Δώστε έμφαση σε προτάσεις αναφορικά με το πώς μπορεί κάποιος/α να ζητήσει βοήθεια από άλλα άτομα, ιδιαίτερα από ενήλικες. Υπογραμμίστε ότι το να αναζητήσουμε βοήθεια και να ενεργήσουμε ως πληροφοριοδότες είναι μια θαρραλέα πράξη και όχι δειλία ή «κάρφωμα». Επίσης, σημειώστε ότι το να αντιδράσουμε στην επιθετικότητα δεν σημαίνει απαραίτητα ότι ερχόμαστε αντιμέτωποι/ες με το άτομο που επιτίθεται καθώς είναι απολύτως φυσιολογικό να μην είμαστε όλοι/ες πάντα έτοιμοι/ες για αυτό. Συχνά, η πιο σημαντική ενέργεια στην οποία μπορούμε να προβούμε είναι να υποστηρίξουμε το άτομο που υφίσταται βία.

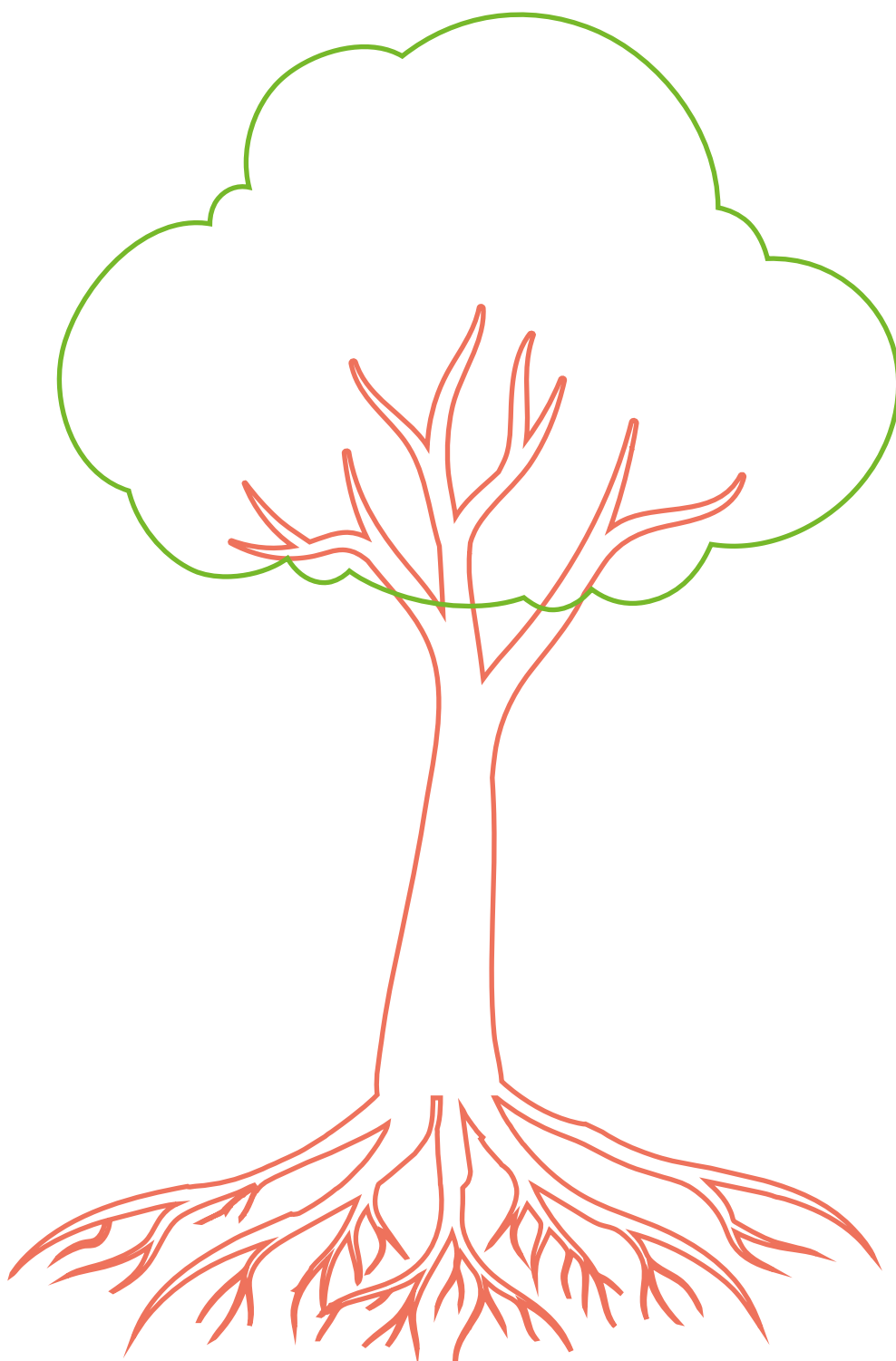
Συμβουλή

Εάν έχετε επαρκή χρόνο στη διάθεσή σας, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το δέντρο των αιτίων και των αποτελεσμάτων που περιγράφεται στην παραλλαγή 1 του σχεδίου μαθήματος (παράρτημα 1) ώστε να εξηγήσετε για ποιον λόγο η αντίδραση στην επιθετικότητα με περισσότερη επιθετικότητα δεν είναι καλή λύση.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να επιστρέψουν στα φύλλα εργασίας τους και να προσθέσουν όσες πιθανές λύσεις δεν είχαν αναφέρει προηγουμένως και να διαγράψουν εκείνες που, μετά από προβληματισμό και συζήτηση, θεωρούν πια ως αναποτελεσματικές αντιδράσεις στην επιθετικότητα, δηλαδή εκείνες που δεν θα την σταματήσουν.

Εκφοβισμός και ρητορική μίσους.
Το δέντρο των αιτίων - το δέντρο των αποτελεσμάτων

Η ΚΟΡΥΦΗ
→ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- Τι νιώθει/θα μπορούσε να νιώσει το θύμα;
- Τι μπορεί να κάνει;

Ο ΚΟΡΜΟΣ
→ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ

- Πώς μοιάζει ο εκφοβισμός;

ΟΙ ΡΙΖΕΣ
→ ΤΑ ΑΙΤΙΑ

- Γιατί μερικοί άνθρωποι μισούν και εκφοβίζουν άλλους;

Παράρτημα 2

Παρακάτω, θα βρείτε διάφορα σενάρια, περιγραφές καταστάσεων στα πλαίσια των οποίων οι νέοι/ες μπορεί να αντιμετωπίσουν διαδικτυακή επιθετικότητα – σε διαφορετικούς ρόλους. Δεν χρειάζεται να κατονομάσετε τις μορφές επιθετικότητας όταν μοιράζετε τα σενάρια.

ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Σενάριο 1

Ο Γιάννης είναι το μόνο άτομο που δεν έχει προσκληθεί να συμμετάσχει στην ομαδική συνομιλία της τάξης σε μια εφαρμογή ανταλλαγής μηνυμάτων.

HAPPY SLAPPING (ΚΑΤΑΓΕΓΡΑΜΜΕΝΗ ΕΠΙΘΕΣΗ ΚΑΙ ΞΥΛΟΔΑΡΜΟΣ)

Σενάριο 2

Χθες, κάποιος έβαλε τρικλοποδιά στην Κατερίνα και την έπιασε από το μπουφάν της σέρνοντάς την μέσα σε έναν νερόλακκο. Η επίθεση καταγράφηκε και ανέβηκε στο διαδίκτυο.

FLAMING (ΠΟΛΕΜΟΣ ΠΡΟΣΒΟΛΩΝ)

Σενάριο 3

Η Γεωργία δεν έχανε ευκαιρία να προσβάλλει τον Αντώνη στο διαδίκτυο επειδή χθες είχε μια τρύπα στο πουλόβερ του. Ο Αντώνης δεν το άφησε να περάσει έτσι.

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΕΚΒΙΑΣΜΟΣ (SEXTORTION)

Σενάριο 4

Η Γιάννα απείλησε τον Παύλο, έναν μαθητή μικρότερης τάξης, ότι αν δεν της έστελνε μια γυμνή φωτογραφία, θα δημοσίευε στο διαδίκτυο φωτογραφίες του να αλλάζει ρούχα κατά τη διάρκεια μιας σχολικής εκδρομής.

Παράρτημα 2

Παρακάτω, θα βρείτε διάφορα σενάρια, περιγραφές καταστάσεων στα πλαίσια των οποίων οι νέοι/ες μπορεί να αντιμετωπίσουν διαδικτυακή επιθετικότητα – σε διαφορετικούς ρόλους. Δεν χρειάζεται να κατονομάσετε τις μορφές επιθετικότητας όταν μοιράζετε τα σενάρια.

ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΜΥΣΤΙΚΩΝ

Σενάριο 5

Ο Πέτρος είπε σε όλους ότι ο Αργύρης είχε ερωτευτεί τον Χρήστο, έναν συμμαθητή από άλλο τμήμα.

STALKING

Σενάριο 6

Η Ρένα παρενοχλεί ασταμάτητα την Μαρία. Την παρακολουθεί στο διαδίκτυο, εμφανίζεται όπου δραστηριοποιείται η Μαρία και τη δυσφημεί όποτε μπορεί.

ΚΛΟΠΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Σενάριο 7

Η Χριστίνα έκλεψε τον κωδικό πρόσβασης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης του Τάσου. Αποδείχθηκε ότι ο Τάσος είχε τον ίδιο κωδικό πρόσβασης σε πολλούς λογαριασμούς. Τώρα, τον υποδύεται και κάνει αναρτήσεις σαν να είναι αυτός.

ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΜΙΣΟΥΣ

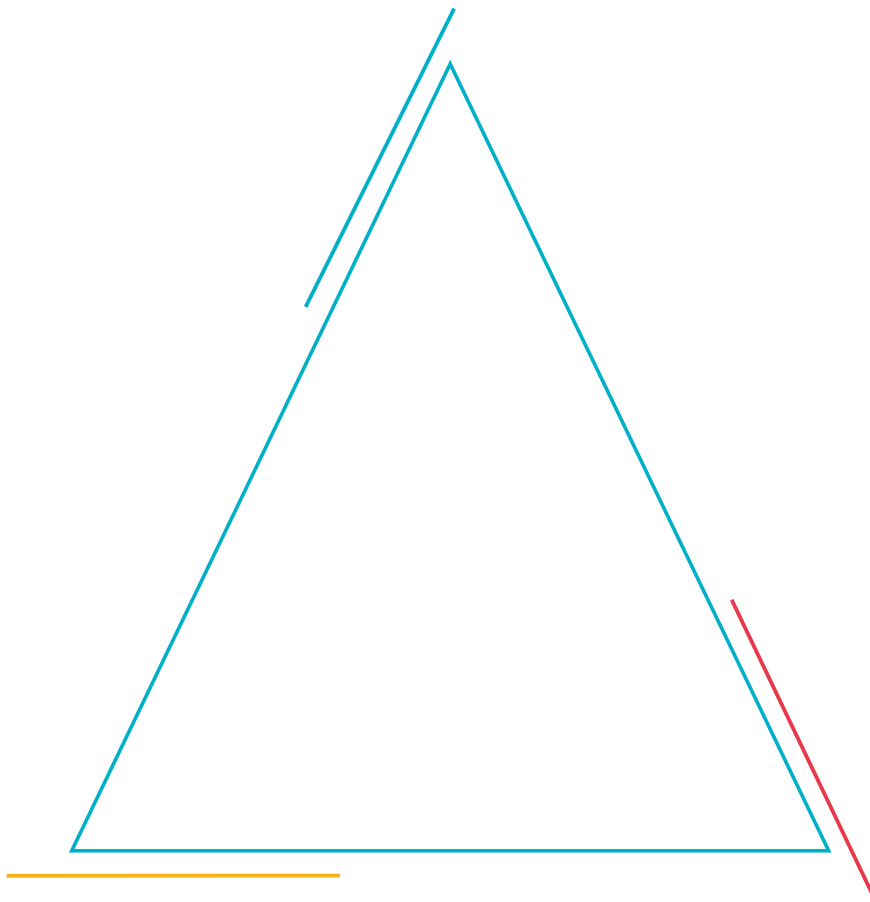
Σενάριο 8

Ο Βασίλης προσέβαλε την Ελένη χρησιμοποιώντας ρητορική μίσους. Όχι μόνο χρησιμοποίησε βωμολοχίες, αλλά έβαλε στο στόχαστρο και την εθνικότητα της.

Το τρίγωνο της επιθετικότητας

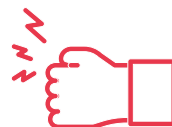
Το άτομο
που γίνεται μάρτυρας της επιθετικότητας

Το άτομο
που βιώνει την επιθετικότητα

Το άτομο
που ξεκινάει την επιθετικότητα

Εγώ στις σχέσεις με τους άλλους Συναίνεση και Sexting

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Ο όρος **Sexting**, προέρχεται από το συνδυασμό των λέξεων «sex» και «texting» και περιγράφει ένα φαινόμενο κατά το οποίο οι άνθρωποι μοιράζονται προσωπικές (ή υπαινικτικές) φωτογραφίες, βίντεο και μηνύματα. Όλοι/ες, ανεξάρτητα από την ηλικία μας, μπορούμε να κάνουμε sexting όμως, λόγω της αυξανόμενης δημοφιλίας του sexting στη νεολαία, είναι χρήσιμο να εξετάσουμε την πολυπλοκότητα αυτού του φαινομένου.

Το sexting μπορεί, για παράδειγμα, να βοηθήσει στη διατήρηση σχέσεων από απόσταση ή να βελτιώσει τη σεξουαλική μας ζωή. Ωστόσο, δεν υπάρχει αμφιβολία πως αυτή η μορφή οικειότητας δεν είναι για όλους. **Κανείς και καμία δεν πρέπει να συμμετέχει σε αυτό παρά τη θέλησή του/της. Είναι σημαντικό όλα τα εμπλεκόμενα μέρη να συναινούν σε αυτό.** Με το sexting μπορούμε εύκολα να χάσουμε τον έλεγχο και, όταν το κάνουμε δίχως τη συναίνεση του άλλου ατόμου, να οδηγηθούμε σε καταχρηστικές συμπεριφορές. Το sexting από άτομα κάτω των 18 ετών μπορεί να θεωρηθεί παιδική σεξουαλική κακοποίηση και οι πρακτικές του απαγορεύονται από τη νομοθεσία. Οι νέοι/ες ενδέχεται να μην λαμβάνουν υπόψη τις νομικές, ηθικές και ψυχοκοινωνικές συνέπειες τέτοιων ενεργειών.

Είναι σημαντικό να διδάξουμε στους/στις εφήβους/ες πώς να αντιστέκονται στην πίεση των συνομηλίκων τους και να ορθώνουν το ανάστημά τους. Ως ενήλικες, οφείλουμε να τους/τις βοηθήσουμε να αναγνωρίζουν υγιείς και λειτουργικές σχέσεις και να τους/τις δείξουμε ότι δεν πρέπει να εξαναγκάζονται να κάνουν κάτι με το οποίο δεν αισθάνονται άνετα ή ασφαλείς.

Ωστόσο, είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι είναι μάλλον απίθανο οι νέοι/ες να εγκαταλείψουν πλήρως αυτήν τη δραστηριότητα. Κάτι τέτοιο θα ήταν ουτοπικό. Επιστρατεύοντας τη στρατηγική **μείωσης της βλάβης**, μπορούμε να εστιάσουμε στην εξάλειψη ή ελαχιστοποίηση των αρνητικών συνεπειών του sexting και να επισημάνουμε τις πιθανές συνέπειες του, δίνοντας ταυτόχρονα κατευθυντήριες γραμμές για το πώς να το κάνουμε αυτό με τον ελάχιστο δυνατό κίνδυνο. **Το ασφαλές (ή πιο ασφαλές) sexting** (όσο ασφαλές και να είναι, δεν θα είναι ποτέ 100% ασφαλές!), συνεπάγεται την τήρηση πολλών βασικών αρχών όπως είναι η συναίνεση, η ειλικρίνεια, η διαφάνεια, η επίγνωση και το να θέτουμε σαφώς καθορισμένα όρια.

Ενδιαφέροντα στοιχεία για το φαινόμενο του sexting

Σύμφωνα με έρευνα του Ελληνικού Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου σε 14.000 μαθητές, το 14% των παιδιών παραδέχεται ότι έχει μοιραστεί πολύ προσωπικές φωτογραφίες στο διαδίκτυο. Από τα παιδιά Δημοτικού απάντησε θετικά το 13%, από τα παιδιά Γυμνασίου το 12% και από τα παιδιά Λυκείου το 24%. Δεν υπάρχει διαφορά στις συμπεριφορές γύρω από το sexting ανάμεσα σε κορίτσια και αγόρια.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

συναίνεση

συμφωνία με τις προτάσεις ή τις επιθυμίες κάποιου άλλου ατόμου (π.χ. σεξουαλική δραστηριότητα) η οποία δηλώνεται ξεκάθαρα, εκούσια, ενθουσιωδώς και παρέχεται με τρόπο νηφάλιο (από άτομο ελεύθερο και ικανό να επιλέξει). Πρέπει να παρέχεται από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη. Η συναίνεση δεν μπορεί να υπονοηθεί και πρέπει να δηλώνεται ρητώς. Σε σεξουαλικό πλαίσιο, η σιωπή ή η έλλειψη ανταπόκρισης δεν μεταφράζεται ως συναίνεση σε σεξουαλική δραστηριότητα. Η συναίνεση δεν έχει μόνιμο χαρακτήρα, πρέπει να δίνεται για κάθε μεμονωμένη σεξουαλική δραστηριότητα και αφού δοθεί, δεν ισχύει για τα πάντα (δηλαδή, κάθε μελλοντική σεξουαλική δραστηριότητα) ενώ μπορεί να ανακληθεί ανά πάσα στιγμή.

μείωση της βλάβης (ελαχιστοποίηση της βλάβης)

μια στρατηγική στα πλαίσια της οποίας θεωρείται δεδομένο ότι οι άνθρωποι θα εμπλακούν σε επικίνδυνες συμπεριφορές και η οποία εστιάζει στη μείωση των αρνητικών συνεπειών τους. Είναι το αντίθετο της στρατηγικής της αποχής. Η εκπαίδευση στη μείωση της βλάβης, πέρα από την περιγραφή των κινδύνων και την προσπάθεια αποτροπής της λήψης ανώριμων ή μη συνετών αποφάσεων, περιλαμβάνει και τη διαβεβαίωση ότι ακόμη και μετά από μια κακή επιλογή, υπάρχει πάντα η δυνατότητα αποτελεσματικής διαχείρισης της κατάστασης.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να μάθουν τι περιγράφεται με τον όρο sexting.
- να κατανοήσουν τι σημαίνει συναίνεση.
- να μάθουν πώς να ορθώνουν το ανάστημά τους και πώς να αντιμετωπίζουν την πίεση των συνομηλίκων τους.
- να συνειδητοποιήσουν ότι το sexting δεν κάνει για όλους/ες και ότι απαιτεί συναίνεση.
- να αποκτήσουν επίγνωση των πιθανών κινδύνων και αρνητικών συνεπειών που συνδέονται με τις πρακτικές του sexting.

Υλικό

- προτζέκτορας και υπολογιστής με πρόσβαση στο διαδίκτυο
- έντυπες αφίσες και σενάρια (Παράρτηματα 1 & 2)
- αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes)
- μπάλα (ιδανικά μαλακή) που θα χρησιμοποιηθεί κατά την άσκηση 2

Συμβουλή

Πριν από το μάθημα, εκτυπώστε τις αφίσες από το Παράρτημα 2 και τοποθετήστε τις στον πίνακα ή σε κάποιο εμφανές σημείο και ετοιμάστε τα αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes).

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

1. Ξεκινήστε το μάθημα με μια εισαγωγή στην κεντρική έννοια:

«Κατά τη διάρκεια του σημερινού μαθήματος, θα εστιάσουμε στην κατανόηση του τι πραγματικά σημαίνει συναίνεση. Ίσως σαν έννοια να σας φαίνεται αφηρημένη, μιας και δεν την έχουμε πάντα στο νου μας, ωστόσο στην πραγματικότητα βασιζόμαστε σε μεγάλο βαθμό σε αυτήν στην καθημερινή μας ζωή. Συμφωνούμε με πράγματα, ζητάμε τη συναίνεση των άλλων ή αρνούμαστε να δώσουμε τη συναίνεσή μας κάθε φορά που κάτι δεν μας φαίνεται σωστό».

2. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να κοιτάξουν τις αφίσες που έχετε τοποθετήσει στον πίνακα. Οι αφίσες αυτές περιέχουν ημιτελείς προτάσεις που σχετίζονται με την έννοια της συναίνεσης. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να αφιερώσουν λίγο χρόνο στο να σκεφτούν πώς θα ολοκλήρωναν τις προτάσεις αυτές με βάση τις καθημερινές τους εμπειρίες. Ζητήστε τους να θυμηθούν καταστάσεις στις οποίες χρειάστηκαν τη συναίνεση κάποιου ατόμου και τη ζήτησαν ή όταν κάποιος άτομο έκανε κάτι δίχως τη συναίνεσή τους ή παρά το γεγονός ότι την είχαν ανακαλέσει. Μοιράστε αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes) σε κάθε μαθητή/τρια. Ζητήστε τους να γράψουν τις απαντήσεις τους και στη συνέχεια να κολλήσουν τα αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes) κάτω από τις αντίστοιχες αφίσες.

Συμβουλή

Για να βοηθήσετε τους/τις μαθητές/τριες να κάνουν την άσκηση αυτή, μπορείτε να τους/τις παρακινήσετε με επιπλέον ερωτήσεις:

- **ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΣΗΜΑΙΝΕΙ...**

Τι σημαίνει για εσένα; Ποιο είναι το πρώτο πράγμα που σου έρχεται στο μυαλό όταν σκέφτεσαι αυτήν τη λέξη; (Για παράδειγμα, άδεια ή δυνατότητα να κάνω κάτι με την έγκριση κάποιου άλλου ατόμου.)

- **ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΑΡΩ ΤΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΚΑΠΟΙΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΟΤΑΝ...**

Σε ποιες περιπτώσεις πρέπει να λάβεις τη συναίνεση κάποιου ατόμου; Τι θα μπορούσες για παράδειγμα να ζητήσεις ώστε να χρειάζεται να λάβεις τη συναίνεση αυτή; (Για παράδειγμα, να δανειστείς το φόρεμα της αδερφής σου, να μείνεις στο σπίτι ενός/μίας φίλου/ης ή να απαιτείται η γονική συναίνεση για κάτι.)

- **ΤΙ ΔΕΝ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ...**

Ποιες ενέργειες ή συμπεριφορές δεν θεωρούνται παροχή συναίνεσης; (Για παράδειγμα, εάν κάποιος/α δεν πει ούτε ναι ούτε όχι, η σιωπή ή έλλειψη απάντησης.)

- **ΞΕΡΩ ΟΤΙ ΕΧΩ ΛΑΒΕΙ ΤΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΚΑΠΟΙΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΟΤΑΝ...**

Τι πρέπει να κάποιος/α να πει, να γράψει ή να κάνει για να βεβαιωθεί ότι δίνει τη συναίνεσή του/της; (Για παράδειγμα, να κάνει ένα νεύμα, να κάνει ένα σήμα με τον αντίχειρα, να κάνει like σε μια ανάρτηση ή μήνυμα ή να έχει μια παρόμοια αντίδραση, να πει «ΟΚ» ή να δηλώσει ρητά «Ναι, συμφωνώ.»)

3. Εάν παρατηρήσετε ότι οι απαντήσεις των μαθητών είναι επαναλαμβανόμενες ή καλύπτουν παρόμοιες πτυχές, **μπορείτε να τις ομαδοποιήσετε**. Καθώς δεν έχετε

απεριόριστο χρόνο στη διάθεσή σας, ενδέχεται να μην μπορέσετε να διαβάσετε όλες τις απαντήσεις, οπότε **επιλέξτε μερικές** που ξεχωρίζουν ή **συνοψίζουν τα βασικά σημεία**.

Ρωτήστε κάθε μαθητή/τρια για τα συναισθήματα που του/τις προκάλεσε η άσκηση αυτή. Είχε κάποια νέα σκέψη ή ιδέα; Σου θύμισε κάτι η άσκηση ή σε βοήθησε να κατανοήσεις καλύτερα την έννοια της συναίνεσης;

4. Παρακολουθήστε μαζί το βίντεο σχετικά με το sexting που δημιούργησε ο οργανισμός UK Safer Internet Center – Childnet International του Ηνωμένου Βασιλείου. **Ξεκινήστε την προβολή του βίντεο από το σημείο 2:39**. Εάν έχετε περισσότερες από μία διδακτικές ώρες στη διάθεσή σας για το συγκεκριμένο μάθημα, μπορείτε να παρακολουθήσετε ολόκληρο το βίντεο:

https://www.youtube.com/watch?v=C7z6lMbl3mw&ab_channel=StreetwiseGB

(με ελληνικούς υπότιτλους εδώ https://be-internet-awesome.gr/wp-content/uploads/2025/01/just_send_it.mp4.)

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Αφού παρακολουθήσετε το βίντεο, συζητήστε το με την τάξη. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε κάποιες ή όλες από τις παρακάτω ερωτήσεις για να συντονίσετε τη συζήτηση:

- Πώς σου φάνηκε το βίντεο;
- Πιστεύεις ότι μια παροιμία κατάσταση θα μπορούσε να συμβεί στο σχολείο μας; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;
- Στο βίντεο η Άμπι δίστασε πριν στείλει τη φωτογραφία. Τελικά τι την έκανε να αποφασίσει να το στείλει;
- Τι ώθησε τον Τζος να ζητήσει από την Άμπι τη φωτογραφία;
- Έδωσε η Άμπι τη συναίνεσή της ώστε να δουν τη φωτογραφία της και άλλα άτομα ή να κοινοποιηθεί περαιτέρω;
- Πώς σου φαίνονται οι συμβουλές των φίλων της Άμπι; Τι της πρότειναν όταν ζήτησε συμβουλές; Τι θα συμβούλευες έναν/μία φίλο/η αν σε ρωτούσε αν θα έπρεπε να στείλει μια ημίγυμνη φωτογραφία του/της στον/στην σύντροφό του/της;
- Μία από τις φίλες της Άμπι είπε ότι το να στέλνει ημίγυμνες φωτογραφίες στον φίλο της είναι ένας τρόπος να τον κρατήσει χαρούμενο. Συμφωνείς με αυτό; Είναι αλήθεια πώς πρέπει να κρατάμε τους/τις συντρόφους μας ευτυχισμένους;
- Τι είδους σχόλια εμφανίστηκαν στο διαδίκτυο μετά την κοινοποίηση της φωτογραφίας της Άμπι;
- Τι θα μπορούσε να είχε πει η Άμπι στον φίλο της αν δεν ήθελε να στείλει τη φωτογραφία ή αν δεν ήταν σίγουρη;

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες αν γνωρίζουν πώς ονομάζεται η συμπεριφορά (πρακτική) που απεικονίζεται στο βίντεο. Περιμένετε να ακούσετε τις απαντήσεις τους και στη συνέχεια εξηγήστε τι είναι το sexting. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τον ορισμό που παρέχεται στην ενότητα

Επισκόπηση για Εκπαιδευτές στην αρχή του παρόντος σχεδίου μαθήματος. Μην ξεχάσετε να αναφέρετε ότι το sexting είναι μια σεξουαλική δραστηριότητα και ότι, όπως σε κάθε σεξουαλική δραστηριότητα, απαιτείται η συναίνεση όλων των εμπλεκόμενων μερών. Προσθέστε ότι η ενασχόληση με το sexting δεν είναι ποτέ απολύτως ασφαλής, καθώς υπάρχει πάντα κάποιος βαθμός κινδύνου. Ωστόσο, όπως και σε άλλες καταστάσεις της καθημερινότητας όπου χρειάζεται προσοχή, υπάρχουν τρόποι να μειωθούν οι κίνδυνοι μέσα από την κατάλληλη προετοιμασία και τη λήψη προφυλάξεων. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε αυτές τις στρατηγικές και να τις εφαρμόζουμε για να προστατεύσουμε τον εαυτό μας και την ιδιωτικότητά μας. Παρουσιάστε στους/στις μαθητές/τριες τις βασικές αρχές του ασφαλέστερου sexting.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (Παραλλαγή 1 – 10 λεπτά/παραλλαγή 2 – 45 λεπτά)

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Α – ΠΙΟ ΑΠΛΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ (10 ΛΕΠΤΑ)

Επιστρέψτε στην έννοια της συναίνεσης. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες εάν θα ήθελαν να προσθέσουν κάτι στη λίστα με τις ιδέες από την προηγούμενη άσκηση, ειδικότερα σε ό,τι αφορά το sexting ή άλλες σεξουαλικές δραστηριότητες. Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να τοποθετήσουν περισσότερα αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes) κάτω από τις αφίσες ή να συζητήσουν όλοι/ες μαζί.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τονίσετε ότι στο πλαίσιο των σεξουαλικών δραστηριοτήτων (συμπεριλαμβανομένου του sexting), είναι απαραίτητο να παρέχεται η συναίνεση κάποιου/ας με τρόπο συνειδητό. Η συναίνεση αυτή, ισχύει εφόσον δεν παρέχεται υπό καθεστώς πίεσης, εκβιασμού, ιεραρχίας ή εξάρτησης μεταξύ των εμπλεκόμενων ατόμων (δηλαδή δεν δίνεται εξαναγκαστικά). Ένα άτομο που δίνει τη συναίνεσή του δεν θα πρέπει να βρίσκεται υπό την επήρεια αλκοόλ ή ναρκωτικών ουσιών και η κατάστασή στην οποία βρίσκεται δεν θα πρέπει να υποδηλώνει ότι ενδεχομένως να μην έχει πλήρη επίγνωση των αποφάσεών του/της.

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να γράψουν τρία πράγματα που έμαθαν κατά τη διάρκεια του μαθήματος, δύο πράγματα που γνώριζαν ήδη και μια απορία που έχουν ακόμα. Αυτό θα σας χρησιμεύσει ως ανατροφοδότηση και θα σας δείξει εάν υπάρχουν ζητήματα που χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης.

Συμβουλή

Εάν σκοπεύετε να υλοποιήσετε την πιο μεγάλη παραλλαγή αυτού του μαθήματος (παραλλαγή Β, πιο προχωρημένη παραλλαγή) στο επόμενο μάθημα, μπορείτε να προχωρήσετε σε μια συνολική ανακεφαλαίωση αφού ολοκληρωθεί η σειρά των μαθημάτων.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Β – ΠΙΟ ΠΡΟΧΩΡΗΜΕΝΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ (ΑΠΑΙΤΕΙΤΑΙ ΑΛΛΗ ΜΙΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ – 45 ΛΕΠΤΑ)

Εάν έχετε τη δυνατότητα να αφιερώσετε περισσότερο χρόνο στο θέμα του sexting, κάντε μια άσκηση στα πλαίσια της οποίας οι μαθητές/τριες θα καλλιεργήσουν την αυτοπεποίθησή τους. Θα χρειαστείτε να φτιάξετε έναν κύκλο από καρτέλες για αυτή τη δραστηριότητα.

Εάν αυτό είναι το δεύτερο μάθημα που αφιερώνετε στο θέμα αυτό, ξεκινήστε με μια σύντομη

ανακεφαλαίωση όσων συζητήθηκαν στο προηγούμενο μάθημα, όπως:

«Πριν από λίγο μιλήσαμε για την έννοια της συναίνεσης. Κατά τη διάρκεια της άσκησης με τα αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes), μοιραστήκατε τις σκέψεις σας σχετικά με το τι είναι και τι δεν είναι η συναίνεση και πώς μπορούμε την αναγνωρίσουμε (και να βεβαιωνόμαστε ότι την έχουμε λάβει). Στη συνέχεια παρακολουθήσαμε ένα βίντεο σχετικά με το sexting και συζητήσαμε για τα κίνητρα πίσω από τις ενέργειες των πρωταγωνιστών. Σας έδωσα επίσης μερικές συμβουλές για το πώς να κάνετε το sexting όσο το δυνατόν πιο ασφαλές. Τέλος, επανεξετάσαμε την έννοια της συναίνεσης στο πλαίσιο των σεξουαλικών δραστηριοτήτων και συζητήσαμε τη σημασία της συναίνεσης».

Είναι η κατάλληλη στιγμή να κάνετε μερικές ερωτήσεις σχετικά με το προηγούμενο μάθημα, όπως:

- Τι είναι το sexting;
- Τι είναι το ασφαλές (ή πιο ασφαλές) sexting και γιατί το αποκαλούμε έτσι;
- Τι μας διδάσκει η έννοια της συναίνεσης και πώς μπορούμε να την αναγνωρίσουμε;

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να καθίσουν σε κύκλο και να κάνουν την εισαγωγή στη σημερινή δραστηριότητα:

«Θα πετάξω μια μπάλα σε κάποιον/α που κάθεται στον κύκλο. Εκείνος/η που θα την πιάσει θα διαλέξει και θα διαβάσει ένα σενάριο στα πλαίσια του οποίου θα χρειαστεί να δώσει μια απάντηση με τρόπο κατηγορηματικό (αλλά όχι επιθετικό!). Στη συνέχεια, θα πετάξει τη μπάλα σε κάποιον/α άλλον/η, ο/η οποίος/α θα κάνει το ίδιο, και ούτω καθεξής».

Τα σενάρια παρέχονται στο Παράρτημα 3. Μετά από κάθε προσπάθεια, αφιερώστε λίγο χρόνο για να κάνετε ένα σύντομο σχόλιο. Εάν παρατηρήσετε ότι οι μαθητές/τριες δεν δυσκολεύονται να δώσουν απαντήσεις με τρόπο κατηγορηματικό, μπορείτε να τους/τις προκαλέσετε αντικρούοντας τα επιχειρήματά τους (αναλαμβάνοντας τον ρόλο ενός εκ των πρωταγωνιστών του σεναρίου) και προσπαθώντας να τους/τις πείσετε.

Πείτε στην τάξη:

«Κάποιες από τις καταστάσεις που απεικονίζονται σε αυτά τα σενάρια μπορεί να σας φαίνονται γνώριμες. Ίσως τις έχετε βιώσει και εσείς. Κάποιες άλλες ενδέχεται να προκαλούν διάφορα συναισθήματα όπως διασκέδαση, εκνευρισμό ή ίσως αμηχανία και ντροπή. Καθώς ασχολούμαστε με θέματα και σχέσεις που αφορούν στην καθημερινότητά μας, είναι απολύτως φυσιολογικό να αντιδρούμε με τρόπο συναισθηματικό».

Ο στόχος της άσκησης αυτής δεν είναι να δώσει έτοιμες απαντήσεις αλλά να βοηθήσει τους/τις μαθητές/τριες να μάθουν πώς να δίνουν απαντήσεις με τρόπο κατηγορηματικό. Εάν κάποιος μαθητής/τρια δυσκολεύεται, οι συμμαθητές/τριες του/της μπορούν να βοηθήσουν. Για να αποφασίσετε ποια σενάρια θα χρησιμοποιήσετε, λάβετε υπόψη τις γνώσεις της ομάδας, το πόσο συμμετέχουν, την ωριμότητα και την ευαισθησία τους. Εάν η άσκηση, σας φαίνεται ιδιαίτερα απαιτητική, μπορείτε να επιλέξετε να συζητήσετε τα σενάρια από την οπτική γωνία ενός παρατηρητή, σε επίπεδο καθαρά θεωρητικό, δίχως τα παιχνίδια ρόλων.

ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΣΗΜΑΙΝΕΙ...

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΑΡΩ ΑΔΕΙΑ ΟΤΑΝ...

ΑΥΤΑ ΔΕΝ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ..

**ΞΕΡΩ ΟΤΙ ΕΧΩ ΤΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ
ΚΑΠΟΙΟΥ ΟΤΑΝ...**

Παράρτημα 2

Σενάρια Επίπεδο δυσκολίας: χαμηλό

Ένας/μία μαθητής/τρια από μια άλλη τάξη σου λέει: «Θα ήθελα να σε προσκαλέσω στον κινηματογράφο απόψε». Δεν έχεις όρεξη να πας μαζί του/της. Ενημέρωσέ τον/την.

Η αδερφή σου σε ρωτάει, «Μπορώ να δανειστώ τη φούστα σου; Έχω να πάω σε ένα πάρτι αυτό το σαββατοκύριακο και δεν έχω τίποτα να φορέσω.» Δεν σου αρέσει να δανείζεις τα πράγματά σου και δεν θέλεις να της δανείσεις τη φούστα. Πες της το.

Ο μπαμπάς σου δεν χτυπάει ποτέ την πόρτα πριν μπει στο δωμάτιό σου. Απλώς ανοίγει την πόρτα και μπαίνει μέσα. Αυτό σε ενοχλεί πολύ και θέλεις να του πεις να σταματήσει.

Πιάνει τον αδερφό σου να κλέβει κάποιες από τις καραμέλες σου. Είσαι εκνευρισμένος/η. Αντιμετώπισέ τον και πες του ότι δεν ζήτησε την άδειά σου.

Ο φίλος σου ο Γιώργος λέει, «Την Κυριακή θα μαζευτούμε να παίξουμε επιτραπέζια παιχνίδια. Μην είσαι ξενέρωτος/τη και μην μας την κάνεις αυτή τη φορά. Φρόντισε να έρθεις!» Έχεις ήδη κανονίσει για την Κυριακή και ξέρεις ότι δεν θα τα καταφέρεις να πας. Ενημέρωσέ τον και μίλησέ του επίσης για τον τόνο του ο οποίος σε ενόχλησε.

Έχεις την εντύπωση ότι η μαμά σου σου ζητάει συνεχώς να πετάξεις τα σκουπίδια και να καθαρίσεις το μπάνιο, ενώ η αδερφή σου αράζει. Πες στην μαμά σου ότι θέλεις να έχεις ίση μεταχείριση, πράγμα που σημαίνει ότι θέλεις οι δουλειές του σπιτιού να μοιράζονται ισότιμα ανάμεσα σε εσένα και την αδερφή σου.

Κατά τη διάρκεια του μαθήματος των Μαθηματικών, ο/η δάσκαλος/α εξηγεί πώς λύνεται μια εξίσωση και ρωτά την τάξη: «Το καταλαβαίνετε όλοι/ες; Είναι σαφές;» Κάποιοι/ες γνέφουν καταφατικά εκ μέρους όλης της τάξης. Εσύ όμως δεν το έχεις καταλάβει. Ενημέρωσε τον/την δάσκαλο/α ότι δεν σου είναι σαφές.

Παράρτημα 1

Σενάρια Επίπεδο δυσκολίας: μέτριο

Ο/η σύντροφός σου λέει: «Θα ήθελα να μου δώσεις τον κωδικό πρόσβασης του τηλεφώνου σου. Αυτό θα ήταν η απόλυτη απόδειξη της αγάπης μας.» Δεν θέλεις να μοιραστείς τον κωδικό πρόσβασής του τηλεφώνου σου με κανέναν. Πες του/της το.

Η φίλη σου η Αντωνία συνεχώς αναφέρει μπροστά σε όλους ένα προσωπικό σου ζήτημα που μοιράστηκες μαζί της. Πρόκειται για τους γονείς σου οι οποίοι έχουν μια σοβαρή διαφορά και σκέφτονται να χωρίσουν. Δεν θέλεις να το μάθουν οι άλλοι και σε πληγώνει που η καλύτερή σου φίλη δεν κρατάει τα μυστικά σας.

Ο/η σύντροφός σου θέλει να σε συστήσει στην οικογένειά του/της μετά από ένα μήνα που βγαίνετε μαζί: «Η μαμά μου ετοιμάζει δείπνο την Κυριακή. Ο αδερφός μου, η θεία και ο θεϊός μου θα είναι επίσης εκεί. Θέλω πολύ να πάμε μαζί. Πρέπει να γνωρίσεις την οικογένειά μου». Δεν είσαι ακόμα έτοιμος/η για κάτι τέτοιο και θα προτιμούσες να περνάς απλώς χρόνο με τον/την σύντροφό σου. Μίλησέ του/της για αυτό.

Ο φίλος ο Κώστας σχεδιάζει να πάει σε μια άλλη πόλη για το σαββατοκύριακο με μια παρέα που δεν γνωρίζεις. Είπε στους γονείς του ότι θα έμενε στο σπίτι σου. Εκείνοι ζητούν να τους το επιβεβαιώσεις. Ο Κώστας περιμένει από εσένα να τους πεις ψέματα, αλλά εσύ νιώθεις άβολα και δεν θέλεις να το κάνεις. Ενημέρωσέ τον.

Στο μάθημα της Γλώσσας, σου ανατίθεται μια ομαδική εργασία μαζί άλλους/ες τέσσερις μαθητές/τριες. Καθώς πλησιάζει η προθεσμία παράδοσης της εργασίας, αισθάνεσαι ότι εσύ έκανες το μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς. Ένα άτομο μόνο, η Αλεξάνδρα, είχε κάποια μικρή συμμετοχή, αλλά ο Παύλος και ο Τάσος δεν έκαναν τίποτα απολύτως. Στο τέλος όλη η ομάδα πήρε καλό βαθμό και έπαινο. Ωστόσο, σε ενοχλεί που έκανες σχεδόν τα πάντα μόνος/η σου. Πες στην υπόλοιπη ομάδα πώς νιώθεις.

Όταν χαιρετάς τα αγόρια στην παρέα σου, συνήθως το κάνεις με χειραψία. Πάντα έτσι το έκανες. Αλλά έχει αρχίσει να σε ενοχλεί. Σου φαίνεται περίεργο να δίνεις τα χέρια με τα αγόρια και να αγνοείς τα κορίτσια της ομάδας. Θέλεις να μιλήσεις για αυτό.

Περιμένεις σε μεγάλη ουρά για να δεις έναν γιατρό. Η ουρά κινείται πολύ αργά. Όταν τελικά πλησιάζει η σειρά σου, παρατηρείς ότι το άτομο που περιμένει από πίσω σου ετοιμάζεται να μπει πρώτο. Αρχίζεις να αγχώνεσαι. Μίλησε για αυτό.

Παράρτημα 2

Σενάρια

Επίπεδο δυσκολίας: **υψηλό**

Υπάρχει ένα αγόρι στην τάξη σου που του αρέσει να σε αγκαλιάζει. Δεν σου αρέσει να σε αγγίζουν, ούτε θέλεις αυτού του είδους την οικειότητα. Δώσε του να καταλάβει ότι δεν είσαι εντάξει με αυτό.

Νιώθεις ότι η Ελένη, η σύντροφός σου, δεν σου δείχνει αρκετό ενδιαφέρον. Ρωτάει πώς ήταν η μέρα σου, αλλά δεν ρωτάει κάτι πιο ουσιαστικό. Επίσης σπάνια παίρνει την πρωτοβουλία να προτείνει τρόπους να περνάτε χρόνο μαζί. Αυτό σε κάνει να αισθάνεσαι πως δεν ενδιαφέρεται για εσένα. Πες της πώς νιώθεις.

Νιώθεις ότι η κοπέλα σου ξεπερνά τα προσωπικά σου όρια. Ίσως δεν το κάνει επίτηδες και απλώς δεν ξέρει ποια είναι αυτά. Θέλεις να βρεις έναν τρόπο να της πεις ότι παρόλο που είσαι εντάξει με ορισμένες μορφές εγγύτητας και οικειότητας υπάρχουν άλλες που σε κάνουν να νιώθεις άβολα. Προσπάθησε να βάλεις κάποια όρια στη σχέση σου.

Αισθάνεσαι την ανάγκη να βλέπεις το άτομο με το οποίο έχεις σχέση πάνω από μία φορά την εβδομάδα. Κάθε φορά που τον/την σκέφτεσαι σου λείπει. Εκείνος/η δείχνει ικανοποιημένος/η με τη συχνότητα των συναντήσεών σας. Δώσε του/της να καταλάβει ότι έχεις ανάγκη να τον/την βλέπεις πιο συχνά.

Ενότητα IV

Εγώ σε ένα δίκτυο γεμάτο ευκαιρίες

Εγώ σε ένα δίκτυο γεμάτο ευκαιρίες

Πώς να χρησιμοποιήσεις το διαδίκτυο για μάθηση και για την καλλιέργεια των ενδιαφερόντων σου

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Στις μέρες μας, το διαδίκτυο και τα **ψηφιακά μέσα** διαδραματίζουν καίριο ρόλο στη μαθησιακή διαδικασία και στην καλλιέργεια των ενδιαφερόντων μας. Αυτό δεν ισχύει μόνο για τους/τις μαθητές/τριες αλλά και για όλους/ες μας. Έχοντας συνεχή πρόσβαση σε διάφορους διαδικτυακούς πόρους, ο καθένας/η καθεμία από εμάς μπορεί να συνεχίσει την εκπαίδευσή του/της και να εμβαθύνει στα ενδιαφέροντά του/της σχεδόν οποτεδήποτε και οπουδήποτε στον κόσμο. Αυτός ο λόγος από μόνος του επαρκεί για να υποστηρίξουμε ότι το διαδίκτυο έχει καταστεί απαραίτητο εργαλείο στη διαδικασία μάθησης και μας επιτρέπει να χρησιμοποιούμε καθημερινά νέο εκπαιδευτικό υλικό, διαδραστικές πλατφόρμες και διαδικτυακούς ιστότοπους μάθησης.

Τα ψηφιακά μέσα – τα οποία συχνά συνδέουμε κυρίως με ψυχαγωγία και «χάσιμο χρόνου»– προσφέρουν σχεδόν απεριόριστη πρόσβαση στη γνώση. **Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να διδάξουμε στους νέους ανθρώπους πώς να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για να αναζητήσουν απαντήσεις στα καίρια ερωτήματά τους.** Η ικανότητα να εξερευνούν οι μαθητές/τριες από μόνον/ες τους θέματα και ζητήματα που είναι σημαντικά για εκείνους/ες, τους/τις επιτρέπει να αναπτύξουν τα ενδιαφέροντά τους όπως και όποτε εκείνοι/ες επιθυμούν σύμφωνα με τις ανάγκες τους.

Το διαδίκτυο και τα ψηφιακά μέσα δεν περιορίζονται μόνο στην απλή παροχή περιεχομένου. Το υλικό που είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο – σχολικά βιβλία, επιστημονικά άρθρα, διαδικτυακά μαθήματα, podcast, βίντεο κ.λπ. – είναι φυσικά πολύ σημαντικό. Ωστόσο, εξίσου σημαντική είναι η μορφή με την οποία παρουσιάζεται η γνώση. Ο σημερινός διαδικτυακός κόσμος προσφέρει πολλά διαδραστικά εργαλεία που κάνουν τη μαθησιακή διαδικασία πολύ πιο ελκυστική. **Οι εφαρμογές εκμάθησης γλωσσών, οι προσομοιωτές, τα (εκπαιδευτικά) παιχνίδια και οι εγκυκλοπαιδείες πολυμέσων** είναι μερικά μόνο παραδείγματα πόρων που κάνουν τη μάθηση όχι μόνο πιο αποτελεσματική αλλά και πολύ πιο ευχάριστη.

Μια σημαντική πτυχή της διεύρυνσης των γνώσεών μας μέσω του διαδικτύου είναι η δυνατότητα που μας παρέχεται να ανήκουμε σε διάφορες **διαδικτυακές κοινότητες**. Τα ψηφιακά μέσα διευκολύνουν τη σύνδεση με άτομα (από όλο τον κόσμο) που έχουν παρόμοια ενδιαφέροντα με εμάς, προωθώντας έτσι την ανταλλαγή εμπειριών και δίνοντας τη δυνατότητα στους χρήστες να εμπνεύσουν ο ένας τον άλλον. Μέσω **ομάδων συζήτησης, θεματικών φόρουμ, εφαρμογών messenger ή πλατφορμών μέσων κοινωνικής δικτύωσης**, οι μαθητές/τριες μπορούν να παρακινήσουν ο/η ένας/μία τον/την άλλον/άλλη, να μοιραστούν τα επιτεύγματά τους και να ανακαλύψουν νέα ενδιαφέροντα.

Όμως δεν τελειώσαμε εδώ. Αξίζει επίσης να τονιστεί ότι, στα πλαίσια της τρέχουσας ψηφιακής πραγματικότητας, η διαδικασία μάθησης και της καλλιέργειας ενδιαφερόντων δεν περιορίζεται στην παθητική κατανάλωση του περιεχομένου που φτάνει σε εμάς. Οι νέοι/ες μπορούν επίσης να δημιουργήσουν περιεχόμενο μόνον/ες τους. Τα ιστολόγια, τα vlogs, τα κανάλια μέσω κοινωνικής δικτύωσης, η συνεργατική ροή περιεχομένου ή οι θεματικές ομάδες όχι μόνο τους/τις επιτρέπουν να εμβαθύνουν τα ενδιαφέροντά τους αλλά και να αφομοιώνουν καλύτερα τη γνώση μοιραζόμενοι/ες την με άλλους/ες.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ψηφιακά μέσα	ιστότοποι και διαδικτυακές υπηρεσίες (π.χ. μέσα κοινωνικής δικτύωσης).
διαδικτυακή κοινότητα	ομάδα ανθρώπων των οποίων οι αλληλεπιδράσεις πραγματοποιούνται κυρίως μέσω του διαδικτύου.
προσομοιωτής	ένα εργαλείο, πρόγραμμα ή παιχνίδι υπολογιστή που έχει σχεδιαστεί ώστε να αναπαράγει τη λειτουργία ενός πράγματος (π.χ. αεροπλάνων, οχημάτων ή άλλων μηχανισμών) υπό τεχνητές συνθήκες.
ροή (streaming)	η ζωντανή μετάδοση περιεχομένου μέσω του διαδικτύου (π.χ. επεξηγήσεις βιντεοπαιχνιδιών).
vlog	(ιστολόγιο σε μορφή βίντεο) – ένας τύπος ιστολογίου (blog) που χρησιμοποιεί ως μέσο το βίντεο.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να κατανοήσουν τη σημασία της μάθησης και της απόκτησης γνώσης πέρα από τις παραδοσιακές μορφές εκπαίδευσης.
- να γνωρίσουν τα οφέλη που συνδέονται με τη μάθηση και την εμπάθυνση στη γνώση μέσω της χρήσης του διαδικτύου και των ψηφιακών μέσων.
- να εξοικειωθούν με διάφορες διαδικτυακές πλατφόρμες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για μάθηση και για την καλλιέργεια των ενδιαφερόντων τους.

Υλικό

- έντυπα φύλλα εργασίας (παράρτημα 1)
- υπολογιστής με δυνατότητα σύνδεσης στο διαδίκτυο και προτζέκτορας (προαιρετικά)
- έντυπες περιγραφές ατόμων (παράρτημα 2)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

1. Χωρίστε την τάξη σε ζευγάρια ή μικρές ομάδες. Μοιράστε τα φύλλα εργασίας (παράρτημα 1). Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να συζητήσουν τι σημαίνει για εκείνους/ες η έννοια **μάθηση**. Τι αντιλαμβάνονται με αυτήν τη λέξη; Μαθαίνουν και αποκτούν γνώσεις μόνο όταν παρακολουθούν μαθήματα, κάνουν τις σχολικές εργασίες στο σπίτι ή ολοκληρώνουν άλλες σχολικές εργασίες; Ή μήπως η απόκτηση γνώσεων είναι πιο σημαντική; Ζητήστε από κάθε ομάδα να σημειώσει τις απαντήσεις της στο φύλλο εργασίας. Τονίστε ότι ο προβληματισμός δεν πρέπει να διαρκέσει περισσότερο από 3 λεπτά.

2. Ζητήστε από τα ζευγάρια/ομάδες να αναλύσουν προσεκτικά τις δραστηριότητες στον πίνακα που περιέχεται στα φύλλα εργασίας τους. Οι μαθητές/τριες θα πρέπει να αποφασίσουν από κοινού εάν οι δραστηριότητες σχετίζονται ή όχι με τη μάθηση. Ενθαρρύνετε τις ομάδες να σκεφτούν τι μπορούν να μάθουν από τις περιγραφόμενες καταστάσεις.

Δραστηριότητα	Έμαθες κάτι ή όχι;	Αν ναι, τι είναι αυτό;
Παρακολούθηση στο διαδίκτυο βίντεο σχετικά με το πλέξιμο με βελονάκι		
Συμμετοχή σε διεθνές μουσικό φόρουμ		
Δημιουργία memes		
Ροή τηλεοπτικών εκπομπών στα Αγγλικά, Γερμανικά ή Ισπανικά		
Ακρόαση podcast για διασημότητες και άλλα άτομα από τον κόσμο της ποπ κουλτούρας		
Περιήγηση σε αναρτήσεις μέσω κοινωνικής δικτύωσης με το hashtag #βιβλία		
Συμμετοχή στο διαδικτυακό παιχνίδι Minecraft με φίλους/ες		
Ακολουθήση ιστοτόπων και καναλιών σχετικών με αστρονομικά φαινόμενα, π.χ. ραντάρ πρόγνωσης σέλατος		
Παρακολούθηση αγγλόφωνων επεξηγηματικών βίντεο για διαδικτυακά παιχνίδια		
Περιήγηση στο TikTok		
Περιήγηση σε ιστότοπο σχετικό με την αυτοκίνηση		
Συμμετοχή σε διαδικτυακό μάθημα που διοργανώνεται από μια ισπανική οργάνωση σχετικά με τον τρόπο χρήσης του ChatGPT		

3. Συζητήστε την εργασία με τους/τις μαθητές/τριες. Ζητήστε από κάποια ζευγάρια/ομάδες να μοιραστούν τα συμπεράσματά τους.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

1. Ρωτήστε τι κοινό έχουν οι δραστηριότητες στον πίνακα. Οι μαθητές/τριες πιθανότατα θα παρατηρήσουν ότι όλες είναι διαδικτυακές δραστηριότητες.
2. Μιλήστε με τους/τις μαθητές/τριες για τα οφέλη της διαδικτυακής μάθησης:
 - Με βάση τις δραστηριότητες του πίνακα, επισημάνετε τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες που παρέχει το διαδίκτυο.
 - Κατά τη γνώμη σου, σε τι διαφέρει η σχολική μάθηση από τη διαδικτυακή μάθηση;
 - Σε ποιους τομείς ή εκπαιδευτικές καταστάσεις το διαδίκτυο προσφέρει λύσεις που είναι αδύνατον να προσφερθούν στην εκπαίδευση εκτός διαδικτύου;
 - Πώς χρησιμοποιείς το διαδίκτυο για μάθηση και για να καλλιεργήσεις τα ενδιαφέροντά σου;

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

1. Μετά από μια σύντομη συζήτηση, ανακεφαλαιώστε τα βασικά σημεία σχετικά με το πώς μπορούμε να αποκτήσουμε γνώσεις και να καλλιεργήσουμε τα ενδιαφέροντά μας στο διαδίκτυο (και γιατί τα ψηφιακά μέσα είναι ιδανικά για τέτοιου είδους δραστηριότητες). Χρησιμοποιήστε τις πληροφορίες από την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές στην αρχή του σχεδίου μαθήματος. Θυμηθείτε να τονίσετε τις παρακάτω πτυχές, μεταξύ άλλων:
 - Η γνώση που αποκτάται μέσω του διαδικτύου συχνά απορροφάται με τρόπο συμπτωματικό – ενώ παίζουμε παιχνίδια, ακούμε podcast ή σκρολάρουμε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.
 - Το διαδίκτυο διευκολύνει την αναζήτηση διαφόρων τύπων πληροφοριών – μπορούμε να πάρουμε ένα smartphone, να πληκτρολογήσουμε μερικές λέξεις σε μια μηχανή αναζήτησης και να βρούμε το περιεχόμενο που μας ενδιαφέρει. Αυτό συνήθως απαιτεί πολύ λιγότερο χρόνο από μια επίσκεψη στη βιβλιοθήκη, για παράδειγμα.
 - Οι πληροφορίες που αποκτάμε μέσω του διαδικτύου χαρακτηρίζονται συχνά από πολύ μεγαλύτερη ποικιλία στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται – δεν είναι απλώς ένα απρόσωπο κείμενο σε ένα βιβλίο, αλλά άρθρα με πλούσια εικονογράφηση, ενδιαφέροντα βίντεο, διαδικτυακά σεμινάρια, παιχνιδιοποιημένο υλικό, πρακτικά μαθήματα κ.λπ.
 - Στο διαδίκτυο, μπορούμε εύκολα να προσαρμόσουμε το επίπεδο δυσκολίας – εξάλλου, εντός του μπορούμε να συναντήσουμε πολύπλοκα επιστημονικά άρθρα αλλά και σύντομες σημειώσεις που συμπυκνώνουν τη γνώση που μας ενδιαφέρει σε βασικά σημεία.
 - Η διεύρυνση των γνώσεών μας μέσω του διαδικτύου μπορεί επίσης να έχει μια πτυχή που να αφορά στην έννοια της κοινότητας – μπορούμε να συζητήσουμε το περιεχόμενο που μας ενδιαφέρει με άλλα άτομα που επίσης ενδιαφέρονται για αυτό, π.χ. σε διαδικτυακά φόρουμ ή στα σχόλια των εκπαιδευτικών καναλιών.
 - Στο διαδίκτυο, μπορούμε εύκολα να βρούμε μέρη όπου συγκεντρώνονται άτομα για να μάθουν ή να μοιραστούν σκέψεις σχετικά με τα ενδιαφέροντά τους. Πλατφόρμες όπως οι ομάδες Discord, Messenger ή Facebook χρησιμοποιούνται συχνά για τέτοιου είδους δραστηριότητες. Υπάρχουν επίσης ροές σε διάφορες

πλατφόρμες όπου οι μαθητές/τριες προετοιμάζονται για διαγωνίσματα ή ακούν μαζί ηχογραφήσεις βιβλίων.

- Στο διαδίκτυο, μπορούμε εύκολα να δημιουργήσουμε το δικό μας περιεχόμενο – για παράδειγμα, διατηρώντας ένα κανάλι όπου μοιραζόμαστε τα ενδιαφέροντά μας ή παρουσιάζουμε τις γνώσεις που έχουμε αποκτήσει για ένα συγκεκριμένο θέμα.

Συμβουλή

Σε αυτό το μέρος του μαθήματος, μπορείτε να δείξετε στους/τις μαθητές/τριες μερικά παραδείγματα πλατφορμών, εφαρμογών ή ιστότοπων που μπορούν να τους/τις βοηθήσουν να αποκτήσουν γνώσεις ή να καλλιεργήσουν τα ενδιαφέροντά τους. Θυμηθείτε να τους/τις ρωτήσετε εάν έχουν ακούσει για αυτούς τους πόρους στο παρελθόν. Ίσως κάποιος/α να τους χρησιμοποιεί ήδη και να μπορέσει να τους προτείνει. Στα παραδείγματα που μπορείτε να δείξετε κατά τη διάρκεια του μαθήματος (αν και μπορείτε να τροποποιήσετε κατά την κρίση σας αυτήν τη λίστα) περιλαμβάνονται:

Φωτόδεντρο – επίσημη εκπαιδευτική πύλη του Υπουργείου Παιδείας που περιλαμβάνει εκπαιδευτικό υλικό και εκπαιδευτικά παιχνίδια για όλες τις βαθμίδες. www.photodentro.edu.gr

Καθημερινή φυσική – Με απλό και εύληπτο τρόπο δίνονται απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν φυσικά φαινόμενα https://www.youtube.com/channel/UCQXxfC5_WvIx-eywB9EmaMw

Coursera – μια πλατφόρμα όπου μπορείτε να βρείτε μαθήματα επί πληρωμή και δωρεάν πάνω σε διάφορους τομείς της γνώσης. Τα μαθήματα έχουν συχνά εξειδικευμένο/ακαδημαϊκό χαρακτήρα και η ολοκλήρωση τους μπορεί να οδηγήσει στη χορήγηση πιστοποιητικού παρακολούθησης. <https://www.coursera.org>

TED/TEDx – όνομα επιστημονικών συνεδρίων και εκπαιδευτικών έργων όπου εμπειρογνώμονες από όλο τον κόσμο μοιράζονται τη γνώση τους πάνω στους τομείς ειδικότητάς τους με τρόπο εμπνευσμένο και ελκυστικό. Οι παρουσιάσεις καταγράφονται σε διάφορες γλώσσες και είναι διαθέσιμες σε πλατφόρμες όπως το YouTube.

<https://www.ted.com>

<https://www.youtube.com/channel/UCAuUUnT6oDeKwE6v1NGQxug>

<https://www.youtube.com/user/tedxtalks>

Duolingo – μια διαδικτυακή εφαρμογή και πλατφόρμα για την εκμάθηση ξένων γλωσσών.

<https://el.duolingo.com/> (Ελληνικά)

<https://en.duolingo.com> (Αγγλικά)

Σημειώστε!

Αυτό το μέρος του μαθήματος είναι προαιρετικό. Καθώς συζητάτε για συγκεκριμένες πλατφόρμες, επισημάνετε ότι γνώσεις που συσσωρεύονται με τα χρόνια σε κάποιες εκπαιδευτικές πλατφόρμες δεν είναι απαραίτητα επαληθευμένες ή επικαιροποιημένες.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

ΕΠΙΛΟΓΗ 1 (ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ)

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν ατομικά τι θα ήθελαν να μάθουν και ποια ενδιαφέροντα θα ήθελαν να καλλιεργήσουν. Πώς μπορούν να το επιτύχουν αυτό; Πού – εντός και εκτός διαδικτύου – θα μπορούσαν να αναζητήσουν τη γνώση που χρειάζονται; Σε ποιές ενέργειες πρέπει να προβούν; Πώς πρέπει να τις σχεδιάσουν καλύτερα;

ΕΠΙΛΟΓΗ 2 (ΟΜΑΔΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ)

Χωρίστε την τάξη σε μικρές ομάδες. Χρησιμοποιώντας τις περιγραφές των φανταστικών ανθρώπων που ετοιμάσατε πριν από το μάθημα (παράρτημα 2), αντιστοιχίστε κάθε ομάδα σε ένα προφίλ χαρακτήρα. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να φανταστούν ότι είναι οι μεγαλύτεροι/ες σε ηλικία φίλοι/ες αυτού του χαρακτήρα και ότι εκείνος/η έχει έρθει σε αυτούς/ες αναζητώντας συμβουλές. Ποιους ιστότοπους και εφαρμογές θα πρότειναν οι μαθητές/τριες στον/στην φανταστικό/ή τους φίλο/η; Ποιες πλατφόρμες θα ήταν πιο χρήσιμες για αυτόν/ήν; Σε ποιες ενέργειες πρέπει να προβεί ο χαρακτήρας –τόσο εντός όσο και εκτός διαδικτύου– προκειμένου να αποκτήσει τις απαραίτητες γνώσεις και να καλλιεργήσει τα ενδιαφέροντά του/της;

Παράρτημα 1

Η μάθηση είναι _____

Δραστηριότητα	Έμαθες κάτι ή όχι;	Αν ναι, τι είναι αυτό;
Παρακολούθηση στο διαδίκτυο βίντεο σχετικά με το πλέξιμο με βελονάκι		
Συμμετοχή σε διεθνές μουσικό φόρουμ		
Δημιουργία memes		
Ροή τηλεοπτικών εκπομπών στα Αγγλικά, Γερμανικά ή Ισπανικά		
Ακρόαση podcast για διασημότητες και άλλα άτομα από τον κόσμο της ποπ κουλτούρας		
Περιήγηση σε αναρτήσεις μέσω κοινωνικής δικτύωσης με το hashtag #βιβλία		
Συμμετοχή στο διαδικτυακό παιχνίδι Minecraft με φίλους/ες		
Ακολουθήση ιστοτόπων και καναλιών σχετικών με αστρονομικά φαινόμενα, π.χ. ραντάρ πρόγνωσης σέλατος		
Παρακολούθηση αγγλόφωνων επεξηγηματικών βίντεο για διαδικτυακά παιχνίδια		
Περιήγηση στο TikTok		
Περιήγηση σε ιστότοπο σχετικό με την αυτοκίνηση		
Συμμετοχή σε διαδικτυακό μάθημα που διοργανώνεται από μια ισπανική οργάνωση σχετικά με τον τρόπο χρήσης του ChatGPT		

Παράρτημα 2

Από τότε που ήταν παιδί, του Γιώργου του άρεσε να κοιτάζει τα άστρα και έχει πάθος με τον νυχτερινό ουρανό και τον χώρο πέρα από αυτόν. Πάντα του άρεσε να πηγαίνει στο πλανητάριο και όλα τα αγαπημένα του παιδικά βιβλία μιλούν για τα αστέρια και τους πλανήτες. Για τα δέκατα τρίτα γενέθλιά του, οι γονείς του τού αγόρασαν ένα τηλεσκόπιο. Είναι ακόμα παθιασμένος με την αστρονομία. Το όνειρό του είναι να πάει στην Ισλανδία και να δει το βόρειο σέλας.

Η Μαρία ήταν πάντα παθιασμένη με τα αυτοκίνητα. Ενώ οι φίλες της έπαιζαν με κούκλες Barbie, εκείνη την ενδιέφεραν τα αυτοκινητάκια. Όνειρό της είναι να ξεκινήσει μια επιχείρηση που θα βοηθάει τις γυναίκες να βρίσκουν τα αυτοκίνητα εκείνα που ταιριάζουν καλύτερα στις προσωπικές τους ανάγκες. Αυτός είναι ο λόγος που παρακολουθεί τις εξελίξεις στην τεχνολογία.

Όνειρο του Αντώνη είναι να περνάει τις διακοπές του κάθε φορά στην Ιταλία. Λατρεύει την ιταλική κουζίνα και θα ήθελε να αγοράσει μια Vespa, κατά προτίμηση κίτρινη. Ξέρει λίγα Ιταλικά, αλλά θέλει στο μέλλον να μάθει να τα μιλάει άπταιστα και να έχει καλές σχέσεις με άτομα από την Ιταλία. Ποιος ξέρει, ίσως μια μέρα μετακομίσει στην Ιταλία.

Η Σοφία λατρεύει τα παιχνίδια και ονειρεύεται μια μέρα να γίνει προγραμματίστρια παιχνιδιών. Όταν έχει χρόνο, δοκιμάζει παιχνίδια και τις διάφορες εκδόσεις τους. Είναι επίσης διαχειρίστρια σε δύο διακομιστές που σχετίζονται με το gaming.

Εγώ σε ένα δίκτυο γεμάτο ευκαιρίες

Ξύπνα την Τεχνητή Νοημοσύνη! Πώς να γράφεις καλές προτροπές;

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Από το 2022, είμαστε σε θέση να χρησιμοποιούμε ευρέως διαθέσιμα εργαλεία **παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης**. Τα εργαλεία αυτά έχουν τη δυνατότητα να δημιουργούν διάφορους τύπους περιεχομένου: κείμενα, φωτογραφίες και γραφικά, αρχεία ήχου (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που μιμούνται την ανθρώπινη ομιλία) και πιο πρόσφατα, ακόμη και υλικό σε μορφή βίντεο. Επίσης σημειώνεται πρόοδος στην έρευνα για τη δημιουργία **πολυτροπικών συστημάτων** που δεν θα περιορίζονται σε μία μόνο μορφή επικοινωνίας.

Πώς δημιουργήθηκαν αυτά τα συστήματα;

Λέγεται συχνά ότι η τεχνητή νοημοσύνη «μαθαίνει» ή «εκπαιδεύεται». Πρόκειται για παραπλανητικούς όρους, αν και ο κλάδος αυτός της επιστήμης των υπολογιστών όντως ονομάζεται **μηχανική μάθηση**. Η διαδικασία μοιάζει κάπως με τη μάθηση, καθώς περιλαμβάνει την επεξεργασία τεράστιου όγκου υλικού, όπως δισεκατομμύρια σελίδες κειμένου. Ωστόσο, δεν πρόκειται τόσο για μάθηση μέσω κατανόησης, όσο για τη χρήση προηγμένων υπολογιστικών μεθόδων και πολλών υπολογιστών (συγκεκριμένα, κάρτες γραφικών προσαρμοσμένων για τη δημιουργία τεχνητής νοημοσύνης και την εκτέλεση μοντέλων τεχνητής νοημοσύνης) για τη στατιστική ανάλυση υλικού που περιλαμβάνει σημαντικό μέρος του ανθρώπινου πολιτισμού ή της ανθρώπινης γνώσης.

Για τον λόγο αυτό, είναι σημαντικό να χρησιμοποιούμε με τρόπο συνειδητό τα εργαλεία παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης και να κατανοούμε τους περιορισμούς και τις δυνατότητές τους. Αν και η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τη δημιουργία διαφόρων τύπων περιεχομένου, είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τους κινδύνους που ενέχουν οι ανακρίβειες ή η καταχρηστική χρήση. Απαιτείται κριτική προσέγγιση των αποτελεσμάτων που παράγονται από τα συστήματα αυτά καθώς και επαλήθευσή τους.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι τα εργαλεία παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης δεν είναι πάντα ικανά να δημιουργήσουν περιεχόμενο που να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των χρηστών. Επομένως, η χρήση κατάλληλων **προτροπών** είναι καθοριστικής σημασίας. Οι προτροπές είναι σύντομες προτάσεις ή ερωτήσεις – οδηγίες στις οποίες τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης βασίζονται για να δημιουργήσουν το περιεχόμενό τους. Στην περίπτωση των γλωσσικών μοντέλων όπως η οικογένεια **GPT**, οι προτροπές παρέχουν το πλαίσιο από το οποίο το μοντέλο δημιουργεί παράγωγα αποσπάσματα κειμένου. Για παράδειγμα, ένας χρήστης μπορεί να δώσει μια προτροπή με τη μορφή ερώτησης, θέματος ή ημιτελούς πρότασης και το μοντέλο, χρησιμοποιώντας αυτό το πλαίσιο, θα δημιουργήσει περισσότερες προτάσεις ή παραγράφους.

Μερικοί θεωρούν ότι η γραφή μέσω προτροπών αποτελεί μια νέα μορφή δημιουργικότητας και την περιγράφουν ως βασική δεξιότητα για τους εργαζόμενους του 21ου αιώνα. Για άλλους, είναι μια συντόμευση που δεν μπορεί να αντικαταστήσει την αυθεντική ανθρώπινη δημιουργικότητα.

Πώς να γράφεις καλές προτροπές;¹

1. Περιγράψε το πλαίσιο. Εξήγησε στο chatbot ποιον ρόλο πρέπει να αναλάβει – τι είδους εξειδίκευση πρέπει να έχει, π.χ. «Είσαι καθηγητής γεωγραφίας που διδάσκει σε μαθητές γυμνασίου...».
2. Να είσαι συγκεκριμένος/η. Γράψε την προτροπή με τρόπο ενδελεχή ώστε να προσδιορίζει με σαφήνεια την εργασία: «Πρότεινε μια ομαδική άσκηση για τα καταφύγια άγριας ζωής και τη διατήρηση των δασών στην Ελλάδα». Αν πρόκειται για δημιουργία εικόνων, βίντεο ή μουσικής, οι προτροπές πρέπει να περιλαμβάνουν λεπτομερή περιγραφή της σκηνής, του ύφους, της πλοκής, του είδους, της διάθεσης ή της μελωδίας: «Δημιούργησε ένα βίντεο κινουμένων σχεδίων διάρκειας δύο λεπτών που να περιλαμβάνει δύο έφηβες. Στέκονται μπροστά σε μια αίθουσα και...».
3. Χρησιμοποίησε απλή γλώσσα. Γράψε την προτροπή σαν να συζητάς και απόφυγε σύνθετες φράσεις: «Πρόσθεσε στην άσκηση μια σύντομη σημείωση για τα πιο σημαντικά καταφύγια άγριας ζωής στην Ελλάδα».
4. Δώσε ανατροφοδότηση. Σε κάθε στάδιο, ενημέρωσε το chatbot πώς πρέπει να αλλάξει ή να συμπληρώσει την παραγόμενη απάντηση για να ικανοποιήσει καλύτερα τις ανάγκες σου: «Πρόσθεσε στη σημείωση δύο παραδείγματα από τα πιο σημαντικά καταφύγια άγριας ζωής στην Ελλάδα...».
5. Βεβαιώσου ότι η απάντηση είναι σωστά δομημένη. Εξήγησε στο chatbot πώς θα πρέπει να φαίνεται το περιεχόμενο που χρειάζεσαι: «Η σημείωση πρέπει να έχει έκταση μίας σελίδας και να είναι γραμμένη σε γλώσσα κατανοητή από έναν μαθητή της πρώτης γυμνασίου...».

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

παραγωγική ΤΝ (generative AI)

μοντέλα τεχνητής νοημοσύνης που έχουν σχεδιαστεί για τη δημιουργία καινούριου περιεχομένου με τη μορφή κειμένου, ήχου, εικόνων ή βίντεο.

GPT

μια οικογένεια προηγμένων γλωσσικών μοντέλων που αναπτύχθηκε από την εταιρία OpenAI με βάση μεγάλα σύνολα δεδομένων. Το chatbot ChatGPT, που δημιουργήθηκε πάνω σε αυτό το μοντέλο, μπορεί να διεξάγει συνομιλίες, να απαντά σε ερωτήσεις, να δημιουργεί περιεχόμενο και ακόμη και να βοηθά στη μάθηση.

μηχανική μάθηση

ένας κλάδος της τεχνητής νοημοσύνης που βασίζεται στην παραδοχή ότι τα συστήματα μπορούν να εξελιχθούν βασιζόμενα σε δεδομένα, να εντοπίζουν πρότυπα και να λαμβάνουν αποφάσεις με ελάχιστη ανθρώπινη παρέμβαση.

πολυτροπικά συστήματα τεχνητής νοημοσύνης

εξαιρετικά προηγμένα στατιστικά συστήματα που ενσωματώνουν διαφορετικούς τύπους δεδομένων για την κατανόηση του πλαισίου και των σύνθετων νοημάτων που περιέχονται στις πληροφορίες.

προτροπή

πληροφορίες που δίνονται σε ένα σύστημα ώστε να γνωρίζει τι να κάνει. Μπορεί να είναι μια φράση, εντολή ή ερώτηση που οδηγεί στη λήψη απάντησης από το εργαλείο τεχνητής νοημοσύνης ή στην εκτέλεση από αυτό μιας εργασίας.

1. Σύμφωνα με το: "Prompt Framework for Educators: The Five 'S' Model, AI for Education, <https://www.aiforeducation.io/ai-resources/the-five-s-model>. Τελευταία επίσκεψη 22 July 2024.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να κατανοήσουν τι είναι οι προτροπές και να μάθουν τεχνικές για καλή γραφή μέσω προτροπών.
- να αποκτήσουν επίγνωση τόσο των κινδύνων όσο και των πλεονεκτημάτων από τη χρήση εργαλείων παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης.
- να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν δημιουργικά τις γεννήτριες περιεχομένου γραφικών.

Υλικό

- υπολογιστές ή τάμπλετ με πρόσβαση στο διαδίκτυο
- χαρτί ή πίνακας

Σημειώστε!

Το παρόν μάθημα απαιτεί από τους/τις μαθητές/μαθήτριες να έχουν δημιουργήσει εκ των προτέρων λογαριασμούς σε συγκεκριμένες πλατφόρμες chatbot (π.χ. ChatGPT, Gemini, Copilot ή Bing) και πλατφόρμες δημιουργίας εικόνων (π.χ. Midjourney ή Stable Diffusion). Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/μαθήτριες να το κάνουν αυτό στο σπίτι πριν από το μάθημα.

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (10 λεπτά)

1. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/μαθήτριες να καθίσουν σε υπολογιστές ή δώστε τους τάμπλετ. Μπορούν να εργαστούν ατομικά ή σε ζευγάρια – αποφασίστε με βάση τον διαθέσιμο εξοπλισμό, τις δυνατότητες και τις ανάγκες της τάξης. Ακολούθως, πείτε στους/στις μαθητές/μαθήτριες να συνδεθούν σε μία από τις πλατφόρμες chatbot.
2. Εξηγήστε στους/στις μαθητές/μαθήτριες ότι θα πρέπει να δημιουργήσουν μια **εγκυκλοπαιδική σημείωση** χρησιμοποιώντας ένα συγκεκριμένο chatbot (π.χ. για τη βραβευμένη με Νόμπελ Olga Tokarczuk) που θα μπορούσε να συμπεριληφθεί σε ένα σχολικό βιβλίο γυμνασίου.
3. Όταν ολοκληρώσουν την εργασία, ζητήστε τους να αντιγράψουν τις σημειώσεις που παρήχθησαν σε ένα κοινόχρηστο αρχείο και στη συνέχεια να διαβάσουν προσεκτικά τα κείμενα αυτά και να εξετάσουν εάν είναι κατανοητά, αν περιέχουν ακριβείς πληροφορίες και αν δεν έχουν λάθη. Εάν πράγματι υπάρχουν λάθη, τι μπορεί να τα προκάλεσε;
4. Ζητήστε τους να αξιολογήσουν εάν τα κείμενα που παρήχθησαν έχουν σωστή δομή και είναι γραμμένα σε κατάλληλη (π.χ. επιστημονική ή εγκυκλοπαιδική) γλώσσα.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (15 λεπτά)

1. Συζητήστε αυτή την εργασία με τους/τις μαθητές/μαθήτριες. Ενθαρρύνετε τη συζήτηση κάνοντας τις ακόλουθες ερωτήσεις:
 - Πόσο κατανοητά είναι στα νεαρά άτομα τα κείμενα που παρήχθησαν;
 - Πιστεύετε ότι περιέχουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες; Τι είδους πληροφορίες απουσιάζουν;
 - Τι θα μπορούσε να έχει προκαλέσει τα λάθη και τις ελλείψεις στην απάντηση;
 - Είναι αξιόπιστες οι πληροφορίες που δημιουργήθηκαν από το chatbot; Πώς και πού

μπορείτε να το επαληθεύσετε αυτό;

- Ποιες πηγές μπορεί να έχει χρησιμοποιήσει το chatbot για τη δημιουργία της απάντησης; Ανέφερε από μόνο του τους ιστότοπους/δημοσιεύσεις που χρησιμοποίησε;
- Η παραχθείσα απάντηση έρχεται διευκρινίσεων ή διορθώσεων; Εάν ναι, πώς δώσατε την εντολή στο πρόγραμμα να το βελτιώσει;

2. Στο τέλος αυτού του σταδίου του μαθήματος, ρωτήστε τους/τις μαθητές/μαθήτριες ποιες στρατηγικές υιοθέτησαν όταν εργάζονταν με τη γεννήτρια:

- Κατάλαβε το πρόγραμμα τι έπρεπε να κάνει;
- Τι πήγε καλά και τι όχι;
- Είναι εύκολο να δημιουργήσετε ένα καλό κείμενο χρησιμοποιώντας μια γεννήτρια;
- Οι πρόσθετες οδηγίες που δόθηκαν στο chatbot βελτίωσαν την ποιότητα της απάντησης; Με ποιον τρόπο;

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές από την αρχή του κεφαλαίου, εξηγήστε στους/στις μαθητές/μαθήτριες πώς λειτουργούν οι γεννήτριες κειμένων και εικόνων και πώς «μαθαίνουν». Εξηγήστε τι πρέπει να λαμβάνουν υπόψη κατά τη χρήση τους. Δώστε τον ορισμό της προτροπής και συζητήστε τις αρχές της καλής γραφής μέσω προτροπών.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/μαθήτριες να εφαρμόσουν στην πράξη τις νέες γνώσεις τους σχετικά με την γραφή μέσω προτροπών. Πείτε τους να γράψουν όσο το δυνατόν πιο ακριβείς προτροπές, ώστε οι πιο πρόσφατες **εγκυκλοπαιδικές σημειώσεις** να είναι ακόμα καλύτερες. Ενθαρρύνετε τους/τες να αναλύσουν εάν η εφαρμογή των αρχών της καλής γραφής μέσω προτροπών βελτίωσε την ποιότητα των παραγόμενων κειμένων.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2 (ΑΠΑΙΤΕΙΤΑΙ ΣΥΝΔΕΣΗ ΣΕ ΓΕΝΝΗΤΡΙΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ)

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/μαθήτριες να συνδεθούν στη γεννήτρια εικόνων Midjourney (<https://www.midjourney.com/>) ή Stable Diffusion (<https://stablediffusionweb.com/>). Εξηγήστε ότι θα πρέπει να γράψουν μια καλή προτροπή που θα επιτρέψει στο εργαλείο να δημιουργήσει μια συγκεκριμένη εικόνα ή αφίσα στο ύφος ενός/μιας συγκεκριμένου/ης καλλιτέχνη/ιδας. Στη συνέχεια, ζητήστε από τους/τις μαθητές/μαθήτριες να βρουν έργα του/της συγκεκριμένου/ης καλλιτέχνη/ιδας στο διαδίκτυο και να τα συγκρίνουν με την παραγόμενη εικόνα. Ενθαρρύνετε κάθε μαθητή/τρια να αναλύσει πόσο πολύ μοιάζει η εικόνα με την αυθεντική.

Εν είδει ανακεφαλαίωσης του μαθήματος, ρωτήστε τους/τις μαθητές/μαθήτριες για τις εντυπώσεις και τα συναισθήματά τους από τις εργασίες.

Εάν έχετε επαρκή χρόνο στη διάθεσή σας, γράψτε τα πιο σημαντικά συμπεράσματα και λέξεις-κλειδιά στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart). Θα μπορούσατε ίσως να δημιουργήσετε έναν νοητικό χάρτη γύρω από τη λέξη «προτροπή» ή τη φράση «παραγωγική τεχνητή νοημοσύνη» που θα παραμείνει στον τοίχο της αίθουσας για κάποιο χρονικό διάστημα ή θα τοποθετηθεί στο διάδρομο του σχολείου.

Εγώ σε ένα δίκτυο γεμάτο ευκαιρίες

Τεχνητή νοημοσύνη εναντίον ηθικής και νομοθεσίας περί πνευματικών δικαιωμάτων

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Στις συζητήσεις για τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης, π.χ. στην εκπαίδευση, γίνεται πολύς λόγος για την **ηθική** του αυτοματισμού: για το αν είναι αποδεκτή η υποκατάσταση των ανθρώπων από την τεχνητή νοημοσύνη σε εργασίες όπως η συγγραφή βιβλίων και δοκιμίων, αλλά και η δημιουργία διαγωνισμάτων και τεστ ή η βαθμολόγηση.

Η τεχνητή νοημοσύνη εγείρει επίσης ηθικά ζητήματα σχετικά με τα **πνευματικά δικαιώματα**: Θα πρέπει να αποζημιώνεται κάθε δημιουργός εφόσον η τεχνητή νοημοσύνη λειτουργεί χρησιμοποιώντας τεράστιο όγκο υλικού που έχει δημιουργηθεί από τον άνθρωπο; Εάν η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να αναπαράγει με τέλει τρόπο το ύφος κάποιου/ας, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία τέχνης; Αν ναι, δικαιολογείται αυτό από ηθική σκοπιά;

Στην Ευρώπη, οι κανονισμοί για την παραγωγική τεχνητή νοημοσύνη βρίσκονται στο στάδιο της εκπόνησης εδώ και αρκετά χρόνια. Στις 13 Μαρτίου 2024, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε την Πράξη για την Τεχνητή Νοημοσύνη (γνωστή και ως Πράξη TN). Το έγγραφο αυτό στοχεύει κυρίως στο να δώσει συγκεκριμένη δομή στους κανόνες που αφορούν στη δημιουργία και τη χρήση εργαλείων που βασίζονται στην τεχνητή νοημοσύνη. Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η Πράξη TN σχεδιάστηκε με σκοπό «να προστατέψει τα θεμελιώδη δικαιώματα, τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα από τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης υψηλού κινδύνου».¹ Η γενική αρχή πίσω από αυτό είναι ότι οι δημιουργοί τεχνητής νοημοσύνης μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα διαθέσιμα στοιχεία πολιτισμού και τη γνώση, εκτός εάν κάποιος/αεπιφυλάσσει τωνδικαιωμάτωντου/της, δηλώνοντας ότι δεν επιθυμεί να χρησιμοποιηθούν τα έργα του/της. Οι μηχανές αναζήτησης λειτουργούν εδώ και πολύ καιρό σε συμμόρφωση με αυτήν την αρχή, σαρώνοντας το διαδίκτυο για περιεχόμενο ελέγχοντας παράλληλα εάν κάποιος διακομιστής περιέχει ένα **αρχείο robots.txt** που απαγορεύει την ευρετηρίαση των πόρων του. Έχει αρχίσει ήδη η εισαγωγή παρόμοιων αρχείων, γνωστών ως **ai.txt**. Τα αρχεία αυτά επιτρέπουν στους ιδιοκτήτες ιστοτόπων να αποφασίζουν εάν η εργασία τους μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εκπαίδευση νέων μοντέλων τεχνητής νοημοσύνης ή όχι. Ταυτόχρονα, μπορούν να συνεχίζουν να χρησιμοποιούν αρχεία robots.txt για να τη διαχείριση της παροχής άδειας σε δημοφιλείς μηχανές αναζήτησης.

Εκεί που κάποιοι βλέπουν μια απειλή για τους δημιουργούς, κάποιοι άλλοι βλέπουν μια ευκαιρία να διαδώσουν το έργο τους, καθώς η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να επιτρέψει τη δημιουργία σε άτομα που δεν διαθέτουν τις απαραίτητες καλλιτεχνικές δεξιότητες. Η παραγωγική τεχνητή νοημοσύνη (Generative AI) μπορεί επίσης να βοηθήσει τους συγγραφείς και τους ερευνητές στον προβληματισμό και την αναζήτηση νέων ιδεών. **Ωστόσο, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι χρησιμοποιώντας chatbots και άλλα εργαλεία παραγωγικής TN αξιοποιούμε τη δουλειά άλλων.** Ο δημόσιος διάλογος συνεχίζεται σχετικά με το εάν τα έργα που παράγονται με τη χρήση τεχνητής νοημοσύνης θα πρέπει να φέρουν ειδική σήμανση, ώστε να γνωρίζουμε πότε έχουμε να κάνουμε με δημιουργίες που έχουν βασιστεί πάνω στην προηγούμενη δουλειά άλλων. Το ζήτημα αυτό θίγεται κυρίως από καλλιτέχνες που φοβούνται τις καταχρηστικές πρακτικές και

1. «Τεχνητή νοημοσύνη: το Κοινοβούλιο ενέκρινε τον νέο κανονισμό-ορόσημο.» Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 13 Μαρτίου 2024. <https://www.europarl.europa.eu/news/el/press-room/20240308IPR19015/techniti-noimosuni-to-koinovoulio-enekrine-ton-neo-kanonismo-orosimo>. Τελευταία επίσκεψη 5 Σεπτεμβρίου 2024.

την πλήρη υποκατάσταση των ανθρώπων από την τεχνητή νοημοσύνη, όπως για παράδειγμα στη μεταγλώττιση (υποκριτική φωνής) και τη γραφιστική. Τον Απρίλιο του 2024, μια ομάδα που αριθμούσε πάνω από 200 παγκοσμίου φήμης καλλιτέχνες (μεταξύ αυτών ο Stevie Wonder, ο Robert Smith, η Billie Eilish, η Nicki Minaj, το μουσικό συγκρότημα REM, ο Peter Frampton, ο Jon Batiste και η Katy Perry) υπέγραψε έκκληση στους δημιουργούς εργαλείων TN να σταματήσουν τη δημιουργία προγραμμάτων που παράγουν μουσικό περιεχόμενο χρησιμοποιώντας και αναπαράγοντας τη φωνή κάποιου/ας καλλιτέχνη/ιδας δίχως τη ρητή συγκατάθεσή του/της ή τη δέουσα αποζημίωση.

Υπάρχουν και άλλα ερωτήματα σχετικά με τις ηθικές διαστάσεις της τεχνητής νοημοσύνης. Σε αυτά περιλαμβάνεται η ευθύνη των εταιριών που παρέχουν λύσεις βασισμένες σε τεχνητή νοημοσύνη. Για παράδειγμα, θα πρέπει να υποστηρίξουν την ανάπτυξη πολιτισμού, δεδομένου ότι προβαίνουν σε ευρείας κλίμακας χρήση πολιτιστικών αγαθών;

Για να ενημερωθείτε πάνω στην ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης και τον διάλογο σχετικά με τη χρήση της, για παράδειγμα σε τομείς όπως η δημιουργία τέχνης, κειμένων ή γραφικών, θα ήταν χρήσιμο να επισκεφθείτε εθνικούς και διεθνείς ιστότοπους τεχνολογίας (π.χ., MIT News – <https://news.mit.edu/>), που ενημερώνουν για τις τελευταίες εξελίξεις, τα προγράμματα και τις αλλαγές σε νομικό επίπεδο που αφορούν στην τεχνητή νοημοσύνη.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

αρχεία ai.txt

αρχεία κειμένου που μπορεί να περιέχουν διάφορες πληροφορίες ή οδηγίες αλλά δεν επιτελούν συγκεκριμένη τεχνική λειτουργία (όπως τα αρχεία robots.txt). Το όνομά τους υποδηλώνει ότι θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο της τεχνητής νοημοσύνης (TN), αν και δίχως συγκεκριμένα πρότυπα ή προδιαγραφές. Για παράδειγμα, τα αρχεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να καθοδηγήσουν συστήματα τεχνητής νοημοσύνης σχετικά με το πώς να αλληλεπιδράσουν με έναν ιστότοπο, όμως μπορούν να έχουν και διάφορες άλλες χρήσεις.

πνευματικά δικαιώματα

δικαιώματα που παρέχονται στους/στις δημιουργούς πνευματικών έργων (όπως βιβλία, άρθρα, μουσική, ταινίες, εικόνες, φωτογραφίες, λογισμικό, αρχιτεκτονικά σχέδια και άλλα καλλιτεχνικά ή επιστημονικά έργα). Στα δικαιώματα αυτά περιλαμβάνεται ο έλεγχος της χρήσης, της αναπαραγωγής και της διανομής έργων που προστατεύονται από πνευματικά δικαιώματα. Στοχεύουν στην προστασία της δημιουργικής συνεισφοράς των δημιουργών και στο να ενθαρρύνουν περαιτέρω τη δημιουργικότητα.

ηθική

ένα σύνολο ηθικών κανόνων τους οποίους μια κοινότητα αντιλαμβάνεται ως σημείο αναφοράς για την αξιολόγηση και τη ρύθμιση συμπεριφορών. Σκοπός των κανόνων αυτών είναι να κάνουν τις ομάδες που τους υιοθετούν να ενστερνιστούν ορισμένες αξίες.

αρχεία robots.txt

αρχεία κειμένου που τοποθετούνται σε ιστότοπους και που καθοδηγούν τα διαδικτυακά ρομπότ σε ποια τμήματα ενός ιστότοπου μπορούν να ευρετηριάσουν ή να έχουν πρόσβαση και σε ποια όχι. Αυτό βοηθά τις μηχανές αναζήτησης όπως η Google να κατανοήσουν καλύτερα το περιεχόμενο και τη δομή ενός ιστότοπου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να αποκτήσουν επίγνωση των ηθικών και νομικών διλημάτων που σχετίζονται με την εκπαίδευση και τη χρήση της παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης.
- να κατανοήσουν τι σημαίνει ο όρος πνευματικά δικαιώματα.
- να συμμετάσχουν σε διάλογο σχετικά με την ηθική χρήση της τεχνητής νοημοσύνης.
- να μάθουν ποιες ηθικές αρχές πρέπει να ακολουθούν όταν λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με τη χρήση της τεχνολογίας ΤΝ στην καθημερινή τους ζωή

Υλικό

- τετράγωνα ανοιχτόχρωμα αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes), 2 ανά ζευγάρι
- κηρομπογιές, μαρκαδόροι λεπτής γραφής, μαρκαδόροι ή μαρκαδοράκια
- κουτί όπου θα συλλέγονται τα αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes)
- εκτυπωμένο άρθρο (παράρτημα) – μπορεί επίσης να προβληθεί σε οθόνη
- υπολογιστής με πρόσβαση στο διαδίκτυο (προαιρετικά)
- πίνακας ή πίνακας σεμιναρίου (flipchart) για την καταγραφή των συμπερασμάτων
- κόλλες χαρτί (προαιρετικά)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (25 λεπτά)

1. Χωρίστε την τάξη σε ζευγάρια και δώστε σε κάθε ζευγάρι ένα αυτοκόλλητο χαρτάκι σημειώσεων. Ζητήστε από κάθε ζευγάρι να σχεδιάσει πάνω του ελεύθερα μια εικόνα. Ενθαρρύνετε τα ζευγάρια να χρησιμοποιήσουν χρώματα και να γεμίσουν ολόκληρο το αυτοκόλλητο χαρτάκι σημειώσεων. Δώστε τους 3 λεπτά.
2. Όταν τελειώσουν, ζητήστε από κάθε ζευγάρι να κόψει το σχέδιό του στη μέση (με όποιο τρόπο επιθυμεί) και τοποθετήστε το ένα μισό στο κουτί που έχετε ετοιμάσει.
3. Ανακατέψτε τα κομμάτια και ζητήστε από κάθε ομάδα να διαλέξει ένα μισό (εκτός από το δικό της).
4. Δώστε στα ζευγάρια νέα, κενά αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων. Ζητήστε τους να κολλήσουν το μισό που διάλεξαν πάνω στο κενό αυτοκόλλητο χαρτάκι σημειώσεων και μετά να σχεδιάσουν ελεύθερα το μισό που περισσεύει (3 λεπτά).
5. Οι μαθητές/τριες μπορούν να δείξουν τα νέα τους σχέδια μεταξύ τους, όμως αυτό δεν πρέπει να διαρκέσει περισσότερο από 2 λεπτά.
6. Ρωτήστε την τάξη ποιος είναι ο/η πραγματικός/ή δημιουργός του σχεδίου που προέκυψε. Η συζήτηση δεν πρέπει να διαρκέσει περισσότερο από 5 λεπτά.
7. Εξηγήστε στους/στις μαθητές/τριες ότι η απάντηση σε αυτή την ερώτηση δεν είναι προφανής. Αναφέρετε ότι παρόμοια ερωτήματα τίθενται από δημιουργούς των οποίων τα έργα χρησιμοποιούνται – όπως τα κομμάτια από το κουτί – για να τροφοδοτηθούν μοντέλα τεχνητής νοημοσύνης. Δείξτε το άρθρο σχετικά με τη **μηνυση που κατέθεσαν οι New York Times κατά των εταιριών OpenAI και Microsoft** (στο παράρτημα θα βρείτε δύο σχετικά κείμενα από διαφορετικές πηγές – διαλέξτε αυτό που πιστεύετε πως ταιριάζει καλύτερα στην τάξη σας). Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να το διαβάσουν προσεκτικά. Μπορείτε επίσης να το διαβάσετε φωναχτά ή να αναζητήσετε έναν/μία εθελοντή/τρια να το κάνει.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 minutes)

1. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες πώς ένιωσαν βλέποντας τα σχέδιά τους να χρησιμοποιούνται από άλλα άτομα. Τι σκέφτηκαν; Τι συναισθήματα βίωσαν;
2. Στη συνέχεια, ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες ποιες ομοιότητες βλέπουν μεταξύ της χρήσης των σχεδίων τους από άλλα άτομα και της χρήσης των κειμένων των δημοσιογράφων των New York Times.
3. Συζητήστε μαζί με τους/τις μαθητές/τριες το άρθρο που διαβάσατε. Οι παρακάτω ερωτήσεις θα πρέπει να βοηθήσουν:
 - Πώς θα ένιωθες αν ήσουν δημοσιογράφος των New York Times; Ότι σε εκμεταλλεύτηκαν ή ότι εκτιμήθηκε η εργασία σου;
 - Είναι ηθικά αποδεκτό να χρησιμοποιούνται κείμενα άλλων ατόμων ή άλλα έργα που προστατεύονται από πνευματικά δικαιώματα για την εκπαίδευση των bots;
 - Είναι ηθικά αποδεκτό να χρησιμοποιούνται τα έργα άλλων ατόμων για τη δημιουργία καινούριων έργων;
 - Οι κατηγορίες εναντίον εταιριών τεχνολογίας – π.χ. ότι συλλέγουν και αποθηκεύουν τεράστιο όγκο δεδομένων μας, ότι επιτρέπουν τη διαρροή αυτών των δεδομένων και ότι εκμεταλλεύονται τη δημιουργικότητα τρίτων – πώς επηρεάζουν την εμπιστοσύνη σου στην τεχνολογία που χρησιμοποιείς καθημερινά;
 - Πιστεύεις ότι η κοινωνία πρέπει να επιδείξει μεγαλύτερη προσοχή σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με την ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης και να συμμετέχει στον διάλογο σχετικά με την ηθική διάσταση της χρήσης της; Εάν ναι, πώς μπορεί να γίνει αυτό;

ΘΕΩΡΙΑ (5 λεπτά)

Εξηγήστε στους/στις μαθητές/τριες ότι οι νομοθέτες της ΕΕ επεξεργάζονται κανονισμούς σχετικά με την παραγωγική τεχνητή νοημοσύνη εδώ και αρκετά χρόνια. Η γενική αρχή πίσω από αυτό είναι ότι οι δημιουργοί τεχνητής νοημοσύνης μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα διαθέσιμα στοιχεία πολιτισμού και τη γνώση, εκτός εάν κάποιος/α επιφυλάσσεται των δικαιωμάτων του/της, δηλώνοντας ότι δεν επιθυμεί να χρησιμοποιηθούν τα έργα του/της. Οι μηχανές αναζήτησης εδώ και πολύ καιρό έχουν συμμορφωθεί με τον κανόνα αυτόν, σαρώνοντας το διαδίκτυο για περιεχόμενο ελέγχοντας παράλληλα εάν κάποιος διακομιστής περιέχει ένα **αρχείο robots.txt** που απαγορεύει την ευρετηρίαση των πόρων του. Έχει αρχίσει ήδη η εισαγωγή παρόμοιων αρχείων, γνωστών ως **ai.txt**. Τα αρχεία αυτά επιτρέπουν στους ιδιοκτήτες ιστοτόπων να αποφασίζουν εάν η εργασία τους μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εκπαίδευση νέων μοντέλων τεχνητής νοημοσύνης ή όχι. Ταυτόχρονα, μπορούν να συνεχίζουν να χρησιμοποιούν αρχεία **robots.txt** για να τη διαχείριση της παροχής άδειας σε δημοφιλείς μηχανές αναζήτησης. **Τονίστε ότι χρησιμοποιώντας chatbots και άλλα εργαλεία παραγωγικής ΤΝ αξιοποιούμε τη δουλειά άλλων.** Προσθέστε ότι ο δημόσιος διάλογος συνεχίζεται σχετικά με το εάν τα έργα που παράγονται με τη χρήση τεχνητής νοημοσύνης θα πρέπει να φέρουν ειδική σήμανση, ώστε να γνωρίζουμε πότε έχουμε να κάνουμε με δημιουργίες που έχουν βασιστεί πάνω στην προηγούμενη δουλειά άλλων.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (5 λεπτά)

Πείτε στους/στις μαθητές/τριες να δημιουργήσουν τα ίδια ζευγάρια με πριν. Ζητήστε τους να σκεφτούν πώς μπορούν να διασφαλίσουν **ότι η συμπεριφορά τους συμμορφώνεται με τα ηθικά πρότυπα** (τι να προσέξουν) όταν θέλουν να χρησιμοποιήσουν:

- μια εικόνα που δημιουργήθηκε από τεχνητή νοημοσύνη,
- μια σημείωση για μια λογοτεχνική περίοδο (ή άλλο θέμα) που δημιουργήθηκε από ένα chatbot,
- μια ιστορία που δημιουργήθηκε από τεχνητή νοημοσύνη.

ΠΡΟΣΘΕΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Εάν έχετε χρόνο, ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να γράψουν μια επιστολή ανά ομάδες στο αρμόδιο θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (π.χ. την Ευρωπαϊκή Επιτροπή) και να ζητήσουν να συμπεριληφθούν εκπρόσωποι της νεότερης γενιάς στο δημόσιο διάλογο σχετικά με τη ρύθμιση της τεχνητής νοημοσύνης και τις ηθικές διαστάσεις της χρήσης της. Η επιστολή αυτή θα πρέπει να είναι αιτιολογημένη (να περιέχει επιχειρήματα). Αφού διαβάσετε τις επιστολές, αποφασίστε μαζί με τους/τις μαθητές/τριες αν επιθυμείτε να τις στείλετε. Εάν τελικά αποφασίσετε να το κάνετε, οι μαθητές/τριες μπορούν να μεταφράσουν τις επιστολές στα Αγγλικά.

<https://www.nytimes.com/2023/12/27/business/media/new-york-times-open-ai-microsoft-lawsuit.html>.

Τελευταία επίσκεψη 22 Ιουλίου 2024.

The New York Times, 27 Δεκεμβρίου 2023

συντάκτες: Michael M. Grynbaum και Ryan Mac

Οι Times μηνύουν τις εταιρίες OpenAI και Microsoft για τη χρήση από την τεχνητή νοημοσύνη γραπτού περιεχομένου που προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα.

Σύμφωνα με την αγωγή, εκατομμύρια άρθρα από τους New York Times χρησιμοποιήθηκαν για την εκπαίδευση chatbots τα οποία τώρα ανταγωνίζονται την ίδια την εφημερίδα.

Την Τετάρτη, οι New York Times κατέθεσαν μήνυση εναντίον των εταιριών OpenAI και Microsoft για παραβίαση πνευματικών δικαιωμάτων, ανοίγοντας ένα νέο μέτωπο στην ολοένα εντεινόμενη νομική διαμάχη σχετικά με τη μη εξουσιοδοτημένη χρήση δημοσιευμένου γραπτού περιεχομένου για την εκπαίδευση τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης.

Οι Times είναι ο πρώτος μεγάλος αμερικανικός οργανισμός μέσων ενημέρωσης που μηνύει τις εταιρίες, δημιουργούς του ChatGPT και άλλων δημοφιλών πλατφορμών τεχνητής νοημοσύνης, αναφορικά με ζητήματα πνευματικών δικαιωμάτων που σχετίζονται με γραπτό περιεχόμενο της εφημερίδας. Η μήνυση, που κατατέθηκε στο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο του Μανχάταν στη Νέα Υόρκη, υποστηρίζει ότι εκατομμύρια άρθρα που δημοσιεύθηκαν από τους Times χρησιμοποιήθηκαν για την εκπαίδευση αυτοματοποιημένων chatbot που πλέον ανταγωνίζονται τους ίδιους τους Times ως πηγή αξιόπιστων πληροφοριών.

Στην αγωγή δεν εγείρεται ακριβής χρηματική αξίωση. Ωστόσο, σε αυτήν αναφέρεται ότι οι κατηγορούμενοι θα πρέπει να θεωρηθούν υπεύθυνοι για «δισεκατομμύρια δολάρια σε νόμιμες και πραγματικές ζημιές» που σχετίζονται με την «παράνομη αντιγραφή και χρήση των μοναδικών και πολύτιμων έργων των Times». Καλεί επίσης τις εταιρίες να καταστρέψουν όσα μοντέλα chatbot και δεδομένα εκπαίδευσης χρησιμοποιούν υλικό των Times το οποίο προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα.

Στην καταγγελία τους, οι Times αναφέρουν ότι τον Απρίλιο προσέγγισαν τις εταιρίες Microsoft και OpenAI για να εκφράσουν τις ανησυχίες τους σχετικά με τη χρήση της πνευματικής τους ιδιοκτησίας και να εξερευνήσουν την πιθανότητα «φιλικής διευθέτησης» με τη μορφή μιας πιθανής εμπορικής συμφωνίας και τη θέσπιση «τεχνολογικών ορίων» γύρω από τα προϊόντα παραγωγικής TN. Ωστόσο, σύμφωνα πάλι με τους Times, οι συνομιλίες δεν καρποφόρησαν.

Η Lindsey Held, εκπρόσωπος της εταιρίας OpenAI, σε δήλωσή της αναφέρει ότι «είχε σημειωθεί εποικοδομητική πρόοδος» στις συνομιλίες με τους Times και ότι είναι «έκπληκτη και απογοητευμένη» από τη μήνυση που κατατέθηκε.

Συνεχίζοντας, η κυρία Held δήλωσε ότι «Σεβόμαστε τα δικαιώματα των δημιουργών και των κατόχων περιεχομένου και δεσμευόμαστε να συνεργαστούμε μαζί τους ώστε να διασφαλιστεί ότι επωφελούνται από την τεχνολογία TN και τα νέα μοντέλα εσόδων». «Ελπίζουμε ότι θα βρούμε έναν αμοιβαία επωφελή τρόπο να συνεργαστούμε, όπως κάνουμε με πολλούς άλλους εκδότες».

Η Microsoft αρνήθηκε να σχολιάσει την υπόθεση.

(...)

«Οι κατηγορούμενοι επιδιώκουν να επωφεληθούν από την τεράστια επένδυση των Times στη δημοσιογραφία», αναφέρει η μήνυση και περιλαμβάνει κατηγορίες εναντίων των εταιριών OpenAI και Microsoft ότι «χρησιμοποιούν δίκως πληρωμή το περιεχόμενο των Times για να δημιουργήσουν προϊόντα που υποκαθιστούν τους Times κλέβοντάς τους παράλληλα αναγνώστες».

Η υπόθεση δεν έχει ακόμη φτάσει στα δικαστήρια οπότε οι κατηγορούμενες εταιρίες δεν έχουν απαντήσει σχετικά.

Πολλές είναι οι ανησυχίες μεταξύ των δημιουργικών βιομηχανιών για τη μη αποζημιωθείσα χρήση της πνευματικής τους ιδιοκτησίας από συστήματα τεχνητής νοημοσύνης, δεδομένης της ικανότητας της τεχνολογίας να μιμείται τη φυσική γλώσσα και να παράγει σύνθετες γραπτές απαντήσεις μετά από σχεδόν κάθε προτροπή.

Τον Ιούλιο, η ηθοποιός Sarah Silverman συμμετείχε σε αγωγές που κατηγορούσαν της εταιρίες Meta και OpenAI ότι «αφομοίωσαν» τα απομνημονεύματά της ως εκπαιδευτικό κείμενο για προγράμματα τεχνητής νοημοσύνης. Συγγραφείς εξέφρασαν τις ανησυχίες τους όταν αποκαλύφθηκε ότι συστήματα τεχνητής νοημοσύνης είχαν απορροφήσει δεκάδες χιλιάδες βιβλία. Τελικά, συγγραφείς όπως ο Jonathan Franzen και ο John Grisham κατέθεσαν μήνυση. Το φωτογραφικό σωματείο Getty Images, μήνυσε μια εταιρία τεχνητής νοημοσύνης η οποία δημιουργεί εικόνες με βάση γραπτές προτροπές, υποστηρίζοντας ότι η πλατφόρμα βασίζεται σε μη εξουσιοδοτημένη χρήση οπτικού υλικού του Getty Images το οποίο προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα.

Συχνά, σε περιόδους τεχνολογικών αλλαγών, τα όρια της νομοθεσίας περί πνευματικών δικαιωμάτων επαναπροσδιορίζονται —όπως συνέβη με τις ραδιοφωνικές μεταδόσεις ή τα προγράμματα διαμοιρασμού ψηφιακών αρχείων όπως το Napster— και η χρήση της τεχνητής νοημοσύνης αναδεικνύεται ως το τελευταίο σύνορο.

Ο Richard Tofel, πρώην πρόεδρος του μη κερδοσκοπικού δημοσιογραφικού οργανισμού ProPublica και σύμβουλος της βιομηχανίας ειδήσεων, ερωτώμενος σχετικά με τον πρόσφατο καταιγισμό αγωγών δήλωσε ότι «Ουσιαστικά θεωρείται αναπόφευκτο πως το Ανώτατο Δικαστήριο θα αποφανθεί σχετικά» και ότι «Ορισμένοι από τους εκδότες θα έρθουν σε συμβιβασμό για κάποιο χρονικό διάστημα – πιθανώς και οι ίδιοι οι Times – όμως αρκετοί επιθυμούν την οριστική διευθέτηση αυτού του νέου και κρίσιμου ζητήματος του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων».

Η Microsoft έχει στο παρελθόν αναγνωρίσει ως δικαιολογημένες τις πιθανές ανησυχίες σχετικά με τα πνευματικά δικαιώματα σε ό,τι έχει να κάνει με τα προϊόντα τεχνητής νοημοσύνης που αναπτύσσει. Τον Σεπτέμβριο, η εταιρία ανακοίνωσε ότι σε περίπτωση που πελάτες/ισές της που χρησιμοποιούν εργαλεία τεχνητής νοημοσύνης που η ίδια αναπτύσσει έρθουν αντιμέτωποι/ες με καταγγελίες περί παραβίασης πνευματικών δικαιωμάτων, θα τους/τις αποζημιώσει και θα καλύψει τα σχετικά νομικά έξοδα.

(...)

Η μήνυση των Times, εκτός από το να επιδιώκει την προστασία της πνευματικής τους ιδιοκτησίας, επιβεβαιώνει τον ρόλο του ChatGPT και άλλων συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης ως πιθανών ανταγωνιστών στον ειδησεογραφικό κλάδο.

Όταν τα chatbot ερωτώνται για τρέχοντα γεγονότα ή άλλα θέματα δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος, έχουν τη δυνατότητα να δημιουργούν απαντήσεις που βασίζονται στις δημοσιογραφικές πρακτικές των Times. Η εφημερίδα εκφράζει τις ανησυχίες της ότι οι αναγνώστες θα μένουν ικανοποιημένοι με μια απάντηση που προέρχεται από ένα chatbot και δεν θα επισκέπτονται τον ιστότοπο των Times, με αποτέλεσμα τη μείωση της επισκεψιμότητάς του, κάτι που με τη σειρά του μεταφράζεται σε απώλεια εσόδων από διαφημίσεις και συνδρομές.

Η μήνυση παραθέτει διάφορα παραδείγματα στα οποία ένα chatbot έδωσε επί λέξει στους χρήστες αποσπάσματα από άρθρα των Times για τα οποία διαφορετικά θα έπρεπε να πληρώσουν για να τα διαβάσουν ως συνδρομητές. Οι Times ισχυρίζονται ότι οι εταιρίες OpenAI και Microsoft, κατά την εκπαίδευση των προγραμμάτων τεχνητής νοημοσύνης που ανέπτυξαν, χρησιμοποίησαν ως επί το πλείστον δημοσιογραφικό υλικό των Times λόγω της αντιλαμβανόμενης αξιοπιστίας και ακρίβειας του υλικού.

Πέρυσι, οι οργανισμοί μέσω ενημέρωσης εξέτασαν τις νομικές, οικονομικές και δημοσιογραφικές επιπτώσεις της εξάπλωσης της παραγωγικής τεχνητής νοημοσύνης. Ορισμένα ειδησεογραφικά πρακτορεία έχουν ήδη καταλήξει σε συμφωνίες για τη χρήση του δημοσιογραφικού τους υλικού: Τον Ιούλιο, το Associated Press έκλεισε συμφωνία άδειας εκμεταύλευσης με την εταιρία OpenAI και ο Axel Springer, ο γερμανός εκδότης και ιδιοκτήτης του Politico και του Business Insider, έκανε το ίδιο μόλις αυτόν τον μήνα. Οι όροι των συμφωνιών αυτών δεν έχουν αποκαλυφθεί.

(...)

Η μήνυση επίσης υπογραμμίζει την πιθανή ζημία στο γόητρο των Times εξαιτίας του λεγόμενου φαινομένου των «παραισθήσεων» TN, ένα φαινόμενο κατά το οποίο τα chatbot εισάγουν ψευδείς πληροφορίες οι οποίες ακολούθως αποδίδονται λανθασμένα σε μια πηγή. Η αγωγή παραθέτει αρκετές περιπτώσεις στις οποίες το Bing Chat της Microsoft παρείχε εσφαλμένες πληροφορίες που υποτίθεται προέρχονταν από τους Times, συμπεριλαμβανομένων αποτελεσμάτων για «τις 15 πιο υγιεινές τροφές για την καρδιά», 12 από τις οποίες δεν περιλαμβάνονταν σε κανένα άρθρο της εφημερίδας.

«Εάν οι Times και άλλοι ειδησεογραφικοί οργανισμοί δεν μπορούν να παράγουν και να προστατέψουν την ανεξάρτητη δημοσιογραφία τους, θα δημιουργηθεί ένα κενό το οποίο δεν θα μπορεί να καλυφθεί από κανέναν υπολογιστή ή σύστημα τεχνητής νοημοσύνης», αναφέρει η καταγγελία και προθέτει πως «Θα παράγεται λιγότερη δημοσιογραφία και το κόστος για την κοινωνία θα είναι τεράστιο».

Εγώ σε ένα δίκτυο γεμάτο ευκαιρίες Μπορείς να δημιουργήσεις και διαδικτυακά!

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Τα τελευταία 20 χρόνια, και σε παγκόσμια κλίμακα, έχουν διεξαχθεί πολυάριθμες μελέτες για το πώς λειτουργεί η νεολαία στο διαδίκτυο. Ωστόσο, οι περισσότερες από τις διαθέσιμες αναφορές επικεντρώνονται στην πιο σκοτεινή πλευρά της χρήσης του διαδικτύου και στους σχετικούς κινδύνους: διαδικτυακός εκφοβισμός, διαδικτυακή προσέλευση παιδιών για γενετήσιους λόγους (online grooming), πρόσβαση σε ακατάλληλο περιεχόμενο, ψευδείς ειδήσεις ή διάφορες μορφές εθισμού στα νέα μέσα. Εν τω μεταξύ, οι θετικές ή ουδέτερες δραστηριότητες, οι οποίες είναι σχετικά περισσότερες από τις αμφιλεγόμενες, δεν τυχάνουν της ίδιας προσοχής.

Σχεδόν όλοι οι χρήστες/τριες του διαδικτύου, ειδικά αν διαθέτουν λογαριασμούς σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, γίνονται αυτόματα συνδημιουργοί περιεχομένου. Ακόμα κι αν δεν το δημοσιεύουν οι ίδιοι/ες, η διαδικτυακή τους δραστηριότητα διδάσκει στους αλγόριθμους τι είναι σημαντικό για το κοινό και τι αξίζει να προβάλλεται στην οθόνη. Ως εκ τούτου, αξίζει να δούμε πιο προσεκτικά αυτές τις δημιουργικές δραστηριότητες.

Πλέον, υπάρχουν ευτυχώς αναφορές που κάνουν λόγο για την κοινότητα εκείνων των νέων ανθρώπων που συνειδητά δημοσιεύουν στο διαδίκτυο και έχουν όραμα για τον εαυτό τους το οποίο επιδιώκουν με επιμονή να πραγματοποιήσουν. Ποιοί/ες είναι όμως αυτοί/ες οι νέοι/ες διαδικτυακοί/ές δημιουργοί; Πρώτα απ' όλα, είναι ενεργά και γεμάτα πάθος άτομα που μαθαίνουν συνεχώς, αναζητούν έμπνευση, προσπαθούν να διαπρέπουν σε ό,τι κάνουν και να διατηρούν σταθερή επαφή οικοδομώντας παράλληλα σχέσεις με το κοινό τους. Η έκθεση Θετικό διαδίκτυο και οι νέοι του δημιουργοί: Καλά και κακά νέα από την ποιοτική έρευνα, μας πληροφορεί, μεταξύ άλλων, ότι τέτοια άτομα «αναπτύσσουν ένα ευρύ φάσμα δεξιοτήτων, τόσο εξειδικευμένων όσο και κοινωνικών, καθώς και δημιουργικές ικανότητες που σχετίζονται με διαδικασίες αυτοανάπτυξης και αυτοβελτίωσης. Καλλιεργούν, μεταξύ άλλων: τη συνέπεια και την επιμονή στον τρόπο που ενεργούν, την ανεξαρτησία και την πρωτοτυπία, την ανθεκτικότητα στην κριτική, τη δημιουργικότητα, την υπομονή για την επίτευξη του στόχου, την υπευθυνότητα και την πειθαρχία. Επικεντρώνονται στην ανάπτυξη του ενδιαφέροντός τους και σφυρηλατούν την επιμονή τους στην επιδίωξη του στόχου που έχουν θέσει.»¹

Ταυτόχρονα, όσοι/ες ανήκουν σε αυτή τη νέα γενιά διαδικτυακών δημιουργών ενδεχομένως να μη μπορούν να διαχειριστούν τον τεράστιο αριθμό ικανοτήτων που έχουν αποκτήσει σε υπερβολικά σύντομο χρονικό διάστημα, με αποτέλεσμα να μην έχουν πολλές ευκαιρίες να εμβαθύνουν σε αυτές. «Συνεπώς, ενδέχεται να παρατηρείται ανισορροπία στις γνώσεις και τις δεξιότητες των νέων – να έχουν εμβαθύνει σε εκείνες που σχετίζονται με τα ενδιαφέροντά τους αλλά όχι ιδιαίτερα σε εκείνες που αφορούν σε άλλους τομείς. Κατά τα φαινόμενα, η πραγματικότητα αυτή αλλάζει τους ρόλους και τα καθήκοντα των εκπαιδευτικών. Δεν είναι πια εκείνοι/ες που παρέχουν το σύνολο της γνώσης, αλλά, αντιθέτως, λειτουργούν ως ταγοί και εξερευνητές, των οποίων η αποστολή είναι να εντοπίσουν και να συμπληρώσουν τα κενά στη γνώση δημιουργώντας ένα συνεκτικό σύνολο από τα θραύσματά της».²

1. Pyżalski, Jacek, ed. Pozytywny internet i jego młodzi twórcy. Dobrze i źle wiadomości z badań jakościowych. Εθνικό Ινστιτούτο Ερευνών ΝΑΣΚ, Βαρσοβία, 2019: 71, https://cyberprofilaktyka.pl/badania/RAPORT_a4_29_5_19_inter.pdf. Τελευταία επίσκεψη 7 Ιουνίου 2024.
2. Αυτόθι, σ. 74.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

αλγόριθμος

μια πεπερασμένη ακολουθία εντολών που παράγει δεδομένα εξόδου με βάση δεδομένα εισόδου. Στο διαδίκτυο, οι αλγόριθμοι είναι υπεύθυνοι, μεταξύ άλλων, για μηχανισμούς όπως η δημιουργία προφίλ χρηστών και η δημιουργία προηγμένων συστάσεων που χρησιμοποιούνται σε τομείς όπως το μάρκετινγκ και το ηλεκτρονικό εμπόριο. Οι αλγόριθμοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν, μεταξύ άλλων, για τη δημιουργία προφίλ πελατών που αντικατοπτρίζουν τις προτιμήσεις, τις συνήθειες και τις διαδικτυακές τους συμπεριφορές.

διαδικτυακός εκφοβισμός

η άσκηση βίας μέσω παρενόχλησης, εκφοβισμού ή χλευασμού άλλων ατόμων με τη χρήση του διαδικτύου και ηλεκτρονικών εργαλείων όπως μηνυμάτων κειμένου (SMS), email, ιστότοπων, διαδικτυακών φόρουμ, ιστότοπων μέσω κοινωνικής δικτύωσης και άλλων.

ψευδείς ειδήσεις (fake news)

ψευδείς πληροφορίες που κοινοποιούνται στο διαδίκτυο ή δημοσιεύονται από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης και οι οποίες μιμούνται πραγματικές πληροφορίες με απώτερο σκοπό την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου. Για παράδειγμα, στις ψευδείς ειδήσεις καταφεύγουν πολιτικοί που θέλουν να δυσφημήσουν εκείνα τα μέσα ενημέρωσης που τους παρουσιάζουν με τρόπο αρνητικό ή να επιτεθούν στους πολιτικούς τους αντιπάλους.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΕΠΙΛΟΓΗ 1 (ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ)

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να μπορούν να επιχειρηματολογούν γιατί ακολουθούν τους αγαπημένους/ες τους δημιουργούς και να μπορούν να κατηγοριοποιήσουν κατάλληλα τη δουλειά τους.
- να είναι σε θέση να αναλύουν τις δραστηριότητες των διαδικτυακών δημιουργών και να ορίζουν τους τρόπους επικοινωνίας που χρησιμοποιούν.
- να μάθουν ποια εργαλεία και δεξιότητες χρειάζονται για τη δημιουργία περιεχομένου στο διαδίκτυο.
- να κατανοήσουν τα βασικά βήματα που απαιτούνται για να γίνει κάποιος/α ψηφιακός/ή δημιουργός και να αποκτήσουν επίγνωση των προκλήσεων και των πλεονεκτημάτων της δημιουργίας διαδικτυακού περιεχομένου.
- να είναι σε θέση να περιγράψουν τη δική τους ιδέα διαδικτυακής δημιουργικότητας και να μάθουν πώς να σχεδιάσουν τη δική τους στρατηγική δημοσίευσης στο διαδίκτυο.

Υλικό

- αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes)
- πίνακας ή πίνακας σεμιναρίου (flipchart)
- στυλό ή μαρκαδόροι
- έντυπα φύλλα εργασίας (παράρτημα)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

Ξεκινήστε μια συνεδρία προβληματισμού σχετικά με συναρπαστικούς/ές influencer που ακολουθούν οι μαθητές/τριες και των οποίων τις απόψεις εκτιμούν. Ίσως μερικοί από αυτούς/ες να κάνουν πρωινό διαλογισμό σε ζωντανή μετάδοση στο Instagram, να δημοσιεύουν εμπυκτωτικά αποσπάσματα και ψήγματα σοφίας στα Threads ή να προσφέρουν συνεδρίες προθέρμανσης σε ζωντανή μετάδοση στο Facebook. Μπορεί ένας/μία γαστρονομικός/ή influencer μοιράζεται καθημερινά ενδιαφέρουσες συνταγές με εφήβους, ένας/μία gamer να παίζει τις τελευταίες εκδόσεις διαδικτυακών παιχνιδιών, κάποιος/α άλλος/η δίνει συμβουλές για το πώς να κάνουμε ένα διάλειμμα εντός πόλεως και ένας/μία άλλος/η να προσφέρει podcast για ενδιαφέρουσες εκπομπές που μπορούμε να δούμε μετά το σχολείο.

1. Ζητήστε από κάθε μαθητή/τρια να γράψει τα ονόματα των αγαπημένων του/της δημιουργών σε αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes) μαζί με μια σύντομη περιγραφή (π.χ. «XXXXX – ενδιαφέροντα TikTok reels για την ψηφιακή ισορροπία»).

Συμβουλή

Εάν κάποιος/α μαθητής/τρια χρειάζεται βοήθεια επειδή δεν του/της έρχεται κάποιο όνομα στο μυαλό, μπορεί να ψάξει στις ίδιες τις εφαρμογές. Για παράδειγμα, η αρχική σελίδα του Spotify δείχνει τι ακούμε περισσότερο και το YouTube τι παρακολουθούμε.

2. Ενώ οι μαθητές/τριες καταγράφουν τις προτάσεις τους, σχεδιάστε έναν κενό πίνακα στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart) με την παρακάτω μορφή:

3. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να κολλήσουν τα αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes) στον πίνακα έξω από τον κενό πίνακα για να δημιουργήσουν ένα σύννεφο πληροφοριών. Στη συνέχεια, δείτε όλες τις προτάσεις τους μαζί.

Σημειώστε!

Να θυμάστε ότι όλες οι προτάσεις των μαθητών/τριών είναι σωστές! Μην σχολιάσετε με ειρωνική διάθεση καμία από αυτές.

4. Αφού δείτε τις προτάσεις, προσπαθήστε να τις κατηγοριοποιήσετε στον πίνακα. Έτσι θα δημιουργηθούν θεματικές ομάδες, όπως για παράδειγμα:

Ψυχαγωγία	Εκπαίδευση	Χαλάρωση	Μικρά μυστικά	Δοκιμές/σχόλια	Κάντο μόνος σου

Συμβουλή

Φυσικά, οι ομάδες μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με τις προτάσεις των μαθητών/τριών. Ίσως να μην είστε εξοικειωμένος/η με ορισμένες από τις νέες τάσεις ή με μερικά από τα νέα είδη διαδικτυακής δημιουργικότητας – αυτό μπορεί να λειτουργήσει και για εσάς ως αποκάλυψη!

- Μόλις ολοκληρωθεί η εργασία, ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να βγάλουν μια φωτογραφία του καταλόγου που δημιουργήσατε μαζί. Είναι μια πολύτιμη και μοναδική συλλογή!

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (15 λεπτά)

Κοιτάξτε τον πίνακα με τα αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes). Ορισμένες προτάσεις μπορεί να επαναλαμβάνονται. Μαζί με την τάξη, σκεφτείτε τι κάνει κάποιον/α influencer σημαντικό/ή για τόσα πολλά άτομα στην τάξη. Οι παρακάτω ερωτήσεις μπορεί να βοηθήσουν στον συντονισμό της συζήτησης:

- Είναι αυτό το άτομο αξιόπιστο, πειστικό και αποτελεσματικό; Εάν ναι, γιατί; Έχει να κάνει με την απήκησή του ή είναι κάτι εντελώς άλλο;
- Πώς σε επηρεάζει αυτό το άτομο; Τι κερδίζεις παρακολουθώντας τη δουλειά του; Πατί επισκέπτεται ξανά και ξανά το προφίλ του;
- Αν η δουλειά του σε κάνει να νιώθεις καλύτερα, πού πιστεύεις ότι οφείλεται αυτό; Έχει να κάνει με το περιεχόμενο, την ουσία ή ίσως τον τόνο της φωνής, την ποιότητα παραγωγής ή την προβλεψιμότητα (ή μη);
- Αν μπορούσες να γνωρίσεις αυτόν/την τον/την influencer, για τι πράγμα θα τον/την ευχαριστούσες;
- Ποια χαρακτηριστικά (γνωρίσματα), δεξιότητες ή εξειδικευμένες συμβουλές από αυτόν/την τον/την influencer σε εμπνέουν;

Συμβουλή

Αυτή η συζήτηση είναι μια καλή ευκαιρία για να εντοπίσετε άτομα με παρόμοια ενδιαφέροντα, κάτι που οι μαθητές/τριες ενδεχομένως να μην είχαν συνειδητοποιήσει στο παρελθόν. Χάρη σε έναν/μία influencer, οι μαθητές/τριες μπορούν επιτέλους να συνδεθούν μέσω των ενδιαφερόντων τους.

ΘΕΩΡΙΑ (5 λεπτά)

Βρείτε ένα παράδειγμα ενός/μίας influencer του/της οποίου/ας η ιστορία σας ενέπνευσε στη δουλειά σας ως δάσκαλος/α και που μπορεί επίσης να ενδιαφέρει τους/τις μαθητές/τριες. Μπορεί να είναι κάποιος/α το όνομα του/της οποίου/ας να βρίσκεται στον κατάλογο που δημιουργήσατε στο πρώτο μέρος του μαθήματος. Παρουσιάστε την ιστορία επιτυχίας του/της. Συζητήστε εν συντομία τη μελέτη περιπτώσής τους/της με βάση τα παρακάτω:

Ιδέα – ποια ήταν η αρχική ιδέα του/της influencer; Ποιο το όραμά του/της για τον εαυτό του/της, το περιεχόμενό του/της και την προσωπικότητά του/της; Πώς ξεκίνησε να εφαρμόζει το σχέδιό του/της και πώς το τροποποίησε ανάλογα με τις περιστάσεις; Πρόκειται για μια στρατηγική που ακολουθήθηκε με τρόπο συνειδητό και συνεπή ή ο/η influencer χαρακτηρίζεται από ευελιξία προσαρμογής στις ανάγκες του κοινού; (Και οι δύο προσεγγίσεις είναι σωστές.)

Εργαλεία – σε ποιες πλατφόρμες δημοσιεύει ο/η influencer (π.χ. Facebook, Instagram, TikTok); Πώς αλλάζει τις μεθόδους επικοινωνίας του/της σε κάθε πλατφόρμα (π.χ. κάνει live streams σε μια πλατφόρμα και αναρτά reels σε μια άλλη); Ποιες μορφές επικοινωνίας χρησιμοποιεί (π.χ. κείμενο, φωτογραφίες, βίντεο);

Επιρροή – πώς μπορεί να οριστεί ή να μετρηθεί η επιρροή του/της; Ποιο είναι το δυνατό του σημείο (μεγάλη απτήρηση που δημιουργεί κλίμακα ή μήπως συγκεκριμένη μικροστόχευση); Γιατί μπορούμε να χαρακτηρίσουμε αυτό το άτομο ως influencer;

Δώστε έμφαση στο γεγονός ότι οι περισσότεροι/ες από εμάς διαθέτουμε ένα παρόμοιο σημείο εισόδου στο διαδίκτυο ως δημιουργοί. Το μόνο που χρειάζεται είναι:

- ένα smartphone με κάμερα και μικρόφωνο που να μπορεί να κάνει εγγραφή βίντεο ή podcast
- δωρεάν εφαρμογές επεξεργασίας περιεχομένου (κειμένων, ήχων, βίντεο), π.χ. Open Office, Audacity, CapCut
- δωρεάν πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης για τη δημοσίευση περιεχομένου: Facebook, YouTube, Instagram, TikTok, Threads, X, BeReal, Snapchat, Discord, Spotify κ.λπ.

Από τεχνική σκοπιά, δεν χρειάζεται τίποτα παραπάνω. Τα υπόλοιπα είναι στο μυαλό σας!

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να προσπαθήσουν να ξεφύγουν από τους ρόλους τους ως καταναλωτές/τριες περιεχομένου και να έρθουν στη θέση των δημιουργών. Πείτε πως όλοι/ες έχουμε διαφορετικά ενδιαφέροντα, δεξιότητες, ταλέντα, και ικανότητες: μαγειρική, πολιτισμό, τέχνη, ευεξία, τραγούδια, βιβλία ή παιχνίδια. Κάθε μαθητής/τρια θα πρέπει να σκεφτεί και να γράψει ιδέες για περιεχόμενο που θα μπορούσε να δημοσιεύσει στο διαδίκτυο ως δημιουργός. Θα επέλεγε να δείξει μόνο τα ταλέντα του/της; Ή θα ήταν απαραίτητη η προσπάθεια δημιουργίας μιας κοινότητας; Ή μήπως θα επικεντρωνόταν στην παροχή συμβουλών που κάνουν τη ζωή πιο εύκολη; Είναι σημαντικό να προσδιοριστεί ο χαρακτήρας αυτών των δραστηριοτήτων από ωρίς, καθώς θα βοηθήσει στον σχεδιασμό μελλοντικών δράσεων.

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να δοκιμάσουν να δημιουργήσουν ένα πρόγραμμα των μελλοντικών τους δραστηριοτήτων χρησιμοποιώντας τον παρακάτω πίνακα:

Ημερομηνία	Θέμα	Μορφή επικοινωνίας	Μέσο
π.χ. 1 Ιανουαρίου 2025	π.χ. αποφάσεις για το νέο έτος	π.χ. reel, φωτογραφίες, podcast	π.χ. TikTok, Instagram, Spotify
π.χ. 7 Ιανουαρίου 2025	π.χ. πόσα από όσα είχα σχεδιάσει κατάφερα την πρώτη εβδομάδα	π.χ. reel, φωτογραφίες, podcast	π.χ. TikTok, Instagram, Spotify

Οι παρακάτω οδηγίες ενδεχομένως να σας είναι χρήσιμες:

Ημερομηνία – μια σειρά από δημοσιεύσεις λειτουργεί καλά, π.χ. «10 τρόποι για...» ή «10 μέρη που αξίζει να επισκεφτείτε στην πόλη μας.» Νέο περιεχόμενο σε τέτοιες σειρές δημοσιεύσεων μπορεί να αναρτάται τακτικά, π.χ. σε καθημερινή ή εβδομαδιαία βάση. Η τακτική ανάρτηση περιεχομένου κρατά την προσοχή του κοινού, καθώς περιμένει την επόμενη και είναι πιο πιθανό να επισκεφτεί τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης του/της δημιουργού την ημέρα που αναμένεται να γίνει.

Θέμα – αφού επιλέξετε μια κατηγορία (π.χ. gaming), αξίζει να σκεφτείτε κάτι που θα κάνει τον/την δημιουργό να ξεχωρίζει (π.χ. σε σύγκριση με άλλους/ες δημιουργούς περιεχομένου και influencers για θέματα gaming). Είναι υπέροχο να μπορεί να προτείνει κάτι πρωτότυπο, κάτι που δεν έχει γίνει ακόμα στο διαδίκτυο. Ωστόσο, είναι εφικτό να προτείνετε κάτι καινούριο και φρέσκο ακόμη και στα πλαίσια καθιερωμένων θεμάτων (π.χ. μονόλεπτα TikToks με εξειδικευμένες συμβουλές για δημοφιλή παιχνίδια).

Μορφή επικοινωνίας – reel, ανάρτηση, ηχογράφιση φωνής, podcast, ιστορίες; Το θέμα καθορίζει συνήθως τη μορφή, π.χ. σε πιο σοβαρό περιεχόμενο, ταιριάζουν τα μεγαλύτερα σε διάρκεια podcast, το μαγείρεμα δείχνει πιο ωραία σε reels και τα εμπυχωτικά αποσπάσματα μπορούν να κοινοποιηθούν μέσω φωνητικών μηνυμάτων.

Μέσο – μπορείτε να επιλέξετε διαφορετικό μορφότυπο για κάθε πλατφόρμα (π.χ. reels μόνο στο TikTok, φωτογραφίες μόνο στο Instagram, podcast μόνο στο Spotify) ή να αναρτήσετε το ίδιο περιεχόμενο σε πολλά μέρη για να προσεγγίσετε διαφορετικά άτομα.

Συμβουλή

Εάν υπάρχουν αρκετοί/ές μαθητές/τριες στην τάξη που προτιμούν να σχεδιάσουν αυτήν τη δραστηριότητα σε μια ομάδα (π.χ. ως ομάδα μεμονωμένων δημιουργών ή υπό μια κοινή επωνυμία ως ομάδα), αξίζει να τους δώσετε την ευκαιρία να το κάνουν. Από αυτό ενδέχεται να προκύψουν δημιουργικές ιδέες, π.χ. ένα άτομο θα κινηματογραφεί reels, κάποιον άλλο θα φωτογραφίζει και ένα τρίτο θα αναλαμβάνει τα κείμενα κ.λπ.

Στο τέλος, ζητήστε από μαθητές/τριες να παρουσιάσουν τα σχέδια δράσης τους. Εάν η ατμόσφαιρα είναι υποστηρικτική και έχετε ακόμη χρόνο στη διάθεσή σας και αν συμφωνούν όσοι/ες κάνουν την παρουσίαση, αξίζει να δώσετε την ευκαιρία σε άλλους/ες μαθητές/τριες να σχολιάσουν τις προτάσεις που παρουσιάστηκαν. Βεβαιωθείτε ότι τα σχόλια είναι εποικοδομητικά και διατυπώνονται με κατανόηση και σεβασμό.

Παράρτημα

Φύλλο εργασίας

Καθένας από εμάς έχει διαφορετικά ενδιαφέροντα, δεξιότητες, ταλέντα, και ικανότητες. Βγες από τον ρόλο του/της καταναλωτή/τριας περιεχομένου και έλα στη θέση του/της δημιουργού. Γράψε τις ιδέες σου για το είδος του περιεχομένου που θα μπορούσες να αναρτήσεις στο διαδίκτυο.

Σκέψου εάν το περιεχόμενο θα χρησιμεύσει μόνο για να αναδείξεις τα ταλέντα σου ή εάν η δημιουργία κοινότητας θα είναι σημαντική. Ή μήπως το περιεχόμενο θα επικεντρωθεί στην παροχή συμβουλών που κάνουν τη ζωή των άλλων πιο εύκολη;

Δοκίμασε να δημιουργήσεις ένα πρόγραμμα των μελλοντικών σου δραστηριοτήτων χρησιμοποιώντας τον παρακάτω πίνακα:

Ημερομηνία	Θέμα	Μορφή επικοινωνίας	Μέσο
π.χ. 1 Ιανουαρίου 2025	π.χ. αποφάσεις για το νέο έτος	π.χ. reel, φωτογραφίες, podcast	π.χ. TikTok, Instagram, Spotify
π.χ. 7 Ιανουαρίου 2025	π.χ. πόσα από όσα είχα σχεδιάσει κατάφερα την πρώτη εβδομάδα	π.χ. reel, φωτογραφίες, podcast	π.χ. TikTok, Instagram, Spotify

ΕΠΙΛΟΓΗ 2 (ΟΜΑΔΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ)

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες/τριες:

- να γνωρίσουν τα βασικά βήματα που χρειάζονται για να γίνει κάποιος/α ψηφιακός/ή δημιουργός.
- να κατανοήσουν τη σημασία της διαχείρισης προσωπικής επαγγελματικής εικόνας (personal branding) και της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.
- να μάθουν ποια εργαλεία και δεξιότητες χρειάζονται για τη δημιουργία περιεχομένου στο διαδίκτυο

Υλικό

- στυλό ή μαρκαδόροι
- έντυπα φύλλα εργασίας (παράρτημα)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (15 λεπτά)

1. Χωρίστε τους/τις μαθητές/τριες σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων. Δώστε σε κάθε ομάδα μια περιγραφή του χαρακτήρα κάποιου/ας που θέλει να γίνει διαδικτυακός/ή δημιουργός (φύλλο εργασίας). Τα προφίλ περιγράφουν διαφορετικούς ανθρώπους: τους στόχους τους, τους πόρους που διαθέτουν και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν. Οι ομάδες πρέπει να βρουν και να καταγράψουν τα βήματα που πρέπει να κάνουν οι χαρακτήρες τους για να ξεκινήσουν τις διαδικτυακές τους δραστηριότητες. Προτείνετε στους/στις μαθητές/τριες να λάβουν υπόψη τους παρακάτω παράγοντες: την εξειδίκευση (το πεδίο στο οποίο το άτομο θέλει να δημιουργήσει περιεχόμενο και τα θέματα), το κοινό-στόχο του χαρακτήρα, τις δεξιότητες που πρέπει να αναπτυχθούν και τους τρόπους βελτίωσής τους, τα πιθανά εργαλεία, ιδέες για personal branding, τις κατάλληλες πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης και τους τρόπους δημιουργίας εσόδων από το περιεχόμενο. Μπορείτε να γράψετε αυτά τα στοιχεία στον πίνακα.
2. Ζητήστε από κάθε ομάδα να παρουσιάσει εν συντομία τις ιδέες της.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να προχωρήσουν σε πιο ενδελεχή ανάλυση των παραδειγμάτων και να βγάλουν συμπεράσματα. Οι παρακάτω ερωτήσεις μπορεί να βοηθήσουν:

- Ποιες προκλήσεις αντιμετωπίσες κατά τον σχεδιασμό των πρώτων βημάτων για νέους/ες δημιουργούς;
- Πιστεύεις ότι κάθε χαρακτήρας έχει τις ίδιες πιθανότητες να γίνει ψηφιακός/ή δημιουργός;
- Τι μπορεί να είναι σημαντικό για τους/τις νέους/ες δημιουργούς στα πρώτα τους βήματα;

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Με βάση την ενότητα της Εμπειρίας, συζητήστε εν συντομία τα πιο σημαντικά στοιχεία που πρέπει να λάβουν υπόψη οι μελλοντικοί/ές ψηφιακοί/ές δημιουργοί όταν δημιουργούν κάτι δικό τους. Κατά τη διάρκεια της παρουσίασης, μπορείτε να θέσετε ερωτήματα στους/στις μαθητές/τριες και να τους/τις ενθαρρύνετε να συμμετέχουν ενεργά. Χρησιμοποιήστε τις παρακάτω πληροφορίες.

Για να γίνεις ψηφιακός/ή δημιουργός, είναι σημαντικό να αναλύσεις προσεκτικά την ιδέα σου και να λάβεις υπόψη τους παρακάτω παράγοντες:

Προσδιορισμός της εξειδίκευσης: Πώς επιλέγεις το πεδίο στο οποίο θέλεις να δημιουργήσεις περιεχόμενο;

Το πρώτο βήμα είναι να επιλέξεις ένα θέμα. Είναι σημαντικό να επιλέξεις αυτό που σε ενδιαφέρει πραγματικά, επειδή η δημιουργία περιεχομένου απαιτεί δέσμευση και συνεχή βελτίωση. Το πάθος κάνει τη διαδικτυακή δραστηριότητα πιο ευχάριστη και αυθεντική και η επιλογή συγκεκριμένης εξειδίκευσης επιτρέπει τη δημιουργία μια κοινότητας πιστών ακολούθων που ενδιαφέρονται για το ίδιο θέμα.

Ανάπτυξη δεξιοτήτων: Ποια μαθήματα και εργαλεία μπορούν να σε βοηθήσουν να βελτιώσεις τις δεξιότητές σου;

Αφού επιλέξεις μια εξειδίκευση, είναι απαραίτητο να αναπτύξεις δεξιότητες που σχετίζονται με τη δημιουργία περιεχομένου. Αυτό μπορείς να το κάνεις μέσω διαδικτυακών μαθημάτων, αυτοδιδασκαλίας και εξάσκησης – οπωσδήποτε υπάρχει κάτι κατάλληλο για όλους/ες. Αυτό είναι σημαντικό γιατί η καλλιέργεια δεξιοτήτων θα σου επιτρέψει να δημιουργήσεις επαγγελματικό υλικό με μεγαλύτερη ποικιλία. Ένα υψηλής ποιότητας περιεχόμενο, με τη σειρά του, προσελκύει περισσότερους θεατές και αυξάνει το επίπεδο αφοσίωσής τους.

Επιλογή εργαλείων

Για να δημιουργήσεις περιεχόμενο, χρειάζεσαι τα κατάλληλα εργαλεία, όπως εξοπλισμό και λογισμικό. Αυτά επιτρέπουν την παραγωγή υψηλής ποιότητας υλικού, ενώ τα σωστά επιλεγμένα εργαλεία συχνά διευκολύνουν τη διαδικασία. Φυσικά, η επιλογή των εργαλείων εξαρτάται από το είδος του περιεχομένου που δημιουργείται, π.χ. για κάποιον/α που θέλει να δημοσιεύσει σχέδια, ένα graphic tablet θα είναι σίγουρα σημαντικό, ενώ ένας/μία blogger θα χρειαστεί όλων των ειδών τους επεξεργαστές κειμένου.

Δημιουργία και διαχείριση προσωπικής επαγγελματικής εικόνας (personal branding): Πώς δημιουργήσεις ένα συνεπές ύφος και τόνο οπτικής επικοινωνίας;

Η δημιουργία και διαχείριση προσωπικής επαγγελματικής εικόνας (personal branding) είναι η διαδικασία δημιουργίας μιας συνεπούς εικόνας που θα σε κάνει να ξεχωρίσεις διακρίνει από άλλους/ες δημιουργούς. Είναι σημαντικό να σκεφτείς την αισθητική και το οπτικό σου ύφος, τον τόνο και το περιεχόμενο των μηνυμάτων σου και τις αξίες που θέλεις να εκπροσωπήσεις. Να θυμάσαι ότι σε αυτή τη διαδικασία η αυθεντικότητα και η ειλικρίνεια με το κοινό είναι κομβικής σημασίας.

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης: Ποιες πλατφόρμες πρέπει να χρησιμοποιήσεις και πώς δημιουργείς μια κοινότητα αφοσιωμένων ακολούθων;

Οι πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν βασικά εργαλεία για να καταφέρεις να προσεγγίσεις ένα ευρύ ακροατήριο και να δημιουργήσεις μια αφοσιωμένων ακολούθων. Κάθε πλατφόρμα έχει τα δικά της μοναδικά χαρακτηριστικά και εργαλεία, επομένως αξίζει να προσαρμόσεις τις επιλογές σου στις ανάγκες σου. Μπορείς να επιλέξεις από πλατφόρμες όπως το Instagram, το YouTube, το Twitter, το TikTok, το Spotify και πολλές άλλες.

Δημιουργία εσόδων: Πώς μπορείς να κερδίσεις χρήματα από τη δημιουργία διαδικτυακού περιεχομένου;

Με τον καιρό, μπορείς να αρχίσεις να δημιουργείς έσοδα από τις διαδικτυακές σου δραστηριότητες. Αυτό σου επιτρέπει να εργαστείς με τους δικούς σου όρους και να κερδίσεις χρήματα από το πάθος σου, το οποίο με τη σειρά του σου επιτρέπει να επενδύσεις ώστε να αναπτυχθείς περαιτέρω και να προμηθευτείς καλύτερα εργαλεία. Υπάρχουν πολλοί τρόποι δημιουργίας εσόδων από περιεχόμενο, όπως διαφημίσεις και χορηγούμενες αναρτήσεις, πώληση προϊόντων ή υπηρεσιών, crowdfunding (τακτικές δωρεές από θεατές) ή συμμετοχή σε προγράμματα συνεργατών (κερδίζοντας προμήθειες από την πώληση προϊόντων άλλων εταιριών μέσω συνδέσμων συνεργατών).

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

1. Χωρίστε την τάξη σε ομάδες. Ενθαρρύνετε τα μέλη κάθε ομάδας να φανταστούν ότι αποτελούν μια ομάδα διαδικτυακών δημιουργών. Ζητήστε τα μέλη κάθε ομάδας να σκεφτούν και να γράψουν ιδέες για τα θέματα με τα οποία θα μπορούσαν να ασχοληθούν στο διαδίκτυο. Το περιεχόμενό τους θα προβάλλει μόνο τα ταλέντα των μελών της συλλογικότητας; Ή μήπως η δημιουργία κοινότητας είναι απαραίτητη; Ή μήπως θα επικεντρωθούν στην παροχή συμβουλών για μια καλύτερη ζωή;

Οι παρακάτω ερωτήσεις θα μπορούσαν να βοηθήσουν:

- Ποια εξειδίκευση επιλέγει η ομάδα σου;
 - Τι περιεχόμενο θα δημιουργήσει η ομάδα σου;
2. Στο τέλος του μαθήματος, ζητήστε από τις ομάδες να παρουσιάσουν τα σχέδια δράσης τους. Εάν η ατμόσφαιρα είναι υποστηρικτική και έχετε ακόμη χρόνο στη διάθεσή σας και αν συμφωνούν όσοι/ες κάνουν την παρουσίαση, αξίζει να δώσετε την ευκαιρία σε άλλες ομάδες να σχολιάσουν τα σχέδια που παρουσιάστηκαν. Βεβαιωθείτε ότι τα σχόλια είναι εποικοδομητικά και διατυπώνονται με κατανόηση και σεβασμό.

Άτομο 1 | Νεαρή Φωτογράφος

Όνομα: Σοφία **Ηλικία:** 17

Σχετικά με τον χαρακτήρα: Η Σοφία ενδιαφέρεται για τη φωτογραφία εδώ και μερικά χρόνια. Της αρέσει να φωτογραφίζει τοπία και πορτρέτα και οι φίλοι και η οικογένειά της λένε συχνά ότι τα έργα της είναι πολύ καλά. Ωστόσο, η Σοφία ονειρεύεται να προσεγγίσει ένα ευρύτερο κοινό, ώστε περισσότεροι άνθρωποι να εκτιμήσουν τις φωτογραφίες της.

Στόχοι

- Να δημιουργήσει ένα διαδικτυακό portfolio για να μπορέσει να προβάλλει τις καλύτερες φωτογραφίες της.
- Να αυξήσει την απήχηση των έργων της στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.
- Να κερδίσει χρήματα από το πάθος της πουλώντας φωτογραφίες ή προσφέροντας φωτογραφικές υπηρεσίες.

Πόροι

- ψηφιακή φωτογραφική μηχανή
- βασικές δεξιότητες επεξεργασίας φωτογραφιών
- ένα προφίλ στο Instagram με 500 ακόλουθους

Προκλήσεις

- χαμηλή διαδικτυακή προβολή
- έλλειψη εμπειρίας στο μάρκετινγκ και στο personal branding
- περιορισμένος προϋπολογισμός για προώθηση

Άτομο 2 | Επίδοξος vlogger

Όνομα: Δημήτρης **Ηλικία:** 16

Σχετικά με τον χαρακτήρα: Ο Δημήτρης λατρεύει να βλέπει vlog στο YouTube και το όνειρό του είναι να δημιουργήσει ο ίδιος παρόμοια βίντεο. Το ενδιαφέρον του εστιάζεται σε τεχνολογικά νέα και το gaming. Θα ήθελε να μπορεί να μοιράζεται τις κριτικές και τις συμβουλές του με άλλους.

Στόχοι

- Να δημιουργήσει ένα κανάλι στο YouTube όπου και θα ανεβάζει τακτικά νέο περιεχόμενο.
- Να φτάσει στους/στις 1000 συνδρομητές/τριες.
- Να κλείσει συμφωνίες χορηγίας από εταιρείες τεχνολογίας και ανάπτυξης διαδικτυακών παιχνιδιών.

Πόροι

- ένα smartphone με καλή κάμερα
- βασικές γνώσεις επεξεργασίας βίντεο
- ένας λογαριασμός X με 200 ακόλουθους που ενδιαφέρονται για την τεχνολογία

Προκλήσεις

- δεν υπάρχει επαγγελματικός εξοπλισμός εγγραφής βίντεο και λογισμικό επεξεργασίας
- ισχυρός ανταγωνισμός στον χώρο του tech vlogging
- δυσκολίες με την τακτική δημοσίευση περιεχομένου λόγω σχολικών εργασιών

Άτομο 3 | Επίδοξος blogger μαγειρικής

Όνομα: Χρήστος Ηλικία: 17

Σχετικά με τον χαρακτήρα: Ο Χρήστος λατρεύει να μαγειρεύει και να πειραματίζεται με κουζίνες από διάφορα μέρη του κόσμου. Συχνά μαγειρεύει για την οικογένεια και τους/τις φίλους/ες του οι οποίοι επαινούν τις μαγειρικές του ικανότητες. Όνειρό του είναι να δημιουργήσει ένα blog όπου θα μπορεί να μοιράζεται τις δικές του συνταγές και συμβουλές μαγειρικής.

Στόχοι

- Να ξεκινήσει ένα γαστρονομικό blog και να δημοσιεύει συνταγές τακτικά.
- Να φτάσει στους/στις 500 σταθερούς/ές αναγνώστες/τριες.
- Να εκδώσει το δικό του βιβλίο μαγειρικής ή να συνεργάζεται με εταιρείες από τον κλάδο των τροφίμων.

Πόροι

- δεξιότητες μαγειρικής και δημιουργίας συνταγών
- βασικές δεξιότητες ανάπτυξης ιστοσελίδων
- ένα προφίλ στο Instagram με 300 ακόλουθους όπου θα δημοσιεύει φωτογραφίες από τα πιάτα του

Προκλήσεις

- απουσία εμπειρίας στη σύνταξη ιστολογίου και στη διαχείριση ιστότοπου
- ισχυρός ανταγωνισμός στον χώρο του γαστρονομικού blogging
- χρειάζεται υψηλής ποιότητας φωτογραφίες των πιάτων για να προσελκύσει αναγνώστες/τριες

Άτομο 4 | Νεαρή μουσικός

Όνομα: Κατερίνα Ηλικία: 18

Σχετικά με τον χαρακτήρα: Από μικρό παιδί, η Κατερίνα έπαιζε κιθάρα και τραγουδούσε. Γράφει τα δικά της τραγούδια και ονειρεύεται να προσεγγίσει περισσότερους ακροατές με τη μουσική της. Θα ήθελε να ξεκινήσει ένα κανάλι στο YouTube όπου θα μπορεί να ανεβάζει πρωτότυπο υλικό και διασκευές και να αρχίσει να δημιουργεί μια διαδικτυακή κοινότητα θαυμαστών.

Στόχοι

- Να ξεκινήσει ένα κανάλι YouTube όπου θα ανεβάζει τακτικά τα καινούρια της τραγούδια.
- Να φτάσει στους/στις 1000 συνδρομητές/τριες.
- Να συνεργαστεί με άλλους/ες μουσικούς και ερμηνευτές/τριες και λάβει μέρος σε διαδικτυακές συναυλίες.

Πόροι

- ακουστική κιθάρα και κάποιος βασικός εξοπλισμός ηχογράφησης (μικρόφωνο και διεπαφή ήχου)
- βασικές δεξιότητες επεξεργασίας ήχου και βίντεο
- ένα προφίλ TikTok με 400 ακόλουθους, όπου έχει ήδη ανεβάσει κάποιες σύντομες ηχογραφήσεις

Προκλήσεις

- δεν διαθέτει επαγγελματικό εξοπλισμό για την εγγραφή περιεχομένου ήχου και βίντεο υψηλής ποιότητας
- ισχυρός ανταγωνισμός στη μουσική σκηνή του YouTube
- δυσκολίες με την προώθηση του καναλιού και τη λήψη των πρώτων συνδρομών

Εγώ σε ένα δίκτυο γεμάτο ευκαιρίες

Ρεμίξ και Viral. Πώς να είσαι δημιουργικός/ή στο διαδίκτυο

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Στις μέρες μας, τα memes και παρόμοιο περιεχόμενο κατατάσσονται στις πιο δημοφιλείς μορφές επικοινωνίας στα ψηφιακά μέσα. Συνήθως συνδέονται με χιουμοριστικές εικόνες που δημοσιεύονται στο διαδίκτυο, οι οποίες συνοδεύονται από μια σύντομη, αστεία ή ειρωνική λεζάντα. Αυτό σημαίνει ότι πρόκειται για έναν συνδυασμό εικόνας και κειμένου, και, αντίθετα με την επικρατούσα άποψη για τα memes (ότι κατά βάση αποτελούν ένα σύγχρονο φαινόμενο του διαδικτύου και της ψηφιακής κουλτούρας), ενδεχομένως να έχουν πολύ μεγαλύτερη παράδοση από ό,τι νομίζουμε. Εξάλλου, η εμφάνισή τους μπορεί να αναχθεί σε σατιρικά σκίτσα που περιείχονταν στον έντυπο Τύπο, στα κόμικς, στην ποπ αρτ, στον ντανταϊσμό ή ακόμα και στην εποχή του μπαρόκ (για παράδειγμα, εμβλήματα – συνθέσεις όπου η αλληλεξάρτηση εικόνων και λέξεων έπαιζε σημαντικό ρόλο).

Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση για τα memes δεν αποτυπώνει πλήρως την εξαιρετικά περίπλοκη φύση τους. Σύμφωνα με την Limor Shifman – μια ισραηλινή ερευνήτρια που ειδικεύεται στην επικοινωνία και τον ψηφιακό πολιτισμό – το φαινόμενο αυτό είναι πολύ ευρύτερο. Στο βιβλίο της *Memes in Digital Culture* (Τα memes στον ψηφιακό πολιτισμό),¹ η Shifman εντοπίζει τρεις βασικές πτυχές που, κατά τη γνώμη της, χαρακτηρίζουν τα διαδικτυακά memes. Πρώτον, θεωρεί τα memes ως μια συλλογή ψηφιακών στοιχείων που μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά (π.χ. παρόμοιο περιεχόμενο ή μορφή). Δεύτερον, δημιουργούνται έχοντας επίγνωση της ύπαρξης παρόμοιων τύπων περιεχομένου και των σχέσεων μεταξύ τους. Τρίτον, διαδίδονται, αναπαράγονται και μετασχηματίζονται από πολλούς ανθρώπους μέσω του διαδικτύου.

Από τη σκοπιά αυτή, τα memes δεν περιορίζονται σε αστείες διαδικτυακές εικόνες με λεζάντες. Μια δημοφιλής τάση στο TikTok, ένα τραγούδι που γίνεται **viral** και εμπνέει ανθρώπους σε όλο τον κόσμο να χορέψουν στον ρυθμό του και να το βιντεοσκοπήσουν, ένα αστείο GIF που χρησιμοποιείται για να σχολιάσει διαδικτυακό περιεχόμενο ή ένα δημοφιλές Instagram reel που ωθεί πολλούς χρήστες/τριες που το βρήκαν συγκινητικό ή διασκεδαστικό να του κάνουν **ρεμίξ** – όλα αυτά μπορούν να θεωρηθούν memes.

Αυτή η τελευταία πτυχή δείχνει ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα στο πλαίσιο των διαδικτυακών memes. Συχνά εκλαμβάνονται ως μια μάλλον απλή, αν όχι απλοϊκή, μορφή επικοινωνίας. Σε τελική ανάλυση, η δημιουργία memes περιλαμβάνει ένα είδος επανάληψης – οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τα ίδια πρότυπα ή δημιουργούν βίντεο ακολουθώντας τους ίδιους κανόνες.

Ωστόσο, σε αυτόν ακριβώς τον μηχανισμό έγκειται η μεγαλύτερη δύναμή τους. Επειδή τα memes βασίζονται συχνά σε παρόμοια μοτίβα, μας δίνουν τη δυνατότητα να γίνουμε πολύ πιο δημιουργικοί και ευφάνταστοι. Η επαναλαμβανόμενη και άμεσα αναγνωρίσιμη δομή τους, μας προτείνει νέες λύσεις – δεν χρειάζεται να τα κάνουμε όλα από το μηδέν. Επομένως (και παραδόξως), αυτή η μέθοδος δημιουργίας διαδικτυακών memes μπορεί να ενισχύσει τη

1. Shifman, Limor. *Memes in Digital Culture*. Cambridge, London, The MIT Press, 2013, σσ. 7-8.

δημιουργικότητά μας και την αίσθηση ότι ανήκουμε σε μια κοινότητα (εντός μίας κοινότητας, κατανοούμε την έννοια διάφορων συμβάσεων, οι οποίες στη συνέχεια ενσωματώνονται μόνιμα στη γλώσσα μας). Ωστόσο, αξίζει να θυμόμαστε ότι, παρά τη χαρακτηριστική τους επανάληψη, η δημιουργία ενός καλού meme που γνωρίζει τεράστια απήχηση είναι πραγματική τέχνη!²

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

meme	ένα είδος έκφρασης στο διαδίκτυο, συχνά με τη μορφή χιουμοριστικής εικόνας. Σύμφωνα με την Limor Shifman, τα memes μπορεί να είναι διάφορα είδη ψηφιακού περιεχομένου με παρόμοια λογική, καθιστώντας τα έτσι αναγνωρίσιμα από διαφορετικούς ανθρώπους ενώ παράλληλα μπορούν εύκολα να αναπαραχθούν και να ρεμιξριστούν.
ρεμίξ	παραλλαγή, υλικό που δημιουργήθηκε μέσω της τροποποίησης άλλου υλικού
viral	διαδικτυακό περιεχόμενο που γίνεται ιδιαίτερα δημοφιλές και διαδίδεται ταχύτητα σε μεγάλο αριθμό ατόμων (λέμε ότι ένα περιεχόμενο είναι viral ή γίνεται viral).

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να κατανοήσουν τι είναι τα διαδικτυακά memes καθώς και τα χαρακτηριστικά τους.
- να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν το διαδικτυακό φαινόμενο των memes για να δημιουργήσουν πρωτότυπο και ευφάνταστο περιεχόμενο.
- να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν ψηφιακά μέσα για να επικοινωνούν και να σχεδιάζουν ελκυστικό περιεχόμενο που βοηθάει στον σχηματισμό μιας κοινότητας.

Υλικό

- κόλλες χαρτί
- στυλό οι μαρκαδόροι
- έντυπα φύλλα εργασίας – πρότυπα meme (παράρτημα)
- αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes) (προαιρετικά)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (7 λεπτά)

1. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες:

- Τι είναι, κατά τη γνώμη σας, τα διαδικτυακά memes;
- Είναι ένα δημοφιλές φαινόμενο;

2. Ενώ συζητάτε για τα memes και παρόμοιες μορφές περιεχομένου, μπορείτε επίσης να θέξετε το ζήτημα των πνευματικών δικαιωμάτων. Περισσότερες πληροφορίες για τα memes και την προστασία πνευματικών δικαιωμάτων στο άρθρο: <https://natlawreview.com/article/who-owns-memes>. Να θυμάστε, ωστόσο, ότι το θέμα αυτού του μαθήματος είναι η δημιουργικότητα και όχι τα πνευματικά δικαιώματα.

- Ποιος/α από εσάς κοιτάζει memes στο διαδίκτυο;
- Τι σας αρέσει σε αυτά;
- Σας εκνευρίζει κάποιο από αυτά (ή εν γένει κάτι που σχετίζεται με τα memes); Ποιο και τι;
- Έχετε ποτέ δημιουργήσει κάποιος/α από εσάς memes;

Σημειώστε!

Σε αυτό το στάδιο, ενδέχεται να ακουστούν ποικίλες απαντήσεις. Οι μαθητές/τριες μπορεί να πουν, για παράδειγμα, ότι τα memes είναι αστεία σχέδια στο διαδίκτυο ή χιουμοριστικό περιεχόμενο που αναρτάται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Όλες οι απαντήσεις είναι σωστές, επομένως αξίζει να ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να μοιραστούν τις σκέψεις τους.

2. Έπειτα από μια σύντομη συζήτηση, προβάλλετε τρία παραδείγματα memes που έχετε επιλέξει, τα οποία δημιουργήθηκαν με τη χρήση δημοφιλών διαδικτυακών προτύπων (μπορείτε να βρείτε προτάσεις παρακάτω). Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες:
 - Τι πιστεύετε για αυτά;
 - Αναγνώρισε κάποιος από εσάς τα πρότυπα στα οποία βασίζονται; Ποια άλλα memes γνωρίζετε που βασίζονται σε αυτά τα πρότυπα;
 - Θεωρείς καλά αυτά τα memes;
 - Ποια θέματα θίγουν αυτά τα memes (και με ποιον τρόπο);

Συμβουλή

Αντί για τα παραδείγματα που περιλαμβάνονται στο σχέδιο μαθήματος, μπορείτε να δείξετε άλλα memes – ίσως μερικά που γνωρίζετε εσείς ή εκείνα που είναι αυτήν την περίοδο πιο δημοφιλή. Μπορείτε να βρείτε διάφορα παραδείγματα memes, μαζί με πληροφορίες για το ιστορικό τους, σε ιστότοπους όπως το Know Your Meme (<https://knowyourmeme.com>). Μπορείτε επίσης να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/τριες να επιλέξουν μερικά από τα πιο γνωστά παραδείγματα με τα οποία είναι πιο εξοικειωμένοι/ες.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

Με βάση τις προηγούμενες δραστηριότητες, ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες:

- Σου άρεσε αυτή η δραστηριότητα; Γιατί;
- Γιατί πιστεύεις ότι συζητάμε αυτό το θέμα στην τάξη;
- Πιστεύεις ότι τα memes που παρουσιάστηκαν θα μπορούσαν να είναι δημοφιλή στο διαδίκτυο; Γιατί;
- Ποιοι πιστεύεις ότι είναι οι λόγοι για τους οποίους κάποιο υλικό γνωρίζει μεγάλη προβολή και τραβάει την προσοχή πολλών ανθρώπων στο διαδίκτυο;
- Τι πιστεύεις ότι κάνει ένα καλό meme;

Συμβουλή

Κατά τη διάρκεια της ομαδικής συζήτησης, ενδέχεται να ακουστούν απαντήσεις όπως:

- Ένα καλό meme είναι αυτό με το οποίο μπορούμε εύκολα να ταυτιστούμε.
- Ένα καλό meme μπορεί να απεικονίσει τα συναισθήματα που νιώθουμε σε μια δεδομένη στιγμή ή τη διάθεσή μας.
- Ένα καλό meme μας δίνει την αίσθηση της συμμετοχής σε μια κοινότητα (μια κοινότητα ανθρώπων που ταυτίζονται με αυτό ή το κατανοούν).
- Ένα καλό meme προκαλεί έκπληξη και θίγει με τρόπο δημιουργικό ένα θέμα.
- Ένα καλό meme είναι συχνά εμπνευσμένο – είναι εύκολο να το θυμόμαστε και μπορεί εύκολα να ρεμιξαριστεί ή να αναπαραχθεί.
- Ένα καλό meme μπορεί να μας κάνει να νιώθουμε ωραία.
- Ένα καλό meme μπορεί να συνοψίσει με τρόπο περιεκτικό γεγονότα ή φαινόμενα που είναι σημαντικά για εμάς.
- Ένα καλό meme είναι συχνά ειρωνικό ή ακόμα και σαρκαστικό, γεγονός που μας κάνει να το θυμόμαστε εύκολα και να ταυτιζόμαστε με αυτό.

ΘΕΩΡΙΑ (8 λεπτά)

1. Για αυτό το μέρος του μαθήματος, ξεκινήστε προβάλλοντας τον ορισμό του διαδικτυακού meme από το βιβλίο της Limor Shifman *Memes in Digital Culture*:

Προτείνω να ορίσουμε ένα meme διαδικτύου ως (α) μια ομάδα ψηφιακών στοιχείων που μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά περιεχομένου, μορφής ή/και στάσης, (β) που δημιουργήθηκε με επίγνωση άλλων και (γ) κυκλοφόρησε, έτυχε μίμησης ή/και μετασχηματίστηκε μέσω του διαδικτύου από πολλούς/ές χρήστες/τριες.³

2. Ρωτήστε την τάξη πώς αντιλαμβάνονται αυτόν τον ορισμό. Τι είναι τα διαδικτυακά memes σύμφωνα με την Limor Shifman; Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά τους;

Σημειώστε!

Η Limor Shifman ισχυρίζεται ότι τα διαδικτυακά memes δεν είναι απλώς αστείες εικόνες που αναρτώνται στο διαδίκτυο, αλλά και άλλης μορφής ψηφιακό περιεχόμενο (π.χ. GIF, τάσεις στο TikTok, δημοφιλή reels κ.λπ.) που ακλουθούν παρόμοια λογική, καθιστώντας τα ευρέως αναγνωρίσιμα από διάφορα άτομα. Ο σχολιασμός που παρέχεται στην ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές μπορεί να σας βοηθήσει να συντονίσετε τη συζήτηση.

3. Τονίστε ότι ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά των memes είναι η ευκολία αναπαραγωγής και τροποποίησης τους.
4. Αναφέρετε ότι οι ενέργειες που αξιοποιούν τα memes και τα βασικά χαρακτηριστικά τους (επανάληψη, ευκολία διάδοσης, αναγνωρισιμότητα, ευκολία τροποποίησης, χιούμορ, έκπληξη ή ακόμα και χτυπητές αντιθέσεις) συχνά χρησιμοποιούνται για την προώθηση σημαντικών κοινωνικών σκοπών – για παράδειγμα, να ενθαρρύνουμε τη συμμετοχή στις εκλογές ή για την ενδυνάμωση της περιβαλλοντικής συνείδησης.
5. Θέστε τους/τις μαθητές/τριες τα παρακάτω ερωτήματα:
 - Τι πιστεύεις για αυτό;
 - Τι πιστεύεις ότι περιλαμβάνει αυτό;
 - Πιστεύεις ότι η επανάληψη είναι ένα σημαντικό χαρακτηριστικό των memes – ιδιαίτερα αν το εξετάσουμε από τη σκοπιά των ανθρώπων που επικοινωνούν μεταξύ τους και δημιουργούν περιεχόμενο σε ψηφιακά μέσα;
 - Το γεγονός ότι τα memes (πρότυπα) είναι επαναλαμβανόμενα κάνει κάτι πιο εύκολο; Τι είναι αυτό; Ή μήπως κάνει τα πράγματα πιο δύσκολα;
 - Πιστεύεις ότι η δημιουργία ή η τροποποίηση memes είναι κάτι το δημιουργικό, ευφάνταστο και διασκεδαστικό;
6. Ολοκληρώστε με μία αναφορά στο πόσο λίγα άτομα είναι ενεργοί/ές δημιουργοί στο διαδίκτυο, παρόλο που μπορεί να είναι μια διασκεδαστική και δραστηριότητα που ευνοεί την προσωπική ανάπτυξη.⁴

Συμβουλή

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης, κάντε αναφορά στα πιθανά οφέλη από τη χρήση memes για επικοινωνία (κάποια από αυτά ενδεχομένως να περιέχονται στις απαντήσεις των μαθητών/τριών):

3. Shifman, Limor, ό.π., σσ. 7-8.

4. Roberta Katz, Sarah Ogilvie, Jane Shaw, i Linda Woodhead, Gen Z, Explained: The Art of Living in a Digital Age, University of Chicago Press, 2022.

- Δεν χρειάζεται να τα κάνουμε όλα από το μηδέν.
- Με αυτόν τον τρόπο, η δημιουργικότητα ενεργοποιείται ευκολότερα – εξάλλου, όταν δημιουργούμε νέο περιεχόμενο, παραπέμπουμε σε ήδη αναγνωρίσιμους κανόνες.
- Μπορούμε να συγκεκριμενοποιήσουμε πιο εύκολα τις σκέψεις μας – μιας και μπορούμε να αναγνωρίσουμε ένα χαρακτηριστικό μοτίβο, οι πρόσθετες επεξηγήσεις περιττεύουν. Ένας/μία δημιουργός meme μπορεί εύκολα να το συμπληρώσει, χρησιμοποιώντας διάφορες ιδέες.
- Η αναγνωρισιμότητα των memes επιτρέπει σε κάποιον/α να προσεγγίσει μεγαλύτερο κοινό.
- Η ικανότητα να ενεργούς συμμετοχής σε μια κοινότητα μέσω της δημιουργίας περιεχόμενου που είναι εύκολα αναγνωρίσιμο από την κοινότητα αυτήν.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (20 λεπτά)

Με βάση τους προηγούμενους προβληματισμούς, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να κάνουν την παρακάτω άσκηση:

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

Χωρίστε τους/τις μαθητές/τριες σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων. Πάρτε ξανά στα χέρια σας τα πρότυπα memes από το πρώτο μέρος του μαθήματος και μοιράστε τα στις ομάδες. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να επιλέξουν ένα θέμα που είναι σημαντικό για εκείνους/ες και τους/τις συνομηλικούς/ες τους και με βάση τα πρότυπα να δημιουργήσουν τα δικά τους memes τα οποία πιστεύουν ότι θα είναι δημοφιλή μεταξύ των συνομηλικών τους.

Κρατήστε χρόνο για την παρουσίαση των έργων και δημιουργήστε έναν χώρο στην αίθουσα όπου μπορείτε να τα προβάλλετε. Αξιολογήστε τα θέματα που θίγονται, τη δημιουργικότητα τους και το χιούμορ τους.

Συμβουλή

Αυτή η εργασία μπορεί επίσης να γίνει χρησιμοποιώντας ιστότοπους ή εφαρμογές για τη δημιουργία memes (για παράδειγμα, <https://imgflip.com>). Οι μαθητές/τριες μπορούν να ανεβάσουν τα memes τους σε έναν εικονικό πίνακα (όπως τον Miro ή τον Padlet).

ΕΠΙΛΟΓΗ 2

Χωρίστε τους/τις μαθητές/τριες σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να ετοιμάσουν το δικό τους σχέδιο για δραστηριότητες ψηφιακών μέσων που θα μπορούσαν να γίνουν δημοφιλείς στους/στις νέους/ες και, ταυτόχρονα, θα έθιγαν ένα σημαντικό κοινωνικό ζήτημα. Οι προτεινόμενες ενέργειες θα πρέπει να είναι αρκετά ελκυστικές και συναρπαστικές ώστε τα άτομα στα οποία απευθύνονται να θέλουν να λάβουν μέρος σε αυτές, να τις αναπαράγουν, να τις τροποποιήσουν και να τις μετατρέψουν κοινοποιώντας παράλληλα τα αποτελέσματα στα προφίλ τους. Ποια viral τάση θα μπορούσε να δημιουργηθεί με αυτόν τον τρόπο; Ποιο ζήτημα θα μπορούσε να θιχτεί;

Εάν οι μαθητές/τριες δυσκολεύονται να βρουν ιδέες, μπορείτε να προτείνετε ένα από τα

παρακάτω θέματα το οποίο να εξερευνήσουν και στο οποίο μπορούν να επικεντρωθούν:

- Κλείνουμε τη βρύση ενώ βουρτσίζουμε τα δόντια μας
- Σβήνουμε τα φώτα στα άδεια δωμάτια
- Βγάζουμε από την πρίζα τους φορτιστές που δεν χρησιμοποιεί κανείς και άλλες συσκευές που παραμένουν συνδεδεμένες στο ρεύμα δίχως λόγο
- Διαλογή απορριμμάτων
- Ενθαρρύνουμε τη συμμετοχή στις φοιτητικές/σχολικές εκλογές
- Επαναχρησιμοποιούμε τα φύλλα χαρτί γράφοντας στις κενές πλευρές
- Αποφεύγουμε να ανάβουμε πυροτεχνήματα
- Κάνουμε καθημερινά άσκηση σε εξωτερικούς χώρους

Είναι σημαντικό να δώσετε χρόνο στις ομάδες για να μοιραστούν τις ιδέες τους με την υπόλοιπη τάξη ή σε έναν κοινό διαδικτυακό χώρο. Αξιολογήστε τις ιδέες, τη δημιουργικότητα, το θέμα και το χιούμορ (αν οι μαθητές/τριες ανεβάσουν τα έργα τους στο διαδίκτυο, μην ξεχάσετε να κάνετε ένα ενθαρρυντικό σχόλιο.)

Συμβουλή

Αυτή η δραστηριότητα μπορεί να διεξαχθεί με διάφορους τρόπους. Οι μαθητές/τριες μπορούν να συζητήσουν τις ιδέες τους σε ομάδες και απλώς να μιλήσουν για το έργο τους. Μπορούν να δημιουργήσουν έναν νοητικό χάρτη σε ένα φύλλο χαρτί ή, για παράδειγμα, να δημιουργήσουν ένα βίντεο ή έναν ψηφιακό πρωτότυπο ενός meme όπως το ορίζει η Limor Shireman και να το κοινοποιήσουν στον διαδραστικό πίνακα ή σε μια ομάδα μέσω κοινωνικής δικτύωσης της τάξης ή σε κάποια ομαδική συνομιλία.

Το βασικό νόημα αυτής της άσκησης είναι να ενθαρρύνει τους/τις μαθητές/τριες να μοιραστούν τις παρατηρήσεις τους σχετικά με τα θέματα και το περιεχόμενο που πιστεύουν ότι η νεολαία θα βρουν πιο ελκυστικά και πιο δημιουργικά. Είναι επίσης σημαντικό να αντιληφθούν τις δυνατότητες των memes και τη δημιουργική τους επανεπεξεργασία.

Εγώ σε ένα δίκτυο γεμάτο ευκαιρίες

Η εργασία στην εποχή των νέων τεχνολογιών

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι **νέες τεχνολογίες** έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην καθημερινότητά μας και διαμορφώνουν επίσης την αγορά εργασίας. Η αναγνώριση αυτής της διαδικασίας είναι καίριας σημασίας τόσο για τους/τις μαθητές/τριες όσο και για τους/τις δασκάλους/ες, καθώς μας βοηθά να κατανοήσουμε ποιες **μελλοντικές δεξιότητες** αξίζει περισσότερο να καλλιεργήσουμε κατά τη διάρκεια των σχολικών δραστηριοτήτων (και όχι μόνο). Αυτό επιτρέπει στους/στις νέους/ες να προετοιμαστούν καλύτερα για τις επερχόμενες προκλήσεις.

Μια από τις πλέον ορατές συνέπειες της τεχνολογικής επανάστασης είναι η άνοδος της εργασίας **εξ αποστάσεως** και της **υβριδικής εργασίας**. Χάρη σε εργαλεία επικοινωνίας και άλλες τεχνολογίες που διευκολύνουν την ανταλλαγή πληροφοριών, μπορούμε να επιτελέσουμε τα καθήκοντά μας από διάφορα μέρη οπουδήποτε στον κόσμο. Η πρόσφατη πανδημία επιτάχυνε αυτή τη διαδικασία, καθώς απέδειξε ότι σε ευρεία κλίμακα η εργασία εξ αποστάσεως μπορεί, σε πολλές περιπτώσεις, να είναι εξίσου αποτελεσματική με την εργασία εντός του γραφείου. Ωστόσο, η ίδια περίοδος μας έδειξε επίσης ότι η εργασία εξ αποστάσεως ενδεχομένως να προκαλέσει επιπλοκές, όπως η δυσκολία στη δημιουργία σχέσεων και στην διατήρηση της επαφής με άλλα μέλη μιας ομάδας.

Οι νέες τεχνολογίες δεν επηρεάζουν μόνο τον τρόπο που εργαζόμαστε αλλά και το είδος της εργασίας που εκτελούμε. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύθηκαν στην *Έκθεση για το Μέλλον των Επαγγελματιών 2023*,¹ σχεδόν το ένα τέταρτο (23%) των θέσεων εργασίας θα αλλάξει με κάποιο τρόπο μέχρι το 2027. Η συνεχιζόμενη **ψηφιοποίηση**, η **αυτοματοποίηση** και η ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης θα μειώσουν τη ζήτηση για πολλές θέσεις εργασίας (και μερικές θα τις εξαλείψει). Επί του παρόντος, η αλλαγή έχει γίνει ιδιαίτερα αισθητή σε όσους/ες εκτελούν εργασίες γραφείου, ταμείου και εισαγωγής δεδομένων.

Παράλληλα, θα δημιουργηθούν πολλά νέα επαγγέλματα, μερικά από τα οποία δεν υπήρχαν μέχρι πρόσφατα ή είχαν διαφορετική μορφή. Μεταξύ αυτών των αναδυόμενων επαγγελματιών βρίσκονται:

- οι ειδικοί στην τεχνητή νοημοσύνη και τη μηχανική μάθηση,
- οι αναλυτές ασφάλειας πληροφοριών,
- οι ειδικοί στο ηλεκτρονικό εμπόριο και τον ψηφιακό μετασχηματισμό,
- οι ειδικοί στη βιωσιμότητα και την πράσινη οικονομία,
- οι ειδικοί στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Σε αυτήν την ταχέως μεταβαλλόμενη πραγματικότητα της αγοράς εργασίας, είναι απαραίτητο να υποστηριχθούν οι νέοι/ες στην καλλιέργεια δεξιοτήτων που θα τους/τις βοηθήσουν να διαχειριστούν πιο αποτελεσματικά τη μελλοντική τους σταδιοδρομία. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε δεξιότητες όπως για παράδειγμα:

1. Έκθεση για το Μέλλον των Επαγγελματιών 2023 στα πλαίσια του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ, Κολωνί/Γενεύη 2023, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf. Τελευταία επίσκεψη 31 Ιουλίου 2024.

- ευελιξία και προσαρμοστικότητα – εξέλιξη της ικανότητας ταχείας προσαρμογής στις νέες συνθήκες εργασίας,
- αυτοανάπτυξη και δια βίου μάθηση – διευκόλυνση της συνεχούς βελτίωσης των δεξιοτήτων σε έναν κόσμο όπου η τεχνολογία πιθανότατα θα συνεχίσει να εξελίσσεται,
- αναλυτική σκέψη και δημιουργικότητα – παροχή βοήθειας στην αποτελεσματική επίλυση προβλημάτων και στη δημιουργία καινοτόμων λύσεων.

Επιπλέον, ως δάσκαλοι/ες (και ευρύτερα, ως κοινωνία), θα πρέπει να δίνουμε έμφαση σε ενέργειες που ενισχύουν την ανάπτυξη άλλων μη τεχνικών δεξιοτήτων (soft skills), όπως η ομαδική εργασία, η ενσυναίσθηση, η επικοινωνία, η ενεργητική ακρόαση, η διαχείριση του άγχους και η ηγεσία. **Η ενθάρρυνση της περιέργειας, η επιδίωξη της αυτοανάπτυξης, η ικανότητα να μαθαίνουμε από μόνοι/ες μας σε όλη μας τη ζωή και η ανθεκτικότητα στην αλλαγή** αποτελούν πλέον βασικά ζητήματα και πρέπει να προετοιμάσουμε τους/τις μαθητές/τριές μας για μια νέα πραγματικότητα στην οποία αυτές οι ικανότητες και συμπεριφορές θα είναι απαραίτητες.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

αυτοματοποίηση	μια διαδικασία που σχετίζεται με τη μερική ή ολοσχερή μείωση της ανθρώπινης εργασίας μέσω της εισαγωγής λύσεων που βασίζονται σε μηχανήματα.
ψηφιοποίηση	η διαδικασία εισαγωγής ψηφιακών τεχνολογιών σε καθημερινές δραστηριότητες (π.χ. σε μια εταιρία ή φορέα).
μελλοντικές δεξιότητες	ικανότητες που θα είναι καίριας σημασίας τα επόμενα χρόνια.
υβριδική εργασία	ένα μοντέλο εργασίας στο οποίο τα άτομα επιτελούν τα καθήκοντά τους τόσο εξ αποστάσεως όσο και στο γραφείο, συνδυάζοντας την ευελιξία της εργασίας εξ αποστάσεως με τη διαπροσωπική συνεργασία στον χώρο εργασίας.
νέες τεχνολογίες	σύγχρονες και προηγμένες τεχνικές λύσεις που εισάγουν καινοτομίες και βελτιώσεις σε διάφορους τομείς της ζωής και της εργασίας.
εργασία εξ αποστάσεως	εκτέλεση των επαγγελματικών καθηκόντων εκτός γραφείου, συνήθως από το σπίτι, με τη χρήση τεχνολογίας που επιτρέπει την επικοινωνία και τη συνεργασία από μεγάλες αποστάσεις.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να είναι σε θέση να αξιολογήσουν κριτικά πώς το διαδίκτυο και τα ψηφιακά μέσα έχουν επηρεάσει τη σύγχρονη αγορά εργασίας.

- να κατανοήσουν τις βασικές δεξιότητες που θα τους/τις είναι πολύτιμες για τη μελλοντική αγορά εργασίας.
- να μπορούν να εντοπίσουν τις κύριες προκλήσεις που ενδέχεται να διαμορφώσουν τη μελλοντική αγορά εργασίας

Υλικό

- κόλλες χαρτί
- γραφική ύλη
- έντυπα φύλλα εργασίας
- αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes) (προαιρετικά)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (10 λεπτά)

1. Αφού κάνετε μια αναφορά στο θέμα του μαθήματος, ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες εάν πιστεύουν ότι ο ερχομός του διαδικτύου, των ψηφιακών μέσων και άλλων νέων τεχνολογιών έχει αλλάξει τη (σύγχρονη) αγορά εργασίας με οποιοδήποτε τρόπο. Επίσης, βεβαιωθείτε ότι οι μαθητές/τριες κατανοούν τις έννοιες αυτές (για παράδειγμα, στις νέες τεχνολογίες περιλαμβάνονται ταμεία αυτόματης εξυπηρέτησης ή εργαλεία που βασίζονται στην τεχνητή νοημοσύνη, όπως τα chatbots).
2. Στη συνέχεια, χωρίστε τους/τις μαθητές/τριες σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων και δώστε σε κάθε ομάδα ένα φύλλο χαρτί με τίτλους εργασίας. Παρακάτω θα βρείτε μια λίστα με παραδείγματα την οποία μπορείτε ελεύθερα να τροποποιήσετε:
 - Δάσκαλος/α
 - Ιδιοκτήτης/τρια καταστήματος
 - Γιατρός
 - Δημοσιογράφος
 - Μουσικοσυνθέτης/τρια
 - Υπάλληλος γραφείου
 - Βιβλιοθηκονόμος
3. Αφού διανείμετε το υλικό, ζητήστε από τις ομάδες να σκεφτούν πώς οι νέες τεχνολογίες έχουν αλλάξει τον τρόπο λειτουργίας αυτών των επαγγελμάτων. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να γράψουν τις σκέψεις τους σε φύλλα χαρτί, για παράδειγμα, με τη μορφή σύννεφου λέξεων.

Συμβουλή

Εάν θέλετε να αυξήσετε το επίπεδο δυσκολίας της εργασίας, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να εξετάσουν τις ευκαιρίες και τις προκλήσεις που συνεπάγεται η τεχνολογία (θα κάνουν μια απλοποιημένη ανάλυση SWOT). Το φύλλο εργασίας τους θα πρέπει να μοιάζει κάπως έτσι:

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (5 λεπτά)

Μετά από την άσκηση, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να μοιραστούν τις σκέψεις τους. Κάποιες ερωτήσεις που θα μπορούσατε να κάνετε για να συντονίσετε τη συζήτηση είναι οι παρακάτω:

- Ήταν δύσκολη ή εύκολη η εργασία; Γιατί;
- Τι σε εξέπληξε;
- Ποιο χρονικό πλαίσιο υιοθέτησες για τις αλλαγές (ποιο σημείο στο παρελθόν συνέκρινες με το παρόν);
- Έχεις ποτέ σκεφτεί πώς οι νέες τεχνολογίες μετασχηματίζουν την αγορά εργασίας; Γιατί;

ΘΕΩΡΙΑ (10–15 λεπτά)

Σε αυτήν την ενότητα, ανατρέξτε στις πληροφορίες από την Επισκόπηση για Εκπαιδευτές στην αρχή του παρόντος σχεδίου μαθήματος.

1. Για να ξεκινήσετε, ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες εάν μπορούν να σκεφτούν κάποιες θέσεις εργασίας που δεν υπήρχαν στην τρέχουσα μορφή τους αλλά **δημιουργήθηκαν** εξαιτίας της ανάπτυξης του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών. Ποιες είναι αυτές; Ο ρόλος σας είναι να διευκολύνετε την ομαδική συζήτηση.

Συμβουλή

Η παρούσα εργασία μπορεί να διεξαχθεί με οποιοδήποτε από τους παρακάτω τρεις τρόπους:

- ως κλασική συνεδρία προβληματισμού ή συζήτησης, όπου η τάξη μοιράζεται ανοικτά τις ιδέες της.
- ως συνεδρία προβληματισμού με αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes), όπου οι μαθητές/τριες σημειώνουν τις απαντήσεις τους και τις κολλάνε στον πίνακα.
- ως συνεδρία προβληματισμού με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων που επιτρέπουν τη δημιουργία ενός σύννεφου ιδεών, όπως το Mentimeter (<http://mentimeter.com>)

Μερικές θέσεις εργασίας που ενδεχομένως αναφέρουν οι μαθητές/τριες είναι οι παρακάτω:

- Δημιουργός διαδικτυακού περιεχομένου,
 - σχεδιαστής/τρια ψηφιακών παιχνιδιών,
 - σχεδιαστής/τρια ιστοσελίδων,
 - γραφίστας/τρια 3D,
 - διαχειριστής/τρια μέσων κοινωνικής δικτύωσης,
 - αναλυτής/τρια δεδομένων,
 - ειδικός/ή στην τεχνητή νοημοσύνη.
2. Όπως ακριβώς έχουν προκύψει νέες θέσεις εργασίας εξαιτίας των τεχνολογικών αλλαγών, έτσι υπάρχουν αναμφίβολα τομείς που έχουν εξαφανιστεί, έχουν περιέλθει σε κρίση ή έχει χρειαστεί να μεταμορφωθούν εξολοκλήρου. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες εάν μπορούν να σκεφτούν παραδείγματα θέσεων εργασίας ή ολόκληρων τομέων που, σε κάποιον βαθμό, έχουν αντικατασταθεί από νέες τεχνολογίες. Ποιες είναι αυτές οι θέσεις εργασίας/τομείς;

Συνεχίστε τη συζήτηση με τον ίδιο τρόπο όπως και προηγουμένως. Εάν πιστεύετε ότι αυτό θα ωφελούσε την ομάδα, μπορείτε να αλλάξετε τους συσχετισμούς και να χρησιμοποιήσετε διαφορετική μορφή.

Μερικά παραδείγματα που ενδεχομένως αναφέρουν οι μαθητές/τριες είναι τα παρακάτω:

- παραδοσιακά ταξιδιωτικά γραφεία,
 - ορισμένες μεταφραστικές υπηρεσίες,
 - μεταγραφείς,
 - τμήματα επιμέλειας κειμένου σε περιοδικά,
 - λιανεμπόριο (π.χ. εξειδικευμένα καταστήματα που έχουν στραφεί σε διαδικτυακές πωλήσεις),
 - ταμίες
- 3.** Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες πώς τους φαίνεται αυτή η αλλαγή, π.χ. στο πλαίσιο της συνεχούς ανάπτυξης της τεχνητής νοημοσύνης (TN). Βλέπουν τις αλλαγές που επιφέρει η τεχνολογική πρόοδος ως ευκαιρία για τον εαυτό τους ή περισσότερο ως πρόκληση ή απειλή; Τι πιστεύουν οι νέοι/ες για τον ρυθμό και τη φύση αυτών των αλλαγών (λαμβάνουν χώρα γρήγορα ή αργά, είναι τρομακτικές ή συναρπαστικές, δημιουργούν αβεβαιότητα κ.λπ.);
- 4.** Κάνοντας αναφορά στην προηγούμενη συζήτηση, ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες ποιες δεξιότητες πιστεύουν ότι πρέπει να αναπτύξουν για να προετοιμαστούν καλύτερα για τη μελλοντική αγορά εργασίας.
- 5.** Αφού ακούσετε διάφορες απαντήσεις, προβάλλετε ή γράψτε στον πίνακα μια λίστα με τις ικανότητες από την Έκθεση για το Μέλλον των Επαγγελματιών 2023 οι οποίες οι ειδικοί θεωρούν πως είναι σημαντικό να αναπτυχθούν για τη μελλοντική αγορά εργασίας. Μπορείτε να επιλέξετε μόνο μερικές από αυτές – για παράδειγμα, εκείνες που είναι πιο κατανοητές από εσάς (αν κάτι δεν είναι σαφές, μπορείτε να αναζητήσετε σχετικές πληροφορίες στο διαδίκτυο).

Αυτή η λίστα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων:

- **δημιουργική σκέψη,**
- **αναλυτική σκέψη,**
- **τεχνολογικός γραμματισμός,**
- **περιέργεια και δια βίου μάθηση,**
- **ανθεκτικότητα, ευελιξία και ευκινησία,**
- **συστημική σκέψη,²**
- **τεχνητή νοημοσύνη και mega-δεδομένα (Big Data),**
- **κίνητρο και αυτογνωσία,**
- **διαχείριση ταλέντου,³**
- **προσανατολισμός στην υπηρεσία και εξυπηρέτηση πελατών,**
- **ηγεσία και κοινωνική επιρροή,**
- **ενσυναίσθηση και ενεργητική ακρόαση**

2. Η συστημική σκέψη (systems thinking) είναι ένας τρόπος συλλογισμού που επικεντρώνεται στην ικανότητα αναγνώρισης των σχέσεων μεταξύ διαφορετικών στοιχείων ενός ευρύτερου συνόλου. Αυτή η προσέγγιση μας δίνει τη δυνατότητα να κατανοούμε και να αναλύουμε πολύπλοκα συστήματα (π.χ. τις λειτουργίες μιας εταιρίας ή ενός οργανισμού) στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης των στοιχείων και των διαδράσεων τους.

3. Διαχείριση ταλέντου σημαίνει την ικανότητα διαχείρισης των δυνατοτήτων των εργαζομένων μιας εταιρίας.

6. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες εάν όλες οι ικανότητες είναι σαφείς και κατανοητές. Εάν όχι, εξηγήστε τις χρησιμοποιώντας τις γνώσεις σας ή κάνοντας χρήση μιας περιγραφής που διατίθεται στο διαδίκτυο. Τι πιστεύουν οι μαθητές/τριες για αυτό; Γιατί αυτές οι δεξιότητες θεωρήθηκαν σημαντικές για τη μελλοντική αγορά εργασίας; Τι καταδεικνύει ή αποκαλύπτει αυτή η επιλογή;

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης, ενδέχεται να λάβετε κάποιες από τις παρακάτω οι απαντήσεις:

- Η αγορά εργασίας θα αλλάξει με τρόπο δυναμικό, επομένως θα απαιτηθούν δεξιότητες που επιτρέπουν την ταχεία προσαρμογή.
- Οι δεξιότητες που σχετίζονται με την επίλυση πολύπλοκων και μη συμβατικών προβλημάτων θα αποκτήσουν ιδιαίτερη βαρύτητα.
- Η τεχνολογία, ιδίως η τεχνητή νοημοσύνη, θα επηρεάσει σημαντικά τη μελλοντική αγορά εργασίας.
- Η μεταβαλλόμενη αγορά εργασίας θα αποσταθεροποιήσει το μοντέλο μόνιμης εργασίας, καθιστώντας απαραίτητη την απόκτηση νέων δεξιοτήτων.
- Η συνεργασία με τα άτομα και η κατανόηση των αναγκών τους θα γίνεται ολοένα και πιο σημαντική.

Εάν κάποια από τις παραπάνω απαντήσεις δεν δοθεί, μη διστάσετε να την προσθέσετε εσείς.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (15–20 λεπτά)

Με βάση την προηγούμενη συζήτηση, προσκαλέστε την τάξη να λάβει μέρος σε μια άσκηση επιλέγοντας κάποια από τις παρακάτω δύο παραλλαγές:

ΕΠΙΛΟΓΗ 1 (ΕΥΚΟΛΗ)

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να φανταστούν πώς θα είναι ο κόσμος μετά από 10–15 χρόνια. Στη συνέχεια, χωρίστε την τάξη σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων και ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες κάθε ομάδα να φτιάξουν μια όσο πιο περιεκτική λίστα επαγγελμάτων που δεν υπάρχουν αυτήν τη στιγμή, αλλά πιστεύουν ότι μπορεί να προκύψουν λόγω της ανάπτυξης νέων τεχνολογιών.

Οι μαθητές/τριες ενδεχομένως να προσεγγίσουν την άσκηση με παιχνιδιάρικη διάθεση και να αναφέρουν παράξενα και αστεία επαγγέλματα, όπως για παράδειγμα:

- περιπατητής/τρια σκύλων εικονικής πραγματικότητας,
- σιγαστήρας smartphone,
- επαγγελματικό μπλοκάρισμα ηλεκτρονικού υπολογιστή (για την αποφυγή της υπερβολικής χρήσης).

Κάτι τέτοιο είναι απολύτως θεμιτό, καθώς ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2 (ΠΙΟ ΑΠΑΙΤΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΧΡΟΝΟ)

1. Χωρίστε την τάξη σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων και ζητήστε από τους/τις μαθητές/

τριες να φτιάξουν κάποια μελλοντικά σενάρια. Ζητήστε να συζητήσουν στα πλαίσια των ομάδων τους πώς πιστεύουν ότι θα είναι η αγορά εργασίας μετά από 10-15 χρόνια:

- Ποιοι τομείς θα αναπτυχθούν και ποιοι θα μπορούσαν να εξαφανιστούν εντελώς;
- Ποιες νέες τεχνολογίες θα προκύψουν;
- Ποιες θέσεις εργασίας θα είναι πιο δημοφιλείς εκείνη την εποχή;
- Ποιες τάσεις θα παίξουν βασικό ρόλο;

2. Μοιράστε στους/στις μαθητές/τριες φύλλα εργασίας που έχετε ετοιμάσει και εξηγήστε ότι για αυτήν τη δραστηριότητα θα βασιστούν σε μια τεχνική **storyboard**, η οποία είναι σαν ένα comic strip. Η ιστορία ξεκινά ως εξής: Αυτό είναι το μέλλον. Ξυπνάμε το πρωί και αρχίζουμε να ετοιμαζόμαστε για δουλειά...» Πώς μπορεί να είναι μια μέρα στο μέλλον;

Σημειώστε!

Μετά την ομαδική εργασία, δείτε όλα τα σχέδια και ακούστε την ιστορία κάθε ομάδας. Σκεφτείτε την πιθανότητα να κρατήσετε την εργασία τους και να την τοποθετήσετε σε κάποιο εμφανές σημείο στην τάξη ή στο σχολείο.

ΠΡΟΣΘΕΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Με βάση αυτές τις συζητήσεις, θα μπορούσατε επίσης να οργανώσετε μια διαβούλευση (στα πρότυπα του μοντέλου της Οξφόρδης) όπου οι μαθητές/τριες θα εξετάσουν πώς οι νέες τεχνολογίες (για παράδειγμα, η ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης) θα μπορούσαν να αλλάξουν την αγορά εργασίας και τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις θα μπορούσε να έχει αυτό στους/στις σημερινούς/ές εφήβους/ες. Εάν επιλέξετε αυτή την προσέγγιση, το μάθημα θα διαρκέσει περισσότερο από μία διδακτική ώρα.

Παράρτημα

Φύλλο εργασίας

Σκεφτείτε πώς μπορεί να είναι η αγορά εργασίας μετά από 10-15 χρόνια:
Ποιοι τομείς θα αναπτυχθούν και ποιοι θα μπορούσαν να εξαφανιστούν εντελώς;
Ποιες νέες τεχνολογίες θα προκύψουν;
Ποιες θέσεις εργασίας θα είναι πιο δημοφιλείς εκείνη την εποχή;
Ποιες τάσεις θα παίξουν βασικό ρόλο;

Χρησιμοποιώντας την τεχνική του storyboard (που μοιάζει με τη συγγραφή/σχεδίαση ενός comic strip), δημιουργήστε ένα μελλοντικό σενάριο. Η ιστορία ξεκινά ως εξής: Αυτό είναι το μέλλον. Ξυπνάμε το πρωί και αρχίζουμε να ετοιμαζόμαστε για δουλειά...» Πώς μπορεί να είναι η μέρα μας στο μέλλον;

Από το κλικ στη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά! Οι δυνατότητες της κοινωνίας των πολιτών στο διαδίκτυο.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Το διαδίκτυο και τα ψηφιακά μέσα αποτελούν πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητάς μας, έχοντας γίνει χώρος απόκτησης γνώσεων και διασκέδασης, προσφέροντας παράλληλα σχεδόν απεριόριστες δυνατότητες επικοινωνίας. Ωστόσο, εκτός από αυτές τις προφανείς δραστηριότητες, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι το διαδίκτυο πολλαπλασιάζει τις δυνατότητες συμμετοχής των πολιτών στα κοινά. Χάρη σε διάφορες πλατφόρμες, ψηφιακά εργαλεία και τον διαδικτυακό ακτιβισμό, οι χρήστες/τριες του διαδικτύου έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής στην κοινωνική και πολιτική ζωή, επηρεάζοντας με αυτόν τον τρόπο την πραγματικότητα γύρω τους.

Το διαδίκτυο έχει φέρει επανάσταση στους τρόπους συμμετοχής των πολιτών στα κοινά. Οι παραδοσιακές μορφές ακτιβισμού προϋπέθεταν τη φυσική παρουσία των πολιτών σε διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες, συγκεντρώσεις ή συναντήσεις. Η διαδικασία αυτή έχει ενισχυθεί και οι πολίτες έχουν πλέον στη διάθεσή τους και ψηφιακές ευκαιρίες ώστε να ακουστούν και να εκφράσουν την υποστήριξή τους καθώς και ψηφιακές μορφές συμμετοχής τους στα κοινά. Οι εκστρατείες κοινωνικής ευαισθητοποίησης, οι οποίες στο παρελθόν απαιτούσαν πολύμηνο προγραμματισμό και σημαντικούς οικονομικούς πόρους, χάρη στα ψηφιακά μέσα μπορούν πια να αποκτήσουν παγκόσμια απήχηση μέσα σε λίγες μόνο ημέρες ή ώρες. Αρκούν μερικά μόνο κλικ για να υπογράψετε μια αίτηση, να συμμετάσχετε σε μια ομάδα που υποστηρίζει μια συγκεκριμένη πρωτοβουλία στο Facebook ή να λάβετε μέρος σε μια συζήτηση στο X.

Ένα από τα πιο εντυπωσιακά παραδείγματα της δύναμης του διαδικτύου είναι το κίνημα #MeToo, το οποίο ξεκίνησε διαδικτυακά και εξελίχθηκε σε ένα παγκόσμιο κίνημα κατά της σεξουαλικής βίας. Σε αυτό το πλαίσιο, αξίζει επίσης να γίνει αναφορά στην ηλεκτρονική πλατφόρμα Anaaz.org, η οποία επιτρέπει τη δημιουργία και την προώθηση αιτημάτων, παρακινώντας άτομα σε όλο τον κόσμο να αναλάβουν δράση σε ζητήματα όπως η προστασία του περιβάλλοντος, τα ανθρώπινα δικαιώματα ή η δημοκρατία.

Στις μέρες μας, η αποτελεσματική εισαγωγή των μαθητών/τριών στον κόσμο της ψηφιακής συμμετοχής στα κοινά έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς τα σχολεία μπορούν να διαδραματίσουν καίριο ρόλο στη διαμόρφωση συνειδητών πολιτών. Ως εκπαιδευτικοί, μπορούμε να διδάξουμε στους/στις νέους/ες πώς να χρησιμοποιούν τα εργαλεία του διαδικτύου με τρόπο υπεύθυνο ώστε να εκφράσουν τις απόψεις τους, να δρομολογήσουν κοινωνικές αλλαγές ή να συμμετάσχουν στα κοινά.

Ωστόσο, όπως είναι φυσικό, το διαδίκτυο είναι γεμάτο παγίδες. Ζητήματα όπως η παραπληροφόρηση, η ρητορική μίσους ή ο λεγόμενος **κλικτιβισμός (clicktivism)** ή **ακτιβισμός του καναπέ (slacktivism)** (η συμβολική υποστήριξη ενός σκοπού δίχως ουσιαστική δράση, για παράδειγμα, κάνοντας like σε μια σελίδα ή κοινοποιώντας μια

ανάρτηση) αποτελούν σημαντικές προκλήσεις. Συνεπώς, καθίσταται ακόμη πιο σημαντικό να βοηθήσουμε τους/τις νέους/ες να δουν τον κόσμο γύρω τους με τρόπο συνειδητό και με κριτικό πνεύμα. Για να μπορέσει το διαδίκτυο να μας είναι χρήσιμο ως εργαλείο θετικής κοινωνικής αλλαγής, θα πρέπει πρώτα να μάθουμε να το χρησιμοποιούμε με υπευθυνότητα. Η κριτική προσέγγιση στην πληροφόρηση, η συνειδητή συμμετοχή σε συζητήσεις, έργα και κοινωνικές δράσεις και η προθυμία για ουσιαστική ανάληψη δράσης αποτελούν βασικές παραμέτρους της αποτελεσματικής συμμετοχής των πολιτών στα κοινά.

Το διαδίκτυο είναι αναμφίβολα ένας εξαιρετικός χώρος που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για να κάνουμε τη φωνή μας να ακουστεί σε όλο τον κόσμο. Οι δυνατότητες που προσφέρει είναι σχεδόν απεριόριστες, από ένα like σε αναρτήσεις που δημοσιεύονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μέχρι την οργάνωση διεθνών εκστρατειών στο YouTube. Ας προσπαθήσουμε να δείξουμε στους/στις μαθητές/μαθήτριες τις δυνατότητες των σύγχρονων ψηφιακών μέσων. Χρησιμοποιώντας τα εργαλεία αυτά, η νεολαία (και όχι μόνο) μπορεί μέρα με τη μέρα να αλλάξει την καθημερινότητά της προς το καλύτερο!

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

δημοσιο- γραφία των πολιτών

Θεμελιώδης, συμμετοχική δημοσιογραφία που λαμβάνει χώρα με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον, συχνά από άτομα που δεν είναι επαγγελματίες δημοσιογράφοι.

clicktivism/ slacktivism

συχνά στόχος κριτικής, οι μορφές αυτές διαδικτυακού ακτιβισμού περιορίζονται σε ένα απλό κλικ στο κουμπί like ή στην παθητική κοινοποίηση πληροφοριών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σχετικά με εκστρατείες συλλογής υπογραφών ή χρημάτων, αιτήματα ή άλλες κοινωνικές δράσεις.

συμμετοχική χρηματοδό- τιση (crowd- funding)

ένας τρόπος συλλογής κεφαλαίων για έργα ή φιλανθρωπικούς σκοπούς μέσω δημόσιων εράνων.

τράπεζες χρόνου

πρωτοβουλίες που βασίζονται στην ελεύθερη ανταλλαγή υπηρεσιών ή δεξιοτήτων μεταξύ διαφορετικών ανθρώπων (για παράδειγμα, αμοιβαία εκμάθηση γλωσσών).

εικονικός εθελοντισμός

μορφή εθελοντισμού που διεξάγεται διαδικτυακά μέσω της χρήσης ψηφιακών εργαλείων.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- να κατανοήσουν τι είναι η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και τις μορφές που μπορούν να λάβουν οι δράσεις ακτιβισμού στο διαδίκτυο.
- να μάθουν πώς να δημιουργούν περιεχόμενο και να ενισχύουν τη συμμετοχή των

πολιτών στα ψηφιακά μέσα.

- να καλλιεργήσουν την πολιτική συνείδηση τους και να μπορούν να εκφράζονται στα ψηφιακά μέσα.

Υλικό

- υπολογιστής και προτζέκτορας
- αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes) (προαιρετικά)
- χαρτόνι, χαρτί (προαιρετικά)
- μαρκαδόροι, χρώματα, κηρομπογιές (προαιρετικά)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (10 λεπτά)

1. Πείτε στους/στις μαθητές/μαθήτριες ότι κατά τη διάρκεια του μαθήματος θα εξετάσετε το θέμα του ακτιβισμού και τις δυνατότητες της κοινωνίας των πολιτών στο διαδίκτυο. Ρωτήστε τι σημαίνουν και τι περιλαμβάνουν οι έννοιες ακτιβισμός και συμμετοχή των πολιτών στα κοινά. Μπορούν οι μαθητές/μαθήτριες να σκεφτούν παραδείγματα ακτιβισμού όπου χρησιμοποιήθηκε η δυναμική του διαδικτύου;
2. Μετά από μια σύντομη συζήτηση, παρουσιάστε ορισμένα παραδείγματα κοινωνικών δράσεων ή ακτιβισμού στα οποία τα ψηφιακά μέσα έπαιξαν καθοριστικό ρόλο. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε παραδείγματα από το παράρτημα ή να δώσετε ένα δικό σας.

Συμβουλή

Μπορείτε επίσης να τροποποιήσετε την εργασία και να χωρίσετε τους/τις μαθητές/τριες σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε, ζητώντας από κάθε ομάδα να αναζητήσει στο διαδίκτυο βασικές πληροφορίες σχετικά με τα παραδείγματα που δώσατε νωρίτερα (εκτυπώστε την ονομασία τους, κόψτε τα εκτυπωμένα φύλλα χαρτί και ζητήστε από τις ομάδες να τραβήξουν κάποιο τυχαίο). Μπορείτε επίσης να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/μαθήτριες, λίγες μέρες πριν το μάθημα, να εξοικειωθούν με αυτές τις ενέργειες (και ίσως να δώσουν και εκείνοι/ες τα δικά τους παραδείγματα ακτιβισμού που γνωρίζουν από το διαδίκτυο).

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (5 λεπτά)

1. Αφού παρουσιάσετε τα παραδείγματα, ρωτήστε τους/τις μαθητές/μαθήτριες τι πιστεύουν για αυτά. Μήπως κάποιο από αυτά τους τράβηξε ιδιαίτερα την προσοχή; Μήπως κάποιο από αυτά τους φάνηκε ιδιαίτέρως αμφιλεγόμενο;
2. Στη συνέχεια, ζητήστε από τους/τις μαθητές/μαθήτριες να αναζητήσουν τι είναι αυτό που χαρακτηρίζει όλες τις ακτιβιστικές δράσεις που παρουσιάστηκαν (παρά τα πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά τους). Ποιοι παράγοντες τις κάνουν τόσο ελκυστικές για τόσους πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους;

Η άσκηση αυτή μπορεί να γίνει με δύο τρόπους:

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

Με τη μορφή σύντομης συνεδρίας προβληματισμού που χρησιμοποιεί αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων (sticky notes) ή ψηφιακά εργαλεία που επιτρέπουν τη δημιουργία ενός νέφους σκέψης.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2

Μπορείτε επίσης να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/μαθήτριες να σκεφτούν πάνω σε αυτό το θέμα σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων.

Κατά τη διάρκεια της κοινής συζήτησης, ενδεχομένως να ακουστούν οι παρακάτω απαντήσεις στην ερώτηση 2 από την ενότητα του Αναστοχασμού (μπορείτε να τις γράψετε στον πίνακα ή στον πίνακα σεμιναρίου (flipchart)):

- Η βάση αυτών των δράσεων – συχνά η δημιουργία τους και η συμμετοχή σε αυτές αφορά σε «απλούς» ανθρώπους.
- Αυτές οι ενέργειες προκαλούν συναισθήματα (κάτι που τις κάνει ακόμα πιο ελκυστικές).
- Η συμμετοχή σε αυτές είναι εύκολη – μερικές φορές το μόνο που απαιτείται είναι η κοινοποίηση μιας ανάρτησης, η υπογραφή ενός ήδη διατυπωμένου αιτήματος, η χρήση ενός hashtag ή η πρόσθεση στην φωτογραφία προφίλ μας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενός πλαισίου.
- Συχνά αφορούν σε συγκεκριμένα άτομα και, ως εκ τούτου, παύουν να είναι ανώνυμες. Διευκολύνεται έτσι η ταύτιση με τα άτομα αυτά.
- Χάρη στο διαδίκτυο και τα ψηφιακά μέσα, αυτές οι δράσεις γίνονται ιδιαίτερα ορατές – μπορούν να κοινοποιηθούν και να μεταδοθούν σε άλλα άτομα.
- Η συμμετοχή σε αυτές μας δίνει την αίσθηση ότι ανήκουμε σε μια κοινότητα (εν μέρει χάρη στο γεγονός ότι μπορούμε να απαντάμε σε σχόλια ή να κάνουμε like σε αναρτήσεις άλλων χρηστών/τριών).
- Συχνά δεν ακολουθούν την πεπατημένη – είναι συγκλονιστικές, φέρνουν στο μυαλό γεγονότα ή ξεφεύγουν από καθιερωμένες φόρμες και συμβάσεις.

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

1. Μετά από τη συζήτηση, τονίστε τις πολλές και διαφορετικές μορφές που μπορεί να λάβει ο διαδικτυακός ακτιβισμός και ο ακτιβισμός στα ψηφιακά μέσα (συχνά λειτουργούν συμπληρωματικά στις παραδοσιακές δραστηριότητες εκτός διαδικτύου – σε αυτήν την περίπτωση τα ψηφιακά μέσα χρησιμοποιούνται απλώς ως εργαλείο ενίσχυσης και γρήγορης διάδοσης της προωθούμενης ιδέας). Σε αυτό το σημείο, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τις πληροφορίες που δίνονται στην ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές του παρόντος κεφαλαίου.

Από τα παραδείγματα που συζητήθηκαν, είναι σαφές ότι ο διαδικτυακός ακτιβισμός μπορεί να περιλαμβάνει εκστρατείες κοινωνικής ευαισθητοποίησης, διαμαρτυρίες, διαδικτυακά αιτήματα, συλλογές υπογραφών ή χρημάτων κ.λπ.

2. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/μαθήτριες αν μπορούν να σκεφτούν άλλα παραδείγματα δράσεων της κοινωνίας των πολιτών που μπορούν να γίνουν διαδικτυακά. Ποιες είναι αυτές οι δράσεις; Η συγκεκριμένη κατηγορία είναι αρκετά ευρεία, και σε αυτήν περιλαμβάνονται δράσεις όπως η συμμετοχική χρηματοδότηση (crowdfunding), ο εικονικός εθελοντισμός, οι τράπεζες χρόνου, η δημοσιογραφία των πολιτών κ.λπ.
3. Πείτε στους/στις μαθητές/μαθήτριες ότι παρά τη μεγάλη ποικιλία που χαρακτηρίζει τις μορφές διαδικτυακού ακτιβισμού, αυτός συχνά αντιμετωπίζεται ως κάτι αρνητικό. Στον δημόσιο διάλογο, η διττή φύση αυτών των δράσεων συχνά τονίζεται με τη χρήση δύο όρων:

clicktivism – όρος που προέρχεται από των συνδυασμό των λέξεων «click» και «activism»,
slacktivism – όρος που προέρχεται από των συνδυασμό των λέξεων «slack» (όπως στο «slack off», δηλαδή λουφάρω) και «activism».

Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες πώς αντιλαμβάνονται τους όρους αυτούς και ποια είναι η γνώμη τους για αυτούς. Είναι όντως προβληματικό το να κάνουμε απλώς κλικ σε κάποιο περιεχόμενο, δίχως να συμμετέχουμε σε «πραγματικές» δράσεις (όπως οι διαδηλώσεις); Ή μήπως η πιο σημαντική πτυχή του διαδικτυακού ακτιβισμού είναι η έκφραση του εαυτού μας με οποιονδήποτε τρόπο (ακόμη και χρησιμοποιώντας μια επικάλυψη φωτογραφίας ή αλλάζοντας της εικόνα προφίλ μας) και η διάδοση γνώσεων για σημαντικά κοινωνικά ζητήματα;

Αυτή η εργασία μπορεί να διεξαχθεί με δύο τρόπους:

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

Με τη μορφή κλασικής συνεδρίας προβληματισμού, όπου οι μαθητές/μαθήτριες μοιράζονται τις σκέψεις τους με την τάξη.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2

Με τη μορφή ομαδικής εργασίας όπου οι μαθητές/τριες συζητούν το θέμα σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (20 λεπτά)

Με βάση τον προηγούμενο προβληματισμό, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να κάνουν μια άσκηση επιλέγοντας κάποια από τις παρακάτω δύο παραλλαγές:

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

1. Κατά τη διάρκεια διαφόρων κοινωνικών δράσεων, τα πανό με συνθήματα που τραβούν την προσοχή ή ενίοτε είναι αμφιλεγόμενα παίζουν σημαντικό ρόλο.

Είναι σύνηθες φαινόμενο οι φωτογραφίες αυτών των πανό να εμφανίζονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και να αποκτούν τεράστια δημοφιλία. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες ποια πανό ή συνθήματα τους έμειναν στο μυαλό. Μπορείτε να δείξετε μερικά παραδείγματα από εδώ:

[https://archiwumprotestow.pl/en/home-page/./](https://archiwumprotestow.pl/en/home-page/)

2. Μετά από μια σύντομη συζήτηση, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν εάν υπάρχουν συγκεκριμένα ζητήματα που τους αφορούν και για τα οποία θα ήθελαν να διαμαρτυρηθούν. Ποια είναι αυτά; Στη συνέχεια, μοιράστε τους χαρτόνι, χαρτί και γραφική ύλη. Θα πρέπει να ετοιμάσουν πανό με συνθήματα που τραβούν την προσοχή.

Σημειώστε!

Η συγκεκριμένη άσκηση μπορεί να γίνει ατομικά, σε ζευγάρια ή σε μικρές ομάδες. Το προφίλ στο Instagram [Dude With Sign \(https://www.instagram.com/dudewithsign/\)](https://www.instagram.com/dudewithsign/), όπου ο δημιουργός του αναρτά φωτογραφίες από τα συχνά παράλογα πανό του, θα μπορούσε να αποτελέσει πηγή έμπνευσης.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2

Χωρίστε τους/τις μαθητές/μαθήτριες σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων. Ζητήστε από κάθε ομάδα να σκεφτεί μια ιδέα για μια δράση της κοινωνίας των πολιτών ή εκστρατεία κοινωνικής ευαισθητοποίησης που θα μπορούσε να προωθηθεί μέσω του διαδικτύου. Η εκστρατεία θα μπορεί να αφορά σε οποιοδήποτε κοινωνικό ζήτημα, όπως στην ενθάρρυνση δράσεων ενδυνάμωσης της τοπικής κοινωνίας, στο κλίμα, στη δημοκρατία, στα ανθρώπινα δικαιώματα, στην ισότητα των φύλων ή σε οποιοδήποτε άλλες ιδέες ή αξίες τις οποίες η νέα γενιά θεωρεί σημαντικές. Πώς θα αναπτυσσόταν μια τέτοια εκστρατεία; Ποια hashtags θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν; Ποιες τάσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης θα μπορούσαν να συνδεθούν με αυτήν; Ποιες ενέργειες θα μπορούσαν να γίνουν ώστε να διαδοθεί ευρέως η εκστρατεία αυτή;

ΠΡΟΣΘΕΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Με βάση το θεωρητικό μέρος του μαθήματος, θα μπορούσατε επίσης να οργανώσετε μια διαβούλευση (στα πρότυπα του μοντέλου της Οξφόρδης) όπου οι μαθητές/μαθήτριες θα συζητήσουν ποιες μορφές διαδικτυακού ακτιβισμού θεωρούν πιο αποτελεσματικές και συναρπαστικές. Μπορεί η κοινοποίηση αναρτήσεων και τα likes να θεωρηθούν ως μια μορφή συμμετοχής στα κοινά; Γιατί; Εάν επιλέξετε αυτή την προσέγγιση, το μάθημα θα διαρκέσει περισσότερο από μία διδακτική ώρα.

Κίνημα Black Lives Matter

Το κίνημα Black Lives Matter είναι μια διεθνής εκστρατεία που υπερασπίζεται τα δικαιώματα των μαύρων. Ξεκίνησε το 2013 όταν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης εμφανίστηκε το hashtag #BlackLivesMatter. Το εν λόγω hashtag έγινε σύμβολο διαμαρτυρίας για την αθώωση του George Zimmerman, ο οποίος, τη νύχτα της 26ης προς 27η Φεβρουαρίου 2012, στα πλαίσια περιπολίας σε μια γειτονιά, πυροβόλησε θανάσιμα τον Trayvon Martin, έναν άοπλο αфроαμερικανό έφηβο. Το γεγονός πυροδότησε διαμαρτυρίες σε όλο τον κόσμο. Εκτός από τη συμμετοχή σε παραδοσιακές διαδηλώσεις, οι άνθρωποι άρχισαν να αλλάζουν τις φωτογραφίες προφίλ τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, να υπογράφουν διαδικτυακά αιτήματα, να αναρτούν μηνύματα και βίντεο με τα οποία επέκριναν την πράξη βίας.

Περισσότερες πληροφορίες:

<https://blacklivesmatter.com>

https://el.wikipedia.org/wiki/Black_Lives_Matter

Διαμαρτυρίες από την ακτιβιστική περιβαλλοντική ομάδα Just Stop Oil

Η Just Stop Oil είναι μια ομάδα ακτιβιστών από το Ηνωμένο Βασίλειο που επιδιώκει να σταματήσει την εξόρυξη και την παραγωγή ορυκτών καυσίμων. Οι δράσεις τους είναι συχνά ακραίες και μερικές φορές μοιάζουν με βανδαλισμό. Σε μία από τις πιο διαβόητες δράσεις τους, δύο ακτιβίστριες πέταξαν ντοματόσουπα στον πίνακα του Vincent van Gogh Ηλιοτρόπια στην Εθνική Πινακοθήκη του Λονδίνου και στη συνέχεια κόλλησαν τα χέρια τους στον τοίχο. Αυτές οι δράσεις πραγματοποιούνται συχνά με τρόπους ή σε χώρους όπου είναι εξασφαλισμένη η παρουσία και η κάλυψη των μέσων ενημέρωσης ή η καταγραφή τους από smartphone. Μόλις κοινοποιηθούν σε ψηφιακές πλατφόρμες, οι δράσεις αυτές αποκτούν σχεδόν αμέσως ευρεία προβολή (ή φήμη), προκαλούν σημαντικές αντιπαραθέσεις και συζητούνται ή επικρίνονται ευρέως εντός και εκτός διαδικτύου, γεγονός που τους χαρίζει ευρεία απήχηση.

Περισσότερες πληροφορίες:

<https://juststopoil.org>

https://en.wikipedia.org/wiki/Just_Stop_Oil

<https://www.naftemporiki.gr/culture/1379399/londino-aktivistes-erixan-ntomatosou-pa-sta-diasima-iliotropia-tou-van-gkogk/>

Το τραγούδι *Dance You Outta My Head* της Cat Janice

Η Cat Janice ήταν μια αμερικανίδα τραγουδίστρια που πέθανε από καρκίνο το 2024. Πριν από το θάνατό της, ηχογράφησε το τραγούδι *Dance You Outta My Head*, το οποίο στη συνέχεια κυκλοφόρησε σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης και σε πλατφόρμες streaming. Τα έσοδα από τα streams του τραγουδιού προορίζονταν για την οικονομική εξασφάλιση του 7χρονου γιου της. Το τραγούδι έγινε viral στο διαδίκτυο και οι άνθρωποι άρχισαν να το κοινοποιούν ευρύτατα στο TikTok και σε άλλες πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης ώστε να φτάσει σε όσο το δυνατόν περισσότερους ακροατές. Ακόμη και διάσημοι/ες influencers συμμετείχαν στη διάδοση του τραγουδιού.

Περισσότερες πληροφορίες:

https://en.wikipedia.org/wiki/Cat_Janice

<https://www.theguardian.com/technology/2024/feb/29/cat-janice-dead-tiktok-singer>

<https://www.ethnos.gr/World/article/304086/thrhnosgiathncatjanicepetha-nehtragoydistriapoysyginhsetotiktokmetragoydigiatongioths>

Η εκστρατεία «Γράψτε για τα Δικαιώματα» της Διεθνούς Αμνηστίας

Η εκστρατεία «Γράψτε για τα Δικαιώματα» είναι μια από τις μεγαλύτερες πρωτοβουλίες σε παγκόσμιο επίπεδο για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που διοργανώνεται κάθε χρόνο από τη Διεθνή Αμνηστία. Περιλαμβάνει βασικές ενέργειες (όπως για παράδειγμα σε σχολεία) για τη σύνταξη επιστολών υποστήριξης από μων των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν παραβιαστεί. Στο πλαίσιο της εκστρατείας, όσοι και όσες συμμετέχουν σε αυτήν μπορούν επίσης να υπογράψουν διαδικτυακά αιτήματα και να πραγματοποιήσουν διαδικτυακούς εράνους για τη συγκέντρωση χρημάτων.

Περισσότερες πληροφορίες:

<https://www.amnesty.gr/en/node/14475>

Εγώ σε ένα δίκτυο γεμάτο ευκαιρίες

Πώς οι ψηφιακές υποδομές επηρεάζουν το φυσικό περιβάλλον;

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Η σύγχρονη κοινωνία βυθίζεται ολοένα και περισσότερο στον ψηφιακό κόσμο, συχνά αγνοώντας τη φυσική διάσταση του **διαδικτύου** και τις οικολογικές συνέπειές του. Εν τω μεταξύ, οι ψηφιακές υποδομές είναι ένα σύνθετο δίκτυο εικονικών και πραγματικών στοιχείων που είναι απαραίτητα για τη λειτουργία των πληροφοριακών συστημάτων και των δικτύων επικοινωνίας.

Ένα από τα βασικά στοιχεία των υποδομών αυτών είναι τα **κέντρα δεδομένων**, γνωστά και ως κέντρα δεδομένων υπολογιστικού νέφους. Πρόκειται για τεράστιες συστάδες (clusters) **διακομιστών** υπολογιστών και συσκευών δικτύου, όπως δρομολογητές, μεταγωγείς και μόντεμ. Χρησιμοποιούν ως κεντρικά σημεία για την επεξεργασία και την αποθήκευση δισεκατομμυρίων byte δεδομένων για διάφορες υπηρεσίες και εφαρμογές διαδικτύου, όπως email ή ιστότοπους.

Τα κέντρα δεδομένων καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις – τα μεγαλύτερα εξ αυτών μπορούν να φτάσουν σε εμβαδόν αρκετές εκατοντάδες στρέμματα, έκταση που ισοδυναμεί με εκείνη πολλών γηπέδων ποδοσφαίρου. Οι τεχνολογικοί κολοσσοί κατασκευάζουν τα κέντρα τους σε διάφορες τοποθεσίες σε όλο τον κόσμο, ενώ πρόσφατα άρχισαν να κατασκευάζονται και τα πρώτα υποθαλάσσια κέντρα δεδομένων. Για παράδειγμα, η Microsoft τοποθέτησε στη θάλασσα έναν χαλύβδινο σωλήνα που περιέχει περίπου χίλιους διακομιστές, μαζί με πλήρεις υποδομές ψύξης.¹ Παρόμοιες λύσεις σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα εφαρμόζονται ήδη στην Κίνα.

Στις ψηφιακές υποδομές περιλαμβάνονται τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα –καλωδιακά, κυψελοειδή ασύρματα δίκτυα και δίκτυα οπτικών ινών– που επιτρέπουν την πρόσβαση σε υπολογιστικούς πόρους. Πολλοί από εμάς δεν γνωρίζουμε ότι στα βάθη των πελάγων και των ωκεανών **υπάρχουν περισσότερα από ένα εκατομμύριο χιλιόμετρα υποθαλάσσιων καλωδίων οπτικών ινών** που εξασφαλίζουν τις διηπειρωτικές συνδέσεις. Επί του παρόντος, υπάρχουν πάνω από 400 τέτοια υποθαλάσσια καλώδια επικοινωνίας. Για παράδειγμα, ένα από τα μεγαλύτερα σε μήκος συνδέει το Περθ της Αυστραλίας με τη Νότια Κορέα, την Ινδία, την Αίγυπτο, την Πορτογαλία και τη Γερμανία. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι τα υποθαλάσσια καλώδια επικοινωνίας ευθύνονται για τη μετάδοση περίπου 99% όλων των δεδομένων.²

Οι ψηφιακές υποδομές έχουν σημαντικό αντίκτυπο στο φυσικό περιβάλλον. Η κατασκευή, η συντήρηση και η ψύξη των ψηφιακών υποδομών συνεπάγονται την κατανάλωση φυσικών πόρων, όπως το νερό ή οι σπάνιες γαίες, και απαιτούν τεράστιες ποσότητες ενέργειας, που συχνά προέρχονται από ορυκτά καύσιμα. Υπολογίζεται ότι τα κέντρα δεδομένων ενδεχομένως να καταναλώνουν έως και το 2% της παγκόσμιας ηλεκτρικής ενέργειας, ποσότητα ίση με τη συνολική κατανάλωση ενέργειας κάποιων μικρών χωρών. Η λειτουργία και η συντήρηση των κέντρων δεδομένων συμβάλλει στις εκπομπές CO₂ και άλλων αερίων του θερμοκηπίου. Σύμφωνα με στοιχεία

1. Roach, John. "Microsoft finds underwater datacenters are reliable, practical and use energy sustainably." Microsoft, 14 Sept. 2020, <https://news.microsoft.com/source/features/sustainability/project-natick-underwater-datacenter>. Τελευταία επίσκεψη 2 Ιουνίου 2024. Tech Vision. "Why Microsoft Has Underwater Data Centers." YouTube, 10 Jan 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=LmfvUiJ6tB8>. Τελευταία επίσκεψη 2 Ιουνίου 2024.

2. Gallagher, C. Jill. "Undersea Telecommunication Cables: Technology Overview and Issues for Congress." Congressional Research Service, 2022. Τελευταία επίσκεψη 2 Ιουνίου 2024.

του Διεθνούς Οργανισμού Ενέργειας (Σεπτέμβριος 2022), **τα κέντρα δεδομένων ευθύνονται για το 0,9–1,3% των παγκόσμιων εκπομπών CO₂** και το ποσοστό αυτό αναμένεται να αυξηθεί.

Από περιβαλλοντική σκοπιά, είναι επίσης εξαιρετικά σημαντικό το γεγονός ότι η παραγωγή και η απόρριψη ηλεκτρονικών ειδών παράγουν τεράστιες ποσότητες αποβλήτων, γνωστά και ως ηλεκτρονικά απόβλητα ή e-waste, τα οποία σε παγκόσμιο επίπεδο αποτελούν την ταχύτερα αναπτυσσόμενη ομάδα αποβλήτων. **Σύμφωνα με μια έκθεση του ΟΗΕ, παράγουμε ετησίως πάνω από 53 εκατομμύρια τόνους αυτού του είδους αποβλήτων, ποσότητα που αντιστοιχεί στο βάρος 350 υπερωκεάνιων πλοίων στο μέγεθος του Queen Mary 2.**⁴ Τα ηλεκτρονικά απόβλητα είναι επίσης δύσκολο να ανακυκλωθούν. Συχνά περιέχουν τοξικές ουσίες και παράγουν αέρια όπως μεθάνιο ή υποξειδίο του αζώτου.

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας, παρά τα πολλαπλά οφέλη της για την κοινωνία, απαιτεί μια βιώσιμη προσέγγιση για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, προκειμένου να περιοριστούν οι αρνητικές επιπτώσεις στη φύση και τις μελλοντικές γενιές. Με αυτό ασχολείται η ψηφιακή οικολογία.

Η ψηφιακή οικολογία είναι ένα επιστημονικό πεδίο και πρακτική που εξετάζει τις επιπτώσεις της ψηφιακής τεχνολογίας στο φυσικό περιβάλλον και αναζητά τρόπους για την ελαχιστοποίησή τους. Περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, όπως η διαχείριση ενεργειακών πόρων, η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, η ενεργειακή απόδοση, η ανακύκλωση ηλεκτρονικού υλικού, η οικολογική σχεδίαση λογισμικού (software) και υλισμικού (hardware) και η προώθηση της συνειδητής χρήσης των ψηφιακών πόρων. Το ζήτημα της ψηφιακής οικολογίας αποκτά ολοένα και περισσότερη σημασία και απαιτεί προσοχή και δράση από όλους – χρήστες/τριες, εταιρίες τεχνολογίας και υπεύθυνους χάραξης πολιτικής.

Καθένας και καθεμία από εμάς μπορεί να συμβάλει στην ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων της τεχνολογίας στο φυσικό περιβάλλον επιλέγοντας πιο αποδοτικές συσκευές και προωθώντας βιώσιμες πρακτικές στη χρήση του διαδικτύου:

- Επιλέγουμε ενεργειακά αποδοτικές συσκευές και βεβαιωνόμαστε ότι χρησιμοποιούμε τον εξοπλισμό μας αποτελεσματικά. Απενεργοποιούμε τις ηλεκτρικές συσκευές όταν δεν τις χρησιμοποιούμε.
- Χρησιμοποιούμε τις υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους (cloud) με τρόπο συνειδητό, αποθηκεύοντας μόνο τα δεδομένα που πραγματικά χρειάζονται. Ανά τακτά διαστήματα, διαγράφουμε περιττά αρχεία και φακέλους και επιλέγουμε παρόχους υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους (cloud) που χρησιμοποιούν ενεργειακά αποδοτικές τεχνολογίες και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούμε να μειώσουμε τη ζήτηση ενεργειακών πόρων από τα κέντρα δεδομένων και να συμβάλουμε στη μείωση των εκπομπών CO₂.
- Αντί να πετάμε ηλεκτρονικές συσκευές που δεν χρησιμοποιούμε, τις επιστρέφουμε σε εξειδικευμένα σημεία ανακύκλωσης όπου θα τύχουν κατάλληλης επεξεργασίας. Η ανακύκλωση ηλεκτρονικών ειδών συμβάλλει στη μείωση της ποσότητας των ηλεκτρονικών αποβλήτων και προλαμβάνει τη μόλυνση του περιβάλλοντος από τοξικές ουσίες που περιέχονται σε αυτού του είδους τον εξοπλισμό.
-

3. International Energy Agency. "The CO2 Emissions in 2022 report", International Energy Agency, Paris 2023, <https://www.iea.org/reports/co2-emissions-in-2022>. Τελευταία επίσκεψη 2 Ιουνίου 2024.

4. Baldé, P. Cornelis, et al. "The Global E-waste Monitor 2024." Hyères, 2024, https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2024/03/GEM_2024_18-03_web_page_per_page_web.pdf. Τελευταία επίσκεψη 16 Σεπτεμβρίου 2024.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

κέντρο δεδομένων

ένας χώρος που προορίζεται για την αποθήκευση υποδομών πληροφορικής (διακομιστές, συσκευές αποθήκευσης δεδομένων – π.χ. δίκτυο περιοχής αποθήκευσης (SAN), υποδομές δικτύου) και τη διανομή ψηφιακών δεδομένων.

οπτική ίνα (καλώδιο)

a cable designed to isolate the transmitted light from the external environment. ένα καλώδιο σχεδιασμένο να απομονώνει το φως που εκπέμπεται από το εξωτερικό περιβάλλον, π.χ. από το φως του ήλιου. Χρησιμοποιείται για γρήγορες ψηφιακές μεταδόσεις.

διαδίκτυο

ένα παγκόσμιο δίκτυο υπολογιστών που αποτελείται από εκατομμύρια τοπικά δίκτυα και μεμονωμένους υπολογιστές σε ολόκληρο τον κόσμο που συνδέονται μέσω συσκευών δικτύου οι οποίες επικοινωνούν μέσω τηλεπικοινωνιακών υποδομών.

διακομιστής

ένας υπολογιστής σχεδιασμένος να εξυπηρετεί πολλαπλούς χρήστες, εξοπλισμένος με γρήγορο επεξεργαστή (ή πολλαπλούς επεξεργαστές), αρκετά μεγάλη ποσότητα μνήμης RAM και τεράστιο αποθηκευτικό χώρο (συνήθως αρκετοί σκληροί δίσκοι ή ένα σύστημα διασυνδεδεμένων μονάδων δίσκου), με εγκατεστημένο λογισμικό για την παροχή υπηρεσιών σε δίκτυο υπολογιστών.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να αποκτήσουν επίγνωση της φυσικής διάστασης των ψηφιακών υποδομών και των επιπτώσεών τους στο φυσικό περιβάλλον.
- να μάθουν πώς να χρησιμοποιούν την ψηφιακή τεχνολογία και τις συσκευές με τρόπο υπεύθυνο και βιώσιμο.

Υλικό

- υπολογιστής συνδεδεμένος στο διαδίκτυο
- προτζέκτορας
- κόλλες χαρτί A4
- μαρκαδόροι ή στυλό
- έντυπες φωτογραφίες (παράρτημα)

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (10 λεπτά)

Χωρίστε τους/τις μαθητές/τριες σε ομάδες (τέσσερις ή οκτώ ομάδες – ανάλογα με το

μέγεθος της τάξης). Δώστε σε κάθε ομάδα μια φωτογραφία από το παράρτημα. Ζητήστε από τις ομάδες να σκεφτούν πώς σχετίζονται με το διαδίκτυο και την ψηφιακή τεχνολογία τα στοιχεία που εμφανίζονται στις εικόνες.

Φωτογραφία 1: Ορυχείο μεταλλευμάτων

Φωτογραφία 2: Υποθαλάσσια καλώδια οπτικών ινών

Φωτογραφία 3: Αίθουσα διακομιστή

Φωτογραφία 4: Χωματερή ηλεκτρονικών αποβλήτων

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (10 λεπτά)

1. Ζητήστε από τις ομάδες να κάνουν παρατηρήσεις. Καλό θα ήταν κάθε φωτογραφία να συζητηθεί από ολόκληρη την τάξη. Προβάλλετε τις φωτογραφίες μία προς μία και ζητήστε τα σχόλια των μαθητών/τριών.
2. Για να συνοψίσετε την άσκηση και να οδηγηθείτε σε συμπεράσματα, χρησιμοποιήστε τις παρακάτω ερωτήσεις:
 - Τι είναι, αλήθεια, το διαδίκτυο; Ποια στοιχεία το απαρτίζουν;
 - Τι χρειάζεται για την αποστολή και λήψη δεδομένων; Ποιες συσκευές και μέρη συμμετέχουν σε αυτή τη διαδικασία;
 - Πού αποθηκεύονται τα δεδομένα μας όταν τα στέλνουμε μέσω διαδικτύου;
 - Πώς μπορούν οι ψηφιακές υποδομές και οι συσκευές που εμφανίζονται στις φωτογραφίες να επηρεάσουν το φυσικό περιβάλλον;

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, εξηγήστε τη φυσική διάσταση του διαδικτύου. Διευκρινίστε ότι για να χρησιμοποιήσουμε το διαδίκτυο, να στείλουμε δεδομένα, να παρακολουθήσουμε βίντεο κ.λπ. απαιτούνται τεράστιες υποδομές, όπως τεράστια κέντρα δεδομένων και υποθαλάσσια υπερωκεάνια καλώδια. Συζητήστε τις επιπτώσεις των πραγματικών στοιχείων του διαδικτύου στο φυσικό περιβάλλον. Εξηγήστε τι είναι η ψηφιακή οικολογία και πώς όλοι/ες μας μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε συνειδητά την τεχνολογία για να ελαχιστοποιήσουμε την κατανάλωση ενέργειας και τις εκπομπές CO₂.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (15 λεπτά)

Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/τριες να κάνουν μια εργασία. Επιλέξτε εκείνη που πιστεύετε ότι θα τους/τις ενδιαφέρει περισσότερο. Εάν έχετε επαρκή χρόνο στη διάθεσή σας, μπορείτε να προτείνετε περισσότερες από μία εργασίες.

ΕΠΙΛΟΓΗ 1

Σε ομάδες, σχεδιάστε μια εκπαιδευτική εκστρατεία για άτομα της ηλικίας σας με το σύνθημα «Εγώ και οι συσκευές μου», προωθώντας έτσι τη συνειδητή χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας και ενθαρρύνοντας την ανακύκλωση ηλεκτρονικών συσκευών. Σκεφτείτε πώς μπορείτε να την υλοποιήσετε. Θα δημιουργούσατε αφίσες ή φυλλάδια; Και αν ναι, θα ήταν σε ψηφιακή ή φυσική μορφή; Τι θα ήταν πιο αποτελεσματικό και φιλικό προς το περιβάλλον; Ή ίσως να έχετε εντελώς διαφορετικές ιδέες. Γράψτε τις και προχωρήστε!

ΕΠΙΛΟΓΗ 2 (ΑΠΑΙΤΕΙΤΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ Η ΤΗΛΕΦΩΝΩΝ ΜΕ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ)

Σε ζευγάρια ή μικρές ομάδες, ετοιμάστε (σε οποιαδήποτε μορφή) ένα σύντομο κουίζ για τους/τις συμμαθητές/τριές σας από άλλα τμήματα ή σχολεία της περιοχής σας σχετικά με την οικολογική χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας. Βρείτε ερωτήσεις σχετικά με την εξοικονόμηση ενέργειας, την ανακύκλωση ηλεκτρονικών συσκευών, την ελαχιστοποίηση της χρήσης δεδομένων και άλλες πτυχές μιας βιώσιμης ψηφιακής καθημερινότητας. Αναζητήστε ενδιαφέροντα στοιχεία και γεγονότα στο διαδίκτυο.

ΕΠΙΛΟΓΗ 3

Σε ομάδες, σχεδιάστε μια Οικολογική Ημέρα Χωρίς Τεχνολογία κατά τη διάρκεια της οποίας η τάξη σας θα έχει την ευκαιρία να ζήσει χωρίς smartphone, υπολογιστές και διαδίκτυο. Σκεφτείτε ποιες δραστηριότητες θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν τη χρήση ηλεκτρονικών συσκευών. Γράψτε τις ιδέες σας. Σκεφτείτε ποια οφέλη θα μπορούσαν να προκύψουν κάτι τέτοιο. Επιλέξτε μια ημερομηνία και σημειώστε την στα ημερολόγιά σας. Καλή τύχη!

Εγώ σε ένα δίκτυο γεμάτο ευκαιρίες

Γίνε Eco-Digital – Μείωσε το περιβαλλοντικό σου αποτύπωμα!

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ

Το λεγόμενο **ψηφιακό αποτύπωμα άνθρακα** (το περιβαλλοντικό αποτύπωμα των δεδομένων) είναι μια σημαντική διάσταση της χρήσης της ψηφιακής τεχνολογίας η οποία συχνά παραβλέπεται από τον/την μέσο/η χρήστη/τρια. Ο εν λόγω όρος αναφέρεται στο άθροισμα των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, της κατανάλωσης ενέργειας και της χρήσης φυσικών πόρων όπως το νερό ή τα ορυκτά που σχετίζονται με τις ψηφιακές μας δραστηριότητες.

Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι κάθε διαδικτυακή μας δραστηριότητα, ακόμη και η πιο μικρή, από το να επισκεφτούμε έναν ιστότοπο, να κάνουμε like σε ένα σχόλιο σε ένα μέσο κοινωνικής δικτύωσης ή να στείλουμε ένα email, μέχρι να παρακολουθήσουμε βίντεο ή να ανεβάσουμε ή κατεβάσουμε φωτογραφίες, δημιουργεί ένα ψηφιακό αποτύπωμα. Τα δεδομένα που αποθηκεύονται στους διακομιστές καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες ενεργειακών πόρων και παράλληλα εκλύουν θερμότητα στο περιβάλλον. Υπολογίζεται ότι:

- μία μόνο αναζήτηση στο Google παράγει 1,8 γρ. CO₂.
- η αποστολή ενός email παράγει 5-6 γρ. CO₂.
- η χρήση του TikTok ανά λεπτό και ανά άτομο παράγει 2,63 γρ. CO₂, του Reddit 2,48 γρ. του Pinterest 1,3 γρ. του Instagram 1,06 γρ. και ενώ του Facebook και του LinkedIn από 0,7 γρ. Η ενασχόλησή μας για 5 λεπτά την ημέρα σε κάθε μία από αυτές τις μεγάλες πλατφόρμες παράγει ετησίως πάνω από 20 κιλά διοξειδίου του άνθρακα, ποσότητα ίση με εκείνη που εκλύεται από την οδήγηση για 84,5 χλμ.¹

Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να ενισχύσουμε την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των διαδικτυακών μας δραστηριοτήτων και να επιδεικνύουμε ιδιαίτερη προσοχή στις αποφάσεις μας σχετικά με τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών. Αυτό είναι ένα βασικό βήμα προς ένα πιο βιώσιμο μέλλον.

Μερικές απλές ενέργειες είναι αρκετές για να μειώσουμε το ψηφιακό μας αποτύπωμα άνθρακα:

- Ελαχιστοποιούμε τις περιττές αναζητήσεις στο διαδίκτυο. Όσο λιγότερη κίνηση δεδομένων παράγουμε, τόσο λιγότερη είναι η χρήση των υποδομών ενέργειας του διακομιστή και του δικτύου.
- Επιλέγουμε φιλικές προς το περιβάλλον μηχανές αναζήτησης που παρέχουν βιώσιμες λύσεις, όπως η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ή η δωρεά μέρους των κερδών τους σε περιβαλλοντικούς σκοπούς (π.χ. DuckDuckGo).
- Πριν στείλουμε μεγάλα σε όγκο αρχεία, όπως φωτογραφίες, βίντεο ή έγγραφα, σκεφτόμαστε κατά πόσο αυτό είναι πραγματικά απαραίτητο. Όσο μικρότερα σε

1. Αυτοί οι υπολογισμοί έγιναν χρησιμοποιώντας τον Social Carbon Footprint Calculator: Compare the Market. "Social Carbon Footprint Calculator." Compare the Market, <https://www.comparethemarket.com.au/energy/features/social-carbon-footprint-calculator/>. Τελευταία επίσκεψη 2 Απριλίου 2024.

όγκο είναι τα αρχεία που στέλνουμε, τόσο λιγότερη ενέργεια καταναλώνεται στη διαδικασία.

- Καθαρίζουμε τακτικά τα εισερχόμενά μηνύματα στο ηλεκτρονικό μας ταχυδρομείο, αρχειοθετούμε τα email μας και καταργούμε την εγγραφή μας σε περιττά ενημερωτικά δελτία.
- Χρησιμοποιούμε το τηλέφωνό μας για να πλοηγηθούμε στο διαδίκτυο μόνο όταν αυτό είναι απαραίτητο.
- Κατεβάζουμε μουσική αντί να την ακούμε σε stream.
- Περιορίζουμε το streaming ταινιών και σειρών υψηλής ανάλυσης, καθώς αυτό δημιουργεί υψηλή κατανάλωση δεδομένων και ενέργειας. Επιλέγουμε streaming χαμηλότερης ποιότητας όταν αυτό είναι εφικτό.
- Στο σπίτι μας χρησιμοποιούμε το Wi-Fi.
- Χρησιμοποιούμε τις εφαρμογές με τρόπο έξυπνο. Διαγράφουμε όσες δεν χρησιμοποιούμε.
- Απενεργοποιούμε τις λειτουργίες του smartphone που δεν χρησιμοποιούμε.
- Όταν δουλεύουμε τα ιστολόγια και τους ιστότοπούς μας, χρησιμοποιούμε οικολογικούς διακομιστές, επιλέγουμε φιλικές προς το περιβάλλον υπηρεσίες φιλοξενίας, ελαφριές γραμματοσειρές, υποσέλιδα δίχως εικόνες και αναρτούμε ελαφριά κινούμενα σχέδια.
- Περιορίζουμε τις διαδικτυακές συσκέψεις, ειδικά εκείνες που χρησιμοποιούν βίντεο.
- Απενεργοποιούμε τους υπολογιστές, τους φορητούς υπολογιστές, τα smartphone και τα τάμπλετ μας όταν δεν τα χρησιμοποιούμε.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

**ψηφιακό
αποτύπωμα
άνθρακα
(περιβαλλοντικό
αποτύπωμα
δεδομένων)**

το άθροισμα των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, της κατανάλωσης ενέργειας και της χρήσης φυσικών πόρων όπως το νερό ή τα ορυκτά που σχετίζονται με τις ψηφιακές μας δραστηριότητες

διακομιστής

ένας υπολογιστής σχεδιασμένος να εξυπηρετεί πολλαπλούς χρήστες, εξοπλισμένος με γρήγορο επεξεργαστή (ή πολλαπλούς επεξεργαστές), αρκετά μεγάλη ποσότητα μνήμης RAM και αποθηκευτικού χώρου (συνήθως αρκετοί σκληροί δίσκοι ή ένα σύστημα διασυνδεδεμένων μονάδων δίσκου), με εγκατεστημένο λογισμικό για την παροχή υπηρεσιών σε δίκτυο υπολογιστών

**ροή βίντεο
(video stream-
ing)**

μετάδοση δεδομένων ήχου και βίντεο μέσω του διαδικτύου. Στη ροή, το περιεχόμενο δεν αναπαράγεται από τον υπολογιστή του/της χρήστη/τριας, αλλά γίνεται συνεχής λήψη από άλλους υπολογιστές του δικτύου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- να κατανοήσουν ότι κάθε διαδικτυακή αλληλεπίδραση αφήνει ένα ψηφιακό αποτύπωμα που επηρεάζει το φυσικό περιβάλλον.
- να είναι σε θέση να ελαχιστοποιήσουν το δικό τους ψηφιακό αποτύπωμα άνθρακα κάνοντας συνειδητές επιλογές σχετικά με τη χρήση του διαδικτύου και των ηλεκτρονικών συσκευών.

Υλικό

- κόλλες χαρτί (ιδανικά μεγέθους A4)
- στυλό
- υπολογιστής με πρόσβαση στο διαδίκτυο και προτζέκτορας
- smartphones

ΕΜΠΕΙΡΙΑ (10 λεπτά)

Μοιράστε κόλλες χαρτί στους/στις μαθητές/τριες. Ζητήστε από κάθε έναν/μία να σκεφτεί πώς χρησιμοποιεί το διαδίκτυο καθημερινά και να δημιουργήσει έναν **προσωπικό χάρτη των διαδικτυακών δραστηριοτήτων του/της**. Μπορούν να συμπεριλάβουν σχέδια, σημειώσεις ή εικονίδια στον χάρτη.

Για να βοηθήσετε τους/τις μαθητές/τριες να ολοκληρώσουν την εργασία, κάντε **κατευθυντήριες ερωτήσεις**. Γράψτε ή προβάλλετε τις στον πίνακα:

- Καθημερινά, πόσον χρόνο αφιερώνεις στο διαδίκτυο και στη χρήση ψηφιακών συσκευών;
- Συνδέεσαι στο διαδίκτυο μέσω Wi-Fi ή δεδομένων κινητής τηλεφωνίας; Από τι εξαρτάται ο τρόπος που συνδέεσαι στο διαδίκτυο;
- Πόσες και ποιες εφαρμογές χρησιμοποιείς πιο συχνά;
- Γιατί αυτές οι συγκεκριμένες εφαρμογές είναι σημαντικές για εσένα;
- Τι είδη δεδομένων στέλνεις και λαμβάνεις καθημερινά; Αυτά είναι κυρίως μηνύματα κειμένου, φωτογραφίες, βίντεο, αρχεία ή κάτι άλλο;
- Πόσα μηνύματα, φωτογραφίες, βίντεο και άλλα αρχεία στέλνεις και λαμβάνεις καθημερινά; Προσπάθησε να μετρήσεις ή να υπολογίσεις.

Όταν οι μαθητές/τριες ολοκληρώσουν τους χάρτες τους, ζητήστε να σχηματίσουν ζευγάρια ή ομάδες των τριών και να συζητήσουν για τους χάρτες τους.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ (15 λεπτά)

Ζητήστε εθελοντές/τριες για να παρουσιάσουν τους χάρτες των διαδικτυακών τους δραστηριοτήτων. Συζητήστε μαζί τους ποιες εφαρμογές χρησιμοποιείτε εσείς πιο συχνά και πόσον όγκο δεδομένων στέλνετε κάθε μέρα. Για να τονίσετε ότι κάθε διαδικτυακή δραστηριότητα δημιουργεί ένα ψηφιακό αποτύπωμα άνθρακα, ρωτήστε:

- Τι σημαίνει για εσένα ότι τα δεδομένα μεταδίδονται μέσω του διαδικτύου;
- Μπορεί η αποστολή δεδομένων να έχει επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον; Τι είδους;

ΘΕΩΡΙΑ (10 λεπτά)

Χρησιμοποιώντας την ενότητα Επισκόπηση για Εκπαιδευτές, εξηγήστε στους/στις μαθητές/τριες τι είναι το ψηφιακό περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Μιλήστε για το πώς οι διαδικτυακές μας ενέργειες επηρεάζουν το φυσικό περιβάλλον. Μοιραστείτε ενδιαφέροντα στοιχεία σχετικά με το ψηφιακό αποτύπωμα άνθρακα που δημιουργείται από διάφορες διαδικτυακές δραστηριότητες. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες ποιες συγκεκριμένες ενέργειες μπορούμε να κάνουμε ώστε να στέλνουμε λιγότερα δεδομένα ενώ απολαμβάνουμε το διαδίκτυο. Παρουσιάστε μια πλήρη λίστα ενεργειών.

ΕΞΑΣΚΗΣΗ (10 λεπτά)

ΕΠΙΛΟΓΗ 1 (ΕΥΚΟΛΗ)

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να ελέγξουν τα smartphone τους και να ελέγξουν τις εφαρμογές που είναι εγκατεστημένες σε αυτά. Ενθαρρύνετέ τους/τες να διαγράψουν όσες δεν χρησιμοποιούν.

ΕΠΙΛΟΓΗ 2 (ΠΙΟ ΑΠΑΙΤΗΤΙΚΗ)

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να ελέγξουν τα smartphone τους και να δουν ποιες εφαρμογές απαιτούν πρόσβαση σε δεδομένα όπως τοποθεσία, φωτογραφίες ή επαφές. Παρακινήστε τους/τις μαθητές/τριες να απενεργοποιήσουν την πρόσβαση μιας εφαρμογής σε δεδομένα που δεν είναι απαραίτητα για τη λειτουργία της.

Συμβουλή

Εάν έχετε επαρκή χρόνο στη διάθεσή σας, ολοκληρώστε το μάθημα με μια συζήτηση. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/τριες αν πιστεύουν ότι το ψηφιακό περιβάλλον και το φυσικό περιβάλλον είναι εξίσου σημαντικά όταν πρόκειται για τις διαδικτυακές μας ενέργειες. Ζητήστε να επιχειρηματολογήσουν σχετικά.

Ευρετήριο

ad blocker	86, 89, 251
AI (<i>artificial intelligence</i>)	7, 86, 92–94, 96–105, 120, 194–195, 197–204, 226–229, 251
AI hallucinations	101, 103, 251
algorithms	37, 56–57, 62, 85–93, 110, 112, 205, 206, 251
automatic thinking	78–83, 251
automation	101, 198, 224, 225, 251
chatbot	93, 94, 96, 102, 195–197, 201, 202, 204, 251
citizen journalism	233, 235, 251
civic involvement	232, 251
clickbait	62, 63, 251
clicktivism/slacktivism	232, 233, 235, 251
cockpit effect	161, 162, 165, 251
cognitive bias	79, 251
conflict	64, 142, 143, 146, 149, 154, 251
consent	16, 40, 86, 89, 172–176, 178–181, 198, 251
cookies	16, 85, 87, 89, 251
copyright	4, 198, 199, 202, 203, 217, 251,
critical thinking	6, 9, 68, 80, 251
crowdfunding	62, 214, 233, 235, 251
cyberbullying	18, 160, 163, 164, 205, 206, 251
data center	241, 251
deepfake	103, 251
digital carbon footprint	247–250, 251
digital ecology	241, 243, 251
digital exclusion	103, 251
digital footprint	14, 15, 21, 22, 24, 85, 87, 247, 248, 251
digital infrastructure	240, 242, 243, 251
digital media	21, 22, 29, 43, 186, 187, 189, 217, 218, 221, 222, 225, 226, 232–235, 251
digital wellbeing	42, 43, 45, 46, 251
digitization	251
disinformation	50, 56, 62–65, 67, 78, 83, 101, 142, 150, 252
disinhibition effect	161, 162, 252
donations	35–37, 214, 251
echo chamber	56, 57, 59, 64, 143, 146, 252
emotional scrolling	126, 127, 129, 252

ethics	6, 10, 63–65, 198, 199, 201, 252
fact-checking	53, 68–73, 75, 252
fake news	62, 63, 73, 205, 206, 252
feed	35, 62, 87, 88, 91, 200, 252
filter bubble	14, 56, 57, 59, 64, 143, 146, 147, 252
flaming	160, 163, 169, 252
FOMO	42, 43, 252
framing	24, 62, 63, 252
freedom of speech	148–152, 154, 155, 158, 252
future skills	6, 224, 225, 252
generative AI	7, 93, 94, 97, 101, 102, 195, 197, 198, 201, 252
GPT	194, 195, 252
happy slapping	160, 163, 169, 252
harm reduction (harm minimization)	172, 173, 252
hate speech	18, 36, 37, 78, 150, 160, 163, 168, 170, 232, 252
highlights	37, 160, 214, 252
hybrid work	224, 225, 252
image	8, 20–22, 24–25, 28, 80–82, 94, 101, 103, 110, 114, 133, 143, 163, 172, 196, 197, 201, 213, 217, 218, 252
influencer	30, 34, 207–209, 252
IP number	15, 252
Kolb's Learning Cycle	8, 252
lateral reading	50, 51, 53, 252
machine learning	92–94, 97, 100, 101, 194, 195, 224, 252
manipulation of information	63, 252
marketing	23, 82, 83, 85–87, 89, 206, 215, 252
media scanning	69, 70, 75, 252
meme	81, 82, 217, 218, 220–223, 252
multimodal AI systems	195, 252
new technologies	4, 5, 41, 101, 150, 224–227, 229–230, 252
newsfeed	57, 252
Nonviolent Communication (NVC)	126, 252
online community	38, 187, 252
online creator	212, 253
online privacy	13–16, 20, 253
out-group homogeneity effect	143, 144, 146, 147, 253
peer aggression	160, 163, 253
picture superiority effect	78–80, 82, 83, 253
polarization	59, 78, 106, 142, 143, 144, 146, 253

profiling	13, 85–87, 89, 102, 206, 253
prompt	29, 96, 110, 194–197, 203, 253,
radicalization	78, 79, 82, 83, 253
raid	37, 253
remix	218, 220, 253
remote work	224, 225, 253
reputation	21, 22, 24, 25, 149, 158, 253
roulette chat	37, 253
scrolling	31, 42, 43, 125–127, 129, 189, 253
server	198, 201, 242, 247, 248, 253
sexting	4, 172, 173, 175, 176, 253
sextortion	160, 163, 169, 253
shot	238, 253
simulator	187, 253
social comparison theory	29, 30, 32, 253
social media	4, 5, 7, 13–15, 17–20, 22, 23, 26, 29–31, 35, 37, 42, 44, 50–53, 56–60, 62, 63, 66, 68, 70, 79, 85–91, 101, 109–112, 118, 119, 122, 127, 132, 142, 145–147, 150–153, 158, 162, 170, 186–189, 192, 205, 209, 210, 212, 213, 215, 219, 223, 227, 233, 236, 238, 239, 247, 253
social media profiles	22, 23, 26, 30, 31, 58, 110, 112, 253
source of information	50–52, 70, 73–75, 111, 253
streaming	35–41, 105, 109, 186–188, 192, 239, 248, 253
three-part test	150, 151, 154, 253
time banks	233, 235, 253
Tor	15, 16, 253
trash/unethical streaming	37, 253
unique user	16, 253
viral	37, 38, 40, 158, 217, 218, 222, 239, 253
virtual volunteering	233, 235, 253
vlog	187, 253
VPN	15, 16, 253
whistleblower	163, 165, 167, 253

School with Class
Foundation

Supported by

ISBN 978-83-67621-24-3

9 788367 621243